مثالهای زیبای قرآن

بررسی ۶۰ مثال ذکر شده در قرآن

(برگرفته از امثال القرآن آیة الله مکارم شیرازی)

به اهتمام : دکتر محمد بیستونی

بسم الله الرحمن الرحیم

مثال های زیبای قرآن

نویسنده:

محمد بیستونی

ناشر چاپی:

بیان جوان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ---------- ۵

مثال های زیبای قرآنی ---------- ۱۸

مشخصات کتاب ---------- ۱۸

فهرست مطالب ---------- ۱۹

اَلْإِهْداءِ ---------- ۲۲

متن تأییدیه مرجع عالیقدر حضرت «آیه اللّه العظمی مکارم شیرازی» در ---------- ۲۴

مقدمه ---------- ۲۶

تحلیلی پیرامون مثال های قرآن ---------- ۳۰

تعریف مَثَل ---------- ۳۰

معانی ۵گانه «مثال» در قرآن ---------- ۳۰

چرا قرآن «مثال» زده است؟ ---------- ۳۵

رمز تنوّع مثال های قرآن ---------- ۳۶

ارکان ۳گانه تشبیه ---------- ۴۱

مَثَل های عملی و لسانی ---------- ۴۱

دو نمونه از «مثل های عملی» در روایات ---------- ۴۲

۱ گناهان کوچک وقتی که انبوه می شود! ---------- ۴۲

۲ ترسیم آتش سوزان جهنّم ---------- ۴۴

هدف های ۳ گانه از بیان مَثَل در قرآن ---------- ۴۶

موضوع بررسی این کتاب مثل های قرآنی نه تشبیهات ---------- ۴۸

اهمیّت پیام مثل با ذکر یک نمونه قرآنی ---------- ۴۹

پشه حیوان کوچکی نیست! ---------- ۵۱

اوّلین مثال: تنوّع مثال های قرآن ---------- ۵۳

تنوّع مثال های قرآن ---------- ۵۳

دورنمای بحث ---------- ۵۳

شرح و تفسیر ---------- ۵۵
فلسفه تنوع مثال های قرآنی ---------- ۵۶
دوّمین مثال: مثال منافقان ---------- ۵۹
مثال منافقان ---------- ۵۹
دورنمای بحث ---------- ۶۰
شرح و تفسیر ---------- ۶۰
تفسیر دوم ---------- ۶۳
پیام های آیه ---------- ۶۴
۱ اقسام منافقان ---------- ۶۴
۲ صورت های ۳گانه نفاق ---------- ۶۵
۳ نشانه های نفاق ---------- ۶۶
۴ «نور» و «ظلمات» ---------- ۶۹
۵ تفسیر آیه ۱۸ «صُمٌّ بُکْمٌ عُمْیٌ فَهُمْ لا یَرْجِعُونَ» ---------- ۷۱
۶ منشأ ۳گانه «نفاق» ---------- ۷۴
سومین مثال: تشبیهی دیگر برای منافقین ---------- ۸۰
تشبیهی دیگر برای منافقین ---------- ۸۰
شرح و تفسیر ---------- ۸۱
پیام های آیه ---------- ۸۴
۱ چگونگی ایجاد برق و صاعقه ---------- ۸۴
۲ تفاوت این دو مَثَل ---------- ۸۶
نتایج مَثَل های اول و دوم ---------- ۸۸
چهارمین مثال: قساوت قلب ---------- ۹۰
قساوت قلب ---------- ۹۰
شرح و تفسیر ---------- ۹۰
داستان گاو بنی اسرائیل ---------- ۹۲
شرح و تفسیر ---------- ۹۵

قلب انسان نشانه عظمت خداست ---- ۹۶
منظور از «قلب» در قرآن ---- ۱۰۰
تعبیر قرآن از دل های بنی اسرائیل: «سخت تر از سنگ» ---- ۱۰۵
تسبیح تمام موجودات جهان ---- ۱۰۸
عوامل قساوت قلب ---- ۱۰۹
اول پیمان شکنی ---- ۱۰۹
دوم دوری از تعالیم انبیاء و ادیان الهی ---- ۱۱۰
قساوت قلب در روایات اسلامی ---- ۱۱۱
قساوت قلب در روایات اسلامی ---- ۱۱۱
اول فراوانی گناه ---- ۱۱۱
دوم آرزوهای طولانی ---- ۱۱۲
سوم دنیاپرستی و غرق شدن در خواسته های مادّی ---- ۱۱۳
چهارم کارهای بیهوده ---- ۱۱۴
پنجم مال و ثروتی که خیری نداشته باشد ---- ۱۱۴
ششم نگاه کردن به چهره انسان های خبیث ---- ۱۱۵
ششمین مثال: انفاق ---- ۱۱۷
انفاق ---- ۱۱۷
«انفاق» راهی برای فقرزدایی ---- ۱۱۷
منظور از «فی سبیل اللّه ---- ۱۲۱
فقرزدایی در سایه توزیع عادلانه ثروت ---- ۱۲۲
پنجمین مثال: مثال کفّار ---- ۱۲۵
مثال کفّار ---- ۱۲۵
شرح و تفسیر ---- ۱۲۵
اقسام ۴گانه تقلید ---- ۱۲۷
اقسام ۴گانه تقلید ---- ۱۲۷
۱ تقلید جاهل از جاهل ---- ۱۲۷

۲ تقلید عالم از عالم ---------- ۱۲۷

۳ تقلید عالم از جاهل ---------- ۱۲۸

۴ تقلید جاهل از عالم ---------- ۱۲۸

هفتمین مثال: انفاق های همراه با اذیّت و آزار ---------- ۱۳۱

انفاق های همراه با اذیّت و آزار ---------- ۱۳۱

شرح و تفسیر ---------- ۱۳۲

انفاق و صدقه بازدارنده مرگ های بد ---------- ۱۳۶

هشتمین مثال: «انفاق»های شایسته ---------- ۱۳۹

انفاق»های شایسته ---------- ۱۳۹

شرح و تفسیر ---------- ۱۴۰

تعجیل در پرداختن صدقه ---------- ۱۴۳

برای انفاق اولویّت با نیازمندانی است که اظهار نیاز نمی کنند ---------- ۱۴۴

نهمین مثال: عاقبت امور ---------- ۱۴۶

دهمین مثال: رباخواران ---------- ۱۵۰

یازدهمین مثال: خلقت شگرف حضرت عیسی بن مریم علیه السلام ---------- ۱۵۸

خلقت شگرف حضرت عیسی بن مریم علیه السلام ---------- ۱۵۸

شرح و تفسیر ---------- ۱۵۸

داستان پیدایش انسان ---------- ۱۶۱

تفاوت بین «نظریّه» و «قانون» ---------- ۱۶۲

نظر قرآن درباره پیدایش انسان ---------- ۱۶۳

دوازدهمین مثال: انفاق های کفّار ---------- ۱۶۵

انفاق های کفّار ---------- ۱۶۵

دورنمای بحث ---------- ۱۶۵

شرح و تفسیر ---------- ۱۶۶

فلسفه بلاها و گرفتاری ها ---------- ۱۶۸

سیزدهمین مثال: مثال کفر و ایمان ---------- ۱۷۳

مثال کفر و ایمان ----- ۱۷۳
دورنمای بحث ----- ۱۷۳
«حیات و زندگی» چیست ؟ ----- ۱۷۴
اقسام حیات و زندگی ----- ۱۷۶
منظور از حیات در آیه مثل ----- ۱۷۸
آثار و برکات نور ----- ۱۷۹
نور فرقان ----- ۱۸۰
زیبا جلوه کردن اعمال زشت درنظر کّفار ----- ۱۸۲
چهاردهمین مثال: شرح صدر ----- ۱۸۳
شرح صدر ----- ۱۸۳
دورنمای بحث ----- ۱۸۳
شرح و تفسیر ----- ۱۸۴
اعجاز علمی قرآن در آیه مَثَل ----- ۱۸۵
شرح صدر ----- ۱۸۷
پانزدهمین مثال: مبدأ و معاد ----- ۱۸۹
مبدأ و معاد ----- ۱۸۹
دورنمای بحث ----- ۱۸۹
اهمیّت مبدأ و معاد ----- ۱۹۰
جسمانی و روحانی بودن معاد ----- ۱۹۰
شرح و تفسیر ----- ۱۹۴
میوه های مختلف از آب و هوا و زمین واحد ! ----- ۱۹۵
شانزدهمین مثال: بَلَد طَیّب ----- ۱۹۷
بَلَد طَیّب ----- ۱۹۷
شرح و تفسیر ----- ۱۹۸
فاعلیّت فاعل و قابلیّت قابل هر دو لازم است! ----- ۲۰۱
قرآن و وحی برای کفّار نتیجه معکوس می دهد! ----- ۲۰۲

قابلیّت، اکتسابی است یا جبری ؟ ---------- ۲۰۴
هفدهمین مثال: عالِم منحرف ---------- ۲۰۹
عالِم منحرف ---------- ۲۰۹
دورنمای بحث ---------- ۲۱۰
شأن نزول آیه ---------- ۲۱۱
شرح و تفسیر ---------- ۲۱۲
هجدهمین مثال: مسجد ضِرار ---------- ۲۱۸
مسجد ضِرار ---------- ۲۱۸
دورنمای بحث ---------- ۲۱۹
شأن نزول ---------- ۲۲۰
شرح و تفسیر ---------- ۲۲۲
ابو عامر نصرانی، دشمن کینه توز اسلام ---------- ۲۲۴
فرمان تخریب مسجد ضرار ---------- ۲۲۷
نوزدهمین مثال: زندگی زودگذر دنیا ---------- ۲۳۰
زندگی زودگذر دنیا ---------- ۲۳۰
دورنمای بحث ---------- ۲۳۱
شرح و تفسیر ---------- ۲۳۱
تفسیر و تطبیق مثال مذکور ---------- ۲۳۵
بیستمین مثال: مَثَل کافر و مؤمن ---------- ۲۳۹
مَثَل کافر و مؤمن ---------- ۲۳۹
شرح و تفسیر ---------- ۲۳۹
چشم، یکی از بزرگترین آیات الهی ---------- ۲۴۰
گوش آیتِ دیگر خداوند ---------- ۲۴۳
چشم و گوش دو ابزار مهمّ شناخت ---------- ۲۴۴
چگونه حجاب ها را از خود برهانیم ؟ ---------- ۲۴۶
علامت های مؤمن ---------- ۲۴۶

بیست ویکمین مثال: توسل به غیرخدا ---- ۲۴۸

توسل به غیرخدا ---- ۲۴۸

دورنمای بحث ---- ۲۴۸

برق آسمانی و ابرهای باران زا ---- ۲۴۹

چگونه «برقِ» آسمان سبب نزول باران می شود ؟ ---- ۲۵۰

«رعد آسمانی» نشانه ای از عظمت خدا ---- ۲۵۱

شرح و تفسیر ---- ۲۵۵

بیست و دوّمین مثال: مثال حقّ و باطل ---- ۲۵۸

بیست و سوّمین مثال: تقوا برات بهشت ---- ۲۶۳

بیست و چهارمین مثال: اعمال کافران ---- ۲۶۷

اعمال کافران ---- ۲۶۷

دور نمای بحث ---- ۲۶۷

شرح و تفسیر ---- ۲۶۸

بیست و پنجمین و بیست و ششمین مثال: کلمه «طیّبه» و «خبیثه» ---- ۲۷۲

کلمه «طیّبه» و «خبیثه» ---- ۲۷۲

ویژگی های ۵ گانه شجره طیّبه ---- ۲۷۳

۲ ویژگی شجره خبیثه ---- ۲۷۸

«کلمه طیّبه» چیست؟ ---- ۲۸۰

بیست و هفتمین مثال: مثال والایی برای خداوند ---- ۲۸۴

بیست و هشتمین مثال : بت پرستان و خداپرستان ---- ۲۹۰

بیست و نهمین مثال: مشرک و مؤمن ---- ۲۹۳

مشرک و مؤمن ---- ۲۹۳

ویژگی های ۵گانه مشرکین ---- ۲۹۴

۲ ویژگی ممتاز مؤمنین ---- ۲۹۷

سی امین مثال: تازه مسلمانان سست ایمان ---- ۲۹۹

سی و یکمین مثال: کفران نعمت ---- ۳۰۳

کفران نعمت ---------- ۳۰۳
دورنمای بحث ---------- ۳۰۴
۴ ویژگی شهرهای نمونه ---------- ۳۰۴
عذاب ها و ناملایمات نتیجه رفتار خودمان است ---------- ۳۱۲
مثال سی و دوّم : مثال های کافران ---------- ۳۱۳
مثال های کافران ---------- ۳۱۳
دورنمای بحث ---------- ۳۱۳
شرح و تفسیر ---------- ۳۱۴
مسحور یعنی چه ؟ ---------- ۳۱۵
مثال سی و سوّم : مستکبران و مستضعفان ---------- ۳۱۷
مستکبران و مستضعفان ---------- ۳۱۷
دورنمای بحث ---------- ۳۲۱
شرح و تفسیر ---------- ۳۲۱
مرض غرور را از دو راه می توان درمان کرد : ---------- ۳۲۸
زمان تأثیر توبه ---------- ۳۳۹
زمان تأثیر توبه ---------- ۳۳۹
الف: توبه در زمان نزول بلا ---------- ۳۳۹
ب: توبه گنه کاران در هنگام مرگ ---------- ۳۴۱
ج: توبه به هنگام مشاهده عذاب الهی ---------- ۳۴۳
مثال سی و چهارم : زندگی دنیا ---------- ۳۴۵
زندگی دنیا ---------- ۳۴۵
دورنمای بحث ---------- ۳۴۶
شرح و تفسیر ---------- ۳۴۶
مثال سی و پنجم: توحید و شرک ---------- ۳۵۳
مثال سی و ششم : بت پرستی ---------- ۳۵۶
بت پرستی ---------- ۳۵۶

ماهیّت بت پرستی ---------- ۳۵۷
شرح و تفسیر ---------- ۳۶۲
ساختمان مگس از هواپیما پیچیده تر است ---------- ۳۶۵
تفاوت شبیه سازی با خلق کردن ---------- ۳۶۷
مثال سی و هفتم: نور خدا ---------- ۳۶۹
نور خدا ---------- ۳۶۹
آیا مثال زدن برای ذات خداوند جایز است ؟ ---------- ۳۷۱
شرح و تفسیر ---------- ۳۷۶
ویژگی های ۴ گانه خورشید ---------- ۳۷۷
۱ اثر هدایت و راهنمایی ---------- ۳۷۷
۲ اثر تربیت و حیات ---------- ۳۷۷
۳ ایجاد قدرت و حرکت ---------- ۳۷۹
۴ رفع موانع حیات ---------- ۳۸۱
چراغ در طول تاریخ ---------- ۳۸۷
چراغ در طول تاریخ ---------- ۳۸۷
۱ چراغدان (مِشکوه) ---------- ۳۸۸
۲ فتیله چراغ (مِصْباح) ---------- ۳۹۰
۳ حباب و شیشه چراغ (زُجاجَه) ---------- ۳۹۰
۴ ماده سوخت (زَیْتُونَه) ---------- ۳۹۱
۵ منبع سوخت (شَجَرَهٍ مُبارَکَهٍ زَیْتُونَه) ---------- ۳۹۱
منظور از نور خدا چیست ؟ ---------- ۳۹۴
منظور از «یَهْدِی اللّهُ لِنُورِهِ مَنْ یَشاءُ» چیست؟ ---------- ۳۹۷
روش های تقویت ایمان ---------- ۳۹۹
مثال سی و هشتم: سراب زندگی ---------- ۴۰۲
مثال سی و نهم: اعمال مشرکان ---------- ۴۱۲
اعمال مشرکان ---------- ۴۱۲

دورنمای بحث ----- ۴۱۲
شرح و تفسیر ----- ۴۱۳
جبر یا اختیار؟ ----- ۴۱۶
مثال چهلم: پست ترین انسان ها ----- ۴۱۹
مثال چهل و یکم: تکیه بر غیر خدا ----- ۴۳۱
مثال چهل و دوم: توحید مالکیّت ----- ۴۳۴
مثال چهل و سوم: اقلّیت و شکست اکثریّت ----- ۴۳۹
اقلّیت و شکست اکثریّت ----- ۴۳۹
دورنمای بحث ----- ۴۴۲
شرح و تفسیر ----- ۴۴۳
مثال چهل و چهارم: شرک و توحید ----- ۴۵۴
شرک و توحید ----- ۴۵۴
دورنمای بحث ----- ۴۵۴
شرح و تفسیر ----- ۴۵۵
وحدت رهبری و فرماندهی ----- ۴۵۷
مثال چهل و پنجم: عیسای مسیح علیه السلام ----- ۴۵۸
عیسای مسیح علیه السلام ----- ۴۵۸
دورنمای بحث ----- ۴۵۹
آیا آیه مورد بحث جزء امثال القرآن است ؟ ----- ۴۵۹
تفسیر اول ----- ۴۶۰
تفسیر دوم ----- ۴۶۱
تفسیر سوم ----- ۴۶۲
مثال چهل و ششم: اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله ----- ۴۶۴
اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله ----- ۴۶۴
دورنمای بحث ----- ۴۶۵
شرح و تفسیر ----- ۴۶۶

ویژگی های ۵گانه یاران واقعی پیامبر صلی الله علیه و آله از دیدگاه انجیل ---- ۴۷۱
جهانی سازی اسلام ---- ۴۷۵
مثال چهل و هفتم : غیبت ---- ۴۷۷
غیبت ---- ۴۷۷
دورنمای بحث ---- ۴۷۸
شرح و تفسیر ---- ۴۷۸
شرح و تفسیر ---- ۴۷۸
۱ گمان بد ---- ۴۷۸
۲ تجسّس در کار دیگران ---- ۴۷۹
۳ پشت سر دیگران حرف زدن ---- ۴۸۰
مثال چهل وهشتم: نزدیکی خدابه انسان ---- ۴۸۳
نزدیکی خدابه انسان ---- ۴۸۳
دورنمای بحث ---- ۴۸۳
شرح و تفسیر ---- ۴۸۴
آثار ایمان به نزدیکی خداوند ---- ۴۸۵
مثال چهل و نهم: مثالی دیگر برای زندگی دنیا ---- ۴۸۶
مثالی دیگر برای زندگی دنیا ---- ۴۸۶
دورنمای بحث ---- ۴۸۷
شرح و تفسیر ---- ۴۸۷
حالات ۵گانه دنیا ---- ۴۸۷
۱ «لَعِبٌ» ---- ۴۸۷
۲ «لَهْوٌ» ---- ۴۸۸
۳ «زینَهٌ» ---- ۴۸۸
۴ «تَفاخُرٌ بَیْنَکُمْ» ---- ۴۸۸
۵ «وَ تَکاثُرٌ فِی الْاَمْوالِ وَ الْاَوْلادِ» ---- ۴۸۸
راز آفرینش انسان و جهان ---- ۴۹۲

مثال پنجاهم و پنجاه و یکم: یهود ---------- ۴۹۴
یهود ---------- ۴۹۴
دورنمای بحث ---------- ۴۹۵
تاریخ یهود در مدینه ---------- ۴۹۶
شأن نزول آیات فوق ---------- ۴۹۸
شرح و تفسیر ---------- ۴۹۹
تفرقه ثمره «جهل» و وحدت میوه «عقل» است ---------- ۵۰۵
مثال پنجاه و دوم: جاذبه و تأثیر شگفت انگیز قرآن ---------- ۵۰۶
مثال پنجاه و سوم: عالمان بی عمل ---------- ۵۱۰
شرح و تفسیر ---------- ۵۱۰
عالمان بی عمل ---------- ۵۱۱
چرا به جای «کتاب» از لفظ «اَسْفار» استفاده شده؟ ---------- ۵۱۲
پیام آیه برای آنها که فقط به ظواهر قرآن توجّه دارند ---------- ۵۱۳
مثال پنجاه و چهارم: ویژگی های منافقان ---------- ۵۱۵
ویژگی های منافقان ---------- ۵۱۵
ویژگی های ۳گانه منافقین ---------- ۵۱۵
مثال پنجاه و پنجم: شایسته سالاری بجای رابطه مداری ---------- ۵۲۱
مثال پنجاه و ششم: استقامت آسیه همسر فرعون ---------- ۵۲۴
مثال پنجاه و هفتم: پاکدامنی مریم دختر عِمران ---------- ۵۲۶
پاکدامنی مریم دختر عِمران ---------- ۵۲۶
امتیازات ۳گانه مریم مقدّس ---------- ۵۲۶
۱ عفت و پاکدامنی ---------- ۵۲۶
۲ عبودیت و بندگی ---------- ۵۲۸
۳ اطاعت پذیری محض ---------- ۵۲۸
مثال پنجاه و هشتم: تصویری از مؤمنان و کافران ---------- ۵۲۹
تصویری از مؤمنان و کافران ---------- ۵۲۹

شرح و تفسیر ----- ۵۲۹
مشکلات و معایت خزندگان ----- ۵۳۰
مثال پنجاه و نهم: افراد بخیل ----- ۵۳۳
افراد بخیل ----- ۵۳۳
دورنمای بحث ----- ۵۳۵
شرح و تفسیر ----- ۵۳۶
عذاب الهی در انتظار انحصارطلبان است ----- ۵۴۷
رابطه «گناه» و «قطع روزی» ----- ۵۴۸
مثال شصتم: موضع گیری در مقابل سخن حقّ ----- ۵۵۰
درباره مرکز ----- ۶۰۴

مثال های زیبای قرآنی

مشخصات کتاب

سرشناسه : بیستونی، محمد، ۱۳۳۷ -

عنوان و نام پدیدآور : مثال های زیبای قرآنی (برگرفته از کتاب «امثال القرآن» تالیف حضرت آیه الله مکارم شیرازی)/ به اهتمام محمد بیستونی.

مشخصات نشر : قم: بیان جوان، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : [۱۲۱] ص.؛ ۱۲ ×۵/۸ س م.

فروست : ... مجموعه کتاب های قرآن و مهارت های زندگی؛ ۳۶.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۸-۰۷۵-۶

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : کتاب حاضر برگرفته از کتاب "امثال القرآن" تالیف مکارم شیرازی است.

یادداشت : عنوان روی جلد: مثالهای زیبای قرآن: بررسی ۶۰ مثال ذکر شده در قرآن (برگرفته از امثال القرآن آیه الله مکارم شیرازی).

یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.

عنوان روی جلد : مثالهای زیبای قرآن: بررسی ۶۰ مثال ذکر شده در قرآن (برگرفته از امثال القرآن آیه الله مکارم شیرازی).

عنوان دیگر : امثال القرآن.

موضوع : قرآن -- امثال

موضوع : تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴

شناسه افزوده : مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۰۵ - . امثال القرآن

رده بندی کنگره : BP۸۴/۴/م۷م۲۰۱۱۶ ۱۳۹۱

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۱۵۴

شماره کتابشناسی ملی : ۲۴۶۹۲۹۴

فهرست مطالب

موضوع صفحه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم

۱۲ ویژگی منحصر بفرد در آثار مکتوب مؤسسه قرآنی تفسیر جوان

۱ اعراب گذاری کامل «همه» آیات، روایات و کلمه های عربی .

۲ طرح جلد ابداعی و گرافیکی جدید متناسب با «جمعیت هدف هر کتاب».

۳ صفحه آرایی شعرگونه و چشم نواز تا خواننده به دلیل پرش مرتب چشم «خسته» نشود.

۴ آزاد بودن «هر گونه نسخه برداری» و چاپ از روی آثار مکتوب و کپی رایت نرم افزارها.

۵ همه محصولات مؤسسه پس از فروش و استفاده، حتی اگر آسیب دیده باشد، «پس گرفته می شود».

۶ فروش اقساطی به قیمت نقد و با تعیین اقساط «توسط خریدار».

۷ امضای «حداقل یک مجتهد جامع الشرایط» به نشانه تأیید محتوا قبل از چاپ اخذ می شود.

۸ آثار مؤسسه به افراد بی بضاعت به طور «رایگان» تقدیم می گردد.

۹ همه «آموزش های تخصصی قرآنی» گروه مؤسسات قرآنی تفسیر جوان «رایگان» است.

۱۰ برای هیچ یک از آثار، حق التألیف دریافت نمی شود.

۱۱ تنوع تخصصی محصولات متناسب«باجامعه هدف یعنی کودک،نوجوان،جوان،زنان،خانواده ومساجد».

۱۲ نشر نهایی آثار پس از نشر آزمایشی و موفقیت در طرح پایلوت (Pilot Plan) در

«جمعیت مخاطب هدف» صورت می گیرد.

درصورتی که هرکس از صدراسلام تاسال۱۴۲۰هجری قمری(سال تأسیس مؤسسه قرآنی تفسیرجوان)یک نمونه کتاب قرآنی راباجمع «۱۲ویژگی»مذکور، به این مؤسسه

ارائه دهد، برای هموطنان داخل کشور مبلغ «۱۰/۰۰۰/۰۰۰ تومان» و برای افراد مقیم خارج از کشور مبلغ «۱۰/۰۰۰ دلار» جایزه به عنوان حق الکشف تعلق می گیرد.

(قیمت گذاری کل محصولات مؤسسه برمبنای ۱۲ ویژگی اشاره شده،انجام می شود)

دکتر محمد بیستونی

رئیس هیئت مدیره گروه مؤسسات قرآنی تفسیر جوان شامل:

[مؤسسه قرآنی قصص(تخصصی کودکان)،مؤسسه قرآنی نورپیامبران(تخصصی نوجوانان)،مؤسسه قرآنی تفسیرجوان(تخصصی جوانان)،مؤسسه قرآنی رضوان

(تخصصی زنان)،مؤسسه قرآنی شعیب نبی اللّه (تخصصی خانواده)،مؤسسه قرآنی مساجد جوان (تخصصی مساجد)، مؤسسه قرآنی انعام الهی (تخصصی

تغذیه، گلها وگیاهان دارویی)، مؤسسه طب قرآنی مائده طلایی (تخصصی طب سنتی باآموزه های قرآنی) مؤسسه قرآنی و علم زندگی (تخصصی اعجاز

علمی قرآن) ،مؤسسه خیریه عاطفه (تخصصی احداث کتابخانه، مراکز ورزشی و غسالخانه در روستاها و مناطق محروم)]

(۵۸۴)

ص:۲

اَلْاِهْداءِ

اِلی سَیِّدِنا وَ نَبِیِّنا مُحَمَّدٍ

رَسُولِ اللّهِ وَ خاتَمِ النَّبِیّینَ وَ اِلی مَوْلانا

وَ مَوْلَی الْمُوَحِّدینَ عَلِیٍّ اَمیرِ الْمُؤْمِنینَ وَ اِلی بِضْعَهِ

الْمُصْطَفی وَ بَهْجَهِ قَلْبِهِ سَیِّدَهِ نِساءِ الْعالَمینَ وَ اِلی سَیِّدَیْ

شَبابِ اَهْلِ الْجَنَّهِ، السِبْطَیْنِ، الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ وَ اِلَی الْاَئِمَّهِ التِّسْعَهِ

الْمَعْصُومینَ الْمُکَرَّمینَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ لاسِیَّما بَقِیَّهَ اللّهِ فِی الْاَرَضینَ وَ وارِثِ عُلُومِ

الْاَنْبِیاءِ وَ الْمُرْسَلینَ، الْمُعَدِّ لِقَطْعِ دابِرِالظَّلَمَهِ وَ الْمُدَّخِرِ لِاِحْیاءِ الْفَرائِضِ وَ مَعالِمِ الدّینِ ،

الْحُجَّهِ بْنِ الْحَسَنِ صاحِبِ الْعَصْرِ وَ الزَّمانِ عَجَّلَ اللّهُ تَعالی فَرَجَهُ الشَّریفَ فَیا مُعِزَّ

الْاَوْلِیاءَوَیامُذِلَ الْاَعْداءِاَیُّهَاالسَّبَبُ الْمُتَّصِلُ بَیْنَ الْاَرْضِ وَالسَّماءِقَدْمَسَّنا

وَ اَهْلَنَا الضُّرَّ فی غَیْبَتِکَ وَ فِراقِکَ وَ جِئْنا بِبِضاعَهٍ

مُزْجاهٍ مِنْ وِلائِکَ وَ مَحَبَّتِکَ فَاَوْفِ لَنَا الْکَیْلَ مِنْ مَنِّکَ وَ

فَضْلِکَ وَ تَصَدَّقْ عَلَیْنا بِنَظْرَهِ رَحْمَهٍ مِنْکَ

اِنّا نَریکَ مِنَ الْمُحْسِنینَ

متن تأییدیه مرجع عالیقدر حضرت «آیه اللّه العظمی مکارم شیرازی» در

مورد کتاب «تفسیر جوان» (منبع مطالعاتی و

تحقیقاتی اصلی «روش انس با قرآن»)

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

قرآن مجیدبالاترین سند افتخار مامسلمانان است و تاکسی با قرآن آشنا نشود ، پی به عظمت آن نخواهد برد و هر قدر آشنایی ما با ا ین کتاب بزرگ آسمانی افزون گردد ، به درجه اهمیت و عظمت آن بهتر پی می بریم ، مخصوصا برای حل مشکلات مسلمین در دنیای امروز ، بهترین راه گشا قرآن است .

به همین دلیل شایسته است نسل جوان برومندما روزبه روز با این کتاب آسمانی آشناتر گردد ، نه فقط به «خواندن» و «قرائت» و «حفظ» آن ، بلکه به «محتوا و معنای

ص:۵

قرآن» ، به یقین قرآن مجید می تواند صفا و روشنی ویژه ای به تمام زندگی آنان بدهد و از آنان افرادی باایمان ، شایسته ، قوی ، شجاع و طرفدار حق بسازد .

از آنجا که تفسیر نمونه بحمداللّه در میان تمام قشرها نفوذ یافته و تحولی در محیط ما ایجاد کرده است ، جناب آقای «دکتر محمد بیستونی» که فردی باذوق و علاقمند به مسائل اسلامی و مسائل جوانان است . ابتکاری به خرج داده و تفسیر نمونه را به صورت فشرده و خلاصه با «سبکی تازه» که به آسانی قابل استفاده برای همه جوانان باشد ، درآورده و به گونه ای که هم اکنون ملاحظه می کنید ، در اختیار آنان گذارده است . خداوند این خدمت را از ایشان قبول کند و به همه جوانان عزیز توفیق استفاده از آن را مرحمت فرماید .

ناصر مکارم شیرازی

۲۸/۸/۷۹

ص:۶

مقدمه

بهره گیری از مَثَل در گفتار و نوشتار مزایایی دارد که به صورت فشرده به آنها اشاره می کنیم:

۱ حضور پیوسته یک سخن کوتاه در میان جامعه، آن هم به مدت طولانی، بیانگر پختگی فکری است که «مَثَل» حامل آن می باشد و اگر حامل فکر خامی بود، تجربه و مرور زمان خلاف آن را ثابت می کرد، و مثل از چشم ها می افتد و از حافظه زمان حذف می گردید.

اگر برای مسائل طبیعی و ریاضی، آزمایشگاهی وجود دارد که درستی و نادرسی فورمول را ثابت می کند، برای اندیشه های اجتماعی که امثال بیانگر آن می باشند، آزمایشگاهی است به نام تاریخ زندگی اقوام و ملل. و استواری یک اندیشه در میان آنان و پایداری آن در حافظه جامعه، نشانه پختگی فکروپشتیبانی مردم از آن است ما این حقیقت را با توضیح یک مَثَلی روشن می کنیم:

برای بیدار کردن انسان بی عار که در گوشه ای لمیده و پیوسته خواب ثروت می بیند بدون این که دست خود را به سیاه و سفید بزند بهترین منطق، همین شعری است که در جامعه به صورت مثل درآمده است و تجربه و آزمون پشتیبان آن می باشد.

نابرده رنج، گنج میسّر نمی شود مزد آن گرفت جان برادر که کار کرد

۲ نوع مَثَل به خاطر ایجاز و اختصار، از نیم خط تجاوز نمی کنـد امّا در حقیقت بازگو کننده حقایقی است که در یک رساله و یـک کتـاب می گنجـد.از این جهت است که توده مردم به حفـظ مَثَـل علاقه بیشتری نشان داده زیرا درس یک ماه را در یک لحظه فرامی گیرد.

۳ «مَثَـل» برای خـود حـد و مرزی را نمی شـناسد زیرا یـک حقیقت زنـده است که برای تمـام ملـل مطرح می باشـد، تـو گویی واقعیت یک مثل، ماننـد قوانین ریاضـی و هندسـی است که مرزهای زمان و مکان را درهم می کوبـد و برای خود محـدودیتی قایل نمی باشد .

۴ «مَثَـل» حقـایق اخلاقی و اجتمـاعی را کـه فراتر از حسّ و لمس اسـت، در قـالب امـور محسـوس می ریزد و آن را به اذهـان نزدیکتر می سازد، چنان که می گویند:

حق «مَثَل»ها را زند هر جا به جاش می کند معقول را محسوس و فاش

تا که دریابند مردم از مَثَل آنچه مقصود است بی نقص و خَلَل

۵ «مَثَل» به خاطر برگیری یک رشـته افکار و انـدیشه های بلند، طرف را به کنجکاوی وادار می کند تا فکر و اندیشه خویش را بکار اندازد و واقعیت را به دست آورد .

۶ در مقام پند و نصیحت و نکوهش افراد ضرب المثل ها اثر معجزآسا دارد زیرا بدون

این که طرف را به عواقب کـار خود متوجه سازد، نتیجه کار دیگری را که با این مورد همسو بوده، مطرح می کنـد و آن را در نظرش مجسّم می سازد و از این طریق احساسات طرف را علیه خود تحریک نمی کند و به گفته شاعر:

خوشتر آن باشد که وصف دلبران گفته آید در حدیث دیگران

۷ سـرانجام «مَثَـل های» هرقومی نمایانگر پایه فرهنگ و سـطح تفکّر و تعقّل آنها است، و مَثَل ها به خاطرعمومی بودن درایفای این نقش، براشـعار و ادبیات برتری دارد زیرا آثار ادبی توسط افراد محـدودی پدیـد می آیـد، در حالی که مَثَل ها برخاسـته از فرهنگ عمومی و استعداد توده ها است.

تو گویی قرآن به خـاطر این نوع آثـار سازنـده «مَثَل»ها می گویـد: «...وَ تِلْکَ الْأَمْثالُ نَضْـرِبُها لِلنّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَفَکَّرُونَ» (۱)؛ اینها یک رشته فواید متنی یا جانبی مَثَل ها است.(۲)

۱- ۲۱ / حشر .

۲- برگرفته از کتاب مثل های آموزنده قرآن، تألیف آیه اللّه جعفر سبحانی .

کتابی که ما و شما در محضر آن هستیم برگرفته از اَمثالُ الْقُرآن، تألیف حضرت آیه اللّه مکارم شیرازی می باشد که در دو جلد وزیری چاپ شده است و اینجانب با کسب اجازه از محضر معظمٌ له آن را برای استفاده بهتر و ساده جوانان عزیز خلاصه و ساده نمودم. اگر در جایی نیاز به شرح واژه یامطلبی بودآن را درپاورقی قرارداده و هیچ گونه دخل وتصرفی دراصل عبارات کتاب اصلی نداشته ام.

امیدوارم جوانان عزیز با مطالعه مثال های ۶۰گانه قرآنی که خلاصه آنها در قالب یک روزنامه دیواری پیام آسمانی با قطع ۷۰×۱۰۰ نیز چاپ و منتشر شده است، محتوای قرآن کریم را در زندگی روزمره خود وارد نموده و با قرآن هر چه بیشتر مأنوس شوند و تنها به قرائت الفاظ یا حفظ آیات اکتفا نکنند و از همه زیبایی های این اقیانوس عمیق و بیکران استفاده کنند.

دکتر محمد بیستونی

رئیس هیئت مدیره مؤسسه قرآنی تفسیر جوان

ص:۱۰

تحلیلی پیرامون مثال های قرآن

تعریف مَثَل

کلمه «مَثَل» دارای دو معنی است :

۱ «مَثَل» به معنی شبیه و مِثِل و مانند است که امری معقول و دور از حسّ و تجربه را به امری محسوس تشبیه می کنند .

۲ «مَثَل» بیان مصداق روشن و واضح چیزی است .

معانی ۵گانه «مثال» در قرآن

قرآن مجید کلمه «مثل» و «مثال» را در معانی مختلف استعمال کرده است :

۱ نخستین مورد استعمال آن همان چیزی است که موضوع بحث امثال القرآن می باشد ؛ یعنی تشبیه یک مطلب پیچیده معنوی به یک مطلب حسّی ساده روشن که قابل فهم همگان باشد، مثل این که ثواب صدقه را به دانه گندم

ص:۱۱

تشبیه می کنـد که هفت خوشه می رویانـد و در هر خوشه ای یک صـد دانه گنـدم است. (۱) امثـال القرآن پیرامون چنین مثال هایی بحث می کند ؛ هر چند کلمه مثال در آن نباشد .

۲ دومین معنـای کلمه «مثال» در قرآن مجیـد تشبیهاتی است که مردم در مقابل انبیاء می کردنـد ؛ یعنی مثال هایی که مردم می زدند نه خداوند. مثل در آیه ۷۸ سوره یس از همین قبیل است: «وَضَرَبَ لَنامَثَلاً وَ نَسِيَ خَلْقَهُ قالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظامَ وَ هِيَ رَميمٌ» ؛ و برای ما مثالی زد و آفرینش خود را فراموش کرد و گفت: چه کسـی این اسـتخوان ها را زنـده می کند در حالی که پوسـیده است؟!

۱ این مثال در آیه ۲۶۱ سوره بقره آمده است .

ص:۱۲

شخصی از مشرکان به نام «اُبیّ بن خلف» یا «امیّه بن خلف» و یا «عاص بن وائل» و یا «عبداللّه بن اُبیّ» قطعه استخوان پوسیده ای را پیدا کرد و گفت که با این دلیل محکم به مخاصمه با محمد [صلی الله علیه و آله] برمی خیزم و سخن او را درباره معاد ابطال می کنم، آن را برداشت و نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمد (و شاید مقداری از آن را در حضور پیامبر صلی الله علیه و آله خرد کرد و به روی زمین ریخت) و گفت: «چه کسی می تواند این استخوان های پوسیده را از نو زنده کند (و کدام عقل آن را باور می کند)!؟»

خداوند در یک جمله کوتاه، جواب دندان شکنی به آن مرد مشرک داد: «همان خدایی که انسان را از خاک آفرید قدرت دارد دوباره استخوانی که مبدّل به خاک شده را تبدیل به یک انسان زنده کند». (۱)

۱- التّبیان فی تفسیر القرآن، جلد ۸، صفحه ۴۷۸ .

به هرحال، کلمه «مثال» در این آیه، در مورد مثال هایی است که مردم می زنند، نه خداوند ؛ و این گونه مثال ها از بحث ما خارج است ؛ زیرا موضوع امثال القرآن مثال هایی است که خداوند می زند، نه مردم .

۳ معنی دیگر مثال، حوادث تلخ و دردناکی است که در زندگی بشر رخ می دهد، به چنین چیزی نیز در قرآن مجید «مثال» اطلاق شده است. در آیه ۲۱۴ سوره بقره آمده است: «اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّهَ وَ لَمّا یَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذینَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْساءُ وَ الضَّرّاءُ وَ زُلْزِلُواحَتّی یَقُولَ الرَّسُولُ وَ الَّذینَ امَنُوا مَعَهُ مَتی نَصْرُ اللّهِ اَلا اِنَّ نَصْرَ اللّهِ قَریبٌ» ؛ آیا گمان کردید داخل بهشت می شوید، بی آن که حوادثی همچون حوادث گذشتگان به شما برسد؟! همانان که گرفتاری ها و ناراحتی ها به آنها رسید و آنچنان ناراحت شدند که پیامبر صلی الله علیه و آله و

افرادی که ایمان آورده بودند، گفتند: "پس یاری خدا کی خواهد آمد؟!" [در این

هنگام، تقاضای یاری از او کردند، و به آنها گفته شد:] آگاه باشید، یاری خدا نزدیک است !

مثل در این آیه شریفه به سرگذشت دردناک پیشینیان تفسیر شده است. امثال القرآن از این نوع مثال ها نیز بحث نمی کند.

۴ چهـارمین معنـای مثـال در قرآن مجیـد، «عبرت» است. این معنی در آیه ۵۵ و ۵۶ سوره زخرف دیـده می شود: «فَلَمّا اسَـفُونَا انْتَقَمْنا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْناهُمْ اَجْمَعینَ. فَجَعَلْناهُمْ سَـلَفا وَ مَثَلاً لِلْاخِرینَ» ؛ اما هنگامی که [فرعون و پیروانش[ما را به خشم آوردنـد، از آنها انتقام گرفتیم و همه را غرق کردیم و آنها را پیشگامان [در عذاب] و عبرتی برای دیگران قرار دادیم.

مثال در این آیه شریفه به معنای عبرت است. این نوع آیات نیز موضوع امثال القرآن نیست.

ص:۱۵

۵ یکی دیگر از معانی مثل در قرآن، به معنی «نمونه و الگو» است (همانطور که در آیه ۵۹ سوره زخرف مطرح می باشد) .

خلاصه این که، از این پنج نوع استعمال مثل در قرآن، فقط معنای اول موضوع امثال القرآن است و چهار معنی دیگر خارج از مثل های قرآنی است، هرچند متأسّفانه بعضی از مؤلفان اِمثال القرآن این ها را مخلوط نموده و هر آیه ای که کلمه «مَثَل» در آن به کار رفته است را جزء امثال القرآن شمرده اند و این اشتباه است.

چرا قرآن «مثال» زده است؟

در قرآن مجید مَثَل، دیده می شود. تنها در سوره بقره که دومین سوره قرآن است حدّاقل ده مثل ذکر شده است. چه حکمتی در این مثال ها نهفته است که خداوند تا این میزان مثل آورده است؟

ص:۱۶

رمز تنوّع مثال های قرآن

مثال های قرآن بسیار متنوّع است. خداوند برای روشن ساختن حقایق مهمّی که در تربیت و سعادت انسان تأثیر به سزایی دارد به هرگونه مثالی متوسّل شده است. گاه به موجودات بی جان مثال می زند ؛ مانند آیه ۱۷ سوره رعد: «اَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَسالَتْ اَوْدِیَهٌ بِقَدَرِها فَاحْتَمَلَ السَّیْلُ زَبَدا رابِیا وَ مِمّا یُوقِدُونَ عَلَیْهِ فِی النّارِ ابْتِغاءَ حِلْیَهٍ اَوْ مَتعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ کَذلِکَ یَضْرِبُ اللّهُ الْحَقَّ وَ الْبطِلَ...» خداوند متعال در این آیه شریفه برای روشن شدن ماهیّت حق و باطل به باران مثال می زند که به هنگام نزول از آسمان پاکیزه، تمیز، زلال و صاف است ؛ ولی وقتی بر روی زمین جاری می شود، زمین آلوده، آن آب زلال را می آلاید. آب به حرکت درمی آید و در آن، آلودگی ها به کف روی آب تبدیل می شود. زمانی که این آب آلوده کف آلود به زمین مسطّح و جلگه می رسد، به تدریج کف آن از بین می رود و

آبی صاف در جریانی آرام، ادامه سیر می دهد. سپس خداوند می فرماید: حقّ و باطل نیزمانند همین باران وکف است و باطل کف روی آب و حق آب زیر کف است.

و گاه به نباتات و گیاهان مثال می زند، مانند آنچه در آیه ۲۴ سوره ابراهیم آمده است: «اَلَمْ تَرَ کَیْفَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً کَلِمَهً طَیِّبَهً کَشَجَرَهٍ طَیِّبَهٍ اَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ» آیا ندیده ای که خدا چگونه مثل زده؟ سخن پاک چون درختی پاک است که ریشه اش در زمین استوار و شاخه هایش در آسمان است.

در این آیه شریفه برای کلام پاک که بارزترین مصداق آن لااله الا اللّه است به یک درخت مثال زده و برای آن کلمه «طیّبه» به کار برده است ؛ زیرا که سخن پاک همچون درخت، پاکیزه و سرسبز و همیشه خرّم است.

بعضی اوقات خداوند حکیم به حیوانات مثال می زند. نمونه آن آیه شریفه ۲۶ سوره بقره است: «اِنَّ اللّهَ لا یَسْتَحْیِی اَنْ یَضْرِبَ مَثَلاً ما بَعُوضَهً فَما فَوْقَها...»،

ص:۱۸

خداونـد ابایی نـدارد که به پشه و (موجودات) کمتر از آن مَثَل بزنـد... در این آیه خداونـد به یک حیوان کوچک، یعنی پشـه مثال زده است. همانطور که در سوره عنکبوت آیه ۴۱ به یک عنکبوت.

و گـاه به یک انسان مثال می زنـدکه نمونه آن آیه شـریفه ۱۷۱ سوره بقره می باشـد. «وَ مَثَلُ الَّذینَ کَفَرُوا کَمَثَلِ الَّذِییَنْعِقُ بِمالا یَسْـمَعُ اِلّادُعـاءً وَ نِـداءً صُمٌّ بُکْمٌ عُمْیٌ فَهُمْ لا ـ یَعْقِلُونَ» مثـل (تو ای پیامبر در دعوت) کافران مثل کسـی است که (گوسـفندان و حیوانات را برای نجات از چنگال خطر) صدا می زند ؛ ولی آنها چیزی جز سر و صدا نمی شنوند (و حقیقت آن صدا و مفهوم گفتار او را درک نمی کنند) این کافران (در واقع) کر و لال و نابینا هستند از این رو چیزی نمی فهمند.

در این آیه، خداوند هم به انسان مثال زده است ؛ آنجا که پیامبر صـلی الله علیه و آله را به طور ضمنی به یک چوپان تشبیه می کند. و هم به حیوان ؛ آنجا که کفّار را گوسفندان و

یا حیوانات آن چوپان محسوب می کند.

اصلی ترین دلیل تنوّع مثل ها در قرآن، درک ساده و فهم عمیق مطالب قرآنی است، به ویژه که مخاطبان اوّلیّه قرآن اعراب بی سواد دوران جاهلیّت بودنـد و مسـلمانان صـدر اسـلام که جز تعداد اندکی بی بهره از سواد خواندن و نوشـتن بودند تنها به این شیوه قرآنی امکان درک و فهم مفاهیم قرآنی داشتند و تنها به کمک مثال های متنوّع تر قرآن قادر به تفهیم عالی ترین مفاهیم قرآنی شدنـد. همه گوینـدگان، به ویژه علمـا، دانشـمندان، فقهـا، سـخنرانان، اهل منبر و... بایـد با اسـتفاده از این قاعـده فراگیر قرآنی، پیام و سـخن خود را ساده و جـذّاب بیان کننـد تا در اعماق وجود مخاطب نفوذ کنـد و تأثیر گذارد. قرآن که زیباترین تجلیّات زیبـایی هـای حقّ است خود مظهر زیبایی کلامی نیز هست ؛ از این رو بایـد به تبعیّت از قرآن ساده گویی زیبا و مؤثّر، یک ارزش و معیار زیبایی در سخن دانسته شود.

آنان که سخنان و نوشته هایشان معلّق و گنگ و دیرفهم است و ساده گویی را نشانه کم دانشی گوینده می دانند، برخلاف این سنّت الهی و شیوه قرآنی عمل می کنند. (۱)امیدواریم که در نسل جوان حوزه علمیه و دانشجویان دانشگاه ها، ساده گویی یک هنر و ارزش وپیچیده گویی یک ضدّ ارزش معرّفی و شناخته شود..

ص:۲۱

۱- خداوند در آیه ۴ سوره ابراهیم می فرماید: «وَ ما اَرْسَلْنا مِنْ رَسُولٍ اِلّا بِلِسانِ قَوْمِهِ لِیُبَیِّنَ لَهُمْ فَیُضِلُّ اللّهُ مَنْ یَشاءُ وَ یَهْدی مَنْ یَشاءُ وَ هُوَ الْعَزیزُ الْحَکیمُ» هیچ پیامبری را جز به زبان مردمش نفرستادیم تا بتواند پیام خدا را برایشان بیان کند... و نیز پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله به کرّات فرموده اند: «اُمِرْنا اَنْ نُکَلِّمَ النّاس عَلَی قَدْرِ عُقُولِهِمْ» ما (پیامبران) موّظفیم به میزان مردم حرف بزنیم. (بحارالانوار، جلد ۱، صفحه ۸۵) .

ارکان ۳گانه تشبیه

در هر تشبیهی سه رکن اساسی وجود دارد؛ «مُشَبَّه»، «مُشَبَّهٌ بِه» و «وَجْهِ شَبَهْ»؛ مثلاً وقتی انسانی را به شیرتشبیه می کنیم، انسان «مشبّه» و شیر «مشبّهٌ به» و شجاعت «وجه شبه» است ؛ یعنی انسان را در شجاعت به شیر تشبیه نموده ایم .

مَثَل های عملی و لسانی

مثل گاهی عملی است وبه زبان کرداربیان می شود و گاهی لفظی است و به زبان گفتار.

مثل های قرآن مجید از نوع لسانی است ؛ ولی در سیره پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله و ائمّه هدی علیهم السلام علاوه برمثل های لسانی، گاهی مثل های عملی نیز دیده می شود. (۱)

ص:۲۲

۱- لبتّه مثل های لفظی وبه زبان گفتارنیزازپیامبراکرم صلی الله علیه و آله وائمه اطهار علیهم السلام نقل شده است که علاقه مندان می توانددرباره مثل های لفظی پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله به میزان الحکمه تألیف آیه اللّه ری شهری، روایت ۱۸۱۰۶ تا ۱۸۲۳۶ مراجعه کنند .

دو نمونه از «مثل های عملی» در روایات

۱ گناهان کوچک وقتی که انبوه می شود!

روزی پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله به همراه عدّه ای از یاران خود به سفر رفتند. پیامبر صلی الله علیه و آله تصمیم گرفت خطر گناهان صغیره را که مردم به خاطر صغیره بودنش کمتر بدان توجه می کنند گوشزد کند. در بیابانی خشک و بی آب و علف به اصحابش دستور داد مقداری هیزم جمع کنند شاید منظور دیگری از تهیّه آتش، مورد نظر پیامبر اکرم بوده است اصحاب عرض کردند: در این بیابان هیزمی وجود ندارد؟ حضرت فرمودند: جستجو کنید ؛ هر مقدار یافتید ولو اندک، کافی است. اصحاب پراکنده شدند و هریک پس از لحظاتی هیزم مختصری جمع کردند. حضرت دستور داد هیزم ها را یکجا بریزید، وقتی هیزم های کم، یکجا جمع شد، چشمگیر و قابل ملاحظه شد. سپس حضرت آنها را آتش زد ؛ هیزم ها آتش

گرفت ؛ آتش شعله کشید ؛ شعله ها حرارت آفریدند و حرارت سوزان، اصحاب را از دور آتش به عقب راند. حضرت در اینجا فرمودند: «هكَذا تُجْتَمَعُ الذُّنُوبُ! ثُمَّ قالَ: اِیّاكُمْ وَ الْمُحَقَّراتِ مِنَ الذُّنُوب» گناهان نیز این گونه همانند این هیزم ها جمع می شوند! بنابراین، از گناهان صغیره نیز بپرهیزید. (۱)

آری گناه صغیره هم مانند این هیزم ها، کم کم جمع می شوند و ناگهان تبدیل به کوهی از آتش می شوند. خطر گناه صغیره همین بی توّجهی به آن است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با این مثل عملی، خطر آن را گوشزد کرد.

۱ میزان الحکمه، باب ۱۳۷۲، حدیث ۶۵۹۳ .

۲ ترسیم آتش سوزان جهنّم

حضرت علی علیه السلام در زمانی که خلیفه بر حق مسلمانان است و اختیار بیت المال با اوست، برادرش عقیل که مردی عیال وار و محتاج است و دریافتی سرانه او از بیت المال، مخارج زندگیش را تأمین نمی کند، به خدمت برادر می رسد و سهم بیشتری را از بیت المال تقاضا می کند. حضرت علی علیه السلام برای نشان دادن زشتی درخواست و عذاب گناه بی عدالتی به برادر خود، آهن سرخ شده ای را به طرف دست برادر می برد برخلاف گمان بعضی از مردم، به دست او نمی زند فریاد «عقیل» بلند می شود که این چه رفتاری است که با برادر نابینای خود می کنی؟ حضرت علی علیه السلام در جواب فرمودند: برادرم! تو نمی توانی این آتش اندك دنیا را تحمّل کنی! چگونه مرا به آتش جهنّم که قابل مقایسه با آتش دنیا نیست

ص:۲۵

دعوت می کنی؟ (۱) تو طاقت حرارت آتش دنیا را نـداری! چگونه مرا به ناخشـنودی خدا برای خشـنودی بنده او وامی داری که سـرانجامی جز دوزخ سوزان ندارد؟ تو طاقت عذاب گرمای ناچیز نداری! چگونه مرا به نافرمانی از خدا و دوری از راه حقّ و عدالت فرامی خوانی که پیامدش عذاب الهی است ؟

این مَثَل ها درک و فهم بسیاری از مفاهیم را آسان می سازد. اگر به جای این مَثَل عملی، موعظه و نصیحت می شد، این اندازه مؤثّر نبود. این مثل نه تنها برای «عقیل» و در آن عصر و زمان، بلکه در همه عصـرها و زمان ها قابل فهم همگان است. به خاطر این آثار است که قرآن از مثل ها بهره گرفته است.

۱ نهج البلاغه، خطبه ۲۲۴ .

هدف های ۳ گانه از بیان مَثَل در قرآن

در آیاتی از قرآن، هدف از مثل های قرآنی بیان شده است ؛ به سه نمونه از آن توجّه کنید:

۱ در آیه ۲۵ سوره ابراهیم پس از این که کلمه «طیّبه» را به «شـجره طیّبه» تشبیه می کنـد که بحث آن خواهـد آمد در آخر آیه می فرمایـد: «وَ یَضْـرِبُ اللّهُ الْأَمْثالَ لِلنّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَـذَکَّرُونَ» خداوند برای مردم مَثَل ها می زند، شاید متذکّر شوند. بنابراین آیه، «هدف از "مَثَل" تذکّر و یادآوری است».

۲ در آیه ۲۱ سوره حشر بعد از تشبیه قلب انسان های سیاه دل، به کوه ها و این که اثر قرآن بر کوه ها بیشتر از تأثیر آن بر قلب بعضی از انسان ها است ؛ می فرماید ؛ «وَ تِلْکَ الْأَمْثالُ نَضْرِبُها لِلنّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَفَکَّرُونَ» ما این مَثَل ها را برای مردم بیان می کنیم، شاید تفکّر و اندیشه کنند. بر اساس این آیه شریفه، «هدف از "

ص:۲۷

مثل" تفکّر و اندیشیدن است».

۳ در آیه ۴۳ ۴۰ سوره عنکبوت، پس از این که کسانی را که غیر خدا را ولیّ خود قرارداده اند، به عنکبوتی تشبیه می کند که به تارهـای خود اعتمـاد و اتّکا دارد ؛ می فرمایـد: «وَ تِلْکَ الْأَمْثالُ نَضْـرِبُها لِلنّاسِ وَ ما یَعْقِلُها اِلّا الْعالِمُونَ» ما این مثل ها را برای مردم می زنیم و لکن این مَثَل ها را جز عالمان و اندیشمندان درک نمی کنند. طبق آیه شریفه، «هدف از "مَثَل" درک عالمانه است».

از آیات یاد شده نتیجه گرفته می شود که سه مرحله را در تأثیرگذاری مثل ها بر انسان می توان شناخت:

اوّل: مرحله تذکّرویادآوری است که حقیقت پیام الهی درخاطرمرورمی شود؛

دوم:مرحله اندیشه و تفکّر است که به موضوع مثل و حکمت آن اندیشه می شود؛

سوم: مرحله ادراک است که باتفکّر، حقایق شناخته و درک شود.

ص:۲۸

موضوع بررسی این کتاب مثل های قرآنی نه تشبیهات

در قرآن مجید مثال ها و تشبیهات فراوانی وجود دارد ؛ لیکن بحث ما در مثل های قرآن است نه تشبیهات آن.

تشبیه آن است که چیزی را به چیز دیگری مانند سازند ؛ مثل این که می گویند: حسن مانند شیر است. این یک تشبیه است نه مَثَل ؛ ولی مثال یک داستان، یک سرگذشت، یک مجموعه و برنامه است که در قرآن برای بیان مطالب عقلانی دور از دسترس مردم، بیان شده است ؛ مانند این که قرآن برای بیان حقّ و باطل که یک مسئله غیر حسّی است به باران و سیلاب و کف روی سیلاب مثال می زند و حق را به باران و باطل را به کف روی سیلاب تشبیه می نماید که اگر چه کف بالانشین و پر سر و صدا است ؛ ولی فروغی ندارد و زود نابود می گردد. بنابراین، با توضیح بالا یک معیار کلّی برای جدا کردن مثال ها از تشبیهات به دست می آید.

ص:۲۹

اهمیّت پیام مثل با ذکر یک نمونه قرآنی

مردم در بسیاری از امور، بزرگی را دلیل بر عظمت و کوچکی را دلیل بر کم اهمیّت بودن آن امر تلقّی می کننـد ؛ در حالی که چنین نیست. مهم، پیامی است که مراد گوینده می باشد. در قرآن نیز موضوع مهم، پیامی است که در مثال بیان می شود نه بزرگی و کوچکی چیزی که به آن مثال زده می شود (مُمَثَّل).

خداوند حکیم در آیه شریفه ۲۶ سوره بقره، می فرماید: «اِنَّ اللّهَ لا یَسْتَحْیی اَنْ یَضْرِبَ مَثَلًا ما بَعُوضَةً فَما فَوْقَها فَاَمَّا الَّذینَ امَنُوا فَیَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَ اَمَّا الَّذینَ کَفَرُوا فَیَقُولُونَ ماذا اَرادَ اللّهُ بِهذا مَثَلاً یُضِلُّ بِهِ کَثیرا وَ یَهْدی بِهِ کَثیرا وَ ما یُضِلُّ بِهِ اِلاَّ الْفاسِقینَ» .

خداونـد ابایی نـدارد که به [موجودات ظاهرا کوچکیماننـد] پشه، و حتّی کمتر از آن مثال بزنـد. [در این میان] آنان که ایمان آورده اند، می دانند که آن، حقیقتی

است از طرف پروردگارشان ؛ و امّا کافران [این موضوع را بهانه قرار داده[می گویند: منظور خداوند از این مثل چه بوده است؟! خدا جمع زیادی را با آن گمراه، و گروه بسیاری را هدایت می کند ؛ ولی تنها فاسقان را گمراه می سازد!

(۳۰) مثال های زیبای قرآنی

در تفسیر این آیه باید گفت: وقتی که بعضی از مثل های قرآن نازل شد، منافقان شروع به بهانه گیری کردند که «این چه مثل هایی است که در قرآن آمده است؟!» شأن خداوند بزرگ، بالاتر از این است که به موجودی ضعیف مثل عنکبوت و مگس (۱) و یا به موجودی بی جان چون آتش (۲) و رعد و برق مثال بزنند. (۳) و منظورشان از گفته ها این بود که اینها، آیات قرآنی، از سوی خدا نازل

۱ ۷۳ / حجّ .

۲ ۱۷ و ۱۸ / بقره .

۳ ۱۹ و ۲۰ / بقره .

نشده است و وحی نیست!»

پشه حیوان کوچکی نیست!

بسیاری از مفسّران نامدار، از جمله مرحوم طبرسی رضی الله عنه در تفسیر باارزش خود در ذیل آیه شریفه مذکور حدیثی از امام صادق علیه السلام نقل می کند که امام فرمودند: «علّت این که خداوند به پشه مثال زده است، این است که پشه علی رغم جسم کوچکش تمام اعضاء و جوارح حیوان بزرگی چون فیل را داراست و علاوه بر آن، دو عضو دیگر دارد که فیل فاقد آن است» .(۱)

در حقیقت خداوند با این مثل می خواهد ظرافت آفرینش را بیان کند که تفکّر در مورد این حیوان به ظاهر ضعیف که خدا آن را شبیه بزرگترین حیوانات خشکی آفریده است انسان را متوجّه عظمت خدا می سازد.

۱ مجمع البیان، جلد ۱، صفحه ۶۷ .

توضیح این که: در جثّه حقیر یک پشه ضعیف و ناچیز، دقیقا اندام های یک فیل عظیم الجثّه دیده می شود.

انـدام هـای تغـذیه، خرطومی ظریف بـا سوراخ باریـک، انـدام هـای حرکتی، انـدام هـای تولیـد مثـل و... علاوه بر آن، پشه دو شاخک شبیه آنتن های امروزی برای برقراری تماس با اطراف دارد و نیز بال های ظریف که فیل فاقد آنهاست.

ص:۳۳

اوّلین مثال: تنوّع مثال های قرآن

تنوّع مثال های قرآن

«وَ لَقَدْ صَرَّفْنا فی هـذَا الْقُرْآنِ لِلنّاسِ مِنْ کُلِّ مَثَلٍ وَ کانَ الْإِنْسانُ اَکْثَرَ شَیْ ءٍ جَدَلاً»(1)؛ و در ایـن قرآن، از هرگـونه مثلی برای مردم، بیان کرده ایم ؛ ولی انسان بیش از هر چیز به مجادله می پردازد .

دورنمای بحث

در این آیه شریفه، برخلاف سایر امثال القرآن، سخن از یک عینیّت خارجی نیست، بلکه از مسایل کلّی امثال القرآن و تنوّع مثال های قرآنی بحث می کند تا شاید بیان این مثال های مختلف و متعدّد، انسان ستیزه جو و مجادله گر را قانع و

1- 54 / کهف .

هدایت کند.

بایـد یـادآور شویم که هر آیه ای که در آن کلمه «مِثْـل» آمـده است، نمی توان آن را جزء امثـال القرآن دانست ؛ مثلاًـ در آیه شریفه «فَأْتُوا بِسُورَهٍ مِنْ مِثْلِهِ» (۱) کلمه مِثْل آمده است ؛ ولی آیه شـریفه ارتباطی با مَثَل های قرآنی ندارد، بلکه در مورد اعجاز قرآن مجیـد است. یـا در آیه شـریفه «لِلـذَّكَرِ مِثْـلُ حَظِّ الْأُنْثَیَیْنِ»(۲) نیز کلمـه مِثْـل آمـده اسـت ؛ در حـالی کـه این آیه نیز هیچ ارتبـاطی با امثال القرآن نـدارد و در آن پیرامون ارث بحث می شود. همان گونه که در برخی از امثال القرآن کلمه مِثْل به کار نرفته است، ولی همه آن را جزء مَثَل های قرآنی شمرده اند.

نتیجه این که: بودن یا نبودن کلمه مِثْل دلیل برشمردن آن آیه از امثال القرآن

ص:۳۵

۱- ۲۳ / کهف .

۲- ۱۱ / نساء .

نیست ؛ بلکه «هر آیه ای از آیات قرآن مجید (چه کلمه مثل در آن باشد یا نباشد) که یک مطلب عقلی پیچیده را در قالب یک امر محسوس و قابل فهم، برای همگان مطرح کند، جزء امثال القرآن محسوب می شود».

شرح و تفسیر

«وَ لَقَدْ صَرَّفْنا فی هذَا الْقُرْانِ لِلنّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ» ؛ کلمه «صَرَّفنا» از مادّه تصریف است ؛ «تصریف» به معنی «تبدیل کردن، جابه جا نمودن و تغییر دادن» است. به «صرّاف» از این جهت «صرّاف» می گویند که دائما ارزهای مختلف را به یکدیگر تبدیل می کند ؛ ریال را به دلار و دلار را به دینار تبدیل می کند و همچنین سایر ارزها.

«علم صرف» را نیز به این جهت «علم صرف» نامیده اند که کلمه واحدی را به اشکال مختلف و گوناگون درمی آورد و به الفاظ متفاوت تغییر می دهد: ماضی،

ص:۳۶

مضارع، اسم فاعل، اسم مفعول و مانند آن، جمع و تثنیه، مذکّر و مؤنث، مخاطب و مغایب و متکلّم و... .

خداوند متعال، در آیه شریفه می فرماید که ما در این قرآن، مثال های مختلف و گوناگونی بیان کردیم و برای مردم، یک موضوع را در لباس های متفاوت و مختلف درآوردیم و خلاصه مثال های متنوّعی بیان کردیم تا انسان هدایت شود.

فلسفه تنوع مثال های قرآنی

سؤال: چرا قرآن مجید از مثال های متنوع استفاده کرده است؟ چرا مطلب و مضمون واحد را در قالب های مختلف بیان کرده است؟ گاهی به حیوانات مثال می زند ؛ زمانی به انسان های صالح یا فاسد مثال می زند ؛ برخی اوقات از گیاهان در مثال ها استفاده می نماید ؛ در جایی نیز نور آفتاب را مورد مثال خود قرار می دهد و خلاصه، مثال های متنوّع و مختلفی بیان می کند، دلیل آن چیست ؟

ص:۳۷

پاسخ: ساختمان فکری افراد، همانند شـکل ظاهری آنها، متفاوت است ؛ شخصـیّت، ظرفیّت، قدرت تفکّر و تحلیل مسائل، ذوق و سـلیقه، فرهنگ افراد و مخاطبین، مختلف است. اگر گوینده ای بخواهد موفق باشد و سـخنانش در مخاطبین و شنوندگان که از طیف مختلف هسـتند نافـذ و مؤثّر باشـد، بایـد کلمـاتش را در قـالب بیـان هـای گونـاگون و متنوع بیان کنـد ؛ زیرا برخی از مطالب با یک شـیوه بیان خاص ممکن است در انسان پیر مؤثّر باشد، اما هیچ تأثیری برای یک جوان نداشـته باشد، یا جمله ای در شـخص بی سواد نفوذ کنـد، ولی برای اشخاصـی تحصـیل کرده، نافـذ نباشـد ؛ یا مطالبی برای زنان جنبه اثرپـذیری بیشتری دارد، در حالی که برای مردان فاقد تأثیر است و... .

بنابراین، گوینده باید با آگاهی از این نکته مهم، مطلب خود را در عبارت های مختلف بیان کند تا در همه مخاطبین تأثیر کند.

ص:۳۸

قرآن مجید که مخاطبین آن تمام انسان ها، از بعثت حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله تا قیام قیامت هستند و این انسان ها در نقاط مختلف جهان، با سلیقه ها و افکار و معلومات متفاوتی هستند، از مثال های متنوع استفاده کرده است تا برای تمام مخاطبینش، در طول تاریخ مؤثّر باشد ؛ به عبارت دیگر، «چنین کتابی با وجود کثرت و تنوع مخاطبین، نمی تواند با ادبیّات واحدی با همه سخن بگوید» ؛ بلکه مطالب خود را باید با ادبیات و شیوه های مختلف به مردم ارائه کند تا برای همگان قابل فهم باشد .

ص:۳۹

دوّمین مثال: مثال منافقان

مثال منافقان

اوّلین مثالی که موضوع بحث ماست، آیه ۱۷ و ۱۸ سوره بقره است: خداوند متعال در این دو آیه چنین می فرماید: «مَثَلُهُمْ کَمَثَلِ الَّذِی اسْتَوْقَدَ نارا فَلَمّا اَضاءَتْ ما حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّهُ بِنُورِهِمْ وَ تَرَکَهُمْ فی ظُلُماتٍ لایُبْصِرُونَ. صُمٌ بُکْمٌ عُمْیٌ فَهُمْ لایَرْجِعُونَ».

مَثَل آنان [منافقان] همانند کسی است که آتشی برافروخته [تا در بیابان تاریک، راه خود را پیدا کند] ؛ ولی هنگامی که آتش اطراف او را روشن ساخت، خداوند [طوفانی می فرستد و] آن را خاموش می کند و در تاریکی های وحشتناکی که چشم کار نمی کند، آنها را رها می سازد، آنها کران، گنگ ها و کورانند؛ لذا [از راه خطا] باز نمی گردند!

ص:۴۰

دورنمای بحث

دراین آیه سخن از منافقان است که خود را در پس پرده نفاق پنهان ساخته اند ؛ اما سرانجام پرده نفاقشان دریده می شود و آنان رسوا می گردند.

منافقان به انسانی تشبیه شده اند که تنها در بیابانی تاریک، سرگردان است و می کوشد به روشنی آتشی راه نجات پیدا کند ؛ اما راه به جایی نمی یابد و همچنان در سرگردانی و تاریکی بیابان تنها می ماند.

شرح و تفسیر

دو تفسیر برای آیه شریفه ذکر شده است:

نخست این که: مَثَل منافقان، مثل انسان های گم گشته و سرگردان در بیابانی تاریک و مخوف است. فرض کنید مسافری شبانگاه از کاروان خود عقب می ماند و در بیابانی تاریک، تنها گرفتار می شود. این مسافر نه نوری دارد نه روشنایی ؛

نه دلیلی دارد و نه راهنمایی ؛ نه جادّه مشخصی پیدا می کند و نه قطب نمایی. از یک سو، ترس از دزدان و حیوانات درنده و از سوی دیگر ترس از هلاکت ناشی از گرسنگی و تشنگی او را به چاره اندیشی و تلاش وامی دارد. به جستجو می پردازد. مقداری هیزم فراهم می کند و آنها را آتش می زند، شعله آتش را بر بالای دست می گیرد و با شتاب به حرکت درمی آورد. ناگهان وزش بادی تند شعله اش را خاموش می کند، تا بخواهد هیزمی جمع آوری کند و شعله ای بیفروزد،اندک راهی را که برای نجات خود طی کرده بود، هدرمی دهد و گم می کند.

منافقان مانند این مسافر تنها و ره گم کرده و از راه دور مانده اند. اینان در روشنایی زندگی در ظلمت و تاریکی قرار گرفته اند. از قافله انسانیّت و ایمان عقب مانده اند. هیچ نشانه راهی ندارند. خداوند نور هدایت را (به دلیل رفتار خودشان) از آنان گرفته و آنها را در تاریکی رها نموده است.

ص:۴۲

منافقان شخصیّت های دوگانه و دورویی دارند، ظاهری مسلمان وباطنی کافر.

ظاهری دوستانه و باطنی دشمن صفت و... . اینان از ظاهر پرفریب خود روشنایی آتشی پدید می آورند. خود را مسلمان نشان می دهند و از مزایای اسلام بهره مند می گردند، ذبیحه آنان حلال محسوب می شود، آبروی آنها محفوظ می ماند، اموال آنها محترم شمرده می شود، از حقّ ازدواج با مسلمانان برخوردار می شوند و... . این ها بهره های اندکی است که از روشنی آن آتش در این زندگی کوتاه مادّی خود به دست آورده اند. با مرگ، این آتش خاموش می شود و روشنی آن از بین می رود (ذَهَبَ اللّه ُ بِنُورِهِمْ) و خداوند آنان را در تاریکی های قبر و برزخ و قیامت رها می کند. در آنجاست که درمی یابند آن اسلام ظاهری و ایمان ریایی هیچ سودی برایشان ندارد.

نتیجه آن که، این آیه شریفه و مَثَل رسا و روشن، تشبیهی است که در آن،

«مُشَبَّه» منافقانند و «مُشَبَّهٌ به» مسافر سرگردان در بیان و «وجه شَبَه» حیرانی و سرگردانی و بی اثر بودن سعی و تلاش های ظاهری آنان است.(۱)

تفسیر دوم

در پی تفسیر اوّل، باید خاطر نشان کرد که روشنی ظاهری آن آتش و تاریکی و تنهایی بعدی اش تنها مربوط به جهان معنوی و قیامت نیست، بلکه پیامدهایی در این دنیانیز دارد.

منافق برای همیشه نمی تواند نفاقش را پنهان کند، در نهایت رسوا می شود ؛

۱- در هر تشبیهی سه رکن اساسی وجود دارد ؛ «مُشَبَّه»، «مُشَبَّهٌ به» و «وَجْهِ شَبَه» ؛ مثلاً وقتی انسانی را به شیر تشبیه می کنیم، انسان «مشبّه» و شیر «مشبّهٌ به» و شجاعت «وجه شبه» است ؛ یعنی انسان را در شجاعت به شیر تشبیه نموده ایم .

زیرا زمانی که منافعش را در خطر نابودی می بینـد، باطن پلیـد و درون ناپاکش را آشـکار می سازد. مگر منافقان صدر اسـلام نبودند که در جنگ ها و حوادث مختلف باطن خود را آشکار کردند؟!

طبق این تفسیر «ذَهَبَ اللّه بِنُورِهِمْ» نه تنها در جهان آخرت و قیامت، که در همین دنیا تحقّق پیدا می کند.

پیام های آیه

۱ اقسام منافقان

منافق الزاما شـخص نیست، بلکه ممکن است یک گروه و یا یک سازمان نیز منافق باشد و در بُعدی وسـیع تر حتّی ممکن است حکومت یک کشور نیز منافق باشد. بعضی از کشورهای مدّعی اسلام که به ظاهر سنگ اسلام را به سینه می زنند و در محافل و مجالس و کنفرانس های اسلامی شرکت می کنند، دیده ایم

که چگونه رسوای خاصّ و عام شده اند ؛ چرا که همدستی و همداستانی آنها با یکی ازبزرگترین دشمنان اسلام ومسلمانان؛یعنی اسرائیل غاصب آشکارشده است.

۲ صورت های ۳گانه نفاق

از جمله نتایجی که از بحث اجمالی بالا گرفته می شود، صور گوناگون نفاق است که عبارتند از:

الف نفاق در عقیده: مانند کسی که به زبان مدّعی اسلام و مسلمانی است ؛ ولی «مسلمان» شناخته نمی شود و یا تظاهر به ایمان می کند ؛ ولی «مؤمن» شمرده نمی شود.

ب نفاق در گفتار: مانند کسی که سخنی می گوید ؛ ولی خود در دل بدان اعتقاد ندارد. با این بیان «دروغگو» منافق است ؛ زیرا که زبان و دلش یکی نیست.

ج نفاق در کردار: مانند کسی که «عملِ» ظاهرش بانیّت باطنی او متفاوت و

ص:۴۶

متضاد است. همچون کسی که در ظاهر خود را نمازخوان و یا امانتدار نشان می دهد ؛ ولی در واقع «بی نماز» و «خائن» است. (۱)

۳ نشانه های نفاق

در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به بعضی از نشانه های نفاق اشاره شده است. حضرت در این روایت می فرماید: «ثلاثٌ مَن کُنَّ فیه کانَ مُنافقا وَ اِنْ صامَ وَ صَلّی وَ زَعَمَ اَنَّهُ مُسْلمٌ: مَنْ اذا ائْتَمَنَ خانَ، وَ اذا حَدَّثَ کَذِبَ وَ اِذا وَعَدَ اَخْلَفَ...»

ترجمه و توضیح: این سه صفت در هر کسی باشد منافق است، اگر چه روزه بگیرد و نماز بگذارد و تصوّر مسلمانی داشته باشد:

اول خیانتکاری: انسان خیانتکار منافق است ؛ زیرا در ظاهر خود را

۱ برای آگاهی بیشتر: ر.ک. میزان الحکمه، باب ۳۹۶۶، حدیث ۲۰۵۹۹ .

امین نشان می دهد، ولی در باطن خائن است. بنابراین نمی توان اموال و بیت المال را بدو سپرد.

دوم دروغگویی: انسـان دروغگو منافق است ؛ زیرا که با چرب زبانی کلامی، نیّتی پلیـد و خلاف حقّ و حقیقت دارد ؛ هر چند نماز بخواند و دعای ندبه و توسّل و... بر زبان جاری سازد.

سوم خلف وعـده: کسـی که به وعـده و گفته خود عمل نمی کنـد، منافق است ؛ زیرا عمل به وعـده و پایبنـدی به گفته از نظر اخلاقی پسندیده و ضروری است و حتی از نظر فقهی نیز گاهی واجب است.(۱) کوتاه سخن آن که هرگونه دوگانگی ظاهر و باطن در شخص، نفاق شمرده می شود.

۱ برای آگاهی بیشتر: ر.ک. میزان الحکمه، باب ۳۹۶۶، حدیث ۲۰۵۹۹ .

خطر منافقان از دیدگاه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله

مرحوم حاج شیخ عبّاس قمّی رضی الله عنه در کتاب ارزشمند «سفینه البحار»، ذیل مادّه «نَفَق» حدیث جالبی درباره خطر منافقان از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نقل می کند:

«قالَ رَسُول اللّه صلی الله علیه و آله : إنّی لا ـ اَخافُ عَلی اُمَّتی مُؤمنا و لا مُشْرِکا، اَمّا الْمؤمِنُ فَیَمنَعُهُ اللّه ُبِایمانِهِ وَ اَمَّا الْمُشْرِکُ فَیقْمَعُهُ اللّه ُبِشرکِهِ، وَ لکِنّی اَخافُ عَلَیْکُمْ کُلَّ مُنافِقٍ عالِمِ اللِّسان، یَقُولُ ما تَعْرِفُونَ وَ یَفْعَلُ ما تُنْکِرُونَ» حضرت صلی الله علیه و آله می فرمایند: من از خطر آدم باایمان و انسان مشرک بر اُمّتم نمی ترسم ؛ چون خداوند از خطر انسان مؤمن به وسیله ایمانش جلوگیری می کند و مشرک را خداوند به خاطر شرکش نابود می سازد ؛ ولی تنها کسانی که از شرّ آنها بر شما می ترسم، منافقان هستند. منافقانی که چرب زبانند و در باطن در پی هدف

ص:۴۹

دیگری هستند. سخنانشان جذّاب است ؛ امّا در عمل مبتلا به کارهای زشتند. (۱)

۴ «نور» و «ظلمات»

خداوند می فرماید: «وَ تَرَکَهُمْ فی ظُلُماتٍ لا یُبْصِرُون» خداوند اینها را در تاریکی های وحشتناکی که چشم کار نمی کند قرار می دهد. در قرآن مجید کلمه ظلمت به صورت مفرد نیامده است، بلکه در تمام ۲۳ مورد استعمالش به صورت جمع آمده است ؛ امّا کلمه نور برعکس در هیچ مورد در قرآن مجید به صورت جمع استعمال نشده است، بلکه در تمام ۴۳ بار کاربرد این کلمه به صورت مفرد

آمده است! آیا این تفاوت پیامی ندارد ؟

سرّ این مطلب این است که قرآن می خواهد بگوید نور یکی بیش نیست و آن

۱ نهج البلاغه، نامه ۲۷ و نیز میزان الحکمه، باب ۳۹۳۴ .

نور توحیـد است و همه نورها به نور خداونـد بازمی گردد «اَللّه ُنُور السَّمواتِ وَالاَرْضِ» (۱) نور ایمان، نور علم، نور یقین، نور اتّحـاد و همبسـتگی و... همه به یـک نور برمی گردد و آن نور خـداست ؛ بنـابراین یک نور بیشتر وجود نـدارد به همین جهت همواره نور به صورت مفرد بیان شده است.

امّـا نفاق و کفر و پراکنـدگی ها و اختلاف ها همه یک ظلمت نیسـتند، بلکه ظلمت های متفرق و جـداگانه ای هسـتند. ظلمت جهل، ظلمت کفر، ظلمت بخل، ظلمت حسد، ظلمت عدم ترس از خدا، ظلمت هوی و هوس، ظلمت وسوسه های شـیطانی و... خلاـصه ظلمت های متعـدّدی وجود دارد؛ بـدین خاطر است که ظلمت در سراسـر قرآن مجیـد به صورت جمع اسـتعمال شـده است.

۱ ۳۵ / فرقان .

۵ تفسیر آیه ۱۸ «صُمٌ بُکْمٌ عُمْیٌ فَهُمْ لا یَرْجِعُونَ»

منـافقین طبـق این آیه شـریفه دارای سه ویژ گی هسـتند: اوّل «صُمّ» هسـتند. «صُمّ» جمع «اَصَمّ» به معنـای کری است. دوم «بُکْم» هستند. «بُکْم» جمع «اَبْکَمْ» به معنای گنگ و لال است یعنی منافقان هم لال و هم گنگ هستند و معنای این دو جمله این است که اینهـا همواره کر و لال هسـتند ؛ چون کسانی که کر هسـتند خواه ناخواه لال هم می شونـد، اگرچه از نظرپزشـکی دسـتگاه تکلّم آنها سالم باشد ؛ زیرا وقتی انسان چیزی نشـنود نمی تواند تکلّم کردن را بیاموزد و تجربه کند و شاید بدین جهت در آیه شریفه صفت کری اوّل آورده شده است ؛ یعنی اینان همواره کر و لال هستند.

سوم «عُمی» هستند. «عُمّی» جمع «اَعْماء» به معنای نابینایی است. یعنی منافقان نه زبان گویا دارند و نه گوش شنوا و نه چشم بینا و کسی که کر و لال و

ص:۵۲

نابینا باشـد چطور می توانـد دریابد که به راهی نادرست گام گذاشـته است و اصـلاً چگونه می تواند به انحراف و خطای خود پی ببرد ؟

چون این سه عضو ابزار شـناخت انسان هسـتند: گوش وسیله تعلیم و یادگیری، زبان وسیله انتقال علوم از نسلی به نسل دیگر، و چشم هم وسـیله کشف علوم جدیـد و یافته های تازه می باشد. وقتی کسـی هیچ یک از این سه ابزار شـناخت را نداشـته باشـد نمی توانـد از مسـیر انحراف خارج شود یا به راه حق بازگردد؛ بنابراین پرسشـی مطرح می شود که منافقان که چشم و گوش و زبان دارنـد پس چرا در قرآن به کر و لال و کور تعبیر شـده است؟ در پاسـخ باید گفت: قرآن منطق خاصّـِی دارد، در فرهنگ قرآن هر چیزی در دایره آثارش دیده می شود و وجود و عدم آن از نظر قرآن به وجود و عدم آثار آن بسته است.

بنابراین، آنها که چشم دارند و از این نعمت الهی برای دیدن آیات پروردگار و

مشاهـده صـحنه های عبرت آموز بهره نمی برنـد و در واقع چشم آنها چنین اثر وجودی نـدارد، از نظر قرآن کورنـد و آنها که گوش دارند ؛ ولی پیام خدا و صدای مظلومان را نمی شنوند در منطق قرآن کران هستند و نیز کسانی که زبان دارند ؛ ولی آن را به ذکر خـدا و امر به معروف و نهی از منکر و ارشاد جاهل و... به کار نمی گیرنـد در فرهنگ قرآن لال محسوب می شوند. حتّی در ابعاد وسـیع تر قرآن مجید بر مبنای همین فرهنگ، عدّه ای از انسان های مرده را زنده می نامد و بسیاری از مردم زنده را مرده ؛ مثلاً در مورد شـهدای در راه حق که به ظاهر مرده هسـتند می فرماید: «وَ لا تَحْسَـبَنَّ الَّذینَ قُتِلُوا فی سَبیلِ اللّهِ اَمْواتا بَلْ اَحْیاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ یُرْزَقُونَ» ای پیامبر! هرگز گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شدند،

ص:۵۴

مردگانند! بلکه آنان زنده اند و نزد پروردگارشان روزی داده می شوند .(۱) شهدا از نظر قرآن زنده هستند ؛ چون اثر یک انسان را دارند باعث تقویت دین و اسلام می شوند و یاد و خاطره آنها یادآور معروف ها و خوبی ها است.

۶ منشأ ۳ گانه «نفاق»

نفاق عمدتا سه منشأ و سرچشمه دارد :

اول عجز از دشمنی و مبارزه مستقیم

دوم احساس حقارت درونی

دوّمین مثال: مثال منافقان (۵۵)

سوم دنیا پرستی شدید

قرآن مجید در سوره توبه، در آیات ۷۵، ۷۶، ۷۷ نمونه تکان دهنده و بارزی از

۱ ۱۶۹ / آل عمران .

ص:۵۵

این دسته از منافقان را بیان کرده است.

خداونـد متعال می فرماید: «وَ مِنْهُمْ مَنْ عاهَدَ اللّهَ لَئِنْ اتینا مِنْ فَضْـلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَ لَنَکُونَنَّ مِنَ الصّالِحینَ. فَلَمّا اتیهُمْ مِنْ فَضْـلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَ تَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ. فَاَعْقَبَهُمْ نِفاقا فی قُلُوبِهِمْ اِلی یَوْمِ یَلْقَوْنَهُ بِماآ اَخْلَفُوا اللّهَ ما وَعَـدوُهُ وَ بِما کانُوا یَکْذِبُونَ» بعضـی از آنان (منافقان) با خـدا پیمان بسـته بودنـد که: «اگر خداونـد ما را از فضل خود روزی دهـد قطعا صـدقه خواهیم داد و از صالحان (و شاکران) خواهیم بود.» امّا هنگامی که خدا از فضل خود به آنها بخشـید، بخل ورزیدند و سـرپیچی کردند و روی برتافتند! این عمـل (روح) نفـاق را تـا روزی که خـدا را ملاقـات کننـد در دلهایشـان برقرار ساخت. این به خاطر آن است که از پیمان الهی تخلّف جستند و دروغ می گفتند.

این آیات در مورد شخصی به نام «ثَعْلَبَة بن حاطِب» نازل شد. او ابتدا شخص

مسلمانی بود و همواره در نماز جماعت رسول خدا صلی الله علیه و آله شرکت می کرد ؛ ولی از آنجایی که فقیر بود مرتّب اصرار داشت که پیامبر برایش دعا کند تا خداوند مال فراوانی به او بدهد پیغمبر فرمود: «قَلیلٌ تُؤدّی شُکرَهُ خیرٌ مِنْ کثیرٍ لا تُطیقُه» مقدار کمی که حقّش را بتوانی ادا کنی بهتر از مقدار زیادی است که توانایی ادای حقّش را نداشته باشی. (۱)

منظور پیامبر صلی الله علیه و آله این بود که مصلحت او همین زندگی ساده است ولی ثَعْلَبَه دست بردار نبود و هر روز تقاضای خود را تکرار می کرد. (۲)

منظور پیامبر صلی الله علیه و آله این بود که مصلحت او همین زندگی ساده است ولی ثَعْلَبَه

۱ تفسیر نمونه، جلد ۸، صفحه ۴۸ .

۲ تفسیر نمونه، جلد ۸، صفحه ۴۸ .

دست بردار نبود و هر روز تقاضای خود را تکرار می کرد. (۱) و سرانجام به پیامبر صلی الله علیه و آله عرض کرد: «به خدایی که تو را به حق فرستاده است سوگند یاد می کنم ؛ اگر خداوند ثروتی به من عنایت کند، تمام حقوق آن را می پردازم».

پیامبر برایش دعا کرد چیزی نگذشت که پسر عموی ثروتمندش از دنیا رفت

۱ یکی از نتایج این داستان عدم پافشاری در دعاها و درخواست ها از خداست ؛ چه بارها تجربه شده است که درصورت اجابت دعا از طرف خداوند چه ضرر و زیانی متوجه شخص شده است. قرآن مجید در سوره بقره آیه ۲۱۶ چه زیبا می فرماید: « عَسی اَنْ تَكْرَهُواشَيْئا وَ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَ عَسی اَنْ تُحِبُّوا شَيْئا وَ هُوَشَرٌّ لَكُمْ» حتی در خواسته های معقول و خداپسندانه نیز این امر صادق است ؛ مثلاً شخصی که اصرار می ورزد توفیق نماز شب بیابد ؛ ولی موّفق نمی شود، شاید به نفعش نباشد ؛ چه ممکن است با این نماز شب دچار عُجب و ریا شود .

ص:۵۸

و ثروت سرشاری به او رسید و با آن گوسفندانی خرید و کم کم نماز جماعت همه وقت او تبدیل به یک وقت شد و گوسفندانش به قدری زیاد شد که دیگر نگهداری آنها در مدینه ممکن نبود، به خارج از مدینه رفت و دیگر به کلّی از نماز جماعت محروم شد و آنقدر به مادّیات دنیایی مشغول شد که به وعده اش در مورد دادن صدقه عمل نکرد! نه تنها صدقه مستحب را نپرداخت، بلکه از پرداختن صدقه واجب (زکاه مال) هم خودداری کرد و در این راه تا بدان حدّ اصرار ورزید که این حکم الهی را به استهزاء و تمسخر گرفت و آن را به جزیه ای که یهودمی پردازندمقایسه کرد. (۱)

۱ خیلی از کسانی که خمس و زکاه به آنها تعلّق می گیرد، برای توجیه عمل ناپسند خود ؛ یعنی پرداخت نکردن این وجوه های شرعی، چنین سخنانی بر زبان جاری می کنند ؛ مثلاً می گویند: چه معنی دارد که ما زحمت بکشیم و دیگران بخورند؟!

ص:۵۹

قرآن مجید علّت بیچارگی «ثعلبه» و نفاق او را بخل و دنیاپرستی و پیمان شکنی می داند. اگر ما می خواهیم مبتلا به این بیماری خطرناک نشویم، باید مواظب این سرچشمه های نفاق باشیم و از آن دوری کنیم.

ص:۶۰

سومین مثال: تشبیهی دیگر برای منافقین

تشبیهی دیگر برای منافقین

خداونـد متعال در آیه ۱۹ و ۲۰ سوره بقره می فرمایـد: «اَوْ كَصَـيِّبٍ مِنَ السَّمـاءِ فيهِ ظُلُمـاتٌ وَ رَعْـدٌ وَ بَرْقٌ يَجْعَلُونَ اَصابِعَهُمْ فی اذانِهِمْ مِنَ الصَّواعِقِ حَـذَرَ الْمَوْتِ وَ اللّهُ مُحيـطٌ بِالْكافِرينَ. يَكادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصارَهُمْ كُلَّما اَضاءَ لَهُمْ مَشَوْا فيهِ وَ اِذا اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قامُوا وَ لَوْشاءَاللّهُ لَـذَهَبَ بِسَـمْعِهِمْ وَ اَبْصارِهِمْ اِنَّ اللّهَ عَلی كُلِّ شَـیْ ءٍ قَديرٌ» [مثل منافقان] همچون بارانی از آسـمان است که در شب تاریک همراه با رعد و برق و صاعقه [بر سـر رهگذران] ببارد آنها از ترس مرگ، انگشـتانشان را در گوش های خود می گذارند تا صدای صاعقه را نشـنوند و خداوند به کافران احاطه دارد [و آنان در قبضه قدرت او هستند]. روشنایی [خیره کننده] برق نزدیک است چشـمانشان را بربایـد، هر زمان که [برق جسـتن می کنـد و صـفحه بیابان را] برای آنها روشن می کند [چند گامی] در پرتو آن راه

می رونـد و چون خاموش می شود، توقف می کننـد و اگر خـدا بخواهد گوش و چشم آنها را از بین می برد ؛ چرا که خداوند به همه چیز تواناست.

شرح و تفسیر

در این آیـات شـریفه نیز سـخن از منافقـان و خطر نفاق به میان آمـده است و شایـد این آیه و مَثَل قبلی ناظر به حال عـدّه ای از منافقان، و این آیات ناظر بر عـدّه دیگری از این ریاکاران دو چهره باشـد. طبق این آیه شـریفه حال منافقان ماننـد حال مسافری اسـت که در دل شب تاریـک در بیابـانی راه را گم کرده است در حـالی که بـاران شدیـدی می بـارد. نه پناهگـاهی دارد و نه رفیقی، نه راه را می شناسد و نه روشنایی وجود دارد. پرده های ظلمانی ابر هم آسمان را پوشانیده است و مختصر نور ستارگان هم به او نمی رسد و این ها همه در حالی است که رعد و برق شدید هم می آید، البتّه روشن است که این رعد و برق وحشت دوچندانی در

این شخص گمشده ایجادمی کند؛ چون صدای رعد مخصوصا در بیابان ها شدیدتر است و برق هم در این وضع و حال خیره کننده تر است. چنان که گویی می خواهد چشم را کور کند. با این خطرات مسافر گمشده بر اثرترس از رعد انگشتانش را در گوش فرو می برد و از بیم جان به خود می لرزد که مبادا صاعقه او را به کام خود کشد. وضعیّت منافق همانند موقعیّت چنین مسافر راه گم کرده است.

(۶۲) مثال های زیبای قرآنی

«... وَ اللّه ُمُحیطٌ بِالْکافِرین» و خداوند بر کافران احاطه دارد. محیط را در این آیه به دو مفهوم تفسیر کرده اند: اوّل احاطه علمی خداوند. دوم احاطه قدرت خداوند. اگر «محیط» در مفهوم اول مراد باشد، پیام آیه چنین است که خداوند بر همه کفّار احاطه علمی دارد و اگر مفهوم دوم مورد نظر باشد، آیه چنین معنی می دهد که خداوند قادربه هرکاری است و کسی نمی تواند از گستره قدرتش دور و خارج شود.

«وَ یَکادُ الْبَرْقُ یَخْطَفُ اَبْصارَهُمْ» نزدیک باشد که [تابش] برق چشمانشان را

ص:۶۳

نابینا سازد. زیرا اگر در محیطی تاریک باشد و به تاریکی عادت کند هرگاه تابش تند نوری قوی بر آن بتابد در خطر کوری قرار می گیرد.

«کُلَّما اَضاءَ لَهُمْ مَشَوافِیه» هرگاه که [برق] بردمد [و آنان روشنی ببینند[چندگامی برمی دارند. این مسافر راه گم کرده وقتی روشنی برق را می بیند خوشحال می شود و شروع به حرکت می کند و به جلو می رود تا شاید راه خویش را بیابد، ولی این نور موقّتی و ناپایدار است و زود از بین می رود.

«وَ اِذا اَظْلَمَ عَلَیْهِمْ قامُوا» و چون [آن روشنی برق] خاموش شود [حیرت زده] از رفتن باز ایستند و مسافر به ناچار متوقّف می شود و دوباره حیران و ناامید سرجای خود میخکوب می شود.

«وَ لَوْ شاءَ اللّه ُلَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَ اَبْصارِهِمْ» اگر خدا می خواست گوشهایشان را [به بانگ رعد] کر و چشمانشان را [به تابش برق] کور می ساخت.

ص:۶۴

منـافق نیز همچون این مسافر گمشـده است. با اظهار ایمان از پرتو روشـنی «ایمان» بهره منـد می شود ؛ اما چون ایمانش ظاهری است بهره او نیز انـدک است بـدین سـبب دیر یـا زود رسوا می شود و دیگر بار در تاریکی و ظلمت ایمان ریایی خود و کفر و نفاق خویش فرو می رود.

پیام های آیه

۱ چگونگی ایجاد برق و صاعقه

اگر دو ابر که دارای بـار الکتریکی متّضادنـد در آسـمان با یکـدیگر برخورد کننـد، هماننـد تماس دو سـیم برق مثبت و منفی، جرقه و برق تولیـد می کننـد و صـدایی نیز از این برخورد ایجاد می شود که «رعـد» نام دارد و هر قـدر این دو ابر بزرگتر و در حقیقت بارهـای الکـتریکی آنهـا بیشتر باشـد، روشـنی برق شدیـدتر و صـدای رعـد گوش خراش تر است. امـا «صـاعقه» بر اثر برخورد یک قطعه ابر با بار الکتریکی مثبت با یک مانع زمینی مانند کوه یا زمین، درخت و یا انسان بوجود

ص:۶۵

می آید در نتیجه جسم قابل سوختن در کوه یا زمین شعله ور می گردد و در کوتاه ترین زمان به پشته ای از خاکستر تبدیل می شود از این روست که صاعقه برای انسان در زمین های هموار خطرناک تر است.

نکته قابل توجه این که بعضـی از روایات، رعـد و برق را نتیجه اعمال موجودات ماوراء الطبیعه دانسـته انـد ؛ مثلًا آنچه که علم امروز در مورد برق و صاعقه می گوید با روایات سازگار نیست چون در بعضی از روایات رعد را به صدای فرشتگان و برق را اثر شـلّاقی که فرشتگان بر ابرها می زنند، شناخته اند. (۱) که طبیعتا با توجیه علمی پیـدایش رعـد و برق منافقات دارد، این دو گانگی مختلف و متضاد در ذهن کنجکاو مؤمن پرسشـی را مطرح می سازد. براستی کـدامیک دلیل حقیقی ایجاد رعـد و برق است؟ در پاسخ باید گفت: توجیه علمی پیدایش رعد و

۱ مَنْ لا یَحْضَرَهُ الْفَقیه ،جلد اوّل، صفحه ۳۳۴، حدیث ۹ و ۱۰ .

برق با تفسیر دینی آن هیچ تضاد و منافاتی ندارد ؛ زیرا یکی از معانی ملک و فرشته قوایی است که خداوند در طبیعت آفریده است مثل نیروی جاذبه و ابر به عنوان مثال در روایات آمده است که «هر قطره که از آسمان به طرف زمین فرو می ریزد یک ملک آن را گرفته، بر زمین می گذارد». (۱) با این تفسیر که مراد از ملک «نیروی جاذبه زمین» است این روایت توجیه علمی و امروزی می یابد ؛ از این رو روایات مربوط به رعد و برق نیز با دیدگاه های علمی، قابل انطباق است و در حقیقت اختلاف و تضادّی میان آنها دیده نمی شود.

۲ تفاوت این دو مَثَل

هر دوی این مثل ها مربوط است به مسافر را گم کرده در بیابان. در مثل اوّل، مسافر با خطرهای گمراهی، گرسنگی و تشنگی و حیوانات درنده و گزنده

۱ مَنْ لا یَحْضَرَهُ الْفَقیه ،جلد اوّل، صفحه ۳۳۳، حدیث ۵ .

روبروست ؛ ولی در مثل دوم، خطرهای دیگری مانند رگبار، سیلاب، رعد، برق و صاعقه نیز این مسافر را تهدید می کند. بدیهی است که وضعیّت مسافر در مَثَل دوم بسیار بدتر و مرگ آورتر است.

بعضی معتقدند که دو مثال مزبور بیان حال یک گروه خاص ؛ یعنی منافقان است ؛ ولی به نظر می رسد که هر کدام از این دو مثل به یک دسته معیّن از گروه منافقان مربوط و مخصوص باشد ؛ چون می توان منافقان را به دو دسته تقسیم کرد: دسته اول آنهایی هستند که ایمانی ضعیف ؛ ولی ناپایدار دارند. اینان مسلمانند ؛ اما طمع جاه و مال، آنان را به دروغ، بخل و پیمان شکنی وامی دارد.

بنابراین، دسته اول منافقان را «مسلمانان ضعیف الایمان» باید نامید ؛ مانند ثعلبه بن حاطب که در صفحات پیشین از او نام برده شد. دسته دوم، آنهایی هستند که هرگز «مؤمن» نبوده اند و از آغاز تظاهر به «اسلام و مسلمانی» کردند. اینان کافرانی هستند که از بیم قدرت اسلام یا طمع بهره مندی از منافع مسلمانی،

به ظاهر مسلمان شده اند. بنابراین، دسته دوم منافقان را «کافران مسلمان نما» باید نامید ؛ مانند ابوسفیان ها، معاویه ها و مروان ها و...، آشکارا پیداست که دسته دوم دشمنان قسم خورده اسلام هستند و وجودشان به مراتب خطرناک تر از دسته اول است. از این رو، به نظر می رسد که مَثَل اول ناظر به دسته اول و مثل دوم ناظر به دسته دوم منافقان است که حال و وضعشان همانند خطر وجودی آنان سخت تر و پرخطرتر است.

نتایج مَثَل های اول و دوم

از آیات چهارگانه این دو مثل می توان نتیجه گرفت: که «منافق آرامش ندارد» تنهایی و ترس، اضطراب، رسوایی و تمامی خطراتی که آن مسافر تنهای عقب مانده از قافله را در آن بیابان تاریک و بی آب و علف و بارانی و پر رعد و برق و صاعقه، تهدید می کند برای منافق هم متصوّر است ؛ اما مسلمان مؤمن آرامش دارد ؛ زیرا «آرامش در سایه ایمان خالص به خداست».

ص:۶۹

خداونـد متعال چه زیبا می فرمایـد: «اَلَّذینَ ءَامَنُواْ وَ لَمْ یَلْبِسُوآا ایمنَهُمْ بِظُلْمٍ اُوْلآئِکَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَ هُمْ مُهْتَدُونَ»(۱) [آری] آنهایی که ایمان آوردند و ایمان خود را با شرک و ستم نیالودند، ایمنی تنها از آن آنهاست و آنها هدایت یافتگانند!»

در آیـات دیگر می خوانیم: «لَهُمُ الْبُشْری فِی الْحَیوهِ الـدُّنْیا وَ فِی الْاخِرَهِ لا تَبْدیلَ لِکَلِماتِ اللّهِ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظیمُ» (۲) آگاه باشـید [دوسـتان] اولیای خـدا نه ترسـی دارنـد و نه غمگین می شونـد. همان هایی که ایمان آوردنـد و [از مخالفت فرمان خـدا [پرهیز می کردند در زندگی دنیا و آخرت شاد [و مسرور]اند. وعده های الهی تخلّف ناپذیر است! این است رستگاری بزرگ !

نـاامنی، پریشـانی و ترس در این دنیـا و آتش و عـذاب جهنّم در آخرت نصـیب منافقـان می شـود و آرامش و اطمینـان خـاطر، سعادت و رستگاری از آن مؤمنان است.

۱ ۸۲ / انعام .

۲ ۶۴ ۶۲ / یونس .

چهارمین مثال: قساوت قلب

قساوت قلب

خداوند در آیه مبارکه ۷۴ سوره بقره می فرماید: «ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُکُمْ مِنْ بَعْدِ ذلِکَ فَهِیَ کَالْحِجارَهِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَهً وَ اِنَّ مِنَ الْحِجارَهِ لَما یَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْاَنْهارُ وَ اِنَّ مِنْها لَما یَشَّقَّقُ فَیَخْرُجُ مِنْهُ الْماءُ وَ اِنَّ مِنْها لَما یَهْبِطُ مِنْ خَشْیَهِ اللّهِ وَ مَا اللّهُ بِغافِلٍ عَمّا تَعْمَلُونَ» سپس دلهای شما پس از این واقعه، چون سنگ سخت شد و حتّی سخت تر از سنگ ؛ چرا که از پاره ای از سنگ ها گاه نهرها جاری می شود و پاره ای از آنها چون شکافته شود، آب از آن بیرون می جهد و پاره ای از خوف خدا [از فراز کوه] به زیر می افتد [اما دلهای شما نه از خوف خدا می تپد و نه سرچشمه علم و دانش و عواطف انسانی است] و خداوند از اعمال شما غافل نیست.

شرح و تفسیر

این آیه شریفه در مورد «بنی اسرائیل» و مثال جالب و زیبایی در مورد

ص:۷۱

سنگدلی آنهاست. بنی اسرائیل در طول تاریخ بشریّت کارنامه تاریک و سیاهی داشته اند. تعصّب، لجاجت، بهانه گیری، خودبرتربینی، کینه توزی نسبت به پیامبرشان، نفوذناپذیری در مقابل حق از جمله ویژگی های این قوم سرکش و ناسپاس است. یهودیان در صدر اسلام هم بر ضدّ مسلمانان کارشکنی های فراوان کردند و نسبت به آنان نفاق می ورزیدند. از یک طرف با مسلمانان پیمان می بستند و از طرف دیگر با زیرپا نهادن آن عهد و پیمان از پشت بر پیکر اسلام خنجر می زدند، عداوت و دشمنی این قوم لجوج با مسلمانان هرگز تمام نشد و همچنان ادامه یافت و در عصر و زمان ما به اوج خود رسید و می توان گفت بیشترین ضربه را «بنی اسرائیل» یا بخش خاصّی از آن به نام «صهیونیزم» بر پیکره امّت اسلامی وارد کرده است. اینان در کشورهای اسلامی منشأ فسادها، قتل ها، درگیری ها، اختلافات، فحشاء و بی اعتنایی به احکام اسلامی مخصوصا

رباخواری و... بوده و هستند، تا بدان حدّ که اگر مظالم آنان یک جا جمع آوری شود، یک کتاب و شاید چند کتاب قطور نوشته شود، بنی اسرائیل آنقدر بی عاطفه و سنگدل بودند که حتّی به پیامبران خودشان هم رحم نمی کردند. حضرت موسی علیه السلام از این قوم لجوج و دل پرخونی داشت. وقتی اینها نسبت به پیامبرشان تا این اندازه بی رحم باشند، روشن است که نسبت به دیگران چگونه خواهند بود.

داستان گاو بنی اسرائیل

آیه شریفه مورد بحث در پی آیاتی است که داستان «گاو بنی اسرائیل» را بیان می کند. خلاصه داستان که در آیات ۷۳ ۶۷ سوره بقره آمده است به قرار زیر است:

یکی از بنی اسرائیل به شکل مرموزی کشته شد. و این قتل، سبب اختلاف میان آنان گردید. معمولاً وقتی که حادثه ای رخ می دهد و عامل آن مشخص نیست، کسانی که با هم خرده حسابی دارند، گناه را به گردن طرف دیگر می اندازند و

ص:۷۳

آنـان را عامل آن حادثه معرّفی می کننـد. اصل حادثه این بود که جوانی عموی ثروتمنـد خود را به قتل رسانـد. این برادر زاده جوان و تنها وارث که از دیر مردن «عمو» ناراحت بود او را کشت تا صاحب و وارث اموال و ثروت فراوان او گردد. بعضی نیز انگیزه قتـل را علاـقه شدیـد آن جوان به دخـتر عموی خود می داننـد ؛ زیرا که عمو علیرغم دلبسـتگی برادرزاده، دخترش را به ازدواج دیگری درآورده بود. وقتی خبر قتـل این شـخص در بین بنی اسـرائیل پخش شـد، غوغـایی برپا شـد و هرکس به دنبال قاتل می گشت از جمله برادرزاده مقتول ؛ یعنی قاتل حقیقی مصـرّانه خواسـتار شناسایی قاتل بود. فتنه عظیمی برپا شد. نزدیک بود که قبایل همـدیگر صف آرایی کننـد و این حادثه به یک جنگ کامل تبـدیل شود. برای حلّ مشـکل به خـدمت حضـرت موسـی علیه السلام رفتند و از او خواستند که از خدا بخواهد تا قاتل شناخته شود. حضرتش دست به دعا شد و خداوند خواسته اش را اجابت

کرد و فرمود: گاوی ذبح کنید و خونش را به بدن مقتول بزنید تا وی زنده شود و خود، قاتل را معرّفی کند ؛ بنابراین قرار شد از طریق معجزه این فتنه پایان پذیرد. کلام خداوند در این باره اطلاق دارد و در مقام بیان است و بی قید و شرط ؛ اما این قوم لجوج شروع به بهانه جویی کردند و گفتند: این گاو باید در چه سنّ و سالی باشد؟ حضرت موسی گفت: باید وحی نازل شود. منتظر وحی شد. خداوند فرمود: نه پیر باشد و نه جوان. بنی اسرائیل رفتند و برگشتند و گفتند: این گاو چه رنگی باید داشته باشد؟ حضرت موسی باز در انتظار وحی نشست. وحی آمد که: گاوی باشد زردِ یک دست که رنگ آن بینندگان را مسرور سازد. باز بهانه گرفتند که: چه نوع گاوی باشد؟ باز وحی آمد که: نه گاو شخم زن باشد و نه گاو آب یاری ؛ ولی گاوی که از هر عیبی پاک و مبرّی باشد. بالاخره بعد از زحمت های فراوان و خرج زیاد گاو موردنظر را یافتند و او را ذبح کردند و به اعجاز الهی

مقتول زنده شد و قاتل را معرّفی کرد.

شرح و تفسیر

این معجزه، طبیعتا می بایست ایمانشان را بیشتر و آنان را به خداوند نزدیکتر می کرد ؛ اما برخلاف این عمل شد. چه این آیه پس از بیان این داستان آمده است: بهانه جویی، اختلاف انگیزی، فتنه گری، تمرّد از فرمان الهی، لجاجت، بی حرمتی به پیامبران و... باعث شد که «قلب های شما مانند سنگ سخت، بلکه سخت تر از سنگ شود». آیات متعدّدی در قرآن مجید وجود دارد که کلمه «قلب» و مشتقّاتش در آن به کار برده شده است. (1) آیا منظور از قلب در این آیات همان قلب صنوبری شکل است که در سینه انسان هاست؟ همان عضوی است که کار گردش خون در

۱ بیش از ۱۳۰باراز قلب ومشتقّاتش درقرآن استفاده شده است.

۱- بیش از ۱۳۰باراز قلب ومشتقّاتش درقرآن استفاده شده است.

بـدن انسـان را به عهـده دارد؟ آيـا منظور از قلب در قرآن مجيـد همـان عضوى است كه از عجايب خلقت است و در هر دقيقه بطور متوسّط ۷۰ مرتبـه مى زنـد و در هر دقيقه ۲ بـار تمـام خون را در تمـام بـدن انسـان به گردش درمى آورد و به جاى اوّل بازمى گردانـد؟ اگر چه اين قلب صـنوبرى شـكل از عجايب خلقت خداونـد است و وظايف مهمّى هم در بـدن انسان به عهده دارد ؛ ولى مراد قرآن از قلب، اين قلب صنوبرى شكل نيست.

قلب انسان نشانه عظمت خداست

براى روشن شدن اهميّت قلب در بدن، اختصارا به وظايف آن اشاره مى شود كه عبارتند از:

اوّل تغذيه تمام سـلول هاى بدن، موادّ غذايى در معده با شـيره معده آميخته و آماده مى شود و در روده ها جذب و سپس وارد گردش خون مى شود. خون، مواد

غذایی مورد نیاز بدن را به تمام ذرّات و سلول های بدن می رساند. بدین وسیله، غذای تمام بدن تأمین می شود.

دوم آبیاری بدن، قسمت عمده بدن انسان آب است. اگر بخشی از بدن انسان کم آب شود، پژمرده می شود و می خشکد و کم کم باعث مرگ انسان می شود.

سوم رساندن حرارت یکسان به بدن، بدن انسان گرم است، هیچگاه فکر کرده اید که بدن انسان این حرارت را از کجا تأمین می کند؟ اکسیژن از هوا وارد دستگاه تنفّسی انسان می شود و از آنجا جذب بدن و گردش خون انسان می شود و با سوخت و سوزی که در سلول های بدن انجام می شود، تبدیل به حرارت می گردد و این حرارت به وسیله خون و قلب به همه سلول های بدن انسان می رسد.

چهارم جمع آوری مواد زاید و سمّی، مواد زاید و اکثرا سمّی حاصل از سوخت و سوز بدن به وسیله خون به گردش درمی آید. مقداری از آن به وسیله

دستگاه تنفّسی دفع می شود و مقداری نیز به داخل کلیه ها می آید و توسط ادرار دفع می گردد.

انصافا این قلب با این ظرافت و با این کار زیاد و خستگی ناپذیر، آیتی بزرگ از خداوند است. اگر این قلب از آهن هم باشد در حدود ۷۰ سال عمر انسان سائیده می شود و از بین می رود ؛ اما قدرت بی انتهای خالق، اندامی آفریده که گاهی حتّی بیش از یک صد سال کار می کند و عجیب تر این که قلب از جمله اندام های بدن است که در خواب و بیداری مشغول کار است اگر چه فعالیّتش در خواب کمتر است.

اینجاست که انسان در مقابل این فرموده خداوند «وَ فِی الْأَرْضِ ایاتٌ لِلْمُوقِنِینَ. وَ فی اَنْفُسِکُمْ اَفَلا تُبْصِرُونَ» و در زمین نشانه هایی [دال بر وجود خدا] برای جویندگان یقین پیداست و در وجود خود شما [نیز آیاتی است] آیا

نمی بینید؟!(۱)با تمام وجود سر فرود می آورد.

اگر به جز «قلب» دلیل دیگری بر عظمت خداونـد وجود نمی داشت توجه به قلب برای درک قـدرت و حکمت لایزالش کافی می بود. برای پی بردن بیشتر به عظمت این خلقت و دانسـتن ارزش این هـدیه خدایی، به مطلب زیر توجه کنید: قلب مصـنوعی آینه ای برای عظمت قلب انسان

چندین سال قبل یک قلب مصـنوعی به قیمت ۳۰ میلیون دلار ساختنـد ؛ ولی این قلب گرانقیمت، ۶ روز بیشـتر عمر نکرد و در آن ۶ روز هم استفاده کننده آن قدرت حرکت و راه رفتن نداشت. چگونه می توانیم تنها به خاطر نعمت قلب خود که آن

خالق منّان رایگان در اختیار ما نهاده است، شکرگزار باشیم؟ چه زیبا می فرماید:

ص:۸۰

۱- ۲۰ و ۲۱ / ذاریات .

«وَ فی اَنْفُسکَمْ اَفَلا تُبْصِرُون» .

منظور از «قلب» در قرآن

حال که دریافتیم مراد قرآن از قلب این اندام صنوبری شکل درون سینه نیست ؛ گوییم «منظور از قلب در قرآن عقل و عاطفه است». خداوند در آیه ۱۷۹ سوره اعراف می فرماید: «لَهُمْ قُلُوبٌ لا یَفْقَهُونَ بِها» جهنّمیان قلب هایی دارند که با آن نمی فهمند، منظور از قلب در این آیه و دیگر آیـاتی که کلمه قلب در آن به کـار رفته است، عاطفه و عقل انسان است ؛ چون درك و فهم مربوط به عقل انسان است. همان گونه که محبّت، شعور و دانش مربوط به عاطفه و عقل است ؛ به عنوان نمونه، خداوند متعال در آیه ۱۰ سوره بقره می فرماید: «فی قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَهُمُ اللّهُ مَرَضا» در دلهای آنان [منافقان] نوعی بیماری است ؛ خداوند بر بیماری آنان افزوده است.

ص:۸۱

آیـا قلب صـنوبری شـکل منـافق بر اثر بیمـاری نفاق از کار می افتـد و بازمی ایسـتد؟ و یا بر اثر نفاق و فتنه گری دریچه قلبشان گشاد می شود؟ بـدیهی است، منظور از قلب و بیماری آن، اندامی به نام «قلب» و بیماری های شـناخته شده عضوی آن نیست، بلکه مراد همان عقل و عاطفه است که در اثر اعمال نفاق آمیز، ضـعیف و بیمار می شود تا بدان حد که در حرم امام رضا علیه السـلام هـم آدم کشـی می کنـد و در حقیقت می میرد. در روایـتی می خـوانیم که: «امر به معروف سه مرحله دارد مرحله اول: قلـبی ، مرحله دوم: زبـانی و گفتـاری و مرحله سـوم: عملی و اجرایی» اگر مرحله سـوم امکـان نـداشت مرحله دوم و اول و اگر مرحله دوم و سوم مقـدور نبود، مرحله اول ضـروری می نمایـد. بـدین معنی که شـخص بایـد در دل از ظلم و فساد و ظالمان و مفسدان بیزار و نسـبت به مصـلحان و مؤمنان قلبا علاقه مند باشد ؛ ولی اگر کسی امر به معروف را در هر سه مرحله ترک کند: «فَمَنْ لَمْ یَعْرِف

بِقَلْبِهِ مَعْرُوفا وَ لَمْ يُنْكِرْ مُنْكِرا قُلِبَ اَعْلاهُ اَسْفَلُهُ» قلب او وارونه می شود ؛ یعنی پایین قلب به طرف بالا و بالای آن به طرف پایین قرار می گیرد.(۱) آیا منظور از این قلب همین قلب صنوبری است؟ این اندام درون قفسه سینه جابه جا نمی شود و واژگون نمی گردد؛ پس منظور از قلب در این روایت نیز عاطفه و ادراک است. از مجموع آنچه گفته شد، نتیجه می گیریم که قلب در استعمالات قرآن و روایات به دو معناست:

۱ عقل و خرد انسانی ۲ عواطف آدمی ؛ یعنی آن دو پدیده روحانی که مرکز ادراک و احساسات است. بنابراین، وقتی گفته می شود «قلب دارند و نمی فهمند» مراد این است که عقل دارند ؛ ولی نیروی ادراک و شعورشان از کار افتاده است و

۱- بِحارالانوار، جلد ۹۷، صفحه ۸۹ (چاپ بیروت) .

زمانی که گفته می شود «قلبشان سخت شد» ؛ یعنی عاطفه آنها مرده است.

امّا «قلب»، در آیه شریفه ۴۶ سوره حج «فَإِنَّها لا تَعْمَی الْأَبْصارُ وَ لکِنْ تَعْمَی الْقُلُوبُ الَّتی فِی الصُّدوُرِ» ؛ چرا که چشم های ظاهر نابینـا نمی شونـد، بلکه قلب هـایی که در سـینه ها جای دارنـد کور می شود به قرینه «فی الصـدور» به معنای «قلب هایی که در سینه ها جای دارند» آمده است به نظر می رسد که مراد از آن همان قلب صنوبری شکل بدن باشد، آیا به راستی چنین است ؟

عقل گرچه درون سـینه انسان نیست ؛ ولی با «مغز» ارتباط دارد. به همین دلیل کسانی که مغز آنها از کار می افتد، ممکن است برای مدّتی قلبشان کار بکند. بنابراین، «صدور» در این آیه شـریفه به معنای سـینه ها نیست، بلکه در اینجا به معنای «جان» است و در نتیجه، قلب به معنای عقل و ادراک است، بنابراین مفهوم آیه شریفه چنین است: «عقل هایی که در جانهاست».

ص:۸۴

احتمـال دیگر این که: این قلب صـنوبری شـکل اگر چه مرکز عقل و عواطف نیست ؛ ولی بی ارتباط با این دو نیز نیست. چون ارتبـاطی مسـتقیم بین قلب و روح یـا عقـل و عـاطفه انسـان وجـود دارد ؛ زیرا هر پدیـده ای برای روح انسـان حـادث می شود، هنگـامی که می خواهـد به انسان منتقل شود، اوّل بر قلب اثر می کنـد ؛ مثلاً اگر شخصـی شادی و شـعفی آنی و فراوان بیابـد، ضربان قلبش تندتر و در حقیقت قلبش روشن تر می شود و برعکس اگر ناراحتی شدیدی پیدا کند، در قلبش احساس خستگی می کند و یا اگر نسـبت به کسـی محبت داشـته باشد به هنگام حوادث، سنگینی و دردی در قلبش حس می کند. رابطه مسائل روحی و قلب، رابطه آب و چشـمه و سـطح زمین است ؛ همـان گونه که آب از لایه های زیرزمین حرکت می کنـد و در یک نقطه از زمین می جوشد و بیرون می ریزد، پدیده های روحی نیز از قلب بروز می کنند.

ص:۸۵

از تمامی تفسیرهای یاد شـده درباره «قلب» می توان به معنای کلام الهی در «ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُکَمْ مِنْ بَعْدِ ذلِکَ» چنین پی برد که روح و عاطفه و عقل و ادراک بنی اسرائیل ، همانند سنگ سخت شده است.

تعبیر قرآن از دل های بنی اسرائیل: «سخت تر از سنگ»

در بخش اول آیه ۷۴ سوره بقره در مورد بنی اسـرائیل: «ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُکُمْ مِنْ بَعْدِ ذلِکَ فَهِیَ کَالْحِجارَهِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَهً» در مورد «فَهِیَ کَالْحِجـارَهِ» و «اَوْ اَشَـدُّ قَسْوَهً»، مفسّـران آراء مختلفی بیـان کرده انـد: از آنجـا که این آیه همچون دو مثـل پیشـین دربـاره منافقـان است و نیز همـان طور که گفته شـد بود نفـاق درجـات و مراتبی دارد «فَهِیَ کَالْحِجارَهِ» مربوط است به گروهی از بنی اسرائیل که به تعبیر قرآنی «سنگدل» بودند و «اَوْ اَشَدُّ قَسْوَهً» ناظر است به گروهی دیگر از بنی اسرائیل که «سنگدل تر» بودند.

ص:۸۶

این که چگونه دلی می تواند سخت تر از سنگ باشد قرآن مجید در همین آیه توضیح می دهد و در آن سه برکت از برکات سنگ را برمی شمارد:

اول بعضی از سنگ ها در دل کوه ها شکافته می شوند و چشمه ها از آن می جوشد و نهرهای آب از آنها جاری می شود و از این آب ها، کشتزارها و گیاهان و جانوران سیراب می شوند و بدان زنده می شوند و جان می گیرند. آری سنگ برکتی چنین مهم دارد ؛ ولی قلب بنی اسرائیل نه منبع جوشان فضیلت است و نه چشمه سار زلال علم و حکمت و نه کانون عاطفه و نه جای مهر و محبّت! براستی که قلب اینان سخت تر از سنگ است !

دوم بعضی از سنگ ها نیز ترک ها و شکاف های کوچکی پیدا می کنند و همچون حوضچه ای اندک آبی را در خود نگه می دارند که گرچه با آن نمی توان کشتزارها و درختان و جانوران را سیراب کرد، ولی ممکن است

رهگذر تشنه ای را از کام مرگ برهاند ؛ اما قلب بنی اسرائیل سنگدل این مقدار ناچیز هم اثری از مهر و محبّت در خود ندارد.

سوم بعضی از این سنگ ها از خوف و ترس خداوند از بالای کوه فرومی ریزند و در برابر عظمت آفریدگار یکتا و توانا فروتنی می کنند و خضوع نشان می دهند ؛ همانطور که آیه شریفه ۲۱ سوره حشر نیز بر این مطلب دلالت دارد، خداوند در این آیه می فرماید: «لَوْ اَنْزَلْنا هذَا الْقُرْآنَ عَلی جَبَلٍ لَرَأَیْتَهُ خاشِعا مُتَصَدِّعا مِنْ خَشْیَهِ اللّهِ وَ تِلْکَ الْاَمْثالُ نَضْرِبُها لِلنّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَفَکَّرُونَ» اگر این قرآن را بر کوهی نازل می کردیم می دیدی که دربرابر عظمت خدا خاشع می شد و از خوف خدا می شکافت، این مثال هایی است که برای مردم می زنیم، شاید در آن بیندیشند!

ص:۸۸

تسبیح تمام موجودات جهان

خضوع و خشوع سنگ ها و کوه ها در برابر قدرت و شکوه خداوند، بطور کلّی تسبیح تمامی موجودات جهان را از آیات متعدّد قرآن می توان دریافت. به عنوان نمونه خداوند متعال در آیه ۴۴ سوره اسراء می فرماید: «...وَ اِنْ مِنْ شَیْ ءٍ اِلاّ یُسَبِّحُ بِحَمْدِه وَلکِنْ لا تَفْقَهُونَ تَسْبیحَهُمْ» تمام موجودات عالم او را به پاکی می ستایند ؛ ولی شما تسبیح آنها را نمی فهمید .(۱) و حتی برخی از مفسّران برای همه آفریده های خداوند، نوعی زندگی و ادراک قائلند و عقیده دارند که همه موجودات دارای نوعی شعور ذاتی هستند ؛ ولی نه همانند ادراک و شعور انسانی. همچون تسبیحی که به فرموده خداوند باری تعالی «لا تَفْقَهُونَ تَسْبیحَهُمْ» تسبیح آنها را

۱- آیات دیگری نیز بر این موضوع دلالت دارد از جمله آیه ۴۱ / نور، ۲۴ / حشر، ۱ / جمعه .

نمی فهمید. در برابر حمد تمامی آفریدگان و ذکر تسبیح همه موجودات و به ویژه خضوع و خشوع سنگ ها در برابر عظمت و جلال آفریدگارشان، قلب های بنی اسرائیلیان به واسطه قساوتشان سخت تر از سنگ شده است ؛ زیرا که قلب هایشان ذکر تسبیح نمی گوید و خودشان در برابر آفریدگارشان سر تسلیم فرود نمی آورند.

عوامل قساوت قلب

اول پیمان شکنی

در آیه ۱۳ سوره مائده می فرماید: «فَبِما نَقْضِهِمْ میثاقَهُمْ لَعَنّاهُمْ وَ جَعَلْنا قُلُوبَهُمْ قاسِیَةً» به علّت پیمان شکنی، آنان [یهود بنی اسرائیل] را از خود دور کردیم و دل های آنان را سخت و سنگین نمودیم.

دراین آیه یکی از عوامل قساوت و سنگدلی «پیمان شکنی» شناخته شده است ؛ پیمان شکنی با خدا، پیمان شکنی با رسول خدا صلی الله علیه و آله ، پیمان شکنی با فطرت

ص:۹۰

انسانی و پیمان شکنی با بشریّت. آری بنی اسرائیل هیچ یک از این پیمان ها را حرمت نداشتند، گویی به پشتوانه قدرت نظامی، تنها با منافع مادّی خود پیمان بستند و به آن وفادار ماندند.

دوم دوری از تعالیم انبیاء و ادیان الهی

خداوند باری تعالی در آیه ۱۶ سوره حدید می فرماید: «اَلَمْ یَأْنِ لِلَّذینَ امَنُوا اَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِکْرِ اللّهِ وَ ما نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَ لا یَکُونُوا کَالَّذینَ اوُتُوا الْکِتابَ مِنْ قَبْلُ فَطالَ عَلَیْهِمُ الْاَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَ کَثیرٌ مِنْهُمْ فاسِقُونَ» آیا وقت آن نرسیده است که دل های مؤمنان در برابر یاد خدا و آن سخن حق که نازل شده است خاشع گردد و مانند کسانی نباشند که در گذشته به آنها کتاب آسمانی داده شد ؛ سپس زمانی طولانی بر آنان گذشت و قلب هایشان قساوت پیدا کرد ؛ بسیاری از آنها گناهکارند !

این آیه شریفه ابتدا با نهیب سخن حق، انسان غافل را از خواب غفلت بیدار می کند.

ای انسان، تا کی از دست رفتن عزیزانت را می بینی و مرگ را باور نمی کنی؟

ص:۹۱

تا کی شاهد ناپایداری مادّیات و بی وفایی دنیا هستی و همچنان بدان دل می بندی؟

این آیه مؤمنان را برحذر می دارد از این که مثل بنی اسرائیل شوند ؛ زیرا که آنان بر اثر عمر طولانی خود و تصوّر بی مرگی و نیز تـأخیر بعثت پیـامبر بعـدی بتدریـج تعـالیم پیامبرشان را از یاد بردنـد و به خاطر نبود عـذاب الهی، از خـدا نیز غافل شدنـد و قساوت قلب پیداکردندو گنهکارشدند!

قساوت قلب در روایات اسلامی

قساوت قلب در روایات اسلامی

درروایات معصومان علیهم السلام نیز عوامل متعدّدی در بیان علل مرگ عواطف و قساوت قلبی انسان ها ذکر شده است که به چند عامل اشاره می شود:

اول فراوانی گناه

حضـرت علی علیه السـلام می فرماید: «ما جَفَّتِ الدُّمُوعُ اِلاّ لِقَسْوَهِ الْقُلُوبِ وَ مَا قَسَتِ الْقُلُوبُ اِلاّ بِكَثْرِهِ الذُّنُوبْ» چشم ها خشـک نمی شود و [اشک آن قطع نمی گردد] مگر به واسطه قساوت قلب، و قساوت

قلب حاصل نمی شود مگر به واسطه زیادی گناه. (۱)

اگر انسانی از مصائب زنـدگی متأثّر نمی شود و گریه و زاری نمی کند یا شوق عبادت و مناجات ندارد و یا عواطف و ترحّم و نوعـدوستی در او پیـدا نمی شـود و تنهـا به خود می اندیشـد و در پی تـأمین منـافع خود است و نگران زیـان و آسـیب دیگران نیست، همه و همه در اثر فراوانی گناهان اوست.

دوم آرزوهای طولانی

در روایتی آمـده است: « خداوند به حضـرت موسـی علیه السـلام فرمود: «لا تُطَوِّلْ فِی الدُّنْیا اَمَلُکْ فَیَقْسُوا قَلْبُکْ وَ القاسُ الْقَلْبِ مِنّی

۱ عِلل الشّرایع، صفحه ۸۱ و میزان الحکمه، باب ۳۴۰۲، حدیث ۱۶۶۹۹ .

بَعیدٌ» ای موسی! در دنیا آرزوهای طولانی نداشته باش که باعث سنگدلی

می شود و انسان سنگدل از من دور است. (۱)

سوم دنیاپرستی و غرق شدن در خواسته های مادّی

در انسان مجالی برای رشد و بروز عواطف انسانی و نزدیکی به خدا نمی گذارد ؛ زیرا که اصلی ترین هدف انسان پرعاطفه، وصال حق است. بنابراین، سومین عامل قساوت قلب را دنیاپرستی و دور شدن از خدا می شناسد.

حضرت رسول صلی الله علیه و آله می فرماید: «لا تَکْثِرُو الْکَلامَ بِغَیْرِ ذِکْرِاللّه ِ فَاِنَّ کَثْرَهَ الْکَلامِ بِغَیْرِ ذِکْرِ اللّه ِ تَقْسُوا الْقَلْبَ» زیاد حرف زدن در صورتی که غیر از ذکر و یاد خدا باشد، قساوت قلب می آورد. (۱)

۱ میزانُ الْحِکْمَه، باب ۳۴۰۲، حدیث ۱۶۷۰۰.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به روشنی، زیاده گویی را از عوامل قساوت قلب دانسته است. شایعه پراکنی، دروغ گویی، اتّهام ناروا، شوخی بیش از اندازه و دخالت در اموری که مربوط به شخص نیست، از مظاهر پرگویی و نشانه قساوت قلب انسان پرسخن است.

چهارم کارهای بیهوده

در روایت دیگری از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است: «ثَلاثٌ یُقِسْنَ، اِسْتِماعُ اللَّهْوِ وَ طَلَبُ الصّیدِ وَ اِتْیانُ بابِ السُّلطانِ»(۲) سه چیز باعث قساوت قلب می شود: شنیدن موسیقی لهوی، شکارهای تفریحی و رفتن به خانه فرمانروای ستمگر.

۱ میزانُ الْحِکْمَه، باب ۳۴۰۲، حدیث ۱۶۷۰۲.

۲ میزان الحکمه، باب ۳۴۰۲، حدیث ۱۶۷۰۳.

پنجم مال و ثروتی که خیری نداشته باشد

حضرت علی علیه السلام می فرماید:

«کَثْرَهُ الْمالِ مُفْسِدَهٌ لِلدّینِ وَ مَقاساهٌ لِلْقَلْبِ» ثروت و مال زیاد هم دین انسان را فاسدمی کند و هم موجب قساوت و سنگدلی می شود. (۱)

شکّی نیست که مال و ثروت ابزار خوبی برای دستیابی به نیکی ها و خوبی هاست و شاید به همین دلیل در قرآن مجید در آیه ۱۸۰ سوره بقره آمده است: «...اِنْ تَرَکَ خَیْرا نِ الْوَصِیَّهُ» مفسّرین «خیر» را در این آیه به مال و ثروت تفسیر کرده اند ؛ ولی کسانی که از اموال زیادشان استفاده خوبی و خیر بکنند کم هستند و نادر .(۲)

ششم نگاه کردن به چهره انسان های خبیث

حضرت علی علیه السلام

۱ میزان الحکمه، باب ۳۴۰۲، حدیث ۱۶۷۰۷.

۲ همانندحضرت خدیجه علیهاالسلام که همه ثروت خودرابرای تبلیغ اسلام دراختیارپیامبر صلی الله علیه و آله قرارداد .

می فرماید: «اَلنَّظَرُ اِلی الْبَخیلِ یُقسِی الْقَلْب» نگاه کردن به چهره انسان بخیل باعث قساوت قلب و سنگدلی می شود. (۱)

انسان وقتی شخص بخیل را می بیند به یاد بخل او می افتد و بخل یادآور قساوت است و یادآوری قساوت کم کم در انسان اثر می کند.

۱ میزان الحکمه، باب ۳۴۰۲، حدیث ۱۶۷۰۹.

ششمین مثال: انفاق

انفاق

خداوند در آیه ۲۶۱ سوره بقره می فرماید: «مَثَلُ الَّذینَ یُنْفِقُونَ اَمْوالَهُمْ فی سَبیلِ اللّهِ کَمَثَلِ حَبَّهٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنابِلَ فی کُلِّ سُنْبُلَهٍ مِائَهُ حَبَّهٍ وَ اللّهُ یُضاعِفُ لِمَنْ یَشاءُ وَ اللّهُ واسِعٌ عَلیمٌ» کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می کنند، همانند بذری هستند که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه، یکصد دانه باشد و خداوند آن را برای هر کس بخواهد [و شایستگی داشته باشد] دو یا چند برابر می کند و خدا [از نظر قدرت و رحمت] وسیع و [به همه چیز] داناست.

«انفاق» راهی برای فقرزدایی

قرآن مجید بر موضوع انفاق تأکید بسیاری کرده و آیات فراوانی در این زمینه آورده است. تعداد آیاتی که کلمه «انفاق» یا مشتّقاتش در آن به کار رفته است، بیش از هفتاد آیه است ؛ البته اگر آیاتی که مضمون آنها، دلالت بر انفاق

دارد ؛ ولی کلمه انفاق یا مشتقّاتش در آن ذکر نشده است را اضافه کنیم، مجموع آیات انفاق بیش از این تعداد خواهد شد.

خداونـد متعـال در قرآن مجیـد، انسان را به پرداخت قسـمتی از آنچه نصیب او می گردد و در اختیارش می باشـد، فرمان داده است. در آیه ۱۹ سوره ذاریـات تعبیر زیبـایی از این مطلب شـده است: «وَ فِی اَمْوالِهِمْ حَقٌّ لِلسّائـلِ وَ الْمَحْرُوم» و در اموال آنـان (پرهیزگاران) حقّی برای سائل و محروم بود.

برابر این آیه، مؤمن برای فقرا و مساکین در اموالش حقّی قائل است.

در قرآن مجید برای تشویق مردم به انفاق تعبیرهای زیبا و جذّابی به کار برده شده است.

۱ خداوند در آیه ۹۶ سوره نحل می فرمایـد: «ما عِنْـدَکُمْ یَنْفَدُ وَ ما عِنْدَ اللّهِ باقٍ» آنچه نزد شـماست فانی می شود، امّا آنچه نزد خداست باقی است .

ص:۱۰۵

چه تعبیر زیبایی! چه عبارت کوتاه و پرمعنایی! یعنی اگر کسی میلیون ها تومان پول خرج کند، تماما از بین می رود ؛ ولی اگر یک تومان برای رضای خداوند و در راه خدا هزینه شود، نزد خداوند و در خزانه غیب او باقی می ماند ؛ یعنی برخلاف آنچه بیشتر مردم تصوّر می کنند، انفاق نابود نمی شود.

۲ در آیه ۸۹ سوره نمل آمده است: «مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْها...» هرکس کار نیک و خوبی انجام دهد، بهتر از آن را پاداش می گیرد. (۱)

برابر صراحت این آیه شریفه، نه تنها انفاق و صدقه از بین نمی رود و نزد خداوند باقی می ماند، بلکه خداوند در عوض، چیزی بهتر به انفاق کننده می دهد.

۳ آیه ۱۶۰ سوره انعام ارزش انفاق را فراتر برده است و خداوند در آن

۱- این آیه شریفه در سوره قصص، آیه ۸۴ نیز آمده است.

آیه می فرماید: «مَنْ جاآءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثالِها...» هر کسی کار خوبی انجام دهد، خداوند ده برابر به او پاداش می دهد.

این آیه که به طور کلّی درباره «حسنات» است، «انفاق» یکی از حسنات بزرگ را هم دربرمی گیرد که برابر صراحت آن، ده برابر ثواب و پاداش دارد.

و سرانجام در آیه مورد بحث (آیه ۲۶۱ سوره بقره) ارزش فوق العاده ای برای صدقه و انفاق بیان می شود در این آیه آمده است. «مَثَل کسانی که انفاق می کنند و قسمتی از اموالشان را در راه خدا به فقراء و مساکین می دهند، همچون یک دانه است که هرگاه در زمینی حاصلخیز و مستعد کاشته شود، رشد و نمو می کند، به هفت خوشه تبدیل می شود و در هر خوشه یکصد دانه جای می گیرد» یعنی «انفاق تا هفتصد برابر اجر و پاداش دارد» و حتی بیش از این ؛ زیرا که خداوند برای هر کس که بخواهد آن را مضاعف، دو برابر یا بیشتر، می کند.

ص:۱۰۷

منظور از «فی سبیل اللّه

در قرآن مجید «فی سبیل اللّه (۱) و «عن سبیل اللّه (۲) زیاد به کار رفته است و منظور مطلق «راه خدا» است و دربرگیرنده همه انواع انفاق فی سبیل اللّه می شود ؛ ماننـد جهاد نظامی، جهاد فرهنگی، جهاد سازندگی، تأسیس کتابخانه، کمک به نیازمندان، ساخت و راه اندازی بیمارستان و درمانگاه، تأسیس صندوق قرض الحسنه... .

البته رعایت اولویت ها و ضرورت ها، بسیار مهم و بجاست و دست زدن به ابتکار و نوآوری باعث جلب و جذب گسترده تر مردم به این گونه

ص:۱۰۸

۱- این تعبیر بیش از ۴۵ بار در قرآن مجید به کار رفته است .

۲- این تعبیر بیش از ۲۵ بار در قرآن مجید به کار رفته است .

کارها می شود.

فقرزدایی در سایه توزیع عادلانه ثروت

اگر روزی به حدّی از توانایی اقتصادی و توزیع عادلانه ثروت برسیم که در سراسر کشورهای اسلامی، فقر و فقیر وجود نداشته باشد، در آن صورت، از نظر اقتصادی جامعه اسلامی مطلوبی خواهیم داشت.

این عقیده و خواسته، یک ادّعا و شعار یا سخن احساس برانگیز و یا شعر نیست، بلکه مضمون روایتی است از ششمین پیشوای شیعیان جهان، حضرت امام صادق علیه السلام ؛ به این روایت توجه کنید:

«اِنَّ اللّه َعَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ لِلْفُقَراءِ فی مالِ الاَغْنیاء ما یَسعُهُمْ وَ لَوْ عَلِم اَنَّ ذلِک لا یَسعُهُمْ لَزادَهُمْ، اِنَّهُمْ لَمْ یُؤْتَوا مِنْ قِبَلِ فَریضهِ اللّه ِ عَزَّ وَ جَلَّ، وَ لکِنْ اُوتُوا مِنْ مَنْعِ مَنْ مَنَعَهُمْ حَقَّهُمْ لا مِمّا فَرَض اللّه ُلَهُمْ، وَ لَوْ اَنَّ النّاسَ اَدّوا حُقُوقَهُمْ لَکانُوا عایِشینَ

بِخَیْرٍ» خداونـد عزیز و جلیل در مال ثروتمنـدان برای فقرا و نیازمندان مقدار حقّی قرار داده است که برای آنان کفایت می کند (یعنی اگر ثروتمنـدان حقوق واجب الهی خود را بپردازنـد، نیازمندان بی نیاز می کند (یعنی اگر ثروتمندان حقوق واجب الهی خود را بپردازنـد، نیازمنـدان بی نیـاز می شونـد) و اگر آنچه را بر ثروتمنـدان واجب کرده است، برای رفع نیاز فقرا کافی نبود، خداوند آن را بیشتر می کرد. (یعنی اگر خمس و زکات از همه آنانی که برایشان واجب شده است گرفته شود و در مصارفش صرف شود، فقیری باقی نخواهد ماند).

فقر فقرا از ناحیه نقصـی در الهی نیست، بلکه از ناحیه خودداری ثروتمنـدان از پرداخت حقوق واجب شده بر آنان است و اگر ثروتمندان حقوق واجب شده خود را بپردازند [نه تنها فقر از جامعه رخت برمی بندد، بلکه [تمام مردم در آرامش

زندگی خواهند کرد. (۱)

اگر در جامعه فقر وجود داشته باشد، تنها فقیر متضرّر نمی گردد، بلکه کل جامعه آسیب می بیند ؛ چه، فقر ریشه بسیاری از گناهان از جمله: دزدی، کارهای خلاف عفّت و... می باشد.

ص:۱۱۱

۱- وسایل الشّیعه، جلد ۶، ابواب ما تَجِبُ فیهِ الزَّکاه، باب ۱، حدیث ۲ .

پنجمین مثال: مثال کفّار

مثال کفّار

خداوند در آیه ۱۷۱ سوره بقره می فرماید: «وَ مَثَلُ الَّذینَ کَفَرُوا کَمَثَلِ الَّذی یَنْعِقُ بِما لا یَسْمَعُ اِلّادُعاءً وَ نِداءً صُمٌّ بُکْمٌ عُمْیٌ فَهُمْ لا یَعْقِلُونَ» مَثَل کافران [در شـنیدن سخن پیامبران و عدم درک معنای آن] همچون حیوانی است که کسی او را [برای نجات از خطر] صدا زند و او [معنای آن آواز را نفهمد] جز صدایی نشـنود. اینان [کافران] کران و لالان و نابینایان هسـتند و [از این رو] هیچ نمی فهمند.

شرح و تفسیر

در این مثل قرآنی کافران به حیوانات تشبیه شـده انـد و برای توجیه و تشـریح این تشبیه بر تقلیـد کامل کفّار از نیاکان و پیروی کورکورانه قریش از آیین پـدران خویش تأکید شده است. خداوند متعال در آیه ۱۷۰ سوره بقره (آیه قبلی) می فرماید: «وَ اِذا قیلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا ماأَنْزَلَ اللّهُ قالُوا بَلْ نَتَّبِعُ ماأَلْفَیْنا عَلَیْهِ اباءَنا

اَوَ لَوْ کـانَ ابـاؤُهُمْ لا ـیَعْقِلُونَ شَـیْئاوَ لا ـ یَهْتَـدُونَ» و هنگـامی که به آنان (کافران) گفته شود: «از آنچه خـدا نازل کرده است (از اســلام و قرآن) پیروی کنیـد» می گوینـد: «نـه، مـا تنهـا از آیینی پیروی می کنیـم کـه پـدران خـود را بر آن یـافتیم» حـتی اگر پدرانشان بی خرد و گمراه بوده اند [آیا باز هم می بایست از آنان پیروی می کردند]؟!

یعنی ای بی خردان! آگاهانه از آن جاهلان گمراه پیروی می کنیـد. سـپس مَثَل مورد نظر را بیان می فرمایـد: ای پیامبر! مَثَل تو در خوانـدن آیـات قرآن برای ایـن جمعیّت بت پرست مشـرک که از پـدران و نیاکـان خـود کورکـورانه تقلیـد می کننـد، مثل چوپانی است که حیواناتش را صدا می زند و آنها را به رفتن یا بازگشتن فرامی خواند ؛ اما حیوانات چیزی از سخنان چوپان را نمی فهمنـد و فقط آهنگ صـدای صاحبش را می شـنوند و متأثّر می شوند ؛ یعنی اگر صدای قوی و پرطنین باشد، حرکت می کنند و اگر آرام باشد از حرکت بازمی ایستند. کفّار و مشرکان

ص:۹۹

نیز چنین هستند. به این معنی که از سخنان پر مغز و بیانات شیوایت چیزی جز آهنگ صدایت را درک نمی کنند! اینان نمی خواهند معنی و مفهوم آیات الهی را بفهمند و از گذشتگان خود تقلید می کنند .

اقسام ۴گانه تقلید

اقسام ۴گانه تقلید

برای روشن شدن موضوع و تشریح این تضاد بهتر است انواع و اقسام «تقلید» را مورد بررسی قرار دهیم.

۱ تقلید جاهل از جاهل

یعنی نادانی از نادان دیگری تقلید کند و به قول معروف «کوری عصاکش کور دگر شود» مانند مشرکان و کافران زمان انبیاء که خود نادان بودند و از پدران نادان خود تقلید می کردند. این نوع تقلید طبق موازین اسلام و عقل نادرست و ممنوع است.

۲ تقلید عالم از عالم

عالم کسی است که خود صاحب نظر است. اگر

ص:۱۰۰

صاحب نظری از عالم دیگری تقلید کند، صحیح نیست ؛ چون اگر او عالم و دارای نظر و رأی هست، باید فکرش را به کار بندد و از رأی و نظر خود استفاده کند و بنابراین، مجاز نیست از صاحب نظر دیگری تقلید کند. بدین دلیل است که در فقه گفته می شود: «بر مجتهد تقلید حرام است».

۳ تقلید عالم از جاهل

یعنی عالم و صاحب نظری، رأی و فکر خود را رها کند و به حرف جاهل و نادان عمل کند، متأسّفانه، این نوع تقلید که بدترین نوع تقلید است در دنیای امروز فراوان دیده می شود، نمونه بارز آن «دموکراسی غربی» است که در آن صاحب نظران در پی آراء مردم هستند و اگر نظریات توده مردم برخلاف رأی و نظر تخصّصی خودشان هم باشد از آن تبعیّت می کنند.

۴ تقلید جاهل از عالم

یعنی کسی که درباره موضوعی آگاهی ندارد، باید از متخصّص آن فن پرسش و تبعیّت کند ؛ مثلاً بیمار باید به پزشک مراجعه

ص:۱۰۱

کند ؛ کسی که می خواهد ساختمان بسازد، باید به مهندس ساختمان مراجعه کند و از تخصّص و تجربه او استفاده کند ؛ کشاورزی که می خواهد چاه آب حفر کند به مهندس زمین شناسی مراجعه می کند و... و مردم باید در مسائل شرعی و احکام فقهی به مراجع عظام تقلید مراجعه کنند. خلاصه این که تقلید جاهل از عالم به معنای رجوع به متخصّص و کارشناس و خبره است و این مطلب در همه شئون زندگی جریان دارد.

بنابراین، سه نوع اول تقلید ممنوع است و آیاتی که تقلید را مذمّت می کند ناظر بر این سه گروه تقلید است. و قسم چهارم جایز، بلکه ممدوح است و آیات گروه دوم، این نوع تقلید را تشویق می کند ؛ (۱) ولی باید توجه داشت که تنها اهل

۱ برای اطلاع بیشتراز این مبحث می توانید به پیام قرآن، جلد ۱، صفحه ۳۴۲ به بعد مراجعه کنید .

تخصّص و خبره هر کاری حقّ اظهار نظر درباره مسائل را دارند ؛ نه کسانی که بهره ای از آن علم ندارند. متأسّفانه، در این ایّام ملاحظه می کنیم که افرادی که هیچ تخصّصی در مسائل شرعی ندارند در هر موضوعی اظهار نظر می کنند. در مورد حجاب، قصاص، عاقله، ارث، قضاوت زنان، اجتهاد بانوان، دیات و... در حالی که اطلاعی از این امور ندارند. آیا این افراد هنگامی که ناراحتی جسمی پیدا می کنند، برای خود دارو هم تجویز می کنند؟ و یا به هنگام ابتلاء به یک فرض حادّ و خطرناک خود چاقوی جرّاحی به دست می گیرند و به عمل جرّاحی مشغول می شوند؟ قطعا خیر. پس این افراد چگونه به خود جرأت می دهند که در مسائل شرعی بدون اطلاع لازم اظهار نظر کنند.

ص:۱۰۳

هفتمین مثال: انفاق های همراه با اذیّت و آزار

انفاق های همراه با اذیّت و آزار

خداونـد متعال در آیه ۲۶۴ سوره بقره می فرمایـد: «یـا اَیُّهَـا الَّذینَ امَنُوا لاتُبْطِلُوا صَـدَقاتِکُمْ بِالْمَنِّ وَ الْاَذی کَالَّذی یُنْفِقُ مالَهُ رِئاءَ النّاسِ وَ لا یُؤْمِنُ بِاللّهِ وَ الْیَوْمِ الْاخِرِ فَمَثَلُهُ کَمَثَلِ صَـفْوانٍ عَلَیْهِ تُرابٌ فَاَصابَهُ وابِلٌ فَتَرَکَهُ صَـلْداً لا یَقْدِرُونَ عَلی شَـیْ ءٍ مِمّا کَسَبُوا وَ اللّهُ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الْکافِرینَ» ای کسانی که ایمان آورده اید! بخشش های خود را بامنّت و آزار باطل مسازید. همانند کسی که مال خود را برای نشان دادن به مردم، انفاق می کنـد و به خـدا و روز رسـتاخیز ایمان نمی آورد. [کار او] همچون قطعه سـنگی است بر آن [قشـر نازکی از] خاک باشد [و بذرهایی در آن افشانده شود] و رگبار باران بدان رسد [و همه خاک ها و بذرها را بشویـد[و آن را صـاف [و خـالی از خـاک و بـذر] رهـا کنـد. آنان از کاری که انجام داده انـد، چیزی به دست نمی آورنـد و خداوند جمعیّت کافران را هدایت نمی کند.

ص:۱۱۲

مَثَل های پنجم و ششم، که هر دو درباره انفاق است، مثل هایی تکرار نیستند ؛ زیرا در مثل پنجم، فضیلت و ارزشمندی انفاق مطرح شده بود و سخن از تشویق به انفاق در آن بوده است ؛ ولی در این مثل، بحث درباره انفاق منفی است و این که افراد با ایمان نباید انفاق های خود را در راه خدا، بر اثر منّت گذاردن و آزار نرساند به دیگران باطل سازند.

شرح و تفسیر

این آیه شریفه با خطاب به مؤمنان و اهل ایمان شروع می شود. معنی این خطاب آن است که آنچه در این آیه بیان شده و بدان دستور داده شده است، شرط ایمان است و کسی که آن را انجام ندهد، مؤمن نیست.

خداوند می فرماید: این کسانی که ایمان آورده اید! صدقات خود را با منّت نهادن و سخن گفتن درباره آن و اذیّت کردن گیرندگان صدقات باطل نکنید .

ص:۱۱۳

نه تنها آزار و منّت بر فقیر، صدقه را باطل می کند و کاری پسندیده محسوب نمی شود، حتی قطع سخن نیازمند در شرح حال و بیان مشکلات خویش، امری نکوهیده و ناپسندیده است.

در روایتی آمده است: «اگر فقیری شرح حال و مشکلات و ناراحتی هایش را برایت می گوید، اگر نمی توانی کمکش کنی، دست کم به سخنش گوش کن و کلام او را قطع نکن». (۱) زیرا اگر چنین کنی و سپس به او کمک نمایی، کمکت بی فایده و از نظر اسلام بی ارزش است.

بجاست درباره «منّت» توضیح بیشتری داده شود: اصل کلمه «مَنْ» به معنای وزن خاص است و شاید کاربرد منّت بدین خاطر باشد که «مَنْ» در معنی وزن،

۱ وسایل الشّیعه، جلد ۶، ابواب الصدقه ، باب ۲۲، حدیث ۳ .

۱- وسایل الشّیعه، جلد ۶، ابواب الصدقه ، باب ۲۲، حدیث ۳ .

سنگینی ایجاد می کنـد و باری را بر ترازو تحمیل می کند. شـخص منّت گذار نیز نوعی سـنگینی بر دیگری وارد و تحمیل می کند و در حقیقت شخص منّت پذیر با این عمل او احساس سنگینی می کند.

در ادامه آیه شـریفه، خداونـد می فرمایـد: مَثَل چنین کسانی که این گونه انفاق می کننـد و منّت می گذارند، مَثَل آدم کافر یا ریاکـار اسـت ؛ زیرا چنیـن شخصـی نه به خـدا ایمـان دارد، نه به روز رسـتاخیز. بنـابراین، چنین انفـاقی هم به درگـاه خداونـد، پـذیرفتنی نیست ؛ چه شـرط قبولی انفاق، ایمان است و اخلاص و چنین شخصـی که ایمان ندارد، مخلص نیز نمی باشد. سـپس می فرمایـد: مَثَل هر دو آنـان یعنی ریاکـار و انفـاق کننـده ادعایی و زبانی، مَثَل قطعه سـنگی صاف است که لایه ای خاک بر سطـح آن نشسـته است و بر این خاک ظاهرا بارور، بذری افشانده اند: «فَاَصابَه وَابِلٌ» ناگاه دانه های درشت باران می بارد و در یک آن، تمام این خاک ها و بذرها

ص:۱۱۵

را می شوید و از بین می برد و سنگ بی هیچ پوششی، خود را نمایان می سازد. «لا یَقْدِرُونَ عَلی شَی ءٍ» تلاش هایی که در این بذرافشانی صرف شده بود، همه بی حاصل می شود ؛ زیرا این کار تنها بر پایه توجه به ظاهر بوده است و نه عملی متّکی بر شناخت باطن و عمق.

کشاورزی که دانه اخلاص می کارد و شخصی که دانه ریا کشت می کند، هر دو زحمت کشیده اند ؛ لکن دستاوردهای متفاوتی نصیبشان می شود. آن یکی هفتصد برابر و شاید بیشتر و این دیگری، هیچ و حتی همه داشته هایش را نیز از دست می دهد.

ص:۱۱۶

انفاق و صدقه بازدارنده مرگ های بد

پیشتر گفته شد که انفاق و صدقه پیش از آن که برای گیرنده مفید باشد، برای دهنده آن سودمند است. اجر، پاداش های معنوی، بروز صفات اخلاقی نیکو و به طور کلی، کمال انسانی شخص انفاق کننده را در سطور بالا مورد بررسی قرار دادیم. و اینک گوییم که صدقه بازدارنده بلایا و مرگ های بدفرجام است. روایت زیر به نقل از «وسایل الشیعه» نمونه روشنی از ظرایف انفاق در پیشگیری از مرگ بد است.

«مردی یهودی از کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می گذشت و به عنوان سلام گفت: «اَلسّامُ عَلَیْکَ»(۱)حضرت در پاسخ فرمودند: «عَلَیْکَ». اصحاب که متوجه ظرافت

۱- بحارالانوار، جلد ۴۳، طبع بیروت، صفحه ۳۴۸ .

پاسخ پیامبر صلی الله علیه و آله نشدند. عرض کردند: یهودی در ظاهر عرض سلام، برای شما آرزوی مرگ کرد. حضرت فرمودند: و من هم با پاسخ «علیک» نفرینش را به خودش برگرداندم ؛ یعنی «مرگ بر تو باد» سپس فرمودند: این یهودی با نیش ماری سیاه در صحرا کشته می شود، اما طولی نکشید که یهودی با کوله باری از هیزم از صحرا برگشت. اصحاب با حیرت و نگاه های تردیدآمیز مبنی بر عدم تحقّق فرموده پیامبر صلی الله علیه و آله به ایشان نگریستند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به یهودی گفت که پشته هیزمش را بر زمین بگذارد و هیزم ها را پخش کند. به محض باز شدن بسته هیزم، ناگاه مار سیاهی در میان هیزم ها دیده شد که تکّه چوبی را به دندان گرفته بود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: مرد یهودی! چه عملی در صحرا انجام دادی؟ عرض کرد: کار خاصّی نکردم. پس از جمع آوری هیزم ها و به دوش کشیدن آنها،

یک تکّه از دو تکّه نان همراه خود را خوردم و چون به فقیری برخوردم، تکّه دیگر

را به او دادم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: این مار مأمور گرفتن جان این مرد یهودی بود ؛ ولی خداوند با این انفاق او، مرگ با نیش مار از او دور کرد. سپس این حدیث زیبا را بیان فرمودند: «اِنَّ الصَّدَقَّةَ تَدْفَعُ میتَهَ السُّوءِ عَنِ الاِنْسان» صدقه و انفاق مرگ های سیاه و بد(۱)را از انسان دفع می کند. (۲)

۱- منظور مرگ های دلخراش و بدمنظر است ؛ مانند سوختن در آتش، تکّه تکّه شدن در تصادفات و مانند آن .

۲- وسایل الشّیعه، جلد ۶، ابواب الصدقه، باب ۹، حدیث ۳. روایات دیگر نیز به همین مضمون در این باب آمده است .

هشتمین مثال: «انفاق»های شایسته

انفاق»های شایسته

در هفتمین مَثَل، خداونـد رازق در آیه ۲۶۵ سوره بقره می فرمایـد: «وَ مَثَلُ الَّذینَ یُنْفِقُونَ اَمْوالَهُمُ ابْتِغاءَ مَرْضاتِ اللّهِ وَ تَثْبیتا مِنْ اَنْفُسِهِمْ کَمَثَلِ جَنَّهٍ بِرَبْوَهٍ اَصابَها وابِلٌ فَآتَتْ اُکُلَها ضِعْفَیْنِ فَاِنْ لَمْ یُصِبْها وابِلٌ فَطَلٌّ وَ اللّهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصیرٌ» مَثَل کسانی که اموال خود را برای خشنودی خدا و مشیّت [ملکات انسانی در] روح خود [یا از روی یقین و اعتقاد] انفاق می کننـد، همچون باغی است بر تپّه ای که باران های تنـد [و درشت] بر آن بارد و دو چندان میوه دهد. اگر بارانی تند نبارد، نم نم بارانی بر آن بارد و خداوند به آنچه انجام می دهید، بیناست.

گرچه این مَثَل نیز درباره انفاق است، ولی برخلاف مثل قبلی که انفاق منفی یا جلوه های ناپسند انفاق ریایی و آزاردهنـده را مطرح می ساخت، در این مثل، انفاق مثبت یا زیباترین مظاهر انفاق خالصانه مورد بررسی قرار می گیرد.

ص:۱۲۰

شرح و تفسیر

خداونـد می فرمایـد: کسـانی که به خـاطر رضـایت و خشـنودی خـدا و بـدون منّت و آزار با اخلاص انفاق می کننـد، همچون بوستانی اند که در بلندای زمین حاصل خیزی واقع است. آفتاب از هر سو بر آن می تابد و بارانی تند، آن را سیراب می کند و طبیعتا میوه های فراوانی می دهـد. مَثَل آن انفاق کننـدگان مثل چنین باغ سـرسبز پرمیوه است. یعنی خودشان خرّم و زنده دل و انفاقشان تااین اندازه پرثمر است.

انگیزه و قصد انفاق کنندگان را برابر این آیه شریفه می توان چنین برشمرد:

اوّل «ابتغاء مرضات اللّه یعنی تنها برای طلب رضای حق انفاق می کنند نه برای ریا و خودنمایی و نه قصد آزار و اذیّت و منّت.

ّم نیّت و انگیزه دیگر انفاق کننـدگان در این آیه شـریفه، رشـد کمالات نفسانی و ملکات روحانی است. «تَثْبیتا مِنْ اَنْفُسِـهِمْ» یعنی اینان به منظور تثبیت

ص:۱۲۱

کمالاتی چون ایثار، فداکاری، جود، سخاء و نوع دوستی و... انفاق می کنند. متّقین از انواع نعمت ها خداداد، انفاق می کنند

موضوع و محتوی انفاق در آیات شریفه ۲۶۲، ۲۶۳ و ۲۶۵ سوره بقره، موضوع انفاق مال و ثروت است. خداوند در این آیات می فرماید: از اموال و ثروتتان مانند لباس، خانه، خوراک، دارو، کتاب و لوازم التّحریر، ابزار کار و مانند اینها به دیگران کمک کنید ؛ ولی از آیه سوم سوره بقره می توان استدلال کرد که موضوع انفاق گسترده تر و دربرگیرنده تمامی نعمت ها و روزی هایی است که خداوند به انسان بخشیده است. در این آیه که در مقام بیان اوصاف متّقین است، خداوند در اطلاق یکی از صفت های افراد باتقوا می فرماید: «وَ مِمّا رَزَقْناکُمْ یُنْفِقُونَ»(۱) [متّقین] از [تمام] آنچه که ما به آنان روزی داده ایم، انفاق می کنند.

۱ چنین تعبیری در ۲۲ / رعد، ۳۹ / نساء، ۲۹ / فاطر و آیات متعدّد دیگری نیز آمده است .

بنابراین، موضوع انفاق طبق این آیه شریفه، عام است و تمامی روزی های خداوند را دربرمی گیرد مانند:

الف علم و دانش، علما و دانشمندان باید از دانش خود به دیگران انفاق کنند و به آنان بیاموزند، وگرنه همچون محتکران کالا، در دادگاه عدل الهی، مورد بازخواست واقع می شوند.

در روایتی وارد شده است که امام صادق علیه السلام فرمودند: «زَکاةُ الْعِلْمِ نَشْرُهُ» زکات دانش انتشار و پراکنده ساختن آن است. (۱)

۱- میزان الحکمه، باب ۱۵۸۷، حدیث ۷۶۰۳. در همین باب روایات دیگری وارد شده است که برای هر چیزی زکاتی معیّن کرده است، در روایتی آمده است «خداوند برای هر جزیی از اجزاء موجودات زکات واجب کرده است حتّی برای هر موی بدن و هر لحظه زندگی .

ب نفوذ کلام، یکی دیگر از رزق ها و روزی های الهی است که شایسته است از آن انفاق شود.

ج اعتبار و حیثیت در جامعه، یکی دیگر از نعمت ها و روزی های خداوند است که باید موضوع انفاق قرار گیرد.

د فرزندان، از بزرگ ترین نعمت ها و روزهای خداوند هستند که هرگاه ضرورتی پدید آید باید آنان را در راه خدا و برای خشنودی وی انفاق کرد.

ه اندیشه و تفکّر، از جمله ارزشمندترین روزی های الهی است که باید در مقام مشورت، انفاق شود و به دیگران کمک و یاری کرد.

تعجیل در پرداختن صدقه

به هنگام پرداخت صدقه و تقرّب به درگاه پروردگار عالم، نباید خیلی تأمّل کرد و وسواس به خرج داد. چون در این زمان، شیطان به شدّت در تلاش است تا شاید انسان را از کارش منصرف کند. خداوند متعال در این باره در آیه ۲۶۸

سوره بقره، می فرمایـد: «اَلشَّیْطانُ یَعِدُکُمُ الْفَقْرَ وَ یَأْمُرُکُمْ بِالْفَحْشاءِ وَ اللّهُ یَعِدُکُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَ فَضْلاً وَ اللّهُ واسِعٌ عَلیمٌ» شیطان، را [به هنگام پرداخت انفاق] وعده فقر و تهیدستی می دهد [و از بینوایی می ترساند] و به کارهای زشت وامی دارد، در حالی که خداوند وعده آمرزش و فزونی به شما می دهد و خداوند قدرتش وسیع و [به همه چیز] داناست.

شیطان به راه های گوناگون وسوسه می کند ؛ مثلاً می گوید: «نگر باش، به فرزندانت بیندیش. زمان پیری خود را در نظر داشته باش و سرمایه و دارایی ات را برای آن زمان حفظ کن» و مطالبی از این قبیل، تا انسان را از انفاق منصرف کند. در مقابل، خداوند هم وعده مغفرت و آمرزش می دهد و هم وعده بازگشت بیشتر این مال انفاق شده.

برای انفاق اولویّت با نیازمندانی است که اظهار نیاز نمی کنند

قرآن مجید فقرا و نیازمندانی را که درخواست کمک نمی کنند، نیازمند حقیقی

ص:۱۲۵

می شناسد و آنان را در دریافت صدقات شایسته تر و اولی تر می داند. خداوند متعال در آیه ۲۷۳ سوره بقره چنین می فرماید: «لِلْفُقَراءِ الَّذینَ اُحْصِرُوا فی سَبیلِ اللّهِ لایَسْتَطیعُونَ ضَرْبا فِی الْاَرْضِ یَحْسَبُهُمُ الْجاهِلُ اَغْنِیاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسیماهُمْ لا یَسْأَلُونَ النّاسَ اِلْحافا وَ ما تُنْفِقُوا مِنْ خَیْرٍ فَاِنَّ اللّهَ بِهِ عَلیمٌ»

[انفاق و صدقات شما] از آن نیازمندانی است که در راه خدا، در تنگنا قرار گرفته اند و [به خاطر اطاعت از حق همچون شرکت در جهاد و آوارگی از موطن و سرزمین خویش] نمی توانند کاری در پیش بگیرند [و روزی به دست آورند] و از شدّت خویشتنداری، هر که از حال آنان باخبر نباشد، می پندارد که توانگرند ؛ اما آنان را از چهره هایشان می شناسی که هرگز به اصرار چیزی از مردم نمی خواهند و هر چیز خوبی در راه خدا انفاق کنید، خداوند از آن آگاه است.

ص:۱۲۶

نهمین مثال: عاقبت امور

خداوند متعال در هشتمین مَثَل از مَثَل های قرآن در آیه ۲۶۶ سوره بقره چنین می فرماید: «اَیَوَدُّ اَحَدُکُمْ اَنْ تَکُونَ لَهُ جَنَّهٌ مِنْ نَخیلٍ وَ اَعْنابٍ تَجْری مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهارُ لَهُ فیها مِنْ کُلِّ الثَّمَراتِ وَ اَصابَهُ الْکِبَرُ وَ لَهُ ذُرِّیَّهٌ ضُعَفاءُ فَاَصابَها اِعْصارٌ فیهِ نارٌ فَاحْتَرَقَتْ کَذلِکَ یُبَیِّنُ اللّهُ لَکُمُ الْایاتِ لَعَلَّکُمْ تَتَفَکَّرُونَ» آیا کسی از شما دوست دارد که باغی از درختان خرما و انگور داشته باشد که از زیر درختان آن، نهرها بگذرد و برای او در آن باغ، از هرگونه میوه ای وجود داشته باشد، در حالی که به سنّ پیری رسیده و فرزندانی [کوچک و] ضعیف دارد ؛ [در این هنگام،[گردبادی [کوبنده] که در آن آتش [سوزانی] است، به آن برخورد کند و شعله ور گردد و بسوزد؟! [همین طور است حال کسانی که انفاق های خود را با ریا و منّت و آزار، باطل می کنند.] این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار

می سازد ؛ شاید بیندیشید [و با اندیشه، راه حق را بیابید] .

دورنمای بحث

چگونه راضی می شوید به سرنوشت انسانی مبتلا گردید که با تلاش فراوان باغ سرسبز و پر از میوه ای را فراهم آورده و در سنّ پیری فرزندان کوچک و ضعیفی را گرد خود جمع نموده است ؛ آنگاه گردبادی از آتش همه هستی او را نابود سازد؟! چگونه راضی می شوید بعد از یک عمر زندگی با عزّت، ناگهان ذلیل شوید و به خاک سیاه بنشینید؟!

شرح و تفسیر

این آیه، به مسلمانان هشدار می دهد که از اعمال خود مواظبت کنند و عبادات و خدمات شایسته ای را که بجا می آورند، حفظ کنند، که مبادا آتش گناه و ریا

همه آنها را نابود سازد !

ص:۱۲۸

بر اساس آیه شریفه، اگر از اعمال و عبادات خود مواظبت نکنند، به سرنوشت آن پیرمردی مبتلا می گردند که هم خود متضرّر گردیده و هم آیندگان و فرزندان خردسالش را به زحمت و رنج افکنده است. (۱)

یعنی ای انسان! همواره به عاقبت امر خویش بیندیش و بطور شایسته اعمال و عباداتی را که انجام داده ای حفظ کن، که همیشه حفظ عمل مشکل تر از اصل عمل است.

باید از اعمال خود مواظبت کنیم و هزاران کار خوب و ارزشمند را با انجام یک گناه از بین نبریم و اگر مرتکب گناهی شدیم، با کمک از خدا با اشک و آه و ناله، دریایی از آب تهیّه کنیم تا با آن آتش گناه را خاموش گردانیم. وقتی امام معصوم

۱ تفسیر نمونه، جلد ۲، صفحه ۲۴۵ .

۱- تفسیر نمونه، جلد ۲، صفحه ۲۴۵ .

همانند امیرالمؤمنین علیه السلام در مقابل حضرت حق به سجده می افتد و خاضعانه می گوید: «آه مِنْ قِلِّهِ الزّادِ وَ طُولِ الطَّریقِ وَ بُعْدِ السَّفَرِ...»(۱) خدایا! از کمی زاد و توشه و طولانی بودن راه و دوری سفر به تو پناه می برم، دیگر وظیفه من و شما خواننده محترم روشن است!

۱ نهج البلاغه، کلمات قصار، کلمه ۷۷ .

۱- نهج البلاغه، کلمات قصار، کلمه ۷۷ .

دهمین مثال: رباخواران

خداوند متعال در آیه ۲۷۵ سوره بقره، درباره «رباخواران» می فرمایـد: «اَلَّذینَ یَأْکُلُونَ الرِّبا لا یَقُومُونَ اِلاّ کَما یَقُومُ الَّذی یَتَخَبَّطُهُ الشَّیْطـانُ مِنَ الْمَسِّ ذلِکَ بِاَنَّهُمْ قالُوا اِنَّمَا الْبَیْعُ مِثْلُ الرِّبا وَ اَحَلَّ اللّهُ الْبَیْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبا فَمَنْ جاءَهُ مَوْعِظَهٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهی فَلَهُ ما سَـلَفَ وَ اَمْرُهُ اِلَی اللّهِ وَ مَنْ عادَ فَاُوْلئِکَ اَصْحابُ النّارِ هُمْ فیها خالِدُونَ» کسانی که ربا می خورند، [در قیامت] برنمی خیزند مگر مانند کسـی که بر اثر تماس شیطان، دیوانه شده است [و نمی تواند تعادل خود را حفظ کند ؛ گاهی به زمین می خورد، گاهی به پا می خیزد]. این بـدان جهت است که گفتنـد: «داد و سـتد هم مانند رباست [و تفاوتی میان آن دو نیست.]» در حالی که خدا بیع را حلال کرده است و ربا را حرام و اگر کسـی انـدرز الهی به او رسـد، و [از رباخواری[خودداری کند، سودهایی که در سابق (قبل از نزول حکم تحریم) به دست آورده،

ص:۱۳۱

مال اوست ؛ و کار او به خدا واگذار می شود ؛ [و خداوند گذشته او را خواهد بخشید.] اما کسانی که بازگردند [و بار دیگر مرتکب این گناه شوند]، اهل آتشند ؛ و همیشه در آن می مانند.

شرح و تفسیر

«اَلَّذینَ یَأْکُلُونَ الرِّبا...» کسانی که به گناه بزرگ رباخواری آلوده گشته اند، در روز محشر و قیامت، همچون افراد مصروع و دیوانه حرکت می کنند و تعادلی در راه رفتن ندارند.

«ذلِکَ بِاَنَّهُمْ قالُوا اِنَّمَا الْبَیْعُ مِثْلُ الرِّبا» علّت این که رباخواران به چنین سرنوشت شومی دچارند، بدان جهت است که علاوه بر رباخواری و ارتکاب کار حرام، درصدد توجیه کار زشت خود برمی آیند و به خداوند اعتراض می کنند که «ربا همانند بیع است و هیچ تفاوتی بین این دو نیست ؛ پس همان گونه که

بیع حلال است ربا نیز باید حلال باشد!».

«اَحَلَّ اللّهُ الْبَیْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبا» خداونـد متعال معامله را حلال و رباخواری را حرام شـمرده است ؛ زیرا در «بیع و معامله» مصـلحتی وجود دارد ولی در «ربا» نه تنها مصـلحتی نیست، بلکه مفاسدی نیز وجود دارد. در معامله گاهی سود وجود دارد؛ گاهی زیان، ولی در ربا این گونه نیست. رباخوار همواره سود می برد و هیـچ گاه ضـرر نمی بینـد. در ربا خسارت همیشه از آن وام گیرنده است. از همین رو که رباخوار ضرری را متحمل نمی شود، اموال او را «گنج بی رنج» خوانده اند.

علاوه بر آن، ربـاخوار عامـل ایجـاد فاصـله طبقاتی در جامعه است ؛ چون اگر رباخواری در جامعه گسترده گردد، با گذشـت زمان، ثروت در نزد آنان اندوخته می شود و دیگران به خاک سیاه می نشینند.

«فَمَنْ جاءَهُ مَوْعِظَهٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهی فَلَهُ ما سَلَفَ وَ اَمْرُهُ اِلَی اللّهِ» در بیان این

حکم، نخست خداوند عدّه ای را مشمول رحمت خود قرار می دهد و کسانی را که قبل از حکم حرمت ربا به این عمل زشت آلوده بودند، مورد عفو و بخشش خود قرار داده، می فرماید: «کسانی که موعظه الهی را درباره حرمت ربا شنیده اند و از رباخواری خودداری کنند، بر گذشته خود خوفی نداشته باشند زیرا خداوند گناه گذشته آنان را می بخشد.

بنابراین، کسانی که در هنگام نزول آیه و بیان حکم با مردم قراردادهای ربوی داشتند، تنها مالک سرمایه خود هستند و حقّ دریافت ربا را ندارند.

«وَ مَنْ عادَ فَاُوْلئِکَ اَصْحابُ النّارِ هُمْ فیها خالِدُونَ» خداوند در این قسمت از آیه، رباخواران را مورد تهدید قرار داده، می فرماید: اگر رباخواران بعد از نزول آیه باز به کار زشت خود ادامه دهند و دست از این گناه بزرگ که در روایات

فراوانی این عمـل همچون عمـل منافی عفّت با محارم شـمرده شـده است (۱) برندارنـد، جهنّم در انتظـار آنهاست و همیشه در جهنّم خواهند ماند.

از روایـات اسـلامی اسـتفاده می شود که این نوع سـرنوشت متعلّق به هر دو جهـان است. در تفسـیر «نورالثقلین» روایتی از امـام صادق علیه السلام نقل شده که حضرت فرمودند: «آكِلُ الرِّبا لا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنيا حَتّى يَتَخَبَّطَهُ الشَّيْطانُ» رباخوار در همین دنیا به سرنوشت دیوانه گرفتار خواهد شد! (۲)

۱- در روایات متعدّدی رباخواری به زنا تشبیه شده است، برای آگاهی بیشتر به کتاب وسایل الشیعه، جلد ۱۲، روایات ۱، ۵، ۶، ۱۸، ۱۹، ۲۱، ۲۲ باب یکم از ابواب الرّبا رجوع کنید.

۲- نورالثقلین، جلد ۱، صفحه ۲۹۱ .

حکم سپرده ها و وام های بانکی

آیا سپرده هایی که مردم در اختیار بانک ها قرار می دهند و هر ماه سود معیّنی دریافت می کنند، مشروع و حلال است؟ و نیز وام هایی که بانک ها در اختیار مشتریان خود می گذارند و درصدی سود از آنها دریافت می کنند چه حکمی دارد؟

قبل از پاسخ به این دو سؤال، مناسب است به عنوان مقدمه، فلسفه این نوع سپرده گذاری و پرداخت وام ذکر شود:

بسیاری از مردم دارای سرمایه ای هستند مانند پولی که از راه ارث به آنها رسیده، یا کارگر و کارمندی که بازخرید شده اند، یا از طریقی پس اندازی به دست آورده است و... ولی توان و مدیریت به کارگیری سرمایه خود را در امر اقتصاد ندارند. از طرف دیگر، بسیاری از مردم دارای مدیریت اقتصادی قوی هستند؛ لکن سرمایه در دست ندارند ؛ مانند بسیاری از جوانان فارغ التحصیل دانشگاه ها که

۱ نورالثقلین، جلد ۱، صفحه ۲۹۱ .

هم مدیریت دارند و هم توان و نشاط کار ؛ ولی فاقد سرمایه اند.

در اینجا بانک ها می توانند برای آن قشر جامعه کمک مؤثری داشته باشند. به این صورت که بانک ها سرمایه ای را در اختیار افراد توانمند بی سرمایه قرار دهند تا آنها براساس قرارداد، در امر تجاری سرمایه گذاری کنند و از سود به دست آمده درصدی به خود و درصدی به بانک تعلّق دهند ؛ سپس طی اقساطی، اصل سرمایه را به بانک ها بازگردانند.

از سوی دیگر، بانک ها می توانند سرمایه افراد ناتوان و فاقد مدیریت را در اختیار خود بگیرند و با مشارکت در امر سرمایه گذاری مفید، سهمی از سود به دست آمده را به صاحبان سرمایه اختصاص دهند.

بدین ترتیب، اگر این دو نوع مشارکت سرمایه و کار بر اساس عقد شرعی صورت پذیرد، هیچ اشکالی در شرعیّت آن ایجاد نخواهد شد.

ص:۱۳۷

برای تحقّق این امر، مطالب ذیل توصیه می گردد:

۱ به کارمندان بانک ها آموزش داده شود تا احکام بانکداری اسلامی و عقود شرعی مربوط به آن را فراگیرند و در اجرای قوانین ملزم باشند.

۲ افراد عالم و مطّلع به احکام شرعی بانکداری، مسائل بانکداری اسلامی را با بیانی ساده برای مردم تبیین و روشن سازند، مخصوصا خطرات ربا و حکم شدید و برخورد بسیار تند اسلام را درباره رباخواران بیان کنند.

۳ شایسته است که بانک ها بین سود سپرده ها و وام ها توازن برقرار کنند و این گونه نباشد که سود وام، بیشتر از سود سپرده های مردمی باشد، و نیز در احیای هر چه بیشتر قرض الحسنه، گام های مؤثّری بردارند.

ص:۱۳۸

یازدهمین مثال: خلقت شگرف حضرت عیسی بن مریم علیه السلام

خلقت شگرف حضرت عیسی بن مریم علیه السلام

خداوند متعال در آیه ۵۹ سوره آل عمران می فرمایـد: «اِنَّ مَثَلَ عیسـی عِنْدَ اللّهِ کَمَثَلِ ادَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ قالَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ» مثل عیسـی در نزد خدا، همچون آدم است که او را از خاک آفرید ؛ سـپس به او فرمود: «موجود باش!» او هم فورا موجود شد. [بنابراین، ولادت مسیح بدون پدر، هرگزدلیل بر اولوهیّت او نیست .]

شرح و تفسیر

خداوند می فرماید: آفرینش حضرت عیسی علیه السلام همانند آفرینش حضرت آدم علیه السلام است. اگر عیسی بدون پدر از مادر متولّد شد، حضـرت آدم بی آن که پدر و مادری داشـته باشد به دنیا آمد. خداوند او را از خاک آفرید و سپس فرمان داد که موجود باش او هم در همان لحظه ایجاد شد.

قرآن مجید از آیه ۴۵ تا ۵۹ سوره آل عمران درباره حضرت عیسی بن

ص:۱۳۹

مریم علیه السلام سخن می گوید و مراحل مختلف زندگی او را از قبیل: کیفیّت تولّد، پرورش و رشد او، رسالت و پیامبری، معجزات و کرامات، عروج آن حضرت به آسمان و... مورد بررسی قرار می دهد. در آیه مورد بحث نیز قرآن درصدد برآمد تا شبهه ای را که نسبت به حضرت عیسی وجود دارد، برطرف سازد.

سؤال: چگونه ممکن است انسانی بدون داشتن پدر، تنها از مادر متولّد شود؟ و چگونه تولّد انسانی بدون ترکیب اسپرم و اُوول (نطفه مرد و زن) ممکن است؟

آیه درصدد پاسخ به این شُبه است که: «مگر حضرت آدم علیه السلام پدر داشت؟! آفرینش او که سخت ترازتولدعیسی بود؛ چون اونه پدرداشت ونه مادر؛ همان خدایی که آدم را بدون پدر و مادر آفرید، قادراست که عیسی بن مریم را بدون پدر بیافریند!

این گونه کارها در نزد خداوند دشوار نیست. خداوند همین که اراده کند، ایجاد

ص:۱۴۰

می شود «ثُمَّ قال لَهُ کُنْ فَیَکُونُ»(۱)فرمان همان و ایجاد شدن همان.

آفرینش مخلوقات در نزد خداوند چنان است که بین کوچکی و بزرگی ؛ راحتی و سختی، هیچ تفاوتی وجود ندارد. اگر خداوند بخواهد جهانی مانند جهان کنونی با این همه کهکشان ها و ستارگان که آمار آن عجیب و وسعت آن حیرت آور است بیافریند، به محض فرمان، ایجاد صورت می گیرد.

اگر انسان در هنگام نماز به چنین خداوندی فکر کند و بیندیشد که در مقابل چه خدای قادری ایستاده است ؛ و احساس کند که «هیچ» با «همه چیز»

صحبت می کند، مسلّما حال دیگری در نماز پیدا خواهد کرد.

۱- مضمون این آیه، در هشت آیه از قرآن مجید تکرار شده است .

داستان پیدایش انسان

درباره پیدایش انسان دو نظریّه عمده وجود دارد:

۱ «تنوّع انواع». صاحبان این نظر معتقدند: آدم دارای خلقت مستقلّی بوده است، همان گونه که دیگر حیوانات نیز خلقت جداگانه ای داشته اند. این نوع برداشت را «ثبوت انواع» نیز می گویند.

۲ «تبدّل انواع». این نظر که در بین دانشمندان علوم طبیعی مشهور است، می گوید: در ابتدای خلقت، تنها یک موجود تک سلولی وجود داشته که در دل دریاها شناور بوده است. این موجود با گذشت زمان رشد یافت ؛ و سپس به ماهی تبدیل شد. ماهی نیز شروع به تولید مثل و تکثیر نسل نمود. آنگاه تعدادی از آن ماهی ها بر اثر امواج دریا به روی زمین پرتاب شدند و کم کم به سایر حیوانات تبدیل گشتند که جمله آنها میمون و بوزینه است، پس از آن عدّه ای از بوزینگان

تکامل و رشد یافته، تبدیل به انسان شدند.

آیا صاحبان این نظریّه دلیل قاطعی دارند ؟

خیر ؛ چون ریشه این تفکّر به میلیون ها سال قبل بازمی گردد و در آن زمان انسانی وجود نداشته، اطّلاعات دقیقی نرسیده است ؛ تنها قرائن و شواهدی از باستان شناسان جمع آوری شده است که آن هم یقین آور نیست.

تفاوت بین «نظریّه» و «قانون»

در مباحث علمی، آن دسته از مسائلی که در آزمایش می گنجد، بعد از آن که مسیر آزمایش را طی کرد، تبدیل به یک قانون عملی می شود ؛ مثلاً ـ به وسیله آزمایش ثابت شده است که سرعت نور در هر ثانیه ۳۰۰/۰۰۰ کیلومتر است. اما آن دسته از مسائلی که در علوم تجربی نمی گنجد و قابل آزمایش نیست و برای اثبات آن از روی عقل به قرائن و شواهد موجود تمسّک

می جویند، «فرضیّه» نامیده می شود.

از این رو، «تبدّل انواع» فرضیه است، نه قانون. یکی از ویژگی های فرضیّه، احتمال عوض شدن و باطل شدن آن است. به عنوان نمونه، دانشمندان فرضیّه ای را مطرح کردند که انسان های چهل هزار سال قبل، غیر از انسان های امروز بودند ؛ ولی باستان شناسان جمجمه هایی از دومیلیون سال پیش یافتند که کاملاً شبیه به انسان امروزی است. بدین ترتیب فرضیّه قبل، باطل می گردد.

نظر قرآن درباره پیدایش انسان

آنچه از ظاهر آیات قرآن استفاده می گردد، این است که قرآن مجید نظر اوّل (تنوّع انواع) را تأیید می کند و باید به نظر دوم از روی مطالعه نگریست ؛ و نمی توان آن را قانون به حساب آورد.

در هر حال، چه نظر اوّل صحیح باشد و چه دوم، در تفسیر آیه مثل تغییری

ص:۱۴۴

ایجاد نمی شود ؛ زیرا اگر به تبدّل انواع هم قائل شویم، بازخواهیم گفت:

همان خدایی که موجودات تک سلولی را بدون پدر و مادر آفرید، قادر است حضرت عیسی بن مریم علیه السلام را نیز خلق کند. علاوه بر این که دانشمندان بر حیواناتی دست یافتند که بدون جفت گیری بچّه دار می شوند، که از آن به «بِکرزایی» تعبیر شده است ؛ یعنی جنس ماده در این نوع حیوانات بدون نیاز به جنس نر قادر به تولید مثل است.

بنابراین، اگر در عالم «بِکرزایی» ممکن باشد، تولّد حضرت مسیح علیه السلام بدون پدر نه تنها جای تعجّب نیست، بلکه شگفت آورتر از آن نیز رخ داده است.

ص:۱۴۵

دوازدهمین مثال: انفاق های کفّار

انفاق های کفّار

خداوند متعال در آیه ۱۱۷ سوره آل عمران می فرمایـد: «مَثَلُ ما یُنْفِقُونَ فی هذِهِ الْحَیوهِ الدُّنْیا کَمَثَلِ ریحٍ فیهاصِرٌّ اَصابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَکَتْهُ وَ ما ظَلَمَهُمُ اللّهُ وَ لکِنْ اَنْفُسَهُمْ یَظْلِمُونَ» آنچه آنهـا در این زنـدگی پست دنیوی انفـاق می کننـد، همانند باد سوزانی است که به زراعت قومی که بر خود ستم کرده [و در غیر محل و وقت مناسب، کشت نموده انـد]، بوزد و آن را نابود سازد. خدا به آنها ستم نکرده است، بلکه آنها خودشان به خویشتن ستم می کنند.

دورنمای بحث

در این آیه مثـل، خداونـد انفـاق کـافران را به زراعتی تشبیه کرده است که زمین آن آباد، سرسبزوقابل زراعت است؛ و درآن بـذری افشانـده می شودو می رویـد ؛ ولی ناگهان، بادسرد و خشک کننده ای می وزد و تمام این زراعت راخشک وسیاه می کند.

شرح و تفسیر

«مَثَلُ ما یُنْفِقُونَ فی هذِهِ الْحَیوهِ الدُّنْیا» بعضی از مفسّران معتقدند که در این قسمت از آیه شریفه برای روشن شدن معنای آن، کلمه «نیّت» یا «انگیزه» مقدّر است. آنگاه معنای آیه این چنین می شود که: انگیزه چنین انفاق هایی همانند آن باد سوزان است. به عبارت دیگر، همان گونه که باد سوزان زراعت را نابود می سازد، این گونه انگیزه ها نیز انفاق ها را باطل و بی ثمر می کند.

«کَمَثَلِ ریحٍ فیهاصِرٌّ اَصابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَکَتْهُ» کلمه «صِرّ» در لغت عرب به معنای باد سرد خشک می باشد (ریحٌ شَدیدُ الْبَرْد) و گاهی هم به بادِ پر سر و صدا (بادی که زوزه می کشد و فریاد می کند) معنا شده است (شَدیدُ الصَّوْت).(۱)

ص:۱۴۷

۱- «صُرّ» از همین ماده و به معنی فریاد و ضجّه است. کلمه «صُرَّه»از این ماده به معنی کیسه ای که درش را محکم می بندند. در تمام مشتقّات این ماده معنی شدّت نهفته است؛ بادشدید، فریاد شدید و...

در هر دو صورت منظور از این کلمه، باد شدیدی است که گاهی جنگل های بزرگی را به آتش می کشاند. همان گونه که در بعضی از خبرها شنیده می شود که عامل این نوع آتش سوزی ها گاهی صاعقه و رعد و برق آسمانی است ؛ و گاهی طوفان های شدیدی است که بر اثر آن درختان خشکی که انرژی در آن ذخیره شده است به هم برخورده، تولید جرقه ای می نمایند و این جرقه به یک محلّ مستعد برای آتش سوزی برخورد می کند و آتش سوزی رخ می دهد. بنابراین، مَثَل انفاق کفّار، مانند زراعتی است که باد شدیدی به آن برخورد می کند و آن را سیاه و نابود می سازد.

«وَ ما ظَلَمَهُمُ اللّهُ وَ لکِنْ اَنْفُسَهُمْ یَظْلِمُونَ» این کفّار خود به خویشتن ستم کرده اند ؛ چه این که در انفاق های خود انگیزه ها و نیّات ظالمانه ای داشته اند و خداوند هیچ گونه ظلمی به آنها روا نداشته است.

ص:۱۴۸

همان گونه که اگر کشاورزی در محلّی کشت کند که می داند زراعتش در مسیر بادهای سرد خشک است و در این هنگام اگر بادی بوزد و تمام زراعتش را نابود کند، بدیهی است که این کشاورز، خود بر خویشتن ستم کرده است.

فلسفه بلاها و گرفتاری ها

از دیر زمان یکی از بحث های مهم در عدل الهی، طرح این مسئله بوده است که اگر خداوند عادل است ؛ پس فلسفه و حکمت حوادث دردناکی از قبیل: بیماری ها، سیلاب ها، طوفان ها، زلزله ها، باران های تند، بادهای وحشتناک و... چیست ؟

آیا این امور که باعث ناراحتی و از بین رفتن انسان ها می شود با عدالت خداوند سازگار است ؟

قرآن مجید در این آیه و آیات دیگر، در صدد بیان فلسفه این حوادث برآمده است که به چند نمونه از آن اشاره می گردد:

ص:۱۴۹

۱ بعضـی از آیات قرآن مجید، هدف از این حوادث و بلاها را تنبّه و بیداری انسان های غافل می شـناساند. از این رو، خداوند در آیه ۴۱ سوره روم می فرماید: «ظَهَرَ الْفَسادُ فِی الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ بِما کَسَبَتْ اَیْدِی النّاسِ لِیُذیقَهُمْ بَعْضَ الَّذی عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ» فسـاد، در خشـکی و دریـا به سـبب کارهـایی که مردم انجـام داده انـد، آشـکار شـده است ؛ خـدا می خواهـد نتیجه بعضـی از اعمالشان را به آنان بچشاند، شاید [به سوی حقّ] باز گردند .

بر اساس این آیه، حوادث دردناک برای انسان غافل، لطف الهی محسوب می شود ؛ چه این که شایـد این گونه حوادث انسان گنهکار و غافل را بیدار کرده، به سوی حضـرت حق بازگرداند. مثلًا از این جهت که دنیای امروز مبتلاء به فحشا و فساد است، خداونـد هم آنها را به مرض خطرناک «ایدز» مبتلا می کند تا شاید این بشـر ناسـپاس و فراموش کار با عذاب و حوادث تلخ از خواب غفلت بیدار گردد. و یا

از این رو که دنیای امروز مبتلاء به گناه بزرگ رباخواری شده است ؛ رباخواری که بعضی از کشورهای جهان سوم را در آستانه سقوط قرار داده است، خداوند هم آنها را به فاصله طبقاتی، جنگ ها و انقلاب هایی مبتلا می کند که باعث از بین رفتن تمدّن های بشریّت می شود، تا شاید این انسان بیدار شود.

پس این بلاها که موجب بیداری انسان می شود، در واقع از مواهب الهی است.

برای روشن تر شدن این فلسفه به مثال زیر توجه کنید:

گاهی در خیابان های مسطّح و صاف و طولانی موانع و دست اندازهایی مشاهده می شود که از ظاهر حال، مسئولان عمدا آنها را ایجاد کرده اند. وقتی از علّت این امر سؤال شود، می گویند: در چنین خیابان هایی ممکن است راننده به خواب رود ؛ برای بیداری راننده و جلوگیری از خطر تصادف، لازم است چنین دست اندازهایی ایجاد شود تا سبب بیداری و هوشیاری راننده گردد.

ص:۱۵۱

دست انـدازهای جادّه زنـدگی بشـر که در خـواب غفلت فرومی رود نیز همین فلسـفه را دارد چه اگر به خـواب رود و دست انـدازی نباشـد، در پرتگاه سـقوط می کنـد ؛ ولی با وجود دست انـداز گرچه متحمّل ناراحتی می شود ؛ ولی موجب بیداری و نجات او از سقوط می گردد.

۲ فلسفه دومی که از آیات قرآن استفاده می شود این است که بعضی از بلاها و حوادث نتیجه عمل خود انسان است و به تعبیر آیه مثل، انسان خود به خویشتن ستم می کند ؛ وگرنه خداوند ستمی را بر انسان روا نمی دارد.

مثلاً پدران و مادرانی که در صدد تربیت فرزندانشان برنمی آیند؛ آنها را با مسائل دینی آشنا نمی سازند ؛ فرزندان را به اماکن مـذهبی ماننـد مساجـد و حسـینیّه ها عادت نمی دهنـد شاید فرزندی معتاد تحویل جامعه دهند که باعث نابودی خود و خانواده اش گردد! چه کسی جرقه اوّلیّه این آتش را روشن ساخته

ص:۱۵۲

است؟! چه کسی مواد سوخت این آتش سوزی را فراهم نموده است؟! هیچ کس، جز پدر و مادر!

بنابراین، یکی دیگر از فلسفه های بلاها، عکس العمل افعال و کارهای خود انسان است . البتّه فلسفه های دیگر نیز وجود دارد که به همین دو مورد بسنده می گردد.

ص:۱۵۳

سیزدهمین مثال: مثال کفر و ایمان

مثال کفر و ایمان

خداوند متعال در آیه ۱۲۲ سوره انعام به این مثل اشاره فرموده است: «اَوَ مَنْ كانَ مَيْتا فَأَحْيَيْنهُ وَ جَعَلْنا لَهُ نُورا يَمْشى بِه فِى النّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِى الظُّلُمتِ لَيْسَ بِخارِجٍ مِنْها كَذلِكَ زُيِّنَ لِلْكفِرينَ ما كانُوا يَعْمَلُونَ» آیا کسی که مرده بود، سپس او را زنده کردیم، و نوری برایش قرار دادیم که با آن در میان مردم راه برود، همانند کسی است که در ظلمت ها باشد و از آن خارج نگردد؟! این گونه برای کافران، اعمال [زشتی] که انجام می دادند، تزیین شده [و نیکو جلوه کرده] است.

دورنمای بحث

در این آیه شریفه، دو مثال مطرح شده است که هر دو درباره کفر و ایمان است. قرآن مجید در مثال اوّل، ایمان را به حیات و زندگی، و کفر را به مرگ و نیستی تشبیه کرده است ؛ و در مثال دوم، ایمان را به نور و کفر را به ظلمت .

ص:۱۵۴

«حیات و زندگی» چیست ؟

برای روشن شـدن و درک عمیق مثال اوّل، لازم است «حیات و زندگی»، مقداری مورد بررسـی قرارگیرد ؛ اگر چه آثار حیات و زنـدگی، در همه جا دیـده می شود و به خوبی می توان حیات را از مرگ تمیز داد ؛ ولی تعریف حیات و درک حقیقت آن بسیار مشکل است ؛ چه این که تاکنون هیچ کس تعریف جامعی از حقیقت حیات و زندگی ارائه نکرده است. به همین جهت، دانشمندان معتقدند که هیچ موجود زنده ای از موجود بی جان به وجود نمی آید. دانشمندان دانه اتم را شکافتند ؛ اختراعات و اکتشافات عجیبی از قبیل رایانه و... از خود نشان دادند ؛ اما نتوانستند موجود زنده ای را از موجود بی جان بیافرینند.

قرآن مجید در ۱۴۰۰ سال پیش انسان را عاجز دانسته، می فرماید: «اگر همه

ص:۱۵۵

افراد دست به دست هم دهند، از خلق یک مگس ناتوانند» (۱) و اکنون در این عصر نوآوری، انسان حتّی از ادّعای چنین خلقتی عاجزاست تاچه رسدبه خلق آن.

اصل مسلمی در علم تجربی وجود دارد که موجود زنده از مرده به وجود نمی آید. و این که مردم خیال می کنند اگر مثلاً دو آجر مرطوب روی هم قرار گیرد، از بین آنها عقرب به وجود می آید، گمان باطلی است. حتما باید تخم عقرب وجود داشته باشد تا این کار عملی گردد. و نیز تصوّر این که از سیب کرم تولید می شود، غلط است. حتما باید تخم کرم در درون سیب وجود داشته باشد تا کرم به وجود آید و نیز نه از حیوان، گیاه تولید می شود و نه از گیاه حیوان.

سؤال: روزی که کره زمین از خورشید جدا شد و کم کم سرد گشت موجود موجودات زنده از کجا و چگونه به وجود آمدند؟ آیا این چنین نبوده است که

ص:۱۵۶

۱- ۷۳ / حج .

موجود جاندار از بی جان به وجود آمده باشد ؟

جواب: بله، در آن زمان شرایط پیچیده ای وجود داشته اس که موجودات جاندار از موجودات بی جان به وجود آمدند ؛ ولی اکنون نه آن شرایط وجود دارد ؛ و نه بشر توان دستیابی به آن را دارد.

بنابراین، حیات و زندگی، عجیب ترین پدیده عالم هستی است ؛ و از آن عجیب تر خالق این زندگی و حیات است که میلیون ها دانشمند با همه مطالعات و تحقیقاتی که داشته اند نتوانستند از راز این مخلوقِ خالقِ توانا مطّلع گردند! از این رو، مسئله حیات یکی از مهم ترین دلایل خداشناسی به شمار رفته است.

اقسام حیات و زندگی

حیات و زندگی بر سه قسم است:

۱ حیات و زندگی گیاهی و نباتی، که علامت آن سه چیز است:

الف رشد و نمو ؛

ب تغذیه ؛

ج تولید مثل ؛ ۲ حیات و زندگی حیوانی، که علاوه بر داشتن ویژگی گیاهان زنده، حسّ و حرکت نیز دارد.

۳ حیات و زندگی انسانی، که علاوه بر پنج ویژگی که در زندگی نباتی و حیوانی ذکر شد، از ویژگی های علم و دانش ؛ ایمان و اخلاق ؛ و عشق و اراده نیز برخوردار است. لذا اگر زندگی انسانی فاقد این سه ویژگی باشد، به زندگی حیوانی تبدیل می شود!

بر همین اساس، قرآن مجید کسانی را که مسلمان نیستند، مرده تلّقی می کند ؛ و سپس زندگانی آنها را از رهگذر اسلام می شناسد.

ص:۱۵۸

منظور از حیات در آیه مثل

بی شک منظور از حیات در این آیه شریفه، حیات انسانی است ؛ یعنی حمزه، یا عمّار، یا هر شخص دیگری که مسلمان شود، به وسیله ایمان به خداوند زنده می گردد؛ سپس علم و دانش ؛ اخلاق و ایمان ؛ و عشق و اراده که از آثار زندگی انسانی است در او نمایان می شود. از این رو، براساس آیه مثل عمّار یاسرها، حمزه ها و شهیدان راه خدا زنده اند و زندگی حقیقی از آن آنهاست (1)ولی ابوجهل ها مرده و فاقد حیات انسانی هستند (اَمْواتٌ غَیْرُ اَحْیاء)(2)

۱- ۱۵۴ / بقره .

۲- ۲۱ / نحل .

آثار و برکات نور

در مثال دوم، ایمان به نور و کفر به ظلمت تشبیه شده است. برای روشن شدن و درک عظمت نور ایمان، شایسته است به آثار و برکات نور مادّی اشاره شود:

لطیف ترین و سریع ترین موجود در عالم مادّه، نور است نور با سرعت خود در یک ثانیه می تواند، هفت و نیم بار به دور کره زمین بچرخد! زیرا قطر کره زمین در خط استوا ۴۰ هزار کیلومتر است و حاصل تقسیم ۳۰۰ هزار بر ۴۰ هزار، هفت و نیم خواهد بود.

از این رو، همه برکات عالم مادّه، از نور است ؛ چه این که به برکت نور، موجودات زندگی می کنند ؛ به برکت نور، گیاهان رشد و نمو می کنند ؛ به برکت نور، میوه ها به ثمر می رسند ؛ به برکت نور، فضا گرم می شود ؛ به برکت نور، فضای اطراف روشن می شود و بالاخره به برکت نور، باران رحمت

الهی می بارد.

اسلام و ایمان نیز همچون نور، روشنایی دارد ؛ چه این که حضرت حمزه و عمّار پیش از اسلام، همانند سایر عرب های جاهلیّت مرده بودند ؛ سپس با گرایش به خداوند به وسیله اسلام و نور ایمان زنده شدند و با همین نور حقیقت ساز، راه خود را انتخاب کردند. قطعا، دارنده چنین نوری، همانند کسی نیست که غرق در ظلمات است!

نور فرقان

یکی از آیات قرآن که در این زمینه نازل شده و بسیار پرمعنا و نویدبخش است، آیه **۲۹** سوره انفال است: «یاآ اَیُّهَا الَّذینَ ءَامَنُوآا اِنْ تَتَّقُوا اللّهَ یَجْعَلْ لَکُمْ فُرْقانا» ای کسانی که ایمان آورده اید! اگر تقوای الهی پیشه کنید، خداوند برای شما فرقان را قرار می دهد.

ص:۱۶۱

فرقان در لغت، تمیز حقّ از باطل است ؛ یعنی اگر انسان باتقوا شد، خداوند نور و روشنایی در دل او قرار می دهد که می تواند حقّ را از باطل تمیز دهـد. از این رو، گاهی در میان مردم عوام و درس ناخوانده، افرادی یافت می شوند که دارای چنین نوری هستند که با آن از حوادث و ماجراهای گنگ و تاریک باخبرنـد ؛ به گونه ای که هم منشأ حوادث را می دانند و هم از هدف آنها آگاهند. دارندگان نور فرقان، نه آلت دست شیطان می شوند ؛ و نه گرفتار شیّادهای گمراه ؛ زیرا نور فرقان چراغ هدایت و راهنمـای آنهـاست و به همین جهت، رسـول گرامی اسـلام صـلی الله علیه و آله فرمـوده است: «اَلْمُؤْمِنُ یَنْظُرُ بِنُورِاللّٰه ِ» انسـان مؤمن با نور خدا حرکت می کند. (۱)

۱ بحارالانوار، جلد ۶۴، چاپ بیروت، صفحه ۷۵ .

ص:۱۶۲

۱- بحارالانوار، جلد ۶۴، چاپ بیروت، صفحه ۷۵ .

زیبا جلوه کردن اعمال زشت درنظر کّفار

در پایان آیه شریفه، خداوند می فرماید: «اعمال زشت کفّار درنظر آنها تزیین شده و زیبا جلوه کرده است» ؛ زیرا حُبّ ذات، هواپرستی، خودخواهی، غرور و مانند اینها، سبب می گردد تا آنها توجهی به اعمال زشت خود نکرده، عمل خود را تزیین شده و خدمت به دیگران بپندارند.

ص:۱۶۳

چهاردهمین مثال: شرح صدر

شرح صدر

خداونـد متعال در سـیزدهمین مثل از مثل های قرآن مجیـد، در آیه ۱۲۵ سوره انعام می فرمایـد: «فَمَنْ یُرِدِ اللّهُ اَنْ یَهْدِیَهُ یَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلمِ وَ مَنْ یُرِدْ اَنْ یُضِلَّهُ یَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَیِّقا حَرَجا کَأَنَّما یَصَّعَّدُ فِی السَّماآءِ کَذلِکَ یَجْعَلُ اللّهُ الرِّجْسَ عَلَی الَّذینَ لا یُؤْمِنُونَ» آن کس را که خـدا بخواهـد هدایت کند، سـینه اش را برای [پذیرش] اسـلام، گشاده می سازد ؛ و آن کس را که [به سبب اعمال زشـتش[بخواهـد گمراه سازد، سـینه اش را آن چنان تنگ می گرداند که گویا می خواهد به آسـمان بالابرود؛این گونه خداوندپلیدی رابرافرادی که ایمان نمی آورند،قرارمی دهد !

دورنمای بحث

آیه شریفه، در صدد بیان زمینه های روحی مردم در پذیرش حق است، آنچه از ظاهر آیه استفاده می گردد این است که: مردم در این جهت متفاوتند؛ بعضی از مردم آن قدر روحشان پاک و قلبشان نورانی است که با اوّلین برخورد با قرآن، با

ص:۱۶۴

آغوش باز اسلام را پذیرایند و خداوند هم در عوض به آنان شرح صدر می بخشاید. در مقابل، افرادی هستند که زمینه پذیرش حق در آنان نیست و چنانچه تمام قرآن بر آنان خوانده شود، تأثیرگذار نیست ؛ از این رو، خداوند قلب آنها را تنگ و تاریک می گرداند.

شرح و تفسیر

«فَمَنْ یُرِدِ اللّهُ اَنْ یَهْدِیَهُ یَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْاِسْلمِ» هرکسی را که خداوند بخواهد هدایت کند و او را رهنمون شود، سینه اش را گشاده و فراخ می گرداند و برای دریافت حق به او شرح صدر می بخشاید. به عبارت دیگر، او را دریا دل و با ظرفیّت قرار می دهد. «وَ مَنْ یُرِدْ اَنْ یُضِلَّهُ یَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَیِّقا حَرَجا» هرکس را بخواهد گمراه کند، سینه اش را تنگ و تاریک و ظلمانی قرار می دهد ؛ به گونه ای که طاقتش سلب می شودوباکوچکترین مشکلی تعادل فکری خویش راازدست می دهد.

«کَأَنَّما یَصَّعَّدُ فِی السَّماآءِ...» آنقدر سینه اش را تنگ و تاریک می گرداند که گویا

ص:۱۶۵

می خواهد به آسمان پرواز کند ؛ یعنی همان گونه که پرواز به آسمان برای انسان بدون وسیله محال است، تحمّل این تاریکی و تنگی نیز برای این عدّه مشکل و محال است و خداوند این گونه پلیدی و کفر را، در دل افراد بی ایمان قرار می دهد.

اعجاز علمی قرآن در آیه مَثَل

اگر چه مفسّران جمله «کَأَنَّما یَصَّعَّدُ فِی السَّماآءِ» را کنایه از کار غیر ممکن و محال دانسته اند ؛ ولی امروزه با توجه به پیشرفت علوم بشری و دستیابی به فضا، تفسیر دیگری نیز می توان برای آن جمله بیان کرد که نشانگر اعجاز علمی قرآن مجید است.(۱)

۱- اعجاز قرآن شاخه های مختلفی دارد که یکی از آن، اعجاز علمی است ؛ برای توضیح بیشتر، به تفسیر پیام قرآن، جلد ۱۸، صفحه ۱۱۳ به بعد رجوع کنید .

دانشمندان کشف کرده اند که اطراف کره زمین را هوا (اکسیژن) فراگرفته است، و این هوا از هر طرف تا ارتفاع ۳۰ کیلومتری ادامه دارد ؛ ولی آنچه از این اکسیژن ها استفاده می شود، تنها فضای چند کیلومتری پایین آن است ؛ چه این که هر چه اکسیژن به طرف بالا برود، استفاده از آن مشکل تر و سبب تنگی نفس می شود .

به همین جهت، کوهنوردانی که به ارتفاعات بلند صعود می کنند، گاهی از اوقات دچارهواگرفتگی می شوند؛ یعنی به همان هوایی می رسند که استفاده از آن مشکل است و باعث تنگی نفس آنهامی گردد و چه بسا، سبب بیهوشی ومرگ آنها شود!

و نیزبه همین جهت، هواپیماهایی که در ارتفاع بالا پرواز می کنند، باید به قدری مجهّز باشند که هوای داخل هواپیما را تنظیم کنند ؛ در غیر این صورت، مسافران نمی توانند از هوای آن ارتفاع استفاده کنند و اگر دستگاه تنظیم هوا دچار مشکل گردد، مسافران باید از ماسک های مخصوص که برای چنین لحظاتی تهیّه شده است، استفاده کنند وگرنه هواپیما مجبور است برای حفظ جان

مسافران در ارتفاع پایین به پرواز خود ادامه دهد.

درآن هنگـام که آیه فوق نـازل شـد، انسـان از این مسـئله علمی مهم بی اطّلاع بود ؛ ولی قرآن مجیـد در آن زمان (۱۴۰۰ سال پیش) پرده از این راز علمی برداشت و قابل اسـتفاده نبودن هوای آسـمان ها را بیان کرد و انسان های گمراه را به کسانی تشبیه کرد که در چنین هوایی تنفّس می کنند و دچار تنگی نفس می شوند.

شرح صدر

وقتی حضـرت موسـی علیه السـلام به مقام نبوّت نائل شد، چندچیزاز خداوند طلب کرد ؛ یکی از آنها شرح صدر بود (قالَ رَبِّ اشْرَحْ لی صَدْری...)(۱)

و نیز پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بی آن که تقاضا کند این نعمت بزرگ الهی را از

۱- ۲۵ / طه .

خداوند متعال دریافت نمود (اَلَمْ نَشْرَحْ لَکَ صَدْرَکَ)؟(۱)

خلاصه این شرح صدر چه معنایی دارد ؟

«صدر» در این جا به معنی سینه نیست، بلکه به معنای روح و فکر است ؛ بنابراین «شرح صدر» به معنای داشتن فکر و روح باز است ؛ یعنی کسی شرح صدر دارد که دارای تفکّر عمیق، صبر و حوصله زیاد و فکر و روحی وسیع باشد ؛ به گونه ای که در برابر سخت ترین حوادث نلغزد. به همین جهت، شرح صدر یکی از لوازم مهم ترقی و تعالی به سوی خدا شناخته شده است.

ص:۱۶۹

۱- ۱ / انشراح و دیگر آیاتی از قبیل: ۱۰۶ / نحل و ۲۲ / زمر .

پانزدهمین مثال: مبدأ و معاد

مبدأ و معاد

خداوند در آیه ۵۷ سوره اعراف به عنوان چهاردهمین مثل از مثل های زیبایی قرآن می فرماید: «وَ هُوَ الَّذی یُرْسِلُ الرِّیاحَ بُشْرا بَیْنَ یَدَیْ رَحْمَتِهِ حَتّیآ اِذا اَقَلَّتْ سَحابا ثِقالاً سُقْناهُ لِبَلَدٍ مَیِّتٍ فَاَنْزَلْنابِهِ الْماآءَ فَاَخْرَجْنا بِهِ مِنْ کُلِّ الثَّمَراتِ کَذلِکَ نُخْرِجُ الْمَوْتی لَعَلَّکُمْ تَذَکَّرُونَ» او کسی است که بادها را بشارت دهنده در پیشاپیش [باران] رحمتش می فرستد؛ تا ابرهای سنگین بار را [بر دوش] کشند ؛ [پس] ما آنها را به سوی زمین های مرده می فرستیم ؛ و به وسیله آنها، آب [حیاتبخش] را نازل می کنیم ؛ و با آن، هرگونه میوه ای را [نیز در قیامت [زنده می کنیم ؛ شاید [باتوجه به این مثال] متذکّر شوید !

دورنمای بحث

آیه شریفه، پیام آور دو مطلب سرنوشت ساز است. صدر آیه، متضمّن توحید

ص:۱۷۰

و خداشناسی و دلیلی قانع کننده بر اثبات مبدأ است. و ذیل آن، با ارائه مثال زیبایی بر جهان آخرت، اشاره به معاد دارد.

اهمیّت مبدأ و معاد

مبـدأ و معاد از مسائل بسـیار مهمی است که در قرآن مجید بطور گسترده مطرح شده است به گونه ای که «حدود دو هزار آیه از آیات قرآن (یعنی یک سوم مجموع آیات قرآن) به معاد تعلّق گرفته است و یک سوم آن نیز آیات مربوط به مبدأمی باشد» واین مطلب نشانه اهمیّت مبدأ و معاد و روز رستاخیز است.

جسمانی و روحانی بودن معاد

معاد از نظر قرآن، جسـمانی و روحانی است ؛ یعنی در روز قیامت هم جسم انسان محشور می شود و هم روح انسان. به عبارت دیگر، هم روح انسان مشمول نعمت ها و عذاب های الهی قرار می گیرد و هم جسم، زیرا مقتضای عدل الهی بر این نهاده شده است که اگر انسان در دنیا مرتکب ثواب یا گناهی شد چون جسم و

ص:۱۷۱

روح به همراه یکدیگر انجام داده اند، در قیامت عذاب و پاداش نصیب هر دو شود.

اساسا، در صدر اسلام آنچه موجب تعجّب منکران معاد واقع شد، معاد جسمانی بود نه روحانی ؛ زیرا عقل بسیاری از مردم، در چشم آنهاست و تنها آنچه را می بینند، باور می کنند. از این رو، منکران معاد می پرسیدند: چگونه ممکن است این انسان پس از مرگ و تبدیل شدن به خاک، دوباره زنده شود و با همین جسم و بدن خاکی در قیامت مورد ثواب و عذاب قرار گیرد؟ در پاسخ به این شبهه خداوند متعال در سوره نبأ آیه ۷ و ۸ می فرماید: «وَ قالَ الَّذینَ کَفَرُوا هَلْ نَدُلُّکُمْ عَلی رَجُلٍ یُنَبِّئُکُمْ اِذا مُزِّقْتُمْ کُلَّ مُمَزَّقٍ اِنَّکُمْ لَفی خَلْقٍ جَدیدٍ. اَفْتَری عَلَی اللّهِ کَذِبا اَمْ بِهِ جِنَّهٌ بَلِ الَّذینَ لا یُؤْمِنُونَ بِالْاخِرَهِ فِی الْعَذابِ وَالضَّلالِ الْبَعیدِ» کافران گفتند: «آیا مردی را به شما نشان دهیم که به شما خبر می دهد هنگامی که [مردید[سخت از هم متلاشی شدید، [بار دیگر] آفرینش تازه ای خواهید یافت؟! آیا او بر

ص:۱۷۲

خـدا دروغ بسـته یـا به نـوعی جنون گرفتـار است؟! [چنین نیست، [بلکه کسـانی که به آخرت ایمـان نمی آورنـد، در عـذاب و گمراهی دوری هستند [و نشانه گمراهی آنها همین انکار شدید است].

قرآن مجیـد برای اثبـات معـاد جسـمانی و روحـانی به مثـل تمسّـک جسـته است ؛ همـان گونه که سـیره قرآن در مورد تفهیم، استفاده از مثل است، برای این مطلب نیز سه مثل ذکر کرده است:

۱ مثال به زندگی گیاهان و تشبیه جهان پس از مرگ، به زنده شدن گیاهان.

۲ مثال به دوران جنین که خلقت انسان از نطفه کوچکی شـروع می شود و هر روز برای جنین، یک معاد و زنـدگی جدیدی به شمار می رود.

۳ مثال به خواب اصحاب کهف، که خواب آنها همانند مرگ بود

ص:۱۷۳

و خداوند پس از سال های طولانی آنها را زنده گردانید.

وگرنه چطور ممکن است کسی سیصد و اندی سال بخوابد در حالی که نه آبی بنوشد و نه غذایی بخورد و سپس سالم از خواب برخیزد؟

بنابر آیه قرآن، اصحاب کهف در حدود یک میلیون روز در خواب بودند، این افراد بی آن که آبی بنوشند و غذایی بخورند بعد از این مدت طولانی، سالم از خواب برخاستند ؛ در حالی که یک انسان بطور عادی، دو تا سه روز بیشتر بدون آب و غذا دوام نمی آورد.

یکی از شگفتی های خلقت، قلب انسان است ؛ تعداد ضربان قلب هر انسان در هر روز در حدود ۱۰۰ هزار بار است. حال اگر عمر معمولی یک انسان را هفتاد سال بدانیم، بیش از ۲۵۰ میلیون بار این قلب ضربان دارد.

ص:۱۷۴

شرح و تفسیر

آیه محل بحث، یکی از سه آیه ای است که مسئله رستاخیز را به حیات مجدّد گیاهان تشبیه کرده است. «هُوَ الَّذی یُرْسِلُ الرِّیاحَ...» خداوندکسی است که بادها را به عنوان بشارت دهنده، پیش از باران می فرستد تا به وسیله بادها آسمان ها را آماده بارش کند.

«حَتّیٓ اِذا اَقَلَّتْ سَحابا ثِقالاً...» بادها تا آنجا ادامه می یابد که ابرهای سنگین وزن را جمع می کند .(۱)

خداوند ابرهای باران زا را به وسیله آن بادها به سوی شهرهای مرده به حرکت درمی آورد و سپس از این ابرهای سنگین وزن، باران بر شهرهای مرده

۱- قرآن مجید در ۱۴۰۰ سال پیش، این راز علمی را بیان کرد که ابرها بر دو گونه هستند: باران زا و معمولی ؛ و ابرهای باران زا سنگین تر از معمولی هستند .

می بارد و بدین وسیله زمین مرده زنده می گردد.

«فَاَخْرَجْنا بِهِ مِنْ کُلِّ الثَّمَراتِ...» خداوند با بارش باران بر سرزمین های مرده، انواع میوه ها را می رویاند.

«کَذلِکَ نُخْرِجُ الْمَوْتی لَعَلَّکُمْ تَذَکَّرُونَ» خداوند مردگان را به در روز قیامت همانند سرزمین های مرده، زنده می گرداند. در پایان آیه، خداوند فلسفه مثل را، تذکّر و بیداری انسان ها می شناسد و می فرماید: «ما این مثل ها را می زنیم، شاید باعث تذکّر، تفکّر و بیداری شما شود».

میوه های مختلف از آب و هوا و زمین واحد !

یکی از حجاب های معرفت برای انسان حجاب عادت است. وقتی انسان به چیزی عادت کرد، به عمق و ماهیّت آن نمی اندیشد و این یک حجاب بزرگ است! از این رو، رویش انواع گیاهان، گل ها و میوه ها از یک زمین و یک آب و هوا، از شگفتی های طبیعت است! این مهم، واقعا از قدرت بی بدیل و بی نظیر خداوند است

ص:۱۷۶

که از یـک زمین و یـک آب و هوا، گـل هـایی را بـا رنـگ ها و برهای متفاوت و میوه هایی را با طعم و مزّه های مختلف می رویانـد و این خلقت شـگفت به انسان می آموزد که از حیات مجدّد در روز قیامت تعجّب نکند ؛ چه این که از همین زمین در روز قیـامت، انواع و اقسـام انسـان هـای نیـک، از قبیل: پیامبران، صالحان، امامان و شـهدا و انسان های پست از قبیل فرعون ها، نمرودها، معاویه ها، صـدام ها و... مبعوث می گردد. انسان هر ساله صـحنه معاد را در روی زمین می بینـد و به تعداد سال های عمرش تکرار صـحنه معاد را شاهـد است، شـگفت آن که در روز قیامت وقتی انسان ها می خواهنـد از قبرها برانگیخته شونـد، بارانی بر زمین می بارد ؛ سپس انسان ها زنده می شوند !

انسان هر سال به طور مکرّر معاد را با چشم خود می بینـد ؛ ولی غافل است از این که همان خدایی که گیاهان را پس از مرگ دوباره زنده می کند، قادر است انسان را نیز پس از مرگ زنده گرداند.

ص:۱۷۷

شانزدهمین مثال: بَلَد طَیِّب

بَلَد طَیِّب

در آیه ۵۸ سوره اعراف، پانزدهمین مثال از مثل های قرآن مجید بیان شده است ؛ خداوند متعال در این آیه شریفه می فرماید: «وَ الْبَلَدُ الطَّیِّبُ یَخْرُجُ نَباتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَ الَّذی خَبُثَ لا یَخْرُجُ اِلاّ نَکِداً کَذلِکَ نُصَرِّفُ الْآیاتِ لِقَوْمٍ یَشْکُرُونَ» سرزمین پاکیزه [و شیرین]، گیاهش به فرمان پروردگار می روید؛ اما سرزمین های بدطینت [و شوره زار]، جز گیاه ناچیز و بی ارزش، از آن نمی روید ؛ این گونه، آیات [خود] را برای آنها که شکرگزارند، بیان می کنیم.

برگی که بر اساس گفته دانشمندان، اگر از عرض برش زده شود، دارای هفت طبقه است، که هر طبقه آن دارای ساختمان مخصوص و وظیفه ویژه ای است. با کمی دقّت خطوط ریزی بر روی این برگ ظریف مشاهده می شود که بسان شبکه لوله کشی یک شهرک می باشد که وظیفه آب رسانی و تغذیه قسمت های مختلف

ص:۱۷۸

برگ را به عهده دارد. چه قدرتی این طبقات هفتگانه را با ظرافت زیبا آفریده است؟! چه خالق حکیمی این شبکه عظیم و دقیق لوله کشی را در درون این برگ طرّاحی کرده است؟! از این رو، نه تنها

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری است معرفت کردگار

بلکه اگر به دقّت تمام، ساختمان و وظیفه و فواید آن بررسی شود، بی نهایت کتاب از معرفت کردگار صورت می گیرد. بنابراین، صدر آیه دلالت بر توحید و ذیل آیه (کَذلِکَ نُخْرِجُ الْمَوْتی) به مسئله معاد رهنمون است.

شرح و تفسیر

این آیه شریفه پاسخ به سؤال مقدّری است که ممکن است بعد از توجه به آیه گذشته مطرح شود که: اگر آب باران یکی است و زمین ها هم یکسان، و همه زمین ها از آب باران استفاده می کنند، پس چرا در بعضی از

زمین ها گل و گیاه می روید و در بعضی دیگر خار و خاشاک پدید می آید ؟

شانزدهمین مثال: بَلَد طَیِّب (۱۷۹)

اگر باران وحی الهی بر همه دل ها و قلب ها یکسان می بارد و همه قلب ها در مسیر باران رحمت الهی هستند، پس چگونه بعضی از قلب ها هدایت و مصداق «بلد طیّب» می گردند و بعضی از دل ها گمراه و مصداق «بلد خبث» قرار می گیرند؟

آیه شریفه درصدد پاسخ به این پرسش برآمده، می فرماید: «وَ الْبَلَدُ الطَّیِّبُ یَخْرُجُ نَباتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ» سرزمین پاکیزه و شیرین ؛ بستر مناسب و لایق ؛ به فرمان پروردگار، گیاهان مناسب وخوبی رامی رویاند. دل های پاک و قلب های آماده انسان هانیزبراثروحی الهی، میوه های شیرین اخلاص و صفا را پرورش می دهند.

«وَ الَّذی خَبُثَ لا یَخْرُجُ اِلّا نَکِداً» ولی سرزمین خشکیده و شوره زار ؛ خاک های نالایق و غیر مستعد، جز گیاهان هرزه و بی ارزش، محصولی ندارد!

«نَکِد» در لغت عرب به معنای انسان بخیل و خسیس است ؛ همان انسانی که

ص:۱۸۰

در اصطلاح، می گویند «نم پس نمی دهد!» این نوع گیاهان را که در شوره زار می روید «نکد» نامیده اند ؛ زیرا همان گونه که انسان بخیل به کسی خیر و فایده ای نمی بخشد، این نوع سرزمین ها نیز بی خاصیّت و فاقد ارزشند.

«کَذلِکَ نُصَرِّفُ الْآیاتِ لِقَوْمٍ یَشْکُرُونَ» آیات قرآن را با عبارات گوناگون حتّی با مثل های بسیار ساده برای مردم بیان می کنیم تا با استفاده از آن، مردمی سپاسگزار باشند. بنابراین، نه بر باران رحمت الهی اشکال وارد است و نه بر وحی آسمانی ؛ چه این که این دو رحمت الهی به گونه مساوی، زمین ها و دل ها را فرامی گیرند، بلکه اگر اشکالی وجود دارد از خود زمین و دل است ؛ زیرا بعضی از زمین ها استعداد پرورش گیاه راندارند و محصول آنها خار است. به همین گونه، قلب بعضی از انسان ها استعداد هدایت شدن را ندارند و خود را بی نیاز از وحی می پندارند.

فاعليّت فاعل و قابليّت قابل هر دو لازم است!

آيه شريفه به اين مطلب مهم اشاره دارند كه: براى رسيدن به كمال دو چيز لازم است :

الف فاعليّت فاعل ؛

ب قابليّت قابل ؛

يعنى براى رسيدن به كمال هم عوامل و اسباب ترقّى لازم است و هم زمينه هاى ترقّى. بنابراين، تنها فاعليّت فاعل (باران) كفايت نمى كند، بلكه قابليّت قابل (آمادگى و لياقت زمين) نيز لازم است ؛ چه اين كه اگر صدها سال باران بر زمين شوره زار ببارد، يك گل هم به بار نخواهد نشست.

پيامبر اكرم صلى الله عليه و آله همان گونه كه سلمان و اباذر و ديگر مسلمانان را به اسلام دعوت كرد، ابوجهل و ابولهب و ديگر كفّار را نيز به اسلام فراخواند ؛ ولى قلب پاك

و پاکیزه سلمان و اباذر آماده دریافت حق و سبب رویش نهال ایمان شد. در صورتی که همان گفتار پیامبر صلی الله علیه و آله بر قلب شورزار ابوجهل و ابولهب تأثیر نگذاشت و سبب رویش بخل و کینه در وجود آنها شد.

قرآن و وحی برای کفّار نتیجه معکوس می دهد!

گاهی آیات قرآن نه تنها سبب هدایت نمی شود، بلکه باعث ضلالت افراد می گردد؛ یعنی انسان های بدطینت و کافران نه تنها از شنیدن آن بهره ای نمی برند، بلکه با شنیدن آن بر گمراهی و ضلالت آنها افزوده می شود.

این مطلب در آیاتی از قرآن مجید، از جمله در آیه ۱۲۴ و ۱۲۵ سوره توبه ذکر شده است «وَ اِذا ماآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ یَقُولُ اَیُّکُمْ زادَتْهُ هـذِهِآ ایمانـا فَاَمَّا الَّذینَ امَنُوا فَزادَتْهُمْ ایمانـا وَ هُمْ یَسْتَبْشِرُونَ. وَ اَمَّا الَّذینَ فی قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَتْهُمْ رِجْسا اِلی رِجْسِهِمْ وَ ماتُوا وَ هُمْ کافِرُونَ»

ص:۱۸۳

هنگـامی که سوره ای نـازل می شود، منـافقین به یکـدیگر می گوینـد: آیـا این سوره، ایمـان شـما را افزون ساخت؟! [به آن ها بگو:] امّا کسانی که ایمان آورده انـد، بر ایمانشان افزوده شـده است و آنها [به فضل و رحمت الهی [خوشـحالند. و امّا آنها که در دلهایشان بیماری است، پلیدی بر پلیدی هایشان افزوده شده، از دنیا رفتند در حالی که کافر بودند.

سؤال: چگونه ممکن است قرآن مجیدباآیات نورانیش،سبب گمراهی بعضی شود؟

پاسـخ: قرآن مجیـد هماننـد چراغی است که اگر در دست دانشـمندی باشـد، در پرتو نور آن به اکتشافات و اختراعات تازه ای دست می یابد و سـبب پیشرفت آن می گردد؛ ولی اگر دزدی بدان دست یابد، سبب سنگین تر شدن جرم و گناهش می شود، زیرا دزدها با چراغ، کالای باارزش تری را به سرقت می برند.

چو دزدی باچراغ آید گزیده تر برد کالا

ص:۱۸۴

در اینجا بر چراغ اشکالی نیست ؛ چه این که استفاده از آن، بستگی به قابلیّت ها و ظرفیّت ها دارد. باران نازل می شود ؛ زمین شیرین و مستعد، گل می رویاند ؛ ولی در زمین شوره زار نه تنها گل نمی روید، بلکه خارهای آن بیشتر می گردد. در حالی که طبیعت باران برای هر دو زمین یکسان است. «فَزادَتْهُمْ رِجْسا اِلی رِجْسِهِمْ» هر آیه ای نازل می شد با آن به مخالفت برمی خاستند و به پلیدی و دشمنی آنان افزوده می شد. بنابراین، تعجّبی ندارد اگر بگوییم آیات قرآن برای انسان های گمراه، سبب گمراهی بیشتر می شود!

قابلیّت، اکتسابی است یا جبری ؟

آیا قابلیّت قابل که شرط کمال است اکتسابی است یا جبری؟ به عبارت دیگر، آیا خداوند بعضی از انسان ها را با استعداد و پرظرفیّت آفریده است و بعضی دیگر را نالایق و کم ظرفیّت ؟

ص:۱۸۵

قابلیّت قابل، «اکتسابی و تحصیلی است نه جبری» ؛ چه این که اگر قائل به جبر شویم، آن کسی که زمین دل او شوره زار است و به جای گُل، خار و به جای میوه اخلاص، ریا می رویاند، بر او گناهی نیست و نباید مجازات شود و بر این اساس، برنامه پیامبران نیز بیهوده می گردد.

از این رو، هر انسانی که تلاش و کوشش بیشتری در راه کسب تقوا و معرفت الهی کند، قلب و دلش آمادگی بیشتری برای پذیرش وحی الهی و آیات قرآنی خواهد داشت.

همان گونه که آیه قرآن این مطلب را مورد تأکید قرارداده، می فرماید: «لَقَدْ خَلَقْنَاالْاِنْسانَ فی اَحْسَنِ تَقْویمٍ» ماانسان را دربهترین صورت و نظام آفریدیم .(1)

ص:186

1- 4 / تین .

بنابر آیه شریفه، در خلقت انسان ها هیچ تفاوتی صورت نگرفته است ؛ هدایت و ضلالت بسته به خود آنهاست. و حتّی شیطان هم خبیث آفریده نشده است ؛ به همین جهت او نیز در صف ملائکه قرار داشت و شش هزار سال به عبادت و پرستش خداوند مشغول بود. (۱)

آری، مردم با هم تفاوت دارند ؛ اما نه تفاوت بد و خوب، بلکه در بدو خلقت گروهی خوب و گروه دیگر خوب تر آفریده شده اند. از این رو، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرموده است: «اَلنّاسُ معادِنُ کَمَعادِنِ الذَّهَبِ وَ الفِضَّهِ»(۲)مردم بسان معدن و شی ء گرانسنگ هستند ؛ عدّه ای همانند طلا، باارزش تر و عدّه دیگر، همانند نقره

۱- میزان الحکمه، باب ۲۰۰۵، حدیث ۹۳۶۵ .

۲- بحارالانوار، طبع بیروت، جلد ۵۸، صفحه ۶۵ .

ارزشمند هستند (یکی با ارزش و دیگری باارزش تر).

در نتیجه هیچ انسانی، شقی، پست و خبیث آفریده نشده است و قابلیّت قابل اکتسابی است نه جبری. باران به هنگام نزول بسیار شفاف و زلال است ؛ ولی هنگام برخورد به زمین های آلوده و کثیف، آلودگی کسب می کند. اما هنگام برخورد با زمین های پاک، به همان صورت اصلی و فطریش باقی می ماند.

جوانان عزیز! امیدهای آینده اسلام و انقلاب و کشور !

خداوند شما را همچون قطره های زلال و شفّاف باران، پاک آفریده است. سعی کنید این پاکی را حفظ کنید و از معاشرت با دوستان بد بپرهیزید که گاهی رفیق بد سبب تغییر سرنوشت انسان می گردد.

از دید اسلام، نه تنها انجام گناه، معصیت دارد، بلکه حضور در مجلس گناه نیز گناه محسوب می شود ؛ یعنی اگر انسان در مجلس گناه حاضر شود، اگر چه

ص:۱۸۸

خود مرتکب گناه نشود، ولی چنانچه ناظر بر گناه باشد، گنهکار است ؛ چون محیط آلوده باعث آلودگی می شود و کم کم زشتی گناه از نظر انسان ناپدید می شود و آهسته آهسته انسان را به سوی گناه سوق می دهد ؛ همان گونه که انسان های معتاد به مواد مخدّر نیز بدین ترتیب به دام اعتیاد گرفتار می شوند. بنابراین، باید در حفظ پاکی کوشا باشیم و سرزمین دل خویش را هر چه بیشتر مهیّا کنیم تا نهایت استفاده را از باران رحمت الهی ببریم.

ص:۱۸۹

هفدهمین مثال: عالِم منحرف

عالِم منحرف

خداوند متعال در آیات ۱۷۵، ۱۷۶ و ۱۷۷ سوره اعراف در شانزدهمین مثل می فرماید: «وَ اتْلُ عَلَیْهِمْ نَبَأَالَّذیآ ءَاتَیْنهُ ءَایتِنا فَانْسَلَخَ مِنْهافَاَتْبَعَهُ الشَّیْطنُ فَکانَ مِنَ الْغاوینَ. وَ لَوْ شِئْنا لَرَفَعْنهُ بِها وَ لکِنَّهآُ اَخْلَدَ اِلَی الْاَرْضِ وَ اتَّبَعَ هَویهُ فَمَثَلُهُ کَمَثَلِ الْکَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَیْهِ یَلْهَثْ اَوْ تَتْرُکْهُ یَلْهَثْ ذلِکَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذینَ کَذَّبُوا بِایتِنا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ یَتَفَکَّرُونَ» .

بر آنها بخوان سرگذشت آن کس را که آیات خود را به او دادیم ؛ ولی [سرانجام] خود را از آن تهی ساخت و شیطان در پی او افتاد، و از گمراهان شد. و اگر می خواستیم، [مقام] او را بااین آیات [و علوم و دانش ها] بالاـ می بردیم ؛ [اما اجبار، برخلاف سنّت ماست ؛ پس او را به حال خود رها کردیم] و او به پستی گرایید، و از هوای نفس خود پیروی کرد. مثل او همچون سگ [هار] است که اگر

ص:۱۹۰

به او حمله کنی، دهانش را باز کرده، زبانش را بیرون می آورد، و اگر او را به حال خود واگذاری، باز همین کار را می کند ؛ [گویی چنـان تشـنه دنیـاپرستی است، که هرگز سـیراب نمی شود] این مثل گروهی است که آیات ما را تکـذیب کردنـد ؛ این داستان ها را [برای آنها] بازگو کن، شاید بیندیشند (و بیدار شوند) .

دورنمای بحث

در این آیات سه گانه، سـخن از عالم و دانشـمندی است که در مسـیر صحیح بوده و به مقامات معنوی عالی دست یافته است ؛ ولی تدریجا منحرف و از درگاه خداوند رانده شده است. خداوند چنین دانشـمندی را به سگ هار تشبیه می کند تا دیگران از او پند و عبرت گیرند.

ص:۱۹۱

شأن نزول آیه

در این که منظور از عالم و دانشمندی که در این آیه از او سخن به میان رفته چه شخصی است، مشهور مفسّران بر این عقیده اند که منظور، «بلعم باعورا» است. او یکی از علمای بنی اسرائیل بود که در مسیر عبادت، پیشرفت چشمگیری داشت تا آن جا که به «اسم اعظم» دست یافته، «مستجاب الدّعوه» شد. هنگامی که حضرت موسی علیه السلام به مقام شامخ و رفیع نبوّت نایل شد، این مسئله آتش حسادت را در دل و روح بلعم باعورا شعله ور ساخت! آتش حسادت هر روز فروزان تر شد، فضایل او را در کام خود می سوزاند. حسادت از یک سو ؛ و دنیاپرستی از سوی دیگر، سبب شد که بلعم باعورا به دربار فرعون پناه آورده، از «وعاظ السّلاطین» شود و تمام افتخاراتش را از دست داده، عاقبت به شر شود. قرآن مجید داستان این عالم منحرف را بیان فرموده، تا مایه عبرت دیگران شود.

ص:۱۹۲

شرح و تفسیر

«وَ اتْلُ عَلَیْهِمْ نَبَأَالَّذیآ ءَاتَیْنهُ ءَایتِنا» ای پیامبر! داستان آن مرد را که آیات الهی به او عطا شد و مشمول رحمت الهی قرار گرفت برای مسلمانان و یاران و اصحابت بخوان.

منظور همان احکام تورات و مواعظ آن است ؛ یعنی او به احکام تورات و موعظه های آن کاملًا آشنا و عامل بود. عدّه ای دیگر بر این عقیده اند که مراد از آیات الهی، نایل شدن به اسم اعظم است ؛ و از همین جهت بود که بلعم باعورا مستجاب الدّعوه شد و در جامعه نفوذ فوق العاده ای پیدا کرد.

«فَانْسَلَخَ مِنْهافَاَتْبَعَهُ الشَّیْطنُ فَکانَ مِنَ الْغاوینَ» «اِنْسَلَخَ» از ماده «سَلَخَ» به معنای «از پوست درآمدن» است. از این رو، به کسی که پوست گوسفند را می کَند، سلّاخ می گویند و اما کلمه «اَتْبَعَ» دو معنی دارد:

الف «اَتْبَعَ» به معنای «تَبَعَ» و «لَحِقَ» است ؛ یعنی شیطان او را تابع خود گرداند.

ب به معنـای فعـل ثلاـثی مجرد خود به کـار رفته است ؛ یعنی شـیطان از او تبعیّت کرد. به عبـارت دیگر، گمراهی و ضـلالتش آنقدر بالا گرفت که از شـیطان گوی سـبقت را گرفت! بسان آن شخصی که کار بسیار زشتی را به سبکی تازه انجام می داد و مرتّب بر شـیطان لعن می فرستاد. شیطان بر او ظاهر شد و گفت: لعنت بر خودت باد! من با تمام شیطنتم این کار را نمی دانستم و از تو آموختم !

بنابراین، معنای آیه با توجه به توضیحات فوق این چنین می شود که: بلعم باعورا از آیات الهی تهی و خالی شد ؛ یعنی علیرغم این که در ابتـدا، آیـات و علوم الهی چنان بر او احاطه داشت که چون پوستی در تن او شـده بود ؛ اما ناگهان از آنها منسـلخ و تهی شده، در پی شیطان رفت یا شیطان در پی او. در نتیجه، عاقبت

ص:۱۹۴

او به شر ختم شد و در صف گمراهان و شقاوتمندان قرار گرفت.

«وَ لَوْ شِئْنا لَرَفَعْنهُ بِها وَ لکِنَّهآُ اَخْلَدَ اِلَی الْاَرْضِ وَ اتَّبَعَ هَویهُ» یعنی اگر می خواستیم که او به اجبار در راه حق بمانـد، این کار را انجـام می دادیم ؛ ولی این چنین نکردیم تـا ببینیم او، خود بـا اختیـارش چه می کنـد ؛ مـا راه را به او نشـان دادیم ؛ خواه شاکر باشد، خواه ناسپاس! (۱) خداونـد عـالم می توانست نمـاز، روزه، حـج، زکات و سایر واجبات الهی را غریزی انسان قرار دهـد ؛ یعنی همـان گونه که انسـان آب و غـذا می خورد، این گونه عبـادات را غریزتـا بجـاآورد ؛ ولی این چنین نکرد، بلکه انسان را آزاد و مختار آفرید تا بشر هدایت، تکامل، پیشرفت، آزمایش، ثواب، عقاب و... داشته باشد و اینها بی معنا نباشد.

۱- ۳ / انسان .

در نـتیجه، آیه می فرمایـد: مـا بلعم بـاعورا را به خود واگـذاردیم ؛ ولی این عـالم منحرف بنی اسـرائیلی که روزی مُبلّغ نیرومند حضـرت موسـی علیه السـلام بود بر اثر دنیاپرستی، وعده های فرعون و حسادتی که نسبت به مقام موسی علیه السلام داشت، به جای آن که پیروی از موسـی و خـدای خویش کند، تابع هوی و هوس خویش گردیده، از درگاه خداوند رانده شد. پس بنابر آیه فوق، عامل سقوط بلعم باعورا دو چیز است :

۱ دنیاپرستی و تمایل به فرعون ؛

۲ هواپرستی و پیروی از شیطان .

«فَمَثَلُهُ کَمَثَلِ الْکَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَیْهِ یَلْهَثْ» مثل بلعم باعورا، مثل سگ هار است. سگ های معمولی در خـدمت انسان هسـتند و منافع معقول و قابل توجّهی دارند ؛ به همین جهت، از نظر فقه اسلامی خرید و فروش چنین سگ هایی مجاز

شمرده شـده است ؛ ولی سگ های هار (سگ های مبتلا به بیماری هاری) که بعضـی از انسان ها نیز بـدان مبتلا هسـتند از نظر فقه اسـلامی بی ارزش شـناخته شده است ؛ زیرا قبل از این بیماری، کار او مراقبت بود و اکنون مزاحمت. از ویژگی های سگ های هار این است که: معمولاً دهانشان باز است و زبانشان همیشه در حرکت است ؛ این حالت به سـبب حرارت زیاد است که بر اثر بیمـاری در درون بـدن آن ها به وجود می آیـد و حرکت زبان به حکم بادبزنی است که مقـداری او را خنک می کنـد. سـگ هـار همیشه تشـنه است و هیـچ گـاه سـیراب نمی شود و در هر صورت چه به او کمک کننـد، چه رهایش سازنـد به فرد مقابل حمله می کند.

قرآن مجیـد در این مثـال زیبا، عالم منحرف را به سگ هار تشبیه کرده است ؛ یعنی انسان این چنینی نه تنها فاقـد ارزش است، بلکه بسیار خطرناک است و هوا و هوس و دنیاپرستی چشم او را کور کرده است ؛ به گونه ای که نه دوست را

می شناسد و نه دشمن را.

«ذلِکَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذینَ کَذَّبُوا بِایتِنا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ یَتَفَکَّرُونَ» این مثال جمعیتی است که آیات الهی ما را تکذیب کردند ؛ ای پیامبر! این داستان ها را برای عموم مردم مخصوصا یهود و نصارا بخوان تا عبرت بگیرند و اندیشه کنند، که اگر آنها هم آیات الهی را تکذیب کنند، سرنوشتی چون داستان بلعم باعورا خواهند داشت.

ص:۱۹۸

هجدهمین مثال: مسجد ضِرار

مسجد ضِرار

خداوند کریم در آیات (۱۰۷ تا ۱۰۹) سوره برائت (توبه) می فرماید:

«وَ الَّذینَ اتَّخَذوُا مَسْجِدا ضِرارا وَ کُفْرا وَ تَفْریقا بَیْنَ الْمُؤْمِنینَ وَ اِرْصادالِمَنْ حارَبَ اللّهَ وَ رَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَ لَیَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْناآ اِلاَّ الْحُسْنی وَ اللّهُ یَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَکاذِبُونَ. لاتَقُمْ فیهِ اَبَدا لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَی التَّقْوی مِنْ اَوَّلِ یَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُومَ فیهِ، فیهِ رِجالٌ یُحِبُّونَ اَنْ یَتَطَهَّروُا وَ اللّهُ یُحِبُّ الْمُطَّهِّرینَ. اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْیانَهُ عَلی تَقْوی مِنَ اللّهِ وَ رِضْوانٍ خَیْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْیانَهُ عَلی شَفا جُرُفٍ هارٍ فَانْهارَ بِهِ فی نارِ جَهَنَّمَ وَ اللّهُ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظّالِمینَ»] گروهی دیگر از آنها] کسانی هستند که مسجدی ساختند برای زیان رساندن [به مسلمانان] و [تقویت] کفر، و تفرقه افکنی میان مؤمنان و کمین گاه برای کسی که از پیش با خدا و پیامبرش مبارزه کرده بود ؛ آنها سوگند یاد می کنند که: «جز نیکی [و خدمت]، نظری

نداشته ایم!» اما خداوند گواهی می دهد که آنها دروغگو هستند !

هرگز در آن [مسجد به عبادت] نایست! آن مسجدی که از روز نخست بر پایه تقوا بنا شده، شایسته تر است که در آن [به عبادت] بایستی ؛ در آن، مردانی هستند که دوست می دارند پاکیزه باشند ؛ و خداوند پاکیزگان را دوست دارد !

آیا کسی که شالوده آن را بر تقوای الهی و خشنودی او بنا کرده بهتر است، یا کسی که اساس آن را بر کنار پرتگاه سستی بنا نموده که ناگهان در آتش دوزخ فرو می ریزد کسی که اساس آن را برکنار پرتگاه سستی بنا نموده که ناگهان در آتش دوزخ فرومی ریزد؟! و خداوند گروه ستمگران را هدایت نمی کند.

دورنمای بحث

آیات سه گانه فوق که به عنوان هفدهمین مَثَل از امثال قرآن تلقّی شده درباره مسجد «ضِرار» است که دشمنان اسلام برای مبارزه با این دین نوپا،

ص:۲۰۰

در صدد برآمدند تا از آن به عنوان سنگر محکمی استفاده کنند و با سلاح دین و مذهب با اسلام بستیزند.

شأن نزول

اکثرمفسّران قرآن درذیل آیات مذکور، به شأن نزول این آیات اشاره داشته (۱)، داستان آن را این چنین نگاشته اند:

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در هنگام عزیمت به جنگ تبوک، در میان راه به قبیله بنی سالم که در آن زمان خارج از مدینه زندگی می کردند برخوردند. عدّه ای از آنان که مردمی ظاهرالصّلاح بودند از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله اجازه خواستند تا مسجدی را در نزدیکی مسجد قبا بنا کنند. و دلیل خود را این گونه بیان داشتند که

۱ به تفسیر المیزان، جلد نهم، صفحه ۳۹۱ و تفسیر مجمع البیان، جلد ۵، صفحه ۷۲، مراجعه کنید.

چون در قبیله ما افراد ضعیف و ناتوانی از پیرمردان، پیرزنان و کودکان وجود دارند که نمی توانند در همه وقت برای اقامه نماز به مسجد قبا حاضر شوند، علاوه بر این که گرمای تابستان، سرمای زمستان، باد و باران نیز مانع از حضور آنان در مسجد می شود، ساختن چنین مسجدی در نزدیکی مسجد قبا ضروری به شمار می رود. به عبارتی، آنان دو هدف به ظاهر زیبا را بیان کردند: نخست ساختن مسجد و محلّ عبادت و دیگر، حمایت از ضعیفان.

از این رو، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله اجازه ساختن آن مسجد را صادر کردند و سپس به سمت جنگ تبوک حرکت نمودند.

بانیان مسجد از غیبت پیامبر صلی الله علیه و آله سوءاستفاده کرده، با سرعت هر چه بیشتر مسجد را ساختند. هنگامی که آن حضرت از جنگ برگشت، خدمت حضرتش رسیدند و از او خواستند تا مسجد را افتتاح کند!

در این هنگام «آیات سه گانه مَثَل» به وسیله جبرئیل بر آن حضرت نازل شد.

ص:۲۰۲

شرح و تفسیر

«وَ الَّذینَ اتَّخَذوُا مَسْجِدا ضِرارا وَ کُفْرا وَ تَفْریقا بَیْنَ الْمُؤْمِنینَ وَ اِرْصادالِمَنْ حارَبَ اللّهَ وَ رَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ»: آری ؛ جبرئیل نازل شد و پیامبر صلی الله علیه و آله را از اقامه نماز در مسجد ضرار بازداشت ؛ زیرا آن، به ظاهر مسجد بود و در واقع برای آنان بتخانه و مرکز توطئه به شمار می رفت. این قسمت از آیه شریفه، چهار هدف را برای این منظور بیان می دارد:

۱ «ضِرارا»؛ بنابر آیه شریفه، اوّلین هدف بانیان این مسجد، شکستن ابهت مسلمانان و ضرر زدن به آنها بود ؛ زیرا این مسجد به عنوان سنگری برای دشمنان در نظر گرفته شده بود تا از این طریق،بر پیکر مسلمانان ضربه وارد کنند.

۲ «کُفْرا» ؛ هدف دیگر آنان، تقویت مبانی کفر و شرک بود. آنان بدین جهت در بنای مسجد همّت گماردند تا با پایگاه قرار دادن مسجد، فعالیّت های

خود را در تضعیف اسلام و مسلمان، و تقویت کفر و شرک شدّت ببخشند.

۳ «تَفْریقـا بَیْنَ الْمُؤْمِنینَ» ؛ سومین هـدف که خطرناک ترین اهـداف آنها بود ایجاد شـکاف و تفرقه بین مسـلمانان و اهل ایمان بود. روشن است وقتی بین دو گروه از مسـلمانان تفرقه ای ایجـاد شود، در برابر هم صف آرایی می کننـد و نیرویی را که بـاید در نابودی دشـمن مشترک به کارگیرنـد، صـرف نابودی همـدیگر می کننـد و به جای آن که دشـمن آسـیب زده شود، هر دو گروه از این اختلاـف آسـیب می بیننـد ؛ همان گونه که این اصل در تمام اختلافات حاکم است و ثمره شوم اختلاف، دامنگیر هر دو گروه می شود !

۴ «اِرْصـادا لَمَنْ حارَبَ اللّه َوَ رَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ» ؛ چهارمین هـدف، آماده کردن پایگاهی مسـتحکم در قلب کشور اسـلامی، برای یکی از دشمنان اسلام بود که دشمنی او با خدا و رسول خدا صلی الله علیه و آله سابقه ای دیرینه داشت.

ابو عامر نصرانی، دشمن کینه توز اسلام

شخصـی مسـیحی به نام ابو عامر نصرانی که بشارت ظهور پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را در کتاب آسمانی خویش خوانده بود به مـدینه آمد و منتظر ظهور اسـلام شد. در این مدّت او برای خود مریدان و طرفدارانی پیدا کرد. با ظهور اسـلام او به دین اسـلام گرویـد ؛ ولی با گذشت زمان تمام پیروان و طرفداران و مریدان خود را از دست داد و نسـبت به پیامبر صـلی الله علیه و آله حسـادت ورزیـد ؛ آتش حسادت در او شـعله ور گشت تا جایی که او یکی از آتش افروزان جنگ اُحـد گردیـد. به همین جهت، پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله او را فاسق خواند و همین امر سـبب شد که او نتواند در مدینه ماندگار شود. به ناچار به پادشـاه روم پناهنـده شـد و او را از آینـده درخشان اسـلام و خطری که برای روم خواهـد داشت مطّلع ساخت و اسـلام را برای ابرقدرت روم خطری جدّی دانست بدین جهت، دولت روم را نسبت به جنگ علیه مسلمانان

تشویق نمود در پی این تقاضا پادشاه روم نیز قول مساعدت داد.

منافقان مدینه با «ابو عامر» بی ارتباط نبودند ؛ ابوعامر برای منافقان مدینه نامه ای نوشت و آنها خواست که پایگاهی برای او در مدینه بنا کنند تا به مدینه بازگشته، زمینه را برای هجوم سپاهیان روم فراهم کند. از این رو منافقان مدینه مسجد فوق را به عنوان پایگاهی برای این دشمن خطرناك بنا کردند. (۱)

اکنون مسجد با اهداف مذکور ساخته شده است و منافقان از پیامبر صلی الله علیه و آله دعوت کرده اند که با اقامه نماز در آن مسجد، رسما آن را افتتاح نماید.

اما جبرئیل امین، پیام خداوند را در ضمن آیه زیر به آن حضرت این گونه ابلاغ کرد:

«لا تَقُمْ فیهِ اَبَدا» پیامبر ما! هرگز در این مسجد که به ظاهر مسجد و محل

۱- تفسیر نمونه، جلد ۸، صفحه ۱۳۵ .

عبادت و در واقع مرکزی برای توطئه است نماز مگذار!

«لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَی التَّقْوی مِنْ اَوَّلِ یَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُومَ فیهِ»: مسجد ضرار جای عبادت و پرستش خداوند یکتا نیست ؛ بلکه بنابر آیه شریفه مسجدی شایستگی این عبادت بزرگ الهی را دارد که دارای دو ویژگی باشد:

۱ نخست این که بنیان آن بر اساس تقوا و ایمان به خدا نهاده شده باشد. این فراز از آیه شریفه به ما می آموزد که اساس و بنیان تمام چیزها از قبیل مسجد، حسینیّه، مدارس دینی، سیاست، آزادی، اقتصاد، مدیریّت، کشورداری و... باید بر اساس تقوا نهاده شود ؛ زیرا تقوا، روح و محتوای اعمال تلقّی شده است.

۲ خصوصیّت دیگر این که باید افرادی که در آن مساجد حاضر می شوند، انسان های پاک و طاهری باشند ؛ زیرا نمازگزاران هر مسجد معرِّف آن مسجد به شمار می آیند.

ص:۲۰۷

این دو ویژگی در مسجد «قبا» دیده می شد ؛ چه این که هم اساس آن بر تقوا بود و هم نمازگزاران آن انسان های پاک و بافضیلت بودند، برخلاف مسجد ضرار که نه اساس آن برتقوا بود و نه بنیان گذاران و نمازگزاران آن انسان های پاک و بافضیلتی به شمار می رفتند.

فرمان تخریب مسجد ضرار

از این رو، نه تنها پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله در آن مسجد نماز نخواند و آن را افتتاح نکرد، بلکه دستور به آتش کشیدن آن را صادر کرد ؛ و پس از آن که مسلمانان آن را به آتش کشیدند، پیامبر صلی الله علیه و آله دستور فرمودند تا دیوارهای آن را خراب کنند و زمین آن را برای انبوه سازی زباله مهیّا سازند.

«اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْیانَهُ عَلی تَقْوی مِنَ اللّهِ وَ رِضْوانٍ خَیْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْیانَهُ عَلی شَفا جُرُفٍ هارٍ»: یا رسول اللّه آیا مسجد قبایی که بنیان و شالوده آن بر تقوای الهی و خشنودی و رضایت حضرت حق، نهاد شده بهتر است، یا مسجد ضراری

ص:۲۰۸

که شالوده آن بر «شَفا جُرُفٍ هارٍ» بنا شده و در نتیجه در آتش جهنم سقوط خواهد کرد ؟

شَفا: به معنی لبه هر چیزی است و عرب لب های انسان را بدین جهت «شَفَه» می گوید که در لبه دهان قرار گرفته است.

جُرُف: کناره هر چیزی را جُرُف می گویند و از این رو، کناره رودخانه را که به آب منتهی می شود جرف نامیده اند.

هارٍ: به چیزی که در حال سقوط است، هار گویند. آب رودخانه کناره های رودخانه را از درون خالی می کند. این لبه از بیرون سالم و بی خطر جلوه می کند، به گونه ای که اگر انسانی ناآگاهانه پایش را بر روی این لبه قرار دهد ناگهان لبه رودخانه که از درون تهی گردیده است فرومی ریزد و آن انسان بی خبر را به داخل رودخانه و قعر آبها کشانده، او را غرق می کند.

خداوند متعال در این آیه شریفه، بنای مسجد ضرار را به ساختن چیزی بر

روی لبه چنین رودخانه ای تشبیه کرده است ؛ آن هم نه در جایی که مشرف به رودخانه باشد که اگر آشنای به شنا باشد نجات یابد، بلکه در جایی که مشرف بر جهنّم است و روشن است که در چنین جایی سقوط همان است و نابودی همان، و احتمال نجات کاملاً منتفی است.

آیا آدم عاقل راضی است در چنین مسجدِ سست بنیانی با این همه خطر حاضر شود؟!

آری ؛ مسجدی که بر اساس تقوی و رضایت الهی ساخته شده است آن قدر مستحکم، قابل اطمینان و مایه نجات است ؛ امّا مسجدی که برای تفرقه، کفر، شرک و پایگاه دشمن بنا نهاده شود چنان سست، خطرناک و مایه هلاکت است که بنابر آیه قرآن موجب سقوط انسان در آتش جهنّم می شود !

آیا تعبیری جالب تر و مثالی رساتر از این برای سرچشمه های شرک و نفاق می توان یافت؟!

نوزدهمین مثال: زندگی زودگذر دنیا

زندگی زودگذر دنیا

خداوند متعال در آیه ۲۴ سوره یونس چنین فرموده است: «اِنَّما مَثَلُ الْحَیوهِ الدُّنْیا کَماآءٍ اَنْزَلْناهُ مِنَ السَّماآءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَباتُ الاَْرْضِ مِمّا یَأْکُلُ النّاسُ وَ الاَْنْعامُ حَتّیآ اِذاآ اَخَذَتِ الاَْرْضُ زُخْرُفَها وَ ازَّیَّنَتْ وَ ظَنَّ اَهْلُهآ اَنَّهُمْ قادِروُنَ عَلَیْهاآ اتیهاآ اَمْرُنا لَیْلاً اَوْ نَهارا فَجَعَلْناها حَصیدا کَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالاَْمْسِ کَذلِکَ نُفَصِّلُ الاْیاتِ لِقَوْمٍ یَتَفَکَّروُنَ»

مثل زندگی دنیا، همانند آبی است که از آسمان نازل کرده ایم ؛ که در پی آن، گیاهان [گوناگون] زمین که مردم و چهارپایان از آن می خورند می روید ؛ تا زمانی که زمین زیبایی خود را یافته، آراسته می گردد و اهلِ آن مطمئن می شوند که می توانند از آن بهره مند گردند ؛ [ناگهان] فرمان ما، شب هنگام یا در روز، [برای نابودی آن] فرا می رسد ؛ [سرما یا صاعقه ای را بر آن مسلّط می سازیم ؛

[و آن چنـان آن را درو می کنیم که گویی دیروز هرگز [چنین کشـتزاری] نبوده است! این گونه، آیـات خود را برای گروهی که می اندیشند، شرح می دهیم.

دورنمای بحث

در این مثلِ زیبا سـخن از ناپایـداری و زندگی زودگذر دنیاست ؛ تا مبادا انسان فریب ظاهر زیبا و جذّاب دنیا را خورده، بر آن دل ببنـدد که چه بسا در آن هنگامی که انسان به خیال خود همه چیز را مهیّای بهره وری می دانـد، یکباره از دست بدهد و در پایان آیه خداوند انسان را به تفکّر و اندیشه درباره دنیا دعوت می کند تا شاید از این راه نجات یابد.

شرح و تفسیر

«اِنَّما مَثَلُ الْحَیوهِ الـدُّنْیا» عبارت «اَلْحَیاهُ الـدُّنیا» در قرآن مجید حدود هفتاد بار اسـتعمال شده است که کلمه «دنیا» در این عبارت می تواند به یکی از دو معنای زیر تلّقی شود:

الف. نخست، این که آن را به معنای «نزدیک» بدانیم؛ یعنی «دنیا» مؤنث «أدنی» است و به معنای نزدیک به کار رفته است بنابراین، «حیاه دنیا» ؛ یعنی زندگی نزدیک که در مقابل «حیاه آخرت» است ؛ چه این که زندگی آخرت نسبت به زندگی این دنیا دورتر است.

ب. احتمال دوم، آن است که دنیا را به معنای چیز پست و بی ارزش بدانیم ؛ چه این که عرب انسان های پست و فرومایه را «دَنّی» می گوید و دنیا هم از همین مادّه گرفته شده است که این قول قوی تر به نظر می رسد ؛ بنابراین زندگی دنیا، زندگی پست و بی ارزشی است، برخلاف زندگی آخرت که زندگی باارزش و شایسته ای است.

علاوه بر این از برخی آیات قرآن مانند آیه شریفه «وَ اِنَّ الدّارَ الْاخِرَهَ لَهِیَ

ص:۲۱۳

الْحَیَوانُ لَوْ کانُوا یَعْلَمُونَ»(۱) استفاده می گردد که زندگی، تنها زندگی آخرت است ؛ در واقع زندگی دنیا ؛ شایستگی نام زندگی را ندارد، بلکه نوعی مرگ تدریجی است!

زندگی دنیا یا زندگی پست و بی ارزش است یا اصلاً زندگی نیست.

«کَماآءٍ اَنْزَلْناهُ مِنَ السَّماآءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَباتُ الْاَرْضِ» مَثَل این زندگانی ناپایدار و زودگذر دنیا، مَثَل آبی است که از آسمان نازل می شود ؛ قطرات شفّاف و حیاتبخش باران بر زمین می بارد، ولی بر اثر همین آب بی رنگ و زمین واحد، گیاهان، درختان و محصولات متفاوت و مختلف از زمین می روید.

منظور از «اختلاط» در آیه شریفه، تنوّع رویش هاست.

ص:۲۱۴

۱- ۶۴ / عنکبوت .

رویش گیاهان و نباتات بر سه دسته تقسیم می شوند:

۱ قسمتی از آنها اعمّ از میوه ها، دانه های روغنی و سبزیجات موادّ غذایی انسان را تشکیل می دهند (مِمّا یَأْکُلُ النّاسُ) .

۲ قسم دوم روییدنی هایی که مواد غذایی حیوانات به شمار می روند (مِمّا یَأْکُلُ... الْاَنْعامُ) این نوع رویش، گاهی بین حیوانات و انسان مشترک هستند ؛ به گونه ای که مثلاً، انسان از میوه آن استفاده می کند و حیوانات از برگ و شاخه و ریشه آن ؛ گاهی همانند علوفه تنها برای حیوانات استفاده می شود.

۳ قسم سوم، گیاهان و درختانی که زیبایی و زینت طبیعت به شمار می روند همانند گل ها، سبزه ها، درختان با طراوت (حَتّیآ اِذاآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَها وَ ازَّیَنَتْ).

«وَ ظَنَّ اَهْلُهآ اَنَّهُمْ قادِروُنَ عَلَیْهاآ» هنگامی که باران کاملاً می بارد و میوه ها و گیاهان ثمره می دهد و انسان خود را در آستانه بهره برداری از آن می پندارد،

ص:۲۱۵

ناگهان حادثه ای رخ می دهد که تمام محاسبات بر هم می ریزد که این حالت برای دل شدگان دنیا، بسی رنج آور است!

«اتیهاآ اَمْرُنا لَیْلاً ـ اَوْ نَهارا» آری ؛ به هنگامی که دنیا به انسان رو آورده است و چهره زیبا و پرفریب خود را نشان می دهد و انسان تصوّر می کند که همه چیز بر وفق مراد است، ناگهان فرمان عذاب الهی، شب هنگام یا در روز، صادر می شود و همه آرزوها و دست رنج های انسان را نابود می سازد ؛ به گونه ای که گویا اصلاً چنین چیزی در دنیا وجود نداشته است.

تفسیر و تطبیق مثال مذکور

در آیه مثل، انسان و زندگی دنیوی او به باران تشبیه شده است ؛ یعنی انسان نیز همچون باران استعداد فراوانی دارد. وقتی این استعدادها فعّال شود، همانند بارانِ با طراوت شروع به بارش می کند و ثمره آن ابتکارات مختلف و خلاقیت های

متنوّعی است که از انسـان سـر می زنـد. تمـام نیرو و توان خود را در جهت زنـدگی بهـتر به خـدمت می گیرد ؛ در زمینه هـای مختلف فعالیّت می کنـد و در راه رسـیدن به هـدف، بسـیاری از نیروهای خود را از کف می دهـد تا این که به زنـدگی دنیویِ خود سامـان ببخشـد ؛ ولی ناگهـان بـا ایجـاد حادثه ای تمام آمال و آرزوهایش نقش بر آب می شود ؛ به گونه ای که گویا از اول عمر تاکنون هیچ فعالیّتی نداشته و هیچ توشه ای برنگرفته است!

این حوادث که همـان «امر» و فرمـان الهی است، گـاهی از درون جسم انسـان برمی خیزد که در این هنگـام این انسان مغرور با کوچـک ترین حـادثه ای، تسـلیم می شود ؛ مثلاًـ اگر قسـمتی از خون در یکی از رگ های بـدن انسان لخته شود و این حالت ادامه یابـد تا این که به رگ های ورودی قلب سـرایت کرده، رگ را مسدود سازد، ناگهان ایست قلبی ایجاد می شود و سـبب سکته قلبی می گردد، همچنین اگر

این لخته به سمت مغز حرکت کند و در رگ های منتهی به مغز متوقف شود، باعث ایست مغز می شود و یکباره، یا نیمی از بدن انسان فلج می شود، یا از دنیا می رود .

از این آسان تر گاهی خداوند این مأموریت را به یک سلول از میلیون ها سلولی که در بدن انسان وجود دارد وامی گذارد. این سلول خارج از برنامه به تولید مثل و تکثیر می پردازد ؛ به گونه ای که یک سلول به دو عدد تبدیل می شود و دو سلول به چهار عدد و چهار سلول به هشت و هشت سلول به شانزده و... ناگهان تبدیل به یک غدّه سرطانی شده، به سرعت در بدن ریشه می دواند و سرانجام پس از چندی، انسان را از پای درمی آورد «فَجَعَلْناها حَصِیداً کَأَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ» به گونه ای که گویا سال ها مرده است! آری ؛ به همین سادگی انسان می میرد و تمام آرزوها و زحمت های خود را برباد رفته می بیند.

و ممکن است فرمان عذاب الهی بر عهده یک حادثه برونی از قبیل زلزله، رانش

زمین، طوفان، صاعقه، شهاب های آسمانی و... نهاده شود.

این مثل و مانند آن، و این حوادث مختلف که بارها آنها را مشاهده کرده ایم، هر کدام زنگ خطر و بیدارباشی است برای ما که فریب ناپایداری دنیا را نخوریم و برای نیل به آرزوها مرتکب هر جنایتی نشویم و به دنیا دل نبندیم.

شایسته است که در این آیه شریفه و امثال آن با دقّت زیاد تفکّر و تعمّق نمائیم و همواره آن را بسان چراغی فروزان فراسوی خویش قرار دهیم.

ص:۲۱۹

بیستمین مثال: مَثَل کافر و مؤمن

مَثَل کافر و مؤمن

خداونـد متعـال در آیه ۲۴ سوره هود می فرمایـد: «مَثَـلُ الْفَریقَیْنِ کَالاْ ـَعْمی وَالاْ ـَصَمِّ وَ الْبَصـیرِ وَ السَّمیعِ هَـلْ یَسْـتَوِیانِ مَثَلاً ـ اَفَلا تَذَکَّرُونَ»

حـال این دو گروه (مؤمنـان و کـافران)، حـال نابینـا و کر و بینـا و شـنوا است ؛ آیـا این دو، هماننـد یکدیگرنـد؟! آیـا پنـد نمی گیرید؟!

شرح و تفسیر

«مَثَلُ الْفَریقَیْنِ کَالاَْعْمی وَالاَْصَمِّ وَ الْبَصـیرِ وَ السَّمیعِ» خداونـد متعال پس از بیان ویژگی های مؤمنان و کافران در آیات پیشـین، می فرماید: مثل آن دو گروه (مؤمنان و کافران) مثلِ دو گروه نابینا و کر و شـنوا و بیناست، مؤمنان بسان انسان های بینا و شـنوا هسـتند و کـافران به انسان های کر و کور می ماننـد. «هَلْ یَسْـتَوِیانِ مَثَلاً اَفَلا تَـذَکَّرُونَ» آیا این دو گروه، ماننـد هم هسـتند؟ آیا کران و

شنوایان با هم یکسانند؟! آیا بینایان و نابینایان مساوی هستند؟! آیا کفر و ایمان برابر است؟!

برای پی بردن به عمق این مطلب و درک آثار ایمان و قدرت نامتناهی پروردگار عالم، نخست لازم است اهمّیت چشم و گوش و نقش آن دو در بدن انسان مورد بررسی قرار گیرد.

چشم، یکی از بزرگترین آیات الهی

بی شک چشم از بزرگ ترین آیات الهی به شمار می رود ؛ بلکه می توان گفت عجیب ترین آیت خداوند که در دسترس ما انسان ها قرار دارد همین چشم است. ساختمان چشم، بسیار بسیار پیچیده است. عجیب تر آن که این ساختمان بسیار پیچیده، از مواد اولیه بسیار ساده ای تشکیل شده است ؛ مقدار کمی چربی، مختصری گوشت و کمی مایع !

دلیل بر قـدرت خداوند همین بس که با ابزار ساده، وسایل بسـیار پیچیده ای همچون چشم می آفریند. چشم انسان، هفت طبقه ممتاز و جدا از هم دارد که هر یک بر روی دیگری به صورت مستقل و بسیار لطیف نهاده شده و خداوند برای هر طبقه وظیفه ظریف و خاصّی قرار داده است.

هیـچ دسـتگاه فیلم برداری و عکس برداری در دنیا وجود نـدارد که ماننـد دسـتگاه عظیم و حیرت آور چشم انسان، به صورت خودکـار و بـدون عکّاس و فیلم بردار، از محیط اطراف خود فیلم برداری کنـد ؛ بی آنکه کسـی عدسـی آن را تنظیم کنـد، در کمترین زمـان برای دورترین و نزدیـک ترین نقطه عدسـی آن تنظیم می گردد، در حـالی که در دوربین هـای عکاسـی و فیلم برداری، تنظیم عدسـی برای فاصـله هـای مختلف وقت زیادی می طلبـد و در فیلم برداری های مهم، گاهی از کار حتّی تا یک ساعت به طول می انجامد .

ص:۲۲۲

در مورد تنظیم نور نیز چنین است ؛ مثلاً اگر در محیطی که همه چراغ های آن روشن است و چشم ما به روشنایی عادت کرده است ناگهان برق قطع گردد و فضا تاریک شود، در ظرف چند ثانیه چشم ما با محیط تاریک اطراف عادت کرده،به گونه ای که می توان همان نور ضعیف اشیای اطراف خود را دید ؛ یعنی چشم در کمترین زمان خود را با نور ضعیف تطبیق می دهد و مردمک آن به اندازه کافی گشاد می گردد. خداوند قادر، برای چشم عضلاتی قرار داده است که در شش جهت حرکت می کند ؛ کره چشم علاوه بر جهات چهارگانه (چپ، راست، بالا و پائین)، به سمت جلو و عقب نیز حرکت می کند.

از دیگر عجایب چشم، مایعی است که از چشم تراوش می کند که آن را اشک نامیده اند. اشک، هم مادّه غذایی چشم است و هم ابزار شستشوی این ساختمان دقیق و ظریف، و هم وسیله ای ضدعفونی کننده برای چشم .

ص:۲۲۳

از دیگر ویژگی های چشم، این است که خود به ترمیم اشکالات و نقص های وارده می پردازد.

آیا هیچ یک از مصنوعات انسان چنین ویژگی دارد؟ انصافا، اگر در عالم هستی هیچ علامت و نشانه ای برای اثبات وجود خداوند جز ساختمان عجیب و حیرت آور چشم وجود نداشت، همین کفایت می کرد. (۱) چگونه می توان باور کرد که طبیعت بی شعور و فاقد درک، چنین دستگاه باعظمتی را خلق کرده باشد ؟

گوش آیتِ دیگر خداوند

اگر چه ساختمان گوش به پیچیدگی و ظرافت دستگاه چشم نیست ؛ ولی آن نیز حکایت از قدرت نمایی ذات حضرت حق دارد. گوش بیرونی، گوش میانه و گوش درونی، سه قسمت اصلی ساختمان گوش را تشکیل می دهند که در سه

۱- شرح بیشتر را در تفسیر نمونه، جلد ۲۷، صفحه ۱۸ به بعد، مطالعه فرمائید .

منطقه جدا از هم و با وظایف و مسئولیت های مستقل ساخته شده اند. استخوان هایی به صورت چکش و سندان در گوش تعبیه شده است که عامل انتقال صدا به مغز است و عجیب تر آن که گوش علاوه بر این که صدا را درک می کند، جهت و محلّ ایجاد صدا را نیز تشخیص می دهد. این دو نعمت بزرگ الهی که در اختیار ما انسان ها قرار دارد بسیار عجیب است و در شرح عجایب آن کتاب ها نوشته شده است و هر کدام متخصّصی مخصوص به خود دارند، بلکه خود چشم رشته های تخصّصی مختلفی دارد.

چشم و گوش دو ابزار مهمّ شناخت

مهم ترین ابزار شناخت انسان چشم و گوش اوست، آدمی در ابتدای تولّد فاقد هرگونه علم ودانشی است «وَ اللّهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهاتِكُمْ لا تَعْلَمُونَ شَيْئا» (۱)

ص:۲۲۵

۱- ۷۸ / نحل .

تمام علوم و دانش های انسان پس از رشدِ لازم از طریق چشم و گوش به او می رسد ؛ حتّی علوم عقلی.

علوم تجربی از طریق چشم منتقل می شود ؛ انسان در آزمایشگاه مسایل مختلف را تجربه کرده، می بیند و بدان واقف و آگاه می شود امّا علوم نقلی که دیگران آن را منتقل می سازند مخصوصا دانش هایی که از طریق وحی به انسان منتقل می شود از طریق گوش نصیب آدمی می گردد. البتّه علوم عقلی نیز بر پایه علوم حسّی است ؛ یعنی اگر چیزی دیده یا شنیده نشود، عقل نمی تواند مسایل آن را درک کند ؛ زیرا بنیان علوم عقلی، بر اساس «تجرید» و «تعمیم» محسوسات است. بدین جهت، اگر انسانی فاقد حسّ بینایی و شنوایی باشد که طبعا لال نیز خواهد بود هرچند مغزی همچون مغز بوعلی سینا هم داشته باشد، به اندازه

بچّه پنج ساله ای نخواهد فهمید ؛ زیرا چنین انسانی، دو پایه اساسی علوم عقلی ؛

یعنی بینایی و شنوایی را از دست داده است.

چگونه حجاب ها را از خود برهانیم ؟

چگونه می توانیم چشم و گوش قرآنی و چشم حقیقت بین داشته باشیم ؟

براساس آیه شریفه،اگربخواهیم حجاب هارا کنار بزنیم وپرده های جهالت، تعصّب و لجاجت را بدریم و ببینیم آنچه را که اولیای خداوند می بینند، باید مؤمن شویم.

در روایات اهل بیت علیهم السلام برای «مؤمن» علامت های مختلفی ذکر شده است که به منظور در پی گرفتن آن در این مختصر تنها به ذکر دو نمونه از آن بسنده می گردد.

علامت های مؤمن

۱ در روایتی نبیّ مکرم اسلام، حضرت محمّد صلی الله علیه و آله ، فرموده است: «لا یُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتّی یُحِبُّ لِلنّاسِ ما یُحِبُّ لِنَفْسِهِ» ؛ هیچ انسانی به حقیقت ایمان نایل نمی گردد مگر این که آنچه را [از نیکی ها] که برای خود دوست می دارد،

ص:۲۲۷

برای دیگران نیز دوست بدارد.(۱)

بیستمین مثال: مَثَل کافر و مؤمن (۲۲۷)

۲ در روایت دیگری از امام صادق علیه السلام ذکر شده است: «اِنَّ مِنْ حَقیقَهِ الْایمانَ اَنْ تُؤَثِّرَ الْحَقَّ، وَ اِنْ ضَرَّکَ، عَلَی الْباطِلِ، وَ اِنْ نَفَعْتَ» ؛ حقیقت ایمان این است که حق را، اگر چه به ضرر تو باشد، بر باطل، اگر چه به نفع تو باشد، مقدم بداری.(۲)

بنابراین روایت شریفه، پرهیز از ناراستی و حفظ راستی از حقایق ایمان شناخته شده است.

۱- میزان الحکمه، جلد اول، صفحه ۱۹۳ .

۲- بحارالانوار، جلد ۶۷، صفحه ۱۰۶

بیست ویکمین مثال: توسل به غیرخدا

توسل به غیرخدا

خداوند در آیه ۱۴ سوره رعد می فرماید: «لَهُ دَعْوَهُ الْحَقِّ وَ الَّذینَ یَدْعُونَ مِنْ دُونِه لا یَسْتَجیبُونَ لَهُمْ بِشَیْ ءٍ اِلاّ کَبسِطِ کَفَّیْهِ اِلَی الْماءِ لِیَبْلُغَ فَاهُ وَ ما هُوَبِبلِغِه وَ ما دُعاءُ الْکفِرینَ اِلاّ فی ضَللٍ» دعوت حق از آنِ اوست ؛ و کسانی را که [مشرکان] غیر از خدا می خوانند، [هرگز] به دعوت آنان پاسخ نمی گویند. آنها همچون کسی هستند که کف های [دست] خود را به سوی آب می گشاید تا آب به دهانش برسد، و هرگز نخواهد رسید و دعای کافران، جز در ضلال و گمراهی نیست.

دورنمای بحث

آیه مَثَل توسّل و دعا را بررسی کرده، به انسان ها می آموزد که دست نیاز را به سوی چه کسی دراز کنند ؛ سپس آیه، برای کسانی که به درِ خانه مخلوقات نه خالق آنان می روند و عرضه نیاز و حاجت می کنند مثلی بیان می کند.

ص:۲۲۹

برق آسمانی و ابرهای باران زا

به منظور درک بیشتر مثل مذکور، لازم است به توضیح و شرح آیات ۱۲ و ۱۳ سوره رعد اشاره شود:

خداوند متعال در آیه ۱۲ سوره رعـد می فرماید: «هُوَ الَّذی یُریکُمُ الْبَرْقَ خَوْفا وَ طَمَعا وَ یُنْشِیء السَّحابَ الثِّقالَ» ؛ او (خداوند) کسی است که برق را به شما نشان می دهد، که هم مایه ترس است و هم مایه امید ؛ و ابرهای سنگین بار ایجاد می کند.

یکی از آثار عظمت خداوند، ارایه و نشان دادن «برقِ» آسمان است که هم سبب شوق و امید انسان ها است و هم مایه خوف و ترس و نگرانی آنها.

برق آسـمان، بشـارت بـاران را به ارمغـان می آورد ؛ زیرا ایجـاد رعـد و برق آسـمان سـبب می شود تا باران های فراوانی نازل گردد.

ص:۲۳۰

چگونه «برقِ» آسمان سبب نزول باران می شود ؟

ابرهایی که دارای دو بار الکتریکی متضاد هستند هنگامی که با هم برخورد می کنند، برق آسمان را به وجود می آورند که در نتیجه حرارت شدیدی در حدود ۱۵ هزار درجه سانتیگراد به وجود می آید. این حرارت هوای اطراف خود را می سوزاند و باعث می شود که فشار هوا کم شود؛ آنگاه کم شدن فشار هوا سبب نزول باران می گردد. از طرفی، ممکن است «برق» به صورت «صاعقه ای» درآید و باعث نابودی «جنگل ها، روستاها، انسان ها، حیوانات، مزارع و کشتزارها» گردد این خود خوف و نگرانی را به همراه دارد.

«و یُنْشِأُ السَّحابَ الثِّقالَ» خداوند ابرهای سنگین باران زا نیز ایجاد می کند. شاید در نظر بسیاری از انسان ها ابرهای آسمان با هم تفاوتی نداشته باشند و به یک گونه عمل کنند ؛ در صورتی که حقیقت چیز دیگری

ص:۲۳۱

است و نسبت به هم تفاوت های زیادی دارند.

از جمله تفاوت ها این که: ابرها به دو دسته سنگین و سبک تقسیم می شوند؛ ابرهای سنگین، در فضایی نزدیک تر به زمین جا گرفته اند ؛ ولی ابرهای سبک، در فضایی دورتر از زمین مستقر هستند. ابرهای سنگین باران زا هستند و از این رو که دارای آب فراوانی هستند نمی توانند در مرتبه بالایی از آسمان قرار گیرند.

«رعد آسمانی» نشانه ای از عظمت خدا

در آیه ۱۳ سوره رعد خداوند چنین می فرماید: «وَ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلٰئِكَةُ مِنْ خيفَتِهِ وَ يُرْسِلُ الصَّوعِقَ فَيُصيبُ بِها مَنْ يَشاءُ وَ هُمْ يُجدِلُونَ فِى اللّهِ وَ هُوَ شَديدُ الْمِحالِ» ؛ و رعد، تسبیح و حمد او می گوید ؛ و نیز فرشتگان از ترس او! و صاعقه ها را می فرستد ؛ و هر کس را بخواهد گرفتار آن می سازد، در حالی که آنها [با مشاهده این همه آیات الهی،بازهم] درباره خدا به مجادله مشغولند ؛ و او قدرتی بی انتها [و مجازاتی دردناک] دارد !

ص:۲۳۲

آیه شریفه به دو موضوع اشاره دارد: یکی رعدهای آسمانی و دیگری صاعقه ها ؛ و از آن چه که قبلاً در مورد صاعقه بحث کردیم در این جا فقط به بررسی مسئله «رعد» می پردازیم.

برخورد ابرهای آسمانی با همدیگر، در صورتی که دارای دو بار الکتریکی مختلف (یکی مثبت و دیگری منفی) باشد، تولید جرقه می کند که به نور آن «برق» و به صدای آن «رعد» گفته می شود. روشن است که صدا و نور همزمان تولید می شود ؛ لیکن انعکاس نور زودتر از صدا (رعد) صورت می گیرد ؛ علّت این امر، آن است که سرعت سیر «نور» به مراتب بیشتر از سرعت سیر «صدا» است.

«رعد آسمانی» اگر چه به ظاهر ساده به نظر می رسد ؛ لیکن از آیات بزرگ الهی به شمار می رود و در زندگی تمام موجودات نقش مهمی ایفا می کند.

دانشمندان برای «رعد و برق» آثار زیادی ذکر کرده اند که به مهمترین آنها

اشاره می گردد:

۱ نخستین اثری که رعـد و برق دارد و این فایـده، تمام موجودات جهان اعم از انسان ها، حیوانات، گیاهان، نباتات و جوامد را دربرمی گیرد، نزول باران و آب های آسمانی است.

۲ فایـده دیگر آن، «آفـت کشـی» گیاهـان است ؛ یعنی «رعـد و برق»، آفت گیاهـان را از بین می برد. بـدین گـونه که حرارت شدیـدی که بر اثر رعد و برق ایجاد می شود، سـبب می گردد تا اکسـیژنِ اضافه تولید گردد و تبدیل به نوعی آب شود که آن را «آب اکسـیژنه» می نامند، که از دو اکسـیژن و دو هیدروژن تشکیل می گردد. «آب اکسیژنه» یکی از مواد ضدعفونی کننده است که معمولاً ـ در داروخـانه هـا یـافت می شود. این مـادّه ضـدعفونی وقتی همراه بـاران بر سـطح زمین نـازل می شود، آفت گیاهان را از بین می برد. به همین جهت، اگر رعد و

ص:۲۳۴

برق کم شود، آفت گیاهان زیاد می گردد.

(۲۳۴) مثال های زیبای قرآنی

۳ سومین خاصیّت مهم «رعد و برق»، تولید مقدار زیادی کود برای گیاهان است. رعد و برق های آسمانی هر ساله ده ها میلیون تن کود تولید می کنند و بر سراسر کره زمین می پاشند، کودی قوی، مفید، مؤثّر و فراگیر برای تمامی گیاهان. این کودها بدین گونه ایجاد می شوند که دانه های باران به وسیله حرارت زیاد ناشی از برق با کربن ترکیب می شوند و اکسید کربن را تولید می کنند و هنگامی که به همراه باران بر روی خاک می ریزند، با خاک ترکیب شده، یک نوع کود گیاهی قوی، مؤثّر و مفید به وجود می آورند.

آری ؛ این رعد و برق آسمانی چنین آثار مهمی دارد و از آیات بزرگ الهی به شمار می آید. جالب این که قرآن مجید زمانی پرده از این رازهای مهم علمی برداشت که عقل انسان تصوّر آن را هم نمی کرد !

ص:۲۳۵

بنابر آیه شریفه، رعد حمد و تسبیح خدا می گوید ؛ تسبیح به معنای تنزیه خداوند از هرگونه عیب و نقصی است، آیا آفت زدایی گیاهان کره زمین به وسیله رعد و برق، تنزیه خداوند از هرگونه عیب و نقصی نیست؟ آیا آفت زدایی، نوعی تسبیح نیست؟

حمد، ستایش بر صفات جلال و جمال خداوندی است ؛ آیا تغذیه گیاهان نوعی حمد و ستایش در عالم ممکنات و مخلوقات محسوب نمی شود؟

بی شک، آیات ۱۲ و ۱۳ سوره رعد به این مهم اشاره دارد و آنها را نشانه ای از عظمت خدا می داند. خلاصه این که آیه ۱۲ و ۱۳ به چندین آیت از آیات مهم الهی یعنی رعد و برق و باران و صاعقه، اشاره دارد.

شرح و تفسیر

«لَهُ دَعْوَهُ الْحَقِّ» ؛ اگر بندگان بخواهند دعایشان مستجاب شود، باید به درگاه حضرت حق روی آورند و درِ خانه او را بکوبند ؛ یعنی ما سوی اللّه حلّال مشکلات

ص:۲۳۶

نیست، بلکه تنها او قادر به استجابت دعاهای بندگان و گره گشای مشکلات آنان است.

ذیل آیه شریفه می فرماید: «وَ ما دُعاءُ الْکفِرینَ اِلاّ فی ضَللٍ» ؛ دعای کافران جز در ضلال و گمراهی نیست.

دعاهای کافران بی راهه است ؛ زیرا آنان درِ خانه کس یا چیزی می روند که حتّی قادر نیستند از خود دفاع کنند و یا برای خود منفعتی کسب کنند، تا چه رسد به دیگران.

«وَ الَّذینَ یَدْعُونَ مِنْ دُونِه لا یَسْتَجیبُونَ لَهُمْ بِشَیْ ءٍ اِلاّ کَبسِطِ کَفَّیْهِ اِلَی الْماءِ لِیَبْلُغَ فَاهُ وَ ما هُوَبِبلِغِه» شاهد سخن در مثل بیستم، این قسمت از آیه است.

کسانی که غیر خدا را می خوانند و برای حلّ مشکلات خود به سراغ بت ها می روند و دست به دامن مخلوقاتِ محتاج می زنند، مشکلات آنها حل نمی شود. مَثَل چنین انسان هایی، مَثَل کسی است که دست هایش را به سوی آب دراز کرده

است تا آن را بنوشد ؛ لیکن موفق به این کار نمی شود و تشنه برمی گردد.

منظورِ آیه، شخصی است که برای رفع تشنگی بر سر چاه آبی برود، چاهی که نه طناب دارد، نه چرخ آب کشی دارد و نه دلو! عمق این چاه نیز زیاد است. این انسانِ تشنه برای خوردن آب، دو دست خود را از فاصله زیاد به سوی آب دراز می کند، دستانی که به یک متری چاه هم نمی رسد ؛ بی شک، چنین کسی موفق نمی شود خود را سیراب کند و ناکام برمی گردد.

ص:۲۳۸

بیست و دوّمین مثال: مثال حقّ و باطل

یکی از جالب ترین و جاذب ترین مَثَل های قرآنی، مثل حق و باطل است. خداوند متعال در بیان این مثال پرمحتوا در آیه ۱۷ سوره رعد چنین می فرماید: «اَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَسالَتْ اَوْدِیَهٌ بِقَدَرِها فَاحْتَمَلَ السَّیْلُ زَبَدا رابِیا وَ مِمّا یُوقِدُونَ عَلَیْهِ فِی النّارِ ابْتِغاءَ حِلْیَهٍ اَوْ مَتع زَبَدٌ مِثْلُهُ کَذلِکَ یَضْرِبُ اللّهُ الْحَقَّ وَ الْبطِلَ فَاَمَّا الزَّبَدُ فَیَذْهَبُ جُفآءً وَ اَمّا ما یَنْفَعُ النّاسَ فَیَمْکُثُ فِی الْاَرْضِ کَذلِکَ یَضْرِبُ اللّهُ الْاَمْثالَ» ؛ خداوند از آسمان آبی فرستاد ؛ و از هر درّه و رودخانه ای به اندازه آنها سیلابی جاری شد ؛ پس سیل بر روی خود کفی حمل کرد ؛ و نیز از آنچه [در کوره ها] برای به دست آوردن زینت آلات یا وسایل زندگی، آتش روی آن روشن می کنند کف هایی مانند آن به وجود می آید. خداوند، حقّ و باطل را چنین مثل می زند! اما کف ها به بیرون پرتاب می شوند ؛ ولی آنچه به مردم سود می رساند [آب یا فلز

خالص] در زمین می ماند ؛ خداوند این چنین مثال می زند.

شرح و تفسیر

«اَنْزَلَ مِنَ السَّماءِ ماءً فَسالَتْ اَوْدِيَةٌ بِقَدَرِها» ؛ خداوند از آسمان آب نازل کرده است ؛ دانه های شفّاف باران نازل می شود ؛ از کوه ها سرازیر می گردد و وارد درّه ها و وادی ها می شود ؛ هر کدام از این دره ها به اندازه ظرفیّت و گنجایش خود آب می گیرد ؛ آب در رودهای کوچک، رودخانه بزرگی به وجود می آید ؛ و نتیجه آبِ چندین رودخانه بزرگ، سیلاب عظیمی خواهد شد.

«فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَداً رابِياً» ؛ سیلابی که از آب باران، نهرها و جویبارها به وجود آمده است، امواج خروشانی دارد. این آب ها هنگامی که با سنگ ها و موانع ته رودخانه برخورد می کند کف هایی بر روی آن ظاهر می شود. این کف ها بر روی آب قرار می گیرد و آب در زیر کف ها به حرکت خود ادامه می دهد.

«وَ مِمّـا يُوقِـدُونَ عَلَيْهِ فِى النّـارِ ابْتِغاءَ حِلْيَهٍ اَوْ مَتعٍ زَبَـدٌ مِثْلُهُ» کف های رونشـین و متکبر و توخالی مخصوص آب نیست، بلکه بر روی فلزات نیز به هنگام ذوب شـدن کفی می نشـیند، سـنگ آهن، سـنگ مس وماننـد آن، وقتی که ذوب می شود فلز آن ته نشین می شود و کف هایی بر روی آن قرار می گیرد.

نکته جـالبی که در این قسـمت از آیه به چشم می خورد «مِمّا یُوقِـدُونَ عَلَيْهِ»، این است که به تعبیر آیه، آتش را بر روی فلزات قرار می دهنـد تـا آب شود، در حـالی که معمولاً ـ در کارخانه ها آتش را زیر فلزات و کوره های آن قرار می دهنـد. اما اخیرا، کارخـانه هـای پیشـرفته، هم از زیر آنهـا حرارت وارد می کننـد، و هم بر روی آنهـا آتش قرار می دهنـد ؛ یعنی از همه اطراف حرارت وارد می کنند. و این مطلب جالبی است که قرآن قرن ها پیش، بدان اشاره کرده است.

«كَذلِكَ يَضْرِبُ اللّهُ الْحَقَّ وَ الْبطِلَ» ؛ خداوند متعال برای روشن شدن حق و

باطل که سابقه ای به درازای تاریخ بشریّت دارد این چنین مثال می زند ؛ یعنی حق را به آب و باطل را به کف آن تشبیه می کند.

«فَاَمَّا الزَّبَدُ فَیَذْهَبُ جُفآءً» ؛ آری ؛ مثال حقّ و باطل، مثال آب و کف های روی آب است. کف های روی سیلاب اگر چه تفوّق طلب و پر سر و صدا هستند ؛ لیکن به زودی از بین می روند. سیلاب خروشان از دامنه کوه حرکت می کند بر اثر جوش و خروش و برخورد با سنگ ها، کف هایی بر روی آن نمایان می گردد ؛ اما وقتی که آب به جلگه ها و زمین های هموار رسید و جوش و خروش آب فرو نشست ناخالصی ها کم کم ته نشین می شود ؛ کف ها از بین می رود ؛ و آب خالص باقی می ماند. آری عمرِ باطل، کوتاه و سرانجامش نابودی است.

«وَ اَمّا ما یَنْفَعُ النّاسَ فَیَمْکُثُ فِی الْاَرْضِ» آب و فلزات خالص که برای مردم سودمند است، باقی می ماند. به هر حال، آب یا روی زمین باقی می ماند و از آن در

ص:۲۴۲

نوشیدن و آبیاری و امثال آن استفاده می کنند و یا به صورت آب های زیرزمینی ذخیره می شود که در آینده با حفر چاه ها و یا خود به صورت چشمه های خودجوش مورد استفاده قرار می گیرند.

«کَذلِکَ یَضْرِبُ اللّهُ الْأَمْثالَ» ؛ خداوند بدین گونه مثل ها را بیان می کند تا مردم با این مثل ها امور عقلی را بهتر بفهمند و درک کنند .

ص:۲۴۳

بیست و سوّمین مثال: تقوا برات بهشت

خداوند متعال در آیه شریفه ۳۵ سوره «رعد» می فرماید: «مَثَلُ الْجَنَّهِ الَّتی وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْری مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهرُ اُكُلُها دائِمٌ وَ ظِلُّها تِلْكَ عُقْبَی الَّذینَ اتَّقَوْا وَ عُقْبَی الْكفِرینَ النّارُ» ؛ توصیف بهشتی که به پرهیزکاران وعده داده شده، [این است که] نهرهای آب از زیر درختانش جاری است، میوه آن همیشگی، و سایه اش دائمی است ؛ این سرانجام کسانی است که پرهیزگاری پیشه کردند ؛ و سرانجام کافران، آتش است.

شرح و تفسیر

با توجه به مقدمه فوق، آیه مَثَل نیز از جمله آیاتی است که در صدد ارایه شبهی از اوصاف بهشت است و با بیان و مثال به ترسیم جایگاه پرهیزکاران همّت گماشته است. از این رو، خبر آیه محذوف است. یعنی آیه بدین شکل بوده

است: «مَثَلُ الْجَنَّهِ الَّتی وُعِدَ الْمُتَّقُونَ کَجَنَّهٍ تَجْری...» ؛ باغ هایی در بهشت است، نه مثل باغ های دنیای ما ؛ زیرا اولاً، آب آن باغ ها خودجوش است و در پای هر درختی چشمه ای است و نیازی نیست که از خارج تأمین گردد و دوم این که میوه های آن چهارفصل و همیشگی است. سوم این که، سایه درختانش همیشگی و جاودانه است ؛ یعنی برگ های آن هرگز نمی ریزد.

پیام مهم آیه

از آیات متعددی درمی یابیم که میزان پاداش الهی در آخرت، تقوا است. درباره تقوا، بحث های فراوانی شده است. در این نوشتار به منظور درک بیشتر ارزش تقوا که گذرنامه و برات بهشت، میزان ارزش انسان و زاد و توشه آخرت است به دو روایت اشاره می شود.

۱ پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله در روایت کوتاه و پرمعنایی می فرماید: «تَمامُ

التَّقْوى اَنْ تَتَعَلَّمَ ما جَهِلْتَ وَ تَعْمَلَ بِما عَمِلْتَ» ؛ تقوای کامل به دو چیز تحقق می یابد: نخست این که، آنچه نمی دانی و بدان ناآگاهی فراگیری ؛ و دیگر این که، به آنچه می دانی جامه عمل بپوشانی(۱)

بر اساس این روایت، ندانستن عذر تلقّی نمی شود، بلکه انسان موظّف است آنچه را نمی داند بیاموزد و سپس به آن عمل کند. در روز قیامت به کسانی که می گویند نمی دانیم، خطاب و عتاب می شود که چرا یاد نگرفتید؟!(۲)

۲ حضرت علی علیه السلام نیز در روایت کوتاه و جالبی می فرماید: «مَنْ مَلِکَ

۱- میزان الحکمه، باب ۴۱۷۳، حدیث ۲۲۱۷۹ .

۲- بحارالانوار، جلد ۲، صفحه ۲۹ و ۱۸۰ و جلد ۷، صفحه ۲۸۵ .

شَهْوَتَهُ کانَ تَقِیّا» ؛ کسی که مالک شهواتش باشد باتقوا است. (۱)

انسان با تقوا مالک غضب، شهوت، حبّ جاه و مقام، حبّ شهرت جناح گرایی و... است و بر همه این امور تسلّط دارد.

این دو روایت تعریف زیبا، جامع و قابل فهمی از تقوا را به ما ارائه می دهد و باید سعی کنیم با رعایت و تحقق بخشیدن به این دو روایت شریف مخصوصا در ماه مبارک رمضان که ماه تقوا و خودسازی است برات بهشت و بهترین زاد و توشه سفر آخرت را کسب کنیم و خود را به تقوای الهی زینت ببخشیم.

۱- میزان الحکمه، باب ۴۱۷۳، حدیث ۲۲۱۷۴ .

بیست و چهارمین مثال: اعمال کافران

اعمال کافران

قرآن در آیه شریفه ۱۸ سوره ابراهیم می فرماید: «مَثَلُ الَّذینَ کَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمٰلُهُمْ کَرَمادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرّیحُ فی یَوْمٍ عاصِفٍ لا یَقْدِرُونَ مِمّا کَسَبُوا عَلی شَیْ ءٍ ذلِکَ هُوَ الضَّللُ الْبَعیدُ» ؛ اعمال کسانی که به پروردگارشان کافر شدند، همچون خاکستری است در برابر تندباد در یک روز طوفانی ؛ آنها توانایی ندارند تا کمترین چیزی از آنچه را انجام داده اند، به دست آورند ؛ و این همان گمراهی دور و دراز است.

دور نمای بحث

آیه شریفه مَثَل در صدد بیان اعمال نیک کفار برآمده، می فرماید: آنها چون فاقد ایمان به خدا هستند، اعمالشان پذیرفته نمی شود. از این رو، بر اساس آیه شریفه احتمال این که اعمال نیک آنها جدا از کفر و بی ایمانی آنها محاسبه شود،

مردود شمرده شده است.

شرح و تفسیر

«مَثَلُ الَّذینَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ» مثل های قرآن مجید از جهتی بر دو دسته تقسیم می شود:

یـک دسـته مثـل هـایی است که برای اعمـال انسان ها زده می شود. آیه شـریفه از زمره این مثال هاست که درباره اعمال کفّار بحث می کند.

دسـته دیگر مثل هایی است که برای اشـخاص زده می شود و خود اشـخاص را به چیزی تشبیه می کنـد ؛ مثلاً آیه شـریفه ۲۶۱ سوره بقره که شـرح آن گـذشت انسان انفاق کننـده را به دانه گنـدمی تشبیه می کنـد که هفتصـد دانه بلکه بیشتر محصول می دهد.

به هر حال، آیه شریفه مَثَل را برای کسانی می زند که نسب به پروردگارشان

ص:۲۴۹

کافر شـده اند. نکته جالب توجه این که در این جا به جای کلمه «اللّه کلمه «ربّ» به کار برده شده است ؛ یعنی ای انسان! آثار پروردگارت را در همه جا می بینی! لطف و رحمت حضـرت حق را در تمام اعضای بـدنت و در تمام لحظات زنـدگیت شاهد هستی! از نعمت هایی که به تو داده است که تنها یکی از آنها برای یک عمر شکرگزاری کافی است هر روز استفاده می کنی و خلاـصه در تمـام عمر تحت تربیت و نظر او هستی، ولی باز کفر می ورزی و از او روی گردان می شوی! در حالی که انسان باید همیشه از ولی نعمت و مربی و کسی که به او نعمت می بخشاید سپاس گزار باشد.

«اَعْمٰلُهُمْ کَرَمادٍ» ؛ آیه شـریفه، اعمال نیک کفّار را به خاکستر تشبیه می کنـد و در آیه از اعمال زشت آنها بحثی به میان نیامده است ؛ زیرا اعمال زشت آنها آنقدر بی ارزش است که جای گفتگو و بحث ندارد و آیه

تنها به بررسی اعمال نیک آنها برآمده است.

«اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّیحُ فی یَوْمٍ عاصِفٍ لا یَقْدِرُونَ مِمّا کَسَبُوا عَلی شَیْ ءٍ» ؛ اعمال کافران و انسان های بی ایمان، به خاکستری می مانـد که در روزهای طوفانی، تنـدباد شدیدی آن را به آسـمان می برد و پراکنده می سازد به گونه ای که هیچ کس قدرت به دست آوردن هیچ چیز از آن را ندارد.

ذرات خـاکستر بسـیار ریز و کوچـک است. وقتی پراکنـده شود همرنگ محیط می گردد ؛ به گونه ای که نه تنها صاحب آن، بلکه اگر همه اهالی یک شهر جمع شوند قدرت نخواهند داشت حتی یک مثقال آن را جمع آوری کنند تا چه رسد به این که روز، روز طوفانی باشـد و تنـدباد شدیـد و قوی نیز در جریان باشد که در این صورت حقیقتا هیچ قدرتی توانایی بر کسب هیچ مقدار آن را نخواهد داشت!

تندباد بی ایمانی و کفر نیز اعمال خیر و نیک کافران را چنین مورد هدف قرار

ص:۲۵۱

داده، آن را نابود می سازد ؛ به طوری که هیچ چیزی از آن نصیب کافر نمی شود و کافر از آن بهره ای نمی برد.

«ذلِـکَ هُوَ الضَّلـلُ الْبَعیـدُ» ؛ این انحراف کفّار بی ایمان، یک گمراهی دور است که صاحبان آن به راحتی و به سـهولت به راه حق بازنمی گردند و هدایت آنها به راه راست کاری بس مشکل است.

ص:۲۵۲

بیست و پنجمین و بیست و ششمین مثال: کلمه «طیّبه» و «خبیثه»

کلمه «طیّبه» و «خبیثه»

در آیات شریفه (۲۴ ، ۲۵ و ۲۶) سوره ابراهیم که بیست و پنجمین و بیست و چهارمین مثل را مورد بررسی قرار می دهد، چنین آمده است:

«اَلَمْ تَرَ کَیْفَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً کَلِمَةً طَیِّبَةً کَشَجَرَةٍ طَیِّبَةٍ اَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ. تُؤْتیاُکُلَها کُلَّ حینٍ بِأِذْنِ رَبِّها وَ یَضْرِبُ اللّهُ الْاَمْثالَ لِلنّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَذَکَّرُونَ. وَ مَثَلُ کَلِمَةٍ خَبیثَةٍ کَشَجَرَةٍ خَبیثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ ما لَها مِنْ قَرارٍ» ؛ آیا ندیدی چگونه خداوند «کلمه طیّبه» [و گفتار پاکیزه] را به درخت پاکیزه ای تشبیه کرده که ریشه آن [در زمین] ثابت، و شاخه آن در آسمان است؟! هر زمان میوه خود را به اذن پروردگارش می دهد. و خداوند برای مردم مثل ها می زند، شاید متذکر شوند [و پند گیرند]. [همچنین] کلمه «خبیثه» [و سخن آلوده] را به درخت ناپاکی تشبیه کرده است که از روی زمین

بر کنده شده، قرار و ثباتی ندارد.

ویژگی های ۵ گانه شجره طیّبه

«اَلَمْ تَرَ کَیْفَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً کَلِمَهً طَیِّبَهً کَشَجَرَهٍ» ؛ ای پیامبر و ای انسانی که این آیات الهی را می شنوی! مگر مشاهده نکردی که خداوند چگونه برای کلمه «طیّبه» به درختی مثال زده است؟ این درخت دارای پنج ویژگی مهم است:

۱ «طَیِّبَهٌ» ؛ نخستین ویژگی این درخت این است که پاک و پاکیزه و خوشبو است. برخی از درختان همه قسمت های آن قابل استفاده و خوش منظر و خوش بو است. شاخه ها، برگ ها، ساقه ها، ریشه ها، میوه ها، و حتّی شیره آن ؛ ولی برخی از درختان میوه ای تلخ، ریشه ای گندیده، منظره ای زشت و ناخوشایند، برگ هایی بی رمق، شاخه هایی ناموزون و شیره ای تلخ دارند.

درختی که آیه شریفه به آن مثال زده است از جمله درختان پاک و پاکیزه است.

ص:۲۵۴

۲ «أُصُولُها ثابِتٌ» ؛ ویژگی دیگر این درخت این است که ریشه آن در زمین مستحکم است. یکی از قدرت نمایی های پروردگار این است که تناسبی بین شاخه ها و ریشه های هر درختی برقرار کرده است. درخت هر مقدار دارای شاخه های بلندتر و سنگین تر باشد، ریشه های آن فراوان تر و در اعماق زمین بیشتر نفوذ می کند ؛ به گونه ای که این ریشه بسان طناب های مختلف آن درخت را در مقابل طوفان حفظ می کند.

۳ «وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ» ؛ سومین ویژگی این درخت رشد صعودی آن است ؛ یعنی شاخه های این درخت به طرف آسمان رشد می کند.

بی شک مأموریّت و نقش ریشه های فرو رفته در زمین استحکام درخت و تغذیه رسانی به تنه و شاخ و برگ آن است ؛ اما آنچه جای پرسش دارد این است که شاخه های سر به فلک کشیده آن چه نقشی دارد ؟

وجود شاخه های رو به بالا و سر به آسمان کشیده، آثار و فواید مختلفی دارد که به برخی از آن اشاره می شود:

الف: شاخه های سر به فلک کشیده از هوا بهتر استفاده می کنند و جریان تنفّس را شایسته تر انجام می دهند ؛ چه این که برگ درختان نیز تنفّس می کنند و عجیب این که بازدهی تنفّس درختان درست برعکس بازدهی تنفّس انسان است ؛ یعنی درختان در جریان تنفّس خود، کربُن هوا را می گیرند و اکسیژن موجود در درخت را پس می دهند ؛ بر عکس دستگاه تنفّسی انسان که اکسیژن موجود در هوا را می گیرد و کربن موجود در بدن انسان را به هوا انتقال می دهد.

فلسفه این جریان معکوس آن است که اگر جریان تنفّس انسان به عکس تنفّس درختان عمل نکند، در مدّت زمانی کوتاه در سراسر کره زمین زندگی برای نوع بشر غیر ممکن می شود ؛ زیرا اکسیژن های موجود در هوا به تدریج مصرف

می شود و در هوا جز کربن چیزی برای تنفّس نمی ماند و این امر سبب نابودی انسان می گردد.

به همین جهت در شهرها، مخصوصا شهرهای بزرگ که به دود ماشین ها و کارخانه ها آلوده هستند، توصیه می شود که درختان و فضاهای سبز بیشتری ایجاد شود تا در رفع آلودگی هوا و تأمین اکسیژن لازم مؤثّر باشد.

یکی از فواید بادها جابه جایی هواهای آلوده و فاقد اکسیژن با هوای سالم است.

خداوند به وسیله بادهای رحمت، هواهای آلوده شهرها را خارج می کند و به جای آن هوای سالم و تمیز می آورد و این امر خود در بهبود هوا تأثیر بسزایی دارد.

ب: شاخه های سر به فلک کشیده از نور خورشید بهتر استفاده می کند. نور آفتاب سبب می شود که عملیّات تنفّس درختان و کربن گیری و آزاد کردن اکسیژن بهتر انجام گردد ؛ به همین جهت فضای باغ در روزهای فرح بخش و در

شب ها هوا سنگین و برای مدّت زیاد غیرقابل تحمّل است.

ج: شاخه های رو به بالا از گرد و غبار و آلودگی های زمین که با عدم رعایت برخی از اصول بهداشتی توسّط انسان ها ایجاد می شود در امان هستند و این آلودگی ها کمتر به چنین درختانی سرایت می کند.

شاخه های آن سر به فلک کشیده است ؛ زیرا چنین شاخه هایی هم بهتر تنفّس می کنند و هم از نور خورشید بیشتر و بهتر بهره برداری می نمایند و هم از آلودگی های زمین کمتر رنج می برند.

۴ «تُؤْتی اُکُلَها کُلَّ حینٍ» ؛ ویژگی چهارم این درخت دائمی بودن میوه های آن است. «شجره طیّبه» درختی است که در چهار فصل سال میوه دارد و هر زمان انسان دست به سوی آن دراز کند، ناامید و دست خالی بازنمی گردد.

۵ «بِإِذْنِ رَبِّها» ؛ آخرین ویژگی درخت «طیّبه» این است که علیرغم

ص:۲۵۸

ویژگی ها و میوه چهار فصل آن به فرمان خداوند بر اساس طبیعت و نظام آفرینش سیر می کند. بنابراین، همگی تسلیم فرمان خداوند هستند، نه تنها چنین درختانی، بلکه تمام موجودات جهان آفرینش تسلیم اویند «وَ لَهُ اَسْلَمَ مَنْ فِی السَّمواتِ وَ الْاَرْضِ» (۱)

۲ ویژگی شجره خبیثه

«وَ مَثَلُ کَلِمَهٍ خَبیثَهٍ کَشَجَرَهٍ خَبیثَهٍ»: و اما مَثَل کلمه «خبیثه» و گفتار بد و آلوده و زشت، همانند درخت خبیث و بدبو و بدطعم و بدمنظره است.

این دو درخت خبیث دارای دو ویژگی است :

۱ «اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ» ؛ نخستین ویژگی این درختِ خبیثِ آلوده

ص:۲۵۹

۱- ۸۳ / آل عمران .

کثیف این است که از ریشه درآمده است و بر خلاف درخت طیّبه که ریشه های آن همچون طناب های محکم و متعدّدی آن را در برابر طوفان ها و بادهای سهمگین محافظت می کرد، این درخت ریشه هایش قطع گردیده و از لابلای زمین خارج گردیده است .

۲ «ما لَها مِنْ قَرارٍ» ؛ چنین درختی که ریشه هایش از زمین درآمده است، هیچ قرار و ثباتی ندارد و با کوچک ترین حادثه و با کمترین وزش بادی جابه جا می شود.

چنین درختی، که نه میوه ای دارد، و نه عطر و بوی خوشی، و نه سایه مناسبی ایجاد می کند تنها و تنها به درد سوختن می خورد.

بسوزند چوب درختان بی بر سزا خود همین است مر بی بری را

ص: ۲۶۰

«کلمه طیّبه» چیست؟

مفسّران در معنا و تفسیر «کلمه طیّبه» بحث و گفتگو دارند که به برخی از نظریّات آنها اشاره می شود:

۱ برخی معتقدند که مراد از «کمله طیّبه»، کلمه طیّبه «لااله الا اللّه است.(۱)

این کلمه مبارک بسان شجره طیّبه ای است که ریشه هایش مستحکم و استوار، و شاخه هایش سر به آسمان کشیده است، و در واقع درخت سعادت انسان محسوب می گردد. این درخت که همان حقیقت توحید است قلب انسان را زنده می کند و همه بت ها را می شکند. در مقابل بت پول، رشوه، ربا، دزدی و تجاوز سجده نمی کند ؛ برای حفظ مقام هزاران دروغ نمی گوید، و برای حفظ مال

۱ مجمع البیان، جلد ۶، صفحه ۳۱۲ .

۱- مجمع البیان، جلد ۶، صفحه ۳۱۲ .

دنیا دست به جنایت نمی زند ؛ زیرا این گونه اعمال شرک و بت پرستی است و بدین جهت است که انسان ریاکار را در آخرت به اسم منافق و فاجر می خوانند. (۱)

وقتی توحید در دل انسان زنده شد، هواپرستی که عامل اصلی تمام انحرافات است نابود می شود .

از این رو، در روایت زیبایی آمده است: «اَبْغَضُ اِلهٍ عُبِدَ عَلی وَجْهِ الْاَءرْضِ الْهَوی» ؛ بدترین بت ها که در روی زمین همیشه مورد پرستش قرار می گرفته است، بت هوی و هوس است. (۲)

مادرِ بت ها بت نفس شماست زانکه آن بت مار و این بت اژدهاست

اگر شجره طیبه توحید در قلب انسان کاشته شد این بت ها کنار می رود.

ص:۲۶۲

۱- میزان الحکمه، باب ۱۴۰۹، حدیث ۶۷۸۴ .

۲- المحجه البیضاء، جلد ۸، صفحه ۴۴ .

۲ برخی از مفسّران بر این اعتقادند که مراد از کلمه طیّبه «شخص مؤمن» است. در قرآن مجید، بر موجودات «کلمه اللّه اطلاق شده است ؛ مؤمن هم کلام الهی است. خورشید، ماه، ستارگان، زمین و آسمان همه کلمه اللّه هستند ؛ یعنی این ها در کتاب آفرینش و تکوین جزء کلمات اللّه به شمار می آیند ؛ همان گونه که در مورد حضرت مسیح علیه السلام کلمه اللّه استعمال شده است (۱)

درخت وجود مؤمن مانند شجره طیّبه دارای میوه های مختلفِ تمام فضل از قبیل سخاوت، شجاعت، جود، مهر، محبّت، احسان، ایمان و مانند آن است. (۲)

۳ برخی نیز «کلمه طیّبه» را به امامان معصوم علیهم السلام تفسیر کرده اند. این بزرگواران شجره طیّبه ای هستند که شاخسار وجودی آنها سرشار از میوه هاست که هر کس به تاریخ زندگی شان، به مزار و حرمشان و به کلمات و

۱- ۳۹ / آل عمران .

۲- التبیان، جلد ۶، صفحه ۲۹۲ .

سخنانشان، نزدیک شود و دست نیاز به سوی آنها دراز کد، بی بهره نخواهد.(۱)

۴ «علماء» تفسیر دیگری برای کلمه طیبه هستند ؛ زیرا مردم از میوه های وجود آنها بهره می برند.

۵ «فکر پاک» پنجمین تفسیری است که برای کلمه طیّبه بیان شده است. افکار پاک، شجره طیّبه ای هستند که در طول تاریخ ثابت و برقرار می مانند.

۶ ششمین تفسیری که برای کلمه طیّبه گفته اند، «سخن خوب» است. گاهی یک سخن خوب ماندگار می شود و افراد زیادی درجامعه ازآن استفاده می کنند(۲)

۱ تفسیر نمونه، جلد ۱۰، صفحه ۳۴۰ .

۲ تفاسیر دیگری نیز برای «کلمه طیّبه» ذکرشده است. به تفسیر المیزان، جلد ۲۳ (فارسی)، صفحه ۷۸ و ۷۹ و تفسیر نمونه، جلد ۱۰، صفحه ۳۳۱ مراجعه فرمائید .

۱- تفسیر نمونه، جلد ۱۰، صفحه ۳۴۰ .
۲- تفاسیر دیگری نیز برای «کلمه طیّبه» ذکرشده است. به تفسیر المیزان، جلد ۲۳ (فارسی)، صفحه ۷۸ و ۷۹ و تفسیر نمونه، جلد ۱۰، صفحه ۳۳۱ مراجعه فرمائید .

بیست و هفتمین مثال: مثال والایی برای خداوند

خداوند در آیه شریفه ۶۰ سوره نحل می فرمایـد: «لِلَّذینَ لا یُؤْمِنُونَ بِالْاخِرَهِ مَثَلُ السَّوْءِ وَ لِلّهِ الْمَثَلُ الْاَعْلی وَ هُوَ الْعَزیزُ الْحَکیمُ» ؛ برای آن ها که به سرای آخرت ایمان ندارند، صفات زشت است ؛ و برای خدا، صفات عالی و او قدرتمند و حکیم است.

کسانی که به روز قیامت ایمان ندارنـد و معاد را چه در عقیـده و چه در عمل نپـذیرفته انـد مثل های بـدی دارنـد ؛ مانند همان مثال هایی که در قرآن مجید برای آنها ذکر شده است.

مثالی که در آیه ۱۷ سوره بقره درباره منافقان بیان شده است از این جمله است ؛ در این مثال خداوند می فرماید: «مَثَلُهُمْ کَمَثَلِ الَّذِی اسْتَوْقَدَ نارا فَلَمّا اَضاءَتْ ما حَوْلَهُ ذَهَبَ اللّهُ بِنُورِهِمْ وَ تَرَکَهُمْ فی ظُلُماتٍ لا یُبْصِرُونَ» ؛ مثل آنان [منافقان

[همانند کسی است که آتش افروخته اند [تا بیابان تاریک، راه خود را بیابند] ؛ همانند کسی که آتش افروخته اند [تا در بیابان تاریک، راه خود را بیابند] ؛ ولی هنگامی که آتش اطراف او را روشن ساخت، خداوند [طوفانی می فرستد] و آن را خاموش می کند ؛ و در تاریکی های وحشتناکی که چشم کار نمی کند، آنها را رها می سازد. (۱)

و نیز همانند مثلی که در آیه ۱۷۶ سوره اعراف آمده است که در آن آیه، خداوند انسان های مشرک را به سگ هاری تشبیه کرده است که نه به دوستان خود احترام می گذارد و نه به دشمنانش. (۲)

۱- شرح و تفسیر این مثل در اوایل کتاب به صورت مشروح گذشت .

۲- شرح و تفسیر این مثل در اوایل کتاب به صورت مشروح گذشت .

«وَ لِلّهِ الْمَثَلُ الأَعْلى وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ» ؛ ولی خداوند مثال های اعلی و والایی دارد اگرچه هر مثالی برای خداوند در نظر گرفته شود ناقص است ؛ زیرا مثال های ما از موجودات عالم امکان است و آنها همه محدود و ناقص هستند و روشن است که نمی توان ذات نامحدود کاملی را با موجودات محدود و ناقص به تصویر کشید و شاید آیه شریفه «فَلا تَضْرِبُوا لِلّهِ الْأَمْثالَ» (۱) به همین مسئله اشاره دارد.

علیرغم مطلب فوق، اگر بخواهیم مثالی برای خداوند بیان کنیم، آیه شریفه ۳۵ سوره نور برای این امر شایسته تر است ؛ چه این که در آن آیه خداوند به نور

تشبیه شده است ؛ زیرا در عالم آفرینش هیچ موجودی مفیدتر، بابرکت تر،

۱- ۷۴ / نحل .

لطیف تر و سریع تر از نور نیست. از این رو، برای خداوند مثل های زیبا و والا و اعلی است.

پرسش: برخی این سؤال در ذهنشان خطور می کند که همه چیز را خداوند آفریده است، پس چه کسی خداوند را آفریده است ؟

پاسخ: آری ؛ همه چیز را خداوند آفریده است، ولی هیچ کس خدا را نیافریده است ؛ زیرا خداوند موجودی ازلی و ابدی است ؛ یعنی همیشه بوده و خواهد بود. اصلاً، آفریده نشده تا در پی آفریننده او باشیم. به منظور روشن شدن مطلب به مثال زیر که امور معقول را در لباس محسوسات می آورد توجه کنید:

دانشمندان می گویند مبدأ تمام انرژی ها خورشید است ؛ چه این که درخت هایی که منبع نور و گرما هستند، انرژی خود را از خورشید می گیرند.

ذغال سنگ ها که باقیمانده جنگل های دوران گذشته هستند نیز معلول

انرژی خورشید هستند. حتّی نفت که اکنون از منابع مهم انرژی جهان است منبع اصلی انرژی آن، خورشید است ؛ زیرا می گویند: نفت باقیمانده حیوان های گذشته است که در دل خاک ها دفن شده اند و روشن است که حیوانات از گیاهان تغذیه می شوند و گیاهان هم از نور آفتاب استفاده می کنند .

توربین های بزرگ نیز که بر آبشارها نصب می شوند و تولید انرژی برق می کنند، انرژی خود را از خورشید می گیرند بدین گونه که خورشید به دریاها می تابد، آب ها بخار می شود، بخارها تبدیل به ابر می گردد، ابرها باران های بابرکت را نازل می کنند، باران ها سیلاب هایی به وجود می آورند و سیلاب ها بر توربین ها جاری می شوند و در نتیجه تولید برق می نمایند .

اما نیرو و انرژی آفتاب از خود اوست ؛ یعنی از خارج انرژی به خورشید می رسد، بلکه انرژی از ذات خود خورشید می جوشد.

ص:۲۶۹

حال، با این که خورشید یک مخلوق خدا است، اما منبع انرژی است و لازم نیست از جای دیگر انرژی او تأمین شود (با این مثال) روشن می شود که خداوند متعال نیز ازلی و ابدی است و نیازی نیست که آفریننده ای داشته باشد و یا قدرت او از جایی تأمین شود.

ص:۲۷۰

بیست و هشتمین مثال : بت پرستان و خداپرستان

خداوند در آیه شریفه ۷۵ سوره نحل در بیست و هفتمین مثل می فرماید: «ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً عَبْدا مَمْلُوکا لا یَقْدِرُ عَلی شَیْ ءٍ وَ مَنْ رَزَقْناهُ مِنّا رِزْقا حَسَنا فَهُوَ یُنْفِقُ مِنْهُ سِرّا وَ جَهْرا هَلْ یَسْتَوُونَ الْحَمْدُلِلّهِ بَلْ اَکْثَرُهُمْ لا یَعْلَمُونَ»؛ خداوند مثالی زده است: برده مملوکی را که قادر بر هیچ چیز نیست ؛ و انسان [با ایمانی] را که از جانب خود، رزقی نیکو به او بخشیده ایم، و او پنهان و آشکار از آنچه خدا به او داده، انفاق می کند ؛ آیا این دو نفر یکسانند؟! ستایش مخصوص خداست ولی اکثر آنها نمی دانند.

دورنمای بحث

آیه مَثَل به گفتگو از بت پرستان و مؤمنان پرداخته است. خداوند بت پرستان را به بردگانی تشبیه کرده است که هیچ مال و سرمایه ای ندارند و در

ص:۲۷۱

تصمیم گیری خود آزاد نیستند ؛ ولی مؤمنان علاوه بر آنکه دارای سرمایه ای از ناحیه خداوند هستند، دیگران را نیز در سرمایه خود سهیم می دانند.

شرح و تفسیر

آیه شریفه مَثَل در صدد است تا بین یک مؤمِن خداپرست و یک مشرکِ بت پرست تمیز دهد. بت پرستان به برده ها و غلامان و کنیزانی تشبیه شده اند که از خود هیچ اختیاری نداشته و همواره در اختیار مولای خود هستند ؛ نه مالک مال و سرمایه ای هستند و نه قدرت تصمیم گیری دارند، بلکه حتّی بعضی از مالکان به خود اجازه می دادند که به هنگام غضب و ناراحتی برده های خود را بکشند.

آنها معتقد بودند که می توانند هرگونه تصرّفی در اموال خویش بنمایند. انسانِ بت پرستِ مشرک همانند چنین برده مملوک، فاقد اختیار و اراده است.

اما انسانِ مؤمنِ خداپرست، بسان انسان آزادی است که

ص:۲۷۲

خداوند به او روزی داده است ؛ روزی نیک و خوش، و نه تنها خود از آن بهره می گیرد، بلکه در آشکار و پنهان از آن انفاق می کند و دیگران را نیز از آن بهره مند می سازد.

آیا این دو مساوی هستند؟ بی شک مساوی نیستند. آنچه که بت پرستان را به این کار کشانده است، جهل و نادانی آنهاست.

ص:۲۷۳

بیست و نهمین مثال: مشرک و مؤمن

مشرک و مؤمن

خداوند در آیه شریفه ۷۶ سوره نحل در بیست و هشتمین مثل با مقایسه بین مشرك و مؤمن می فرماید: «وَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً رَجُلَیْنِ اَحَدُهُما اَبْکَمُ لا یَقْدِرُ عَلی شَیْ ءٍ وَ هُوَ کَلٌّ عَلیمَوْلیهُ اَیْنَما یُوَجِّهْهُ لایَأْتِ بِخَیْرٍ هَلْ یَسْتَوی هُوَ وَ مَنْ یَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَ هُوَ عَلی صِراطٍ مُسْتَقیمٍ» خداوند مثالی زده است: دو نفر که یکی از آن دو، گنگ مادرزاد است ؛ و قادر بر هیچ کاری نیست ؛ و سربار صاحبش می باشد ؛ او را در پی هر کاری بفرستد، خوب انجام نمی دهد ؛ آیا چنین انسانی، با کسی که امر به عدل و داد می کند، و بر راهی راست قرار دارد، برابر است؟!

ص:۲۷۴

ویژگی های ۵گانه مشرکین

«وَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلًا رَجُلَیْنِ» ؛ در این مثال که مشرکان و مؤمنان با یکدیگر مقایسه شده است، خداوند دونفر را در نظر گرفته است ؛ نفر اوّل که مثال مشرک است دارای پنج ویژگی است که بدان اشاره می شود:

۱ «اَحَدُهُما اَبْکَمُ» ؛ اولین ویژگی این انسان این است که «ابکم: گنگ» است. عرب برای انسان «لال و گنگ» دو واژه دارد، نخست «اَخْرَص» و دیگری «اَبْکَم». اخرص به گنگی اطلاق می شود که در بدو تولّد لال نبوده است، بلکه در طول زندگی به خاطر حادثه ای قدرت سخن گفتن را از دست داده است ؛ ولی به کسانی که از بدوِ تولّد از این نعمت بزرگ الهی محروم بوده اند، «ابکم» می گویند.

برخی از اهل لغت نیز علاوه بر مطلب مذکور گفته اند: «ابکم به انسان گنگ

ص:۲۷۵

مادرزادی گفته می شود که گنگی او سرچشـمه اش ضعف قوای عقلانی وعقب ماندگی ذهنی او باشد». بنابراین «ابکم» کسی است که مغز ناتوانی دارد و بر اثر آن گنگ و لال به دنیا آمده است، که قرآن شخص مشرک را گنگ مادرزاد می شناساند.

۲ «لا ـ یَقْـدِرُ عَلی شَـیْ ءٍ» ؛ دومین ویژگی این انسـان، این است که توانایی بر هیـچ چیز نـدارد ؛ هم از نظر جسـمی و هم از نظر روحی ضعیف و ناتوان است.

۳ «وَ هُوَ کَلٌّ عَلی مَوْلیهُ» ؛ ویژگی دیگر چنین انسانی، عدم اسـتقلال و سـربار بودن اوست ؛ یعنی این برده سربار مولایش است. معمولاًـ برده داران بردگان خود را برای حل مشـکلات خود نگهـداری می کننـد ؛ ولی برده مورد مثال نه تنها کار تولیـدی و خدماتی انجام نمی دهد، بلکه تنها مصرف کننده و سربار مولای خویش است.

۴ از عبارت بالا درمی یابیم که چنین شخصی برده است و انسان آزاد

ص:۲۷۶

نیست. به عبارتی، او تعلّق به دیگری دارد و از خود هیچ گونه اختیاری ندارد.

۵ «اَیْنَما یُوَجِّهْهُ لایَأْتِ بِخَیْرٍ» ؛ آخرین ویژگی او، این است که در پی هرکاری برود شکست خورده و ناکام برمی گردد .

بنابراین، مشخصات مشرک به فردی می ماندکه :

۱ برده است و فاقد اختیار ؛

۲ گنگ و لال است آن هم گنگ مادرزاد ؛

۳ قدرت بر انجام هیچ کاری ندارد؛

۴ سربار مولای خویش است ؛

۵ در همه کارهای خود شکست خورده و ناکام است.

«هَلْ یَسْتَوی هُوَ وَ مَنْ...: آیا چنان انسانی با ویژگی های پنجگانه ای که ذکر شد، با انسانی که شرح صفات او خواهد آمد، مساوی است ؟

ص:۲۷۷

۲ ویژگی ممتاز مؤمنین

انسان دیگر (مؤمن) که به توصیف آن خواهیم پرداخت دارای ویژگی ممتاز و بارز است:

۱ «یَأْمُرُ بِالْعَدْلِ» ؛ نخستین ویژگی انسان دوم این است که همواره به عدالت و قِسط امر می کند ؛ این انسان نه تنها خود عادل است و به عدالت عمل می کند ؛ بلکه دیگران و جامعه را نیز به عدالت فرامی خواند ؛ یعنی شخصیّتی است دارای مدیریّت و فرماندهی. بدین جهت، مردم را با امر و نهی به عدالت دعوت می کند.

۲ «وَ هُوَ عَلی صِراطٍ مُسْتَقیمٍ» ؛ این انسان علاوه بر آن که عادل است و دیگران را نیز بدین کیش می خواند، بر جادّه مستقیم و صاف قدم می گذارد.

عدّه ای خواهان تحقّق عدالت در جامعه هستند ؛ امّا چون از راه صحیح و

راست وارد نمی شونـد، تئوری عـدالت خواهـانه آنها سـر از ظلم و بیـداد درمی آورد. شایـد بتوان در میان کمونیست ها چنین افرادی را یـافت که واقعا خواهان اجرای عـدالت باشـند ؛ لیکن چون راه کـج و ناصـحیحی را برای تحقّق این امر انتخاب کرده اند، پس از هفتاد سال تبلیغِ کمونیست، سر از ظلم ها و جنایات زیاد و بی سابقه ای درآورده اند.

بنابراین، مثل مؤمن، مَثَل انسان عادل و عدالت خواه است که بر راه راست می رود و مثل کافر و مشـرک، مثل برده گنگِ فاقد اختیار و... است.

آیا مؤمن و مشرک مساوی هستند؟ بی شک احدی عدم مساوات این دو را انکار نکرده است.

ص:۲۷۹

سی امین مثال: تازه مسلمانان سست ایمان

خداوند در آیه ۹۲ سوره نحل در بیست و نهمین مثل می فرمایـد: «وَ لا تَكُونُوا كَالَّتی نَقَضَتْ غَزْلَها مِنْ بَعْدِ قُوَّهٍ اَنْكاثا تَتَّخِذُونَ اَيْمانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ اَنْ تَكُونَ اُمَّهٌ هِیَ اَرْبی مِنْ اُمَّهٍ اِنَّما يَبْلُوكُمُ اللّهُ بِهِ وَ لَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيمَهِ ما كُنْتُمْ فيهِ تَخْتَلِفُونَ» ؛ همانند آن زن [سبک مغز] نباشید که پشم های تابیده خود را پس از استحکام، وامی تابید! در حالی که سوگند [و پیمان] خود را وسیله خیانت و فساد قرار می دهید؛ به خاطر این که گروهی، جمعیّتشان از گروه دیگر بیشتر است [و کثرت دشمن را بهانه ای برای شکستن بیعت با پیامبر می شمرید] خدا فقط شما را با این وسیله آزمایش می کند ؛ و به یقین روز قیامت، آنچه را در آن اختلاف داشتید، برای شما روشن می سازد !

ص:۲۸۰

شرح و تفسیر

«وَ لا تَكُونُوا كَالَّتی نَقَضَتْ غَزْلَها مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ اَنْكاثا» ؛ ای تازه مسلمانان، ای کسانی که با زحمت و تحمّل مشکلات، مراحل اسلام و ایمان را پشت سر گذاشتید و مفتخر به قبولی پاک ترین و بهترین دین آسمانی شدید، مانند آن زن نادان سبک مغزی که ریسمانی می تابید و بعد از تمام شدن کار آن را وامی تابید، نباشد و پس از گرویدن به اسلام و ایمان، زحمت های خود را هدر ندهید و به کفر و شرک بازنگردید.

کار احمقانه این زن متمکّن ابله، این بود که هر روز صبح مقداری پشم آماده می کرد ؛ سپس کنیزهایش را می خواند تا این پشم ها را بتابند و با آن طنابی بسازنند. آنها با زحمت فراوان این کار را انجام می دادند. به هنگام ظهر ناهار می خوردند ؛ پس از صرف ناهار دوباره آن زن، کنیزان خود را فرامی خواند تا این

ریسمان تابیده شده را واتابند و دوباره تبدیل به پشم کنند، آنها نیز چنین می کردند. روز بعد دوباره صبح هنگام پشم ها را طناب و عصرگاهان طناب تابیده را تبدیل به پشم می کردند و این داستان احمقانه هر روز تکرار می شد.

قرآن مجید در این آیه شریفه به تازه مسلمانان سست ایمان هشدار می دهد که مانند آن زن احمق عمل نکنند و از دین و ایمان خود بازنگردند.

«تَتَّخِذُونَ اَیْمانَکُمْ دَخَلاً بَیْنَکُمْ» ؛ ای تازه مسلمانان! ای سست ایمانان! سوگند و پیمان خود را وسیله خیانت و فساد قرار ندهید و در بیعت با خدای خویش تقلّب نکنید.

«اَنْ تَکُونَ اُمَّةٌ هِیَ اَرْبی مِنْ اُمَّةٍ» ؛ شما تنها به این دلیل که مشرکان در اکثریّت هستند و مسلمانان در اقلیّت، برای پیمان شکنی با پیامبر خدا این را بهانه قرار ندهید که این عذر و بهانه شما پذیرفته نیست، بلکه باید به پیمانتان وفادار باشید.

ص:۲۸۲

«اِنَّمـا یَبْلُـوکُمُ اللّهُ بِه» ؛ کـثرت دشـمن و قلّت مسـلمانان، عـذر بـازگشت به کفر نیست، بلکه این خود نوعی امتحـان الهی برای مسلمانان و مؤمنان است. سعی کنید در این امتحان پیروز و سربلند باشید .

«وَ لَیُبَیِّنَنَّ لَکُمْ یَوْمَ الْقِیمَهِ مـا کُنْتُمْ فیهِ تَخْتَلِفُونَ» ؛ بی شـک در روز قیامت خداونـد تمام اختلافات را برطرف می سازد و حقایق ظاهر می شود، و حتّی کافران و مشرکان افسوس می خورند که چرا ایمان نیاوردند.

این مثل، مثل بسیار زیبا، جالب و جاذبی است و هشدار باشی است برای مسلمانانی که طناب ایمان خود را محکم تابیده اند و با زحمت فراوان آن را به اتمام رسانیده اند تا مبادا پس از این همه زحمت با روی آوردن به شرک آن را هدر دهند.

ص:۲۸۳

سی و یکمین مثال: کفران نعمت

کفران نعمت

خداوند متعال در سی امین مثل، در آیه شریفه (۱۱۲ و ۱۱۳) سوره نحل می فرماید: «وَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلًا قَرْیَهً کانَتْ امِنَهً مُطْمَئِنَّهً یَأْتیها رِزْقُها رَغَدا مِنْ کُلِّ مَکانٍ فَکَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّهِ فَاَذاقَهَا اللّهُ لِباسَ الْجُوعِ وَ الْخَوْفِ بِما کانُوا یَصْنَعُونَ. وَ لَقَدْ جاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَکَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمُ الْعَذابُ وَ هُمْ ظالِمُونَ» ؛ خداوند [برای آنان که کفران نعمت می کنند،] مَثَلی زده است: منطقه آبادی که امن و آرام و مطمئن بود ؛ و همواره روزیش از هر جا می رسید ؛ اما نعمت های خدا را ناسپاسی کردند ؛ و خداوند به خاطر اعمالی که انجام می دادند، لباس گرسنگی و ترس بر اندامشان پوشانید. پیامبری از خودشان به سراغ آنها آمد، او را تکذیب کردند ؛ از این رو عذاب الهی آنها را فراگرفت، در حالی که ظالم بودند.

ص:۲۸۴

دورنمای بحث

آیه شریفه مثل، سرنوشت کسانی را بررسی می کند که در مقابل نعمت های فراوان و بی شمار خداوند سپاس نمی گویند. خداوند به سبب ناسپاسی، آنها را مستحق عذابی دردناک دانسته است.

شرح و تفسیر

۴ ویژگی شهرهای نمونه

«وَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً قَرْيَةً» ؛ قرآن مجید انسان های ناسپاس را به «قریه» (۱) و

۱ «قریه» در استعمالات قرآن مجید به معنای روستا نیست، بلکه مطلق جای آباد است ؛ اعم از این که روستا باشد، یا شهر کوچک، و یا شهر بزرگ. بدین جهت، در زمان حضرت یوسف علیه السلام به پایتخت مصر نیز قریه گفته شده است .

آبـادی مثـال زده که این منطقه آبـاد به سـبب نعمت های مادّی و معنوی دارای چهار ویژگی بوده است که آن نعمت ها بر اثر کفران و ناسپاسی نابود گردیدند.

۱ «آمِنَهً» ؛ اوّلین ویژگی این آبادی، «امنیّت» آن است ؛ امنیّتی که مهم ترین نعمت خداوند بر بشـر است و شاید به همین جهت خداوند این نعمت را بر نعمت های دیگر مقدّم داشته است.

حقیقتا، اگر امنیّت نباشـد، اقتصاد خوب و سالم محقّق نخواهـد شد ؛ فراگیری علم و دانش امکان پذیر نخواهد بود ؛ صـنعت و تکنیک ممتاز به وجود نخواهـد آمـد ؛ عبادت صـحیح انجام نخواهـد شـد و خلاصه، هیـچ چیز در یک محیطناامن به درستی انجام نمی گیرد.

ص:۲۸۶

ملّت بزرگوار ایران دفاع مقدّس(۱) را فراموش نخواهند کرد که به هنگام جنگ، وقتی که تجاوز دشمن بعثی به شهرها کشیده شد، گاهی به هنگام نماز صدای آژیر خطر کشیده می شد یا به هنگام خوردن سحری یا افطاری آژیر خطر پیامناامنی می داد، در این وضعیّت ناامن انسان حالی برای عبادت پیدا نمی کرد و متوجه نمی شد که چگونه تکالیفش را انجام می دهد. بنابراین، مسئله امنیّت ارزش ویژه ای دارد که همه چیز حتّی عبادت در سایه آن امکان پذیر است.

هنگامی که حضرت ابراهیم علیه السلام به سرزمین خشک و سوزان مکّه قدم نهاد و

در میان آن کوه های خشن، خانه خدا را بنا نمود، برای آن شهر و اهل آن، دست به

۱- جنگ ناخواسته حکومت بعثی عراق علیه ایران و دفاع مقدّس شیرمردان ایران اسلامی از سال ۱۳۵۹، دو سال پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، شروع شد و هشت سال طول کشید

دعا بلند کرد که خداوند در آیه ۱۲۶ سوره بقره، دعای خلیل خود را چنین نقل می کنـد: «رَبِّ اجْعَلْ هذا بَلَدا امِنا وَ ارْزُقْ اَهْلَهُ مِنَ الثَّمَراتِ مَنْ امَنَ مِنْهُمْ بِاللّهِ وَ الْيَوْمِ الاْخِرِ» ؛ پروردگارا! این سـرزمین را شـهر امنی قرار ده ؛ و اهل آن را که به خـدا و روز قیامت، ایمان آورده اند از ثمرات گوناگون، روزی ده.

در این جملات نورانی نیز ابراهیم خلیـل اوّلین دعـایی که برای اهل مکّه دارد تقاضای امنیّت آن است. در دین مقـدّس اسـلام بزرگ ترین و شدیـدترین مجـازات هـا برای کسانی است که امنیّت جامعه را بر هم می زننـد. از این رو، برای «محارب»، یعنی کسی که سلب امنیّت عمومی می کند، مجازات شدیدی در نظر گرفته شده است که گاهی به اعدام می رسد.

دزدان مسلّح چه با اسلحه گرم و چه با اسـلحه سـرد محارب هسـتند و باید به اشدّ مجازات برسند ؛ همان گونه که کسانی که منطقه وسیعی را ناامن می کنند

«مفسد فی الارض» هستند و مجازات آنها اعدام است.(۱)

۲ «مُطْمَئِنَّةً» ؛ ممکن است یک شهر آباد امنیّت داشته باشد ؛ لیکن امنیّت آن متزلزل و ناپایدار باشد، و نیز ممکن است «امنیّت پیوسته با ثبات» و دوام است ؛ آبادی امنی که در این آیه شریفه بدان اشاره شده است، امنیّت آن پایدار و باثبات است.

۳ «یَأْتیها رِزْقُها رَغَدا مِنْ کُلِّ مَکانٍ» ؛ همان گونه که گذشت همه چیز در سایه امنیّت امکان پذیر است ؛ حتّی یک «اقتصاد سالم و قوی». در این آبادی که امنیّت آن پایدار است، اقتصاد سالم و مفیدی وجود دارد که از هر سو روزی مردم آن فرامی رسد.

۱- مشروح حدّ شرعی محارب و مفسد فی الارض را در کتاب جواهر الکلام، جلد ۴۱، صفحه ۵۶۴ به بعد مطالعه فرمائید .

۴ رهبرِ مردمی با کفایت ؛ «وَ لَقَدْ جاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ» ؛ خداونـد حکیم در کنار نعمت های مادّی (امنیّت پایدار و اقتصاد سالم و قوی) نعمت معنوی نیز به آنـان عنـایت کرده است و آن پیـامبری معصوم و آگاه از خود آنهاست تا تعلیمات و دانش آنها را تکمیل گرداند .

مردم این آبادی که این چهار ویژگی را دارند در آسایش زندگی می کنند ؛ لیکن سپاس این همه نعمت الهی را نمی گویند .

«فَکَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّهِ فَأَذاقَهَا اللّهُ لِباسَ الْجُوعِ وَ الْخَوْفِ» ؛ آری ؛ مردم چنین قریه ای به جای شـکرگزاری، کفران نعمت کردنـد ؛ نعمت های الهی سـبب تکبّر، غرور و خودخواهی آنها گردیـد. آنان به جای اسـتفاده صـحیح از نِعَم الهی ظلم و سـتم کردند و نتیجه این ناسپاسـی عـذاب الهی بود، خداونـد طعم تلخ ناامنی آمد و دزدان، غارتگران، اراذل و اوباش بر مردم مسلّط شدند و در پی تزلزل امنیّت،

ص:۲۹۰

اقتصاد آنها نیز متزلزل شد.

پرسش: چرا در آیه تعبیر به «اذاقها: به آنها چشانید» شده است. در حالی که این تعبیر مناسب لباس نیست، بلکه شایسته تر این است که بگوید: «لباس گرسنگی را بر آنها پوشانید» نه «چشانید». سرّ این تعبیر چیست ؟

پاسخ: این که در آیه مَثَل کلمه «لِباس» همراه با «اَذاقَها» به کار رفته است، دو نکته ظریف وجود دارد که بدان اشاره می شود:

الف: همانطور که لباس سراسر بدن انسان را فرامی گیرد، در آیه مَثَل عذاب الهی نیز فراگیر بوده، تمام آن آبادی را دربرگرفته است .

ب: درباره جمله «اَذاقَها» باید توجه داشت که برای انسان احساس و درک چیزها مراتبی دارد:

گاهی انسان آن را از ناحیه گوش درک می کند ؛ مثل این که صدای آتش را

ص:۲۹۱

می شنود و با شنیدن صدای آتش درک می کند که آتش سوزی رخ داده است.

و گاهی آتش را می بیند و آن را با چشم درک می کند که این نوع درک نسبت به قبلی در مرتبه بالاتری است.

و گاهی آتش را لمس می کند که این نیز نسبت به دو نوع بالا در مرحله بالاتری قرار دارد.

و گاهی انسان آن را می چشد که این بالاترین درجه احساس است. علت این که در آیه شریفه تعبیر به «اذاقها» شده است، بدین جهت است که بفهماند این مردم ناسپاس، با تمام وجود طعمِ تلخِ عذابِ الهی را درک کردند.

«بِما کانُوا یَصْنَعُونَ» ؛ عامل این عذاب الهی در هر دو آیه شریفه، «عمل خود مردم» بیان شده است. بشر مرتکب اعمال ناهنجاری می گردد که عکس العمل آن اعمال دامنگیر خود او می شود اگر چه تحمّل پذیرش این موضوع تلخ

برای او مشکل است.

عذاب ها و ناملایمات نتیجه رفتار خودمان است

از آیـات مختلف الهی قرآن مجیـد مخصوصا از دو آیه مـذکور درمی یابیم که عـذاب های الهی و ناملایمات و گرفتاری های اجتماعی، نتیجه اعمال و کارهای خود ماست و خداوند بخشنده مهربان، به هیچ کس ظلم و ستم روانمی دارد.

از این رو، قرآن مجید در آیه ۴۱ سوره روم می فرماید: «ظَهَرَ الْفَسادُ فِی الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ بِما کَسَبَتْ اَیْدِی النّاسِ لِیُذیقَهُمْ بَعْضَ الَّذی عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ» ؛ فساد، در خشـکی و دریا به خاطر کارهایی که مردم انجام داده اند آشـکار شده است ؛ خدا می خواهد نتیجه بعضی از اعمالشان را به آنان بچشاند، شاید [به

ص:۲۹۳

سوی حق] باز گردند.

مثال سی و دوّم : مثال های کافران

مثال های کافران

خداونـد متعال، در آیه ۴۸ سوره اسراء می فرمایـد: «اُنْظُرْ کَیْفَ ضَـرَبُوا لَکَ الْأَمْثالَ فَضَـلُّوا فَلا یَسْـتَطیعُونَ سَبیلًا» ؛ ببین چگونه (کفّار) برای تو مَثَل ها زدند ؛ در نتیجه گمراه شدند، و نمی توانند راه حق را پیدا کنند.

دورنمای بحث

این مثـال برخلاـف مثال های گذشـته و آینـده است ؛ زیرا مثل هایی که خداونـد مطرح کرده است، برای روشن شـدن مطالب پیچیـده عقلی و دور از حسّ است ؛ ولی آیه مَثَـل اشـاره به مثل هایی دارد که از زبان کفّار درباره وجود پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله بیان شـده است ؛ از این رو، هـدف خداونـد بیان مثل ها، هـدایت مردم و هـدف کفّار از بیان مَثَل ها، گمراهی آنان است.

شرح و تفسیر

برای روشن شدن این که کفّار چه مثل هایی برای حضرت رسول صلی الله علیه و آله بیان کرده اند، باید به آیه قبل از مَثَل رجوع کرد ؛ خداوند در آیه ۴۷ سوره اسراء چنین می فرماید: «نَحْنُ اَعْلَمُ بِما یَسْتَمِعُونَ بِه اِذْ یَسْتَمِعُونَ اِلَیْکَ وَ اِذْ هُمْ نَجْوی اِذْ یَقُولُ الظّالِمُونَ اِنْ تَتَّبِعُونَ اِلاّ رَجُلاً مَسْحُورا» آیه با توجه به محتوای دو آیه قبل به این مطلب اشاره دارد که برخی از مشرکان از قرآن فرار می کنند و برخی دیگر به آن گوش می سپارند ؛ ولی هدف آنها از این استماع، شیطنت است و می خواهند به این وسیله عیب جویی کرده، مانع هدایت مردم شوند. به این جهت، با هم نجوا و گفتگو می کردند و می گفتند: «این مرد (پیامبر) که این آیات قرآن را می خواند «مسحور» است و شما (مسلمانان) جز از انسان مسحور، پیروی نمی کنید!».

بنابراین، یکی از مثل هایی که برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می زدند، مَثَل «مسحور» بود.

ص:۲۹۵

مسحور یعنی چه ؟

عرب جاهلیّت فکر می کرد که بعضی از افراد بر اثر جن زدگی دیوانه شده اند ؛ یعنی جن در آنها حلول کرده(۱) و آنها را «مجنون» می خواندند و فکر می کردند که دیوانگی بعضی دیگر بر اثر سحر ساحران است و آنها را مسحور می دانستند.

بنابراین، مشرکان در مَثَل خود پیامبر را به انسان مسحور تشبیه می کردند تا شاید بتوانند با این کار از اثرات سخنان جذّاب و گویای پیامبر جلوگیری نمایند.

از آیه شریفه مَثَل استفاده می شود که مشرکان بیش از یک مثل که بدان اشاره شد برای پیامبر مطرح می کردند که برخی از آنها: مسحور ؛ مجنون ؛

۱- به همین جهت گاهی دیوانگان را کتک می زدند تا جن از بدن آنها خارج نشود.

کاهن[1] ؛ ساحر و شاعر است. ولی این برچسب ها و مثل ها برای اغفال مردم، مؤثّر واقع نشد ؛ به همین جهت، مرتّب برچسب ها و تهمت ها را عوض می کردند و گاهی هم ضدّ و نقیض می گفتند ؛ مانند برچسب ساحر و کاهن و مجنون که با هم متناقضند ؛ زیرا سحر و غیب گویی، هوش و حافظه فراوانی می خواهد و یک شخص مجنون و دیوانه هرگز نمی تواند ساحر یا کاهن شود.

ص:۲۹۷

۱- کاهن به کسی گفته می شود که از آینده خبر می دهد و غیب گویی می نمایند و معروف است که کاهنان با شیطان ها و جن ها ارتباط دارند و خبرها را از آنها کسب می کنند .

مثال سی و سوّم: مستکبران و مستضعفان

مستکبران و مستضعفان

آیات دوازده گانه سوره کهف (۳۲ ۴۴)، سی و دومین مثل قرآنی مورد بحث را تشکیل می دهد؛ خداوند متعال در این آیات می فرماید:

«وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَیْنِ جَعَلْنا لِاَحَدِهِما جَنَّتَیْنِ مِنْ اَعْنابٍ وَ حَفَفْنا هُما بِنَخْلٍ وَ جَعَلْنا بَیْنَهُما زَرْعا. کِلْتَا الْجَنَّتَیْنِ اتَتْ اُکُلَها وَ لَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَیْئا وَ فَجَّرْنا خِلالَهُما نَهَرا. وَ کانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقالَ لِصاحِبِه وَ هُوَ یُحاوِرُهُ اَنَا اَکْثَرُمِنْکَ مالاً وَ اَعَزُّ نَفَرا. وَ دَخَلَ جَنَّتَهُ وَ هُوَ ظالِمٌ لِنَفْسِه قالَ ما اَظُنُّ اَنْ تَبیدَ هذِه اَبَدا. وَ ما اَظُنُّ السّاعَةَ قائِمَةً وَ لَئِنْ رُدِدْتُ اِلی رَبّی لَاَجِدَنَّ خَیْرا مِنْها مُنْقَلَبا. قالَ لَهُ صاحِبُهُ وَ هُوَیُحاوِرُهُ اَکَفَرْتَ بِالَّذیخَلَقَکَ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَهٍ ثَمَّ سَوّیکَ رَجُلاً. لکِنّا هُوَ اللّهُ رَبّی وَ لا اُشْرِکُ بِرَبّی اَحدا. وَ لَوْلا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَکَ قُلْتَ ما شاءَ اللّهُ لا قُوَّهَ اِلاّ بِاللّهِ اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْکَ مالاً وَ وَلَدا. فَعَسی رَبّی اَنْ یُؤْتِیَنِ خَیْرا مِنْ جَنَّتِکَ وَ یُرْسِلَ

عَلَيْها حُسْباناً مِنَ السَّماءِ فَتُصْبِحَ صَعِيداً زَلَقاً. اَوْ يُصْبِحَ ماؤُها غَوْراً فَلَنْ تَسْتَطيعَ لَهُ طَلَباً. وَ اُحيطَ بِثَمَرِه فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلى ما اَنْفَقَ فيها وَ هِىَ خاوِيَةٌ عَلى عُرُوشِها وَ يَقُولُ يا لَيْتَنى لَمْ اُشْرِكْ بِرَبّى اَحَداً. وَ لَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّهِ وَ ما كانَ مُنْتَصِراً. هُنا لِكَ الْوَلايَةُ لِلّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَواباً وَ خَيْرٌ عُقْباً» ؛] ای پیامبر!] برای آنان مثالی بزن: آن دو مرد، که برای یکی از آنها دو باغ از انواع انگورها قرار دادیم و گرداگرد آن دو [باغ] را با درختان نخل پوشاندیم و در میانشان زراعت پربرکتی قراردادیم ؛ هر دو باغ، میوه آورده بود، [میوه های فراوان]، و چیزی فروگذار نکرده بود ؛ و میان آن دو، نهر بزرگی جاری ساخته بودیم.

صاحب این باغ، درآمد فراوانی داشت ؛ به همین جهت، به دوستش در حالی که با او گفتگو می کرد چنین گفت: «من از نظر ثروت از تو برتر و از نظر نفرات

نیرومنـدترم!» و در حـالی که نسـبت به خود سـتمکار بود، در بـاغ خویش گام نهاد و گفت: «من گمان نمی کنم هرگز این باغ نـابود شود! و بـاور نمی کنم قیامت برپا گردد! و اگر به سوی پروردگارم بازگردانـده شوم [و قیامتی در کار باشـد]، جایگاهی بهتر از این جا خواهم یافت.

دوستِ [بـا ایمـانِ] وی در حال گفتگو با او گفت: «آیا به خـدایی که تو را از خاک و سـپس از نطفه آفریـد و پس از آن تو را مرد کـاملی قرار داد، کافر شـدی؟! ولی من کسـی هسـتم که «اللّه پروردگار من است و هیـچ کس را شـریک پروردگارم قرار نمی دهم.

چرا هنگامی که وارد باغت شـدی، نگفتی این نعمتی است که خدا خواسـته است؟! قوّت [و نیرویی] جز از ناحیه خدا نیست. و اگر می بینی من از نظر مال و فرزند از تو کمتریم [مطلب مهمّی نیست] .

ص:۳۰۰

شایـد پروردگارم بهتر از باغ تو به من بدهد ؛ و مجازات حساب شده ای از آسـمان بر باغ تو فرو فرسـتد، به گونه ای که آن را به زمین بی گیاه لغزنده ای مبدّل کند.

و یا آب آن در اعماق زمین فرو رود، آن گونه که هرگز نتوانی آن را به دست آوری.

[به هر حـال عـذاب الهی فرا رسـید،] و تمـام میوه هـای آن نـابود شـد ؛ و او به خـاطر هزینه هایی که در آن صـرف کرده بود، پیوسـته دست های خود را به هم می مالید در حالی تمام باغ بر داربست هایش فرو ریخته بود و می گفت: «ای کاش کسـی را همتای پروردگارم قرار نداده بودم !

و گروهی نداشت که او را در برابر [عذاب] خداوند یاری دهند و از خودش [نیز] نمی توانست یاری گیرد.

در آنجا ثابت شـد که ولایت [و قـدرت] از آنِ خداوندِ بر حق است. اوست که برترین ثواب و بهترین عاقبت را [برای مطیعان] دارد !

ص:۳۰۱

دورنمای بحث

مثالی که در این دوازده آیه که از طولانی ترین مثل های قرآن است بیان شده، مَثَل افراد مؤمن و کافر یا مَثَل افراد مستکبر و مستضعف است که قرآن این دو گروه را به دو نفری تشبیه کرده است که یکی بسیار ثروتمند و مغرور به مال و ثروت خویش و دیگری انسانی مستضعف، ولی مؤمن و خداشناس است، که سرانجام به سبب ناسپاسی، تمام ثروت آن مرد مغرور نابود شد و این امر موجب بیداری او از خواب غفلت گشت. در این مَثَل نکات ظریف و لطیفی نهفته است که بدان خواهیم پرداخت.

شرح و تفسیر

«وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَيْنِ» [پیامبر ما!] برای آنان مثال آن دو مرد را بزن!»

در این که آیا این دو نفر، دو برادر بوده اند و یا دو دوست، بین مفسّران

ص:۳۰۲

اختلاف است: برخی معتقدند که آن دو، برادر بودند که هشت هزار درهم از پدر به آنها ارث رسیده بود. یکی از آنان مقدار کمی از آن چهار هزار درهم (سهم الارث) خویش را برای مخارج خود نگه داشت و با آن وسایل ساده ای برای زندگی تهیّه کرد و بقیّه را انفاق نمود ؛ ولی دیگری تمام سهم الارث را به مصرف خود رسانید و درهمی از آن را در راه خدا انفاق نکرد و صاحب سرمایه و باغ و زندگی مرفّهی گشت که آیات مذکور اشاره به داستان این دو برادر دارد.

برخی دیگر بر این اعتقادند که آن دو، دوست بودند و نسبتی با یکدیگر نداشتند.(۱)

از مفادّ آیات قرآن استفاده می شود که نظریّه دوم صحیح است ؛ بنابراین،

ص:۳۰۳

۱- مرحوم طبرسی «ره» در مجمع البیان، جلد ۶، صفحه ۴۶۸، به هر دو نظریه اشاره کرده است.

مراد از «رَجُلَیْن» در آیه شریفه، دو دوست است، نه دو برادر.

مطلب دیگری که از مفادّ آیات می توان استفاده کرد، این است که علیرغم تصوّر بعضی آیات صِرفا به عنوان مَثَل بیان نشده، بلکه داستان حقیقی و واقعی است که در تاریخ گذشته رخ داده و خداوند آن را در قالب مثل بیان داشته است.

«جَعَلْنا لِاَحَدِهِما جَنَّتَیْنِ مِنْ اَعْنابٍ وَ حَفَفْنا هُما بِنَخْلٍ وَ جَعَلْنا بَیْنَهُما زَرْعا» ؛ ما برای یکی از آن دو دوست، دو باغ مملوّ از انگور که گرداگردش را درختان خرما احاطه کرده بود و در میان این دو باغ، زراعت مفصّلی وجود داشت، قرار دادیم.

«کِلْتَا الْجَنَّتَیْنِ اتَتْ اُکُلَها وَ لَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَیْئا وَ فَجَّرْنا خِلالَهُما نَهَرا. وَ کانَ لَهُ ثَمَرٌ» ؛ هر دو باغ میوه های فراوانی داشت ؛ به گونه ای که از چیزی فروگذار نکرده بود و چشمه ای جوشان نیز از میان این باغ ها جوشیدن گرفت و باغ از نظر آب خودکفا شده بود.

ص:۳۰۴

از عبارت «وَ فَجَّرْنا خِلالَهُما نَهَرا» درمی یابیم که آب باغ مـذکور قبلًا از خارج تأمین می شده است ؛ ولی اکنون خودکفا شده، آب آن از داخل تأمین می گردد .

«فَقـالَ لِصاحِبِه وَ هُوَ یُحاوِرُهُ اَنَا اَکْثَرُمِنْکَ مالاً وَ اَعَزُّ نَفَرا» انسان های کم ظرفیّت، نوکیسه و مغرور وقتی به نوایی می رسـند خود را گم می کننـد و گویا از زمین و زمان طلبکارنـد! برخی از آنان اگر به مقامی برسـند دوسـتان قـدیمی و دیرینه خویش را که سال ها در کنار هم بوده انـد، به فراموشـی می سپارند و هنگام برخورد با آنها، به گونه ای رفتار می کنند که گویا اولین باری است که او را می بینند. این باغدار ثروتمند مغرور نیز انسان کم ظرفیّتی است ؛ وقتی باغ سرسبز و پرمیوه اش را که چشمه هایی در میان آن روان است می بینـد، مغرور می شود و به دیگران فخر می فروشـد و نگاهی فخرآمیز به دوست قدیمی و مؤمن فقیر خود می کند و می گوید: «دارایی و ثروت و سرمایه من از تو بیشتر و

کارگران و کشاورزان من از تو افزون تر هستند!

«وَ دَخَلَ جَنَّتَهُ وَ هُوَ ظالِمٌ لِنَفْسِه قالَ ما اَظُنُّ اَنْ تَبیدَ هذِه اَبَداً» این باغدارِ ثروتمندِ کم ظرفیّتِ مغرور، در حالی که نسبت به خویشتن ظلم می کرد وارد باغ خویش شد و گفت: فکر نمی کنم! این باغ همیشه آباد و سرسبز خواهد ماند! نه خزانی خواهد داشت، نه آفتی خواهد گرفت و خلاصه از بین خواهد رفت!

جمله «وَ هُوَ ظالِمٌ لِنَفْسِه» به این نکته اشاره دارد که هر ظالمی ابتدا بر خود ظلم می کند، سپس بر دیگران ؛ همان گونه که انسان های نیکوکار، نخست خود از کار نیک خویش بهره مند می گردند و سپس دیگران.

به هر حال، این ثروتمند مغرور خدا را فراموش کرد، و از یاد برد که همان خدایی که این باغ را آباد کرده است، می تواند در یک لحظه آن را نابود سازد؛ به گونه ای که هیچ اثری از آن نماند .

ص:۳۰۶

«وَ ما اَظُنُّ السّاعَهَ قائِمَهً وَ لَئِنْ رُدِدْتُ اِلی رَبّی لَاَجِدَنَّ خَیْرا مِنْها مُنْقَلَبا» ؛ سرانجام به خاطر فخرفروشی، غرور و فراموشی خدا، منکر قیامت و روز جزا شد تا به آنجا که به دوست خود گفت: فکر نمی کنم قیامتی در کار باشد! آنچه درباره روز قیامت و جهان پس از مرگ می گویند صحیح نیست ؛ زیرا اگر قیامتی در کار باشد! آنچه درباره روز قیامت و جهان پس از مرگ می گویند صحیح نیست ؛ زیرا اگر قیامتی در کار باشد، باید بمیریم و اگر بمیریم باید از اموال و باغ ها و زراعتمان جدا شویم و من هم که نمی خواهم از دنیایم جدا شوم پس مرگ و قیامت را انکار می کنم!

سپس گفت: بر فرض که قیامتی در کار باشد، در آن سرا نیز من مقرّب تر خواهم بود ؛ چون اگر مقرّب نبودم، خداوند این قدر مال و ثروت به من نمی داد؛ این ثروت فراوان دلیل بر تقرّب بیشتر من است پس من در جهان آخرت نیز اگر

وجود داشته باشد از تو در درگاه الهی مقرّب ترم !

بسیاری از ثروتمندان این گونه تصوّر می کنند در حالی که نمی دانند این ها امتحان الهی است و چه بسا بلای جان آنها گردد!

«قالَ لَهُ صاحِبُهُ وَ هُوَیُحاوِرُهُ اَکَفَرْتَ بِالَّذیخَلَقَکَ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَهٍ» ؛ رفیقِ مؤمنِ دریا دلِ فقیرش، که دوست خود را از نظر روحی مریض دید، به فکر معالجه او برآمد، و با یک روانشناسی جالب به مداوای بیماری غرور او پرداخت ؛ زیرا بیماری اصلی او غرور بود که آن هم از فراوانی نعمت نشأت گرفت بود. اگر غرورش درمان می شد، بقیّه امراض روحی اش نیز معالجه می شد .

ص:۳۰۸

مرض غرور را از دو راه می توان درمان کرد :

۱ انسان مغرور را به گذشته اش بازگردانیم ؛ به زمان کودکی اش که حتّی قدرت حفظ آب دهانش را نداشت ؛ به زمانی که در رحم، به صورت جنینی بود که تمام وجودش از خون تغذیه می شد و هیچ کس جز خدا قادر به کمک کردن به او نبود؛ به قبل از عالم جنین، زمانی که نطفه گندیده ای بیش نبود که هر انسانی از دیدن آن متنفّر است و به قبل از آن خاک بی ارزشی بیش نبوده است.

۲ دیگر این که آینده را برای او تداعی دهیم ؛ دست او را گرفته به همراه خود به قبرستان ببریم و به او بگوییم: در این قبرها که می بینی انسان هایی خفته است که روزی چون من و تو، انسان های قوی و پولداری بودند ولی با تمام ثروت و دارایی خود مُردند ؛ جسد آنها کم کم متلاشی شد و جز استخوان، چیزی باقی نماند ؛ استخوان ها هم با گذشت زمان، نابود می شود و تنها سنگ قبری باقی

ص:۳۰۹

می مانـد، پس از مـدتی سـنگ قبر هم از بین می رود و جز نامی در تاریـخ، هیـچ چیز از او باقی نمی مانـد و تاریخ نیز پس از مدّتی او را به فراموشی می سپارد، گویی چنین انسانی اصلاً به دنیا نیامده است !

حضـرت علی علیه السلام می فرماید: «سُکْرُ الْغَفْلَهِ وَ الْغُرُورِ اَبْعَدُ اِفاقَهً مِنْ سُکْرِ الْخُمُورِ» ؛(۱) مستی ناشی از غفلت و غرور عمیق تر از مستی شـراب است!» زیرا انسـانی که مست شـراب است، بعـد از لحظـاتی از مستی خـارج می شود اما انسان مست غرور، گاهی تا دم مرگ از مستی غرور برنمی خیزد و تنها سیلی اجل او را هشیار می کند که آن زمان دیگر وقت گذشته است!

در روایت دیگری از وجود نازنین حضرت امیر علیه السلام آمده است: «بَیْنَکُمْ وَ

ص:۳۱۰

۱- میزان الحکمه، باب ۳۰۳۹، حدیث ۱۴۵۳۱ .

بَیْنَ الْمَوعِظَهِ حِجابٌ مِنَ الْغِرَّهِ»(1)؛ میان شما و علم و دانش حجابی از غرور فاصله شده است !

بنـابراین، بایـد سـعی کنیم بـا یادآوری گذشـته و تفکّر در آینـده مخصوصا نسـبت به پس از مرگ دچار غرور و خودبرتربینی نشویم .

«ثَمَّ سَوّیکَ رَجُلًا» ؛ خداونـد پس از گذراندن مراحل مختلف جنین که هر کدام شـگفتی های خیره کننده ای دارد او را تنظیم کرد ؛ اگر تنظیم برنـامه دقیق الهی نبود و کمترین کم و زیـادی رخ می داد، نوزاد نـاقص و معلول به دنیـا می آمـد ؛ کور، کَر، شش انگشت، بـدون دست، بـدون پا، خنثی، دوقلوی به هم چسبیده و مانند آنها! شاید یکی از فلسـفه های تولد نوزادان ناقص الخلقه، پی بردن به این مرحله

1- نهج البلاغه، کلمات قصار، حدیث 282 .

مهم آفرینش انسان باشد تا پس از قدرت و قوّت یافتن و صاحب مال و ثروت و زن و فرزند شدن، خود را گم نکند و به خود مغرور نگردد و همواره شاکر ولی نعمت خویش باشد.

به این جهت، انسان های وارسته به هنگام تولّد نوزادشان، از جنس آن سؤال نمی کنند که آیا دختر است یا پسر؟ بلکه از سلامت او می پرسند؛ زیرا دختر و پسر هر دو نعمت خداوند هستند ؛ آنچه مهم است، سلامت آنهاست.

«لکِنّا هُوَ اللّهُ رَبّی وَ لا اُشْرِکُ بِرَبّی اَحَدا» ؛ پس از این که منطق دوستِ ثروتمندِ غافل از خدا، بیان شد و دوست مؤمنِ فقیر، او را نصیحت کرد اگر چه تأثیری نگذاشت رفیق مؤمن، منطق و عقیده خویش را چنین بیان کرد: «عقیده من این است که خداوند، پروردگار من است و من برای او هیچ کس را به عنوان شریک قبول نمی کنم!»

ص:۳۱۲

در آیه شریفه ذکر کلمه «ربّ» از بین اسماء مختلف خداوند، بسیار مهم و دقیق است و به این معناست که او مرا از زمانی که نطفه ای بیش نبودم تاکنون، بلکه تا آخر عمر، تحت تربیت خود قرار داده است. اگر تربیت ربّ قادر نبود من چیزی نبودم ؛ او ولی نعمت و صاحب و مالک من است. مگر می شود برای چنین پروردگاری که همه چیز من از اوست، شریک قائل شوم؟!

«وَ لَوْلا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَکَ قُلْتَ ما شاءَ اللّهُ لا قُوَّهَ اِلاّ بِاللّهِ» ؛ سپس رفیق مؤمن بعد از بیان منطق و عقیده خویش رو به رفیق خود کرد و گفت:

چرا هنگامی که وارد باغ بزرگت می شوی و درختان پرمیوه سر به فلک کشیده، زراعت های وسیع، فضای معطّر باغ، سایه های خنک و نشاط آور و... را می بینی، نمی گویی: این، نعمتی است که خداوند عطا کرده است و قوّت و قدرتی جز از ناحیه او نیست.

ص:۳۱۳

«اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْکَ مالاً وَ وَلَداً. فَعَسی رَبّی اَنْ یُؤْتِیَنِ خَیْراً مِنْ جَنَّتِکَ» ؛ دوست من! تو فقط به وضع موجود فکر می کنی که ثروتمند و پرقدرت هستی و من از نظر مال و ثروت و نفرات از تو ضعیف ترم ولی آیا هیچ به آینده فکر کرده ای که خداوند قادر است در یک لحظه همه چیز را وارونه کند و بهتر از باغ تو به من بدهد! (۱)

روایاتی که در ذیل این آیه شریفه آمده است، حکایت از این دارد که وضع آن مرد مؤمن فقیر بسیار خوب شد.(۲)

ص:۳۱۴

۱- ۱ به قول شاعر : در این دُنیه که گه گه کَه کُه و کُهْ کَه شود ناگه به امروزت مشو غرّه، ز فردایت نِه ای آگه

۲- تفسیر البرهان، جلد ۲، صفحه ۴۶۹ .

«وَ يُرْسِلَ عَلَيْها حُسْبانا مِنَ السَّماءِ فَتُصْبِحَ صَعيدا زَلَقا» ؛ کلمه «حُسبان» به معنای تیر است که به هدف می خورد ؛ از این جهت که با حساب پرتاب شده است به آن حسبان گفته اند ؛ صاعقه ای که به هدف می خورد نیز حسبان نامیده می شود، به زلزله ای که هدف را نابود کند نیز حسبان گویند ؛ خلاصه، هر بلای حساب شده مؤثّر «حسبان» است .

این آیه، ادامه گفتار دوستِ مؤمنِ فقیر است که خطاب به دوستش می گفت: ممکن است، خداوند در یک لحظه همه چیز را تغییر دهد و بلای آسمانی و مجازات حساب شده ای از آسمان به باغ و مزرعه تو وارد شود و این باغی که اکنون زیر پوشش درختان پنهان است، با یک صاعقه تبدیل به بیابان شود.

«اَوْ یُصْبِحَ ماؤُها غَوْرا فَلَنْ تَسْتَطیعَ لَهُ طَلَبا» ؛ یا این که باغ و مزرعه تو با

تمام میوه ها و درختانش در زمین فرو رود و هیچ اثری از آن باقی نماند و تو توانایی انجام هیچ کاری را نداشته باشی ؛ همان گونه که این مسأله در برخی از زلزله ها و رانش های زمین اتّفاق افتاده است تا جایی که حتی یک روستا به طور کامل در دل زمین فرورفته است.

بنابراین، نباید به وضع موجود دل بست و مغرور شد ؛ بلکه پیوسته باید در اندیشه تحولاتی باشیم که شاید در آینده رخ دهد.

«وَ اُحیطَ بِثَمَرِه فَاَصْبَحَ یُقَلِّبُ کَفَّیْهِ عَلی ما اَنْفَقَ فیها» ؛ همان طور که دوست مؤمن فقیر گفته بود، بلای آسمانی نازل شد ؛ صاعقه ای تمام درختان، میوه ها و زراعت را از بین برد ؛ وقتی مرد مغرور وارد باغ و زراعت خود شد، بهت زده تمام آن را از بین رفته دید ؛ میوه ها سوخته بودند، درختان نیم سوخته روی هم افتاده بودند و خلاصه، تمام آمال و آرزوهایش را برباد رفته دید و به سبب هزینه هایی که در آن صرف کرده بود، پیوسته دست های خود را

از روی افسوس و حسرت به هم می مالید .

«وَ هِیَ خاوِیَهٌ عَلی عُرُوشِها» ؛ این جمله بسیار عجیب، به این معناست که سقف های عمارات بر زمین ریخت و سپس دیوارها و ستون ها بر روی سقف ها خراب شد، در حالی که معمولاً در صورت خرابی ساختمان، سقف ها بر روی دیوارهای خراب شده می ریزد .

شاید علت این حادثه این بوده است که ابتدا صاعقه سقف ها را خراب کرده است و سپس ستون ها و دیوارها بر روی سقف ها ریخته شدند. (۱)

«وَ یَقُولُ یا لَیْتَنی لَمْ اُشْرِکْ بِرَبّی اَحَدا» ؛ پس از عذاب الهی و نابود شدن باغ و زراعت و از دست دادن تمام ثروت و سرمایه، این دوست ثروتمند مغرور از

۱- شاید این تعبیرکنایه از شدّت عذاب الهی باشد .

مستی غرور خارج شده و می گوید: ای کاش هرگز نسبت به پروردگارم مشرک نمی شدم و به واسطه شرک، منکر قیامت نمی گشتم و به سبب انکار قیامت، مبتلا به مجازات الهی نمی گردیدم!

«وَ لَمْ تَکُنْ لَهُ فِئَهٌ یَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّهِ وَ ما کانَ مُنْتَصِرا» ؛ از دوستان و اطرافیان که به هنگام وفور نعمت و سرمایه به گرد او می چرخیدند در هنگام مصیبت و فقر خبری نبود ؛ گروهی نداشت که او را در مقابل عذاب خداوند، یاری دهند و از خویشتن نیز نمی توانست یاری بگیرد.

«هُنا لِکَ الْوَلایَهُ لِلّهِ الْحَقِّ هُوَ خَیْرٌ ثَوابا وَ خَیْرٌ عُقْبا» ؛ دوستی حقیقی و ولایت واقعی از آنِ خداست و به غیر از خداوند نمی توان اعتماد کرد.

در این که کلمه «هنالک» اشاره به این جهان است یا جهان آخرت، بین مفسّران اختلاف است. آنچه به نظر می رسد، این است که «هنالِک» اشاره به هر دو جهان

دارد و آیه، ولایت خداوند را در هر دو جهان بررسی می کند.

«ولا-یت» مسأله بسیار مهمّی است، این کلمه از مادّه «توالی» به معنای دوچیزی است که پشت سرهم می آید. ماه شعبان و رمضان را که بدون فاصله در پی یکدیگر می آیند دو ماه متوالی می گویند.

اگر دو طبیب در درمانگاهی به صورت کشیک طبابت کنند و یکی بعد از دیگری مشغول به کار شود، در اینجا نیز می گویند: طبابت این دو طبیب متوالی است و از آنجا که دو دوست نیز همیشه همراه یکدیگرند، هرکدام ولی دیگری است و نیز از آن جا که ولی و سرپرست و یار و یاور انسان های مؤمن (خداوند)، از آنها جدا نیست، به او ولیّ گفته می شود.

بنابراین، «ولیّ» به معنای سرپرست، دوست، یار و یاور است .

ص:۳۱۹

زمان تأثیر توبه

زمان تأثیر توبه

یکی از مطالبی که از آیات دوازده گانه مَثَل استفاده می شود، این است که توبه زمان خاصی دارد که اگر آن زمان بگذرد، پذیرفته نخواهد شد.

اگر چه طبق روایات فراوانی، درِ توبه آن قدر وسیع است که انسان های آلوده، مجرم و گنه کار می توانند وارد آن بشوند ؛ ولی همین درِ وسیع در سه نوبت بسته می شود:

الف: توبه در زمان نزول بلا

انسانی که گرفتار چنگال بلا شده است، اگر در آن حال توبه کند، چنین توبه ای بی اثر است.

از این رو، خداوند در آیه ۶۵ سوره عنکبوت می فرماید:

«فَاِذا رَكِبُوا فِی الْفُلْكِ دَعَوُا اللّهَ مُخْلِصینَ لَهُ الدّینَ فَلَمّا نَجّیهُمْ اِلَی الْبَرِّ اِذا

ص:۳۲۰

هُمْ یُشْرِکُونَ»؛ این مشرکان و بت پرستان، هنگامی که بر کشتی سوار می شوند و در امواج خروشان آن گرفتار گشته، و اسیر گرداب های خطرناک می گردند، از روی اخلاص، خدا را می خوانند ؛ ولی نه این ادعا ارزش دارد و نه آن اخلاص سودی خواهد داشت و این توبه مؤثّر نخواهد افتاد ؛ زیرا این توبه اضطراری و به نوعی اجباری است ؛ مانند شخصی که زیر ضربه های تازیانه استغفار و توبه کند، همان گونه که چنین استغفار و توبه ای پذیرفته نیست، چنان توبه و دعایی نیز پذیرفته نخواهد شد.

همین مشرکان که به هنگام بلا توبه می کنند و خدای واحد را می خوانند وقتی طوفان حوادث فرومی نشیند و به خشکی برمی گردند، خدای واحد را فراموش می کنند و دوباره به بت پرستی و شرک روی می آورند.

بنابراین، چنین توبه ای پذیرفته نمی شود ؛ زیرا توبه آن است که با آن مسیر

زندگی انسان عوض شود، در حالی که چنین توبه ای مسیر زندگانی مشرکان را تغییر نمی دهد.

توبه ای که در پشت میله های زندان انجام شود و پس از آزادی فراموش شود، یا در بستر بیماری صورت گیرد و پس از بهبود و سلامت به نسیان سپرده شود، یا در گرداب حوادث انجام شود و پس از فروکش کردن آن شکسته شود، این گونه توبه ها پذیرفته نیست زیرا این گونه توبه ها عکس العمل های موقّت است که بر اثر شلّاق های حوادث الهی پدید می آید.

ب: توبه گنه کاران در هنگام مرگ

وقتی سیلی اجل به گوش انسان نواخته و چشم برزخی او باز شد و یقین مرگ و وداع با دنیا ایجاد شد، دیگر توبه انسان پذیرفته نخواهد شد چه این که خداوند متعال در آیه ۱۸ سوره نساء می فرماید: «وَ لَیْسَتِ التَّوْبَهُ لِلَّذینَ یَعْمَلُونَ السَّیِّئاتِ حَتّی اِذا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قالَ اِنّی تُبْتُ الْانَ وَ لَاالَّذینَ یَمُوتُونَ وَ هُمْ

ص:۳۲۲

کُفّارٌ اُولئِکَ اَعْتَدْنا لَهُمْ عَذابا اَلیما» ؛ برای کسانی که کارهای بد را انجام می دهند، و هنگامی که یکی از آنها فرامی رسد، می گوید الان توبه کردم، توبه نیست ؛ و نه برای کسانی که در حالِ کفر از دنیا می روند ؛ اینها کسانی هستند که عذاب دردناکی برایشان فراهم کرده ایم.

از جمله این افراد، فرعون، طغیانگر بزرگ عصر حضرت موسی علیه السلام است که وقتی چنگال مرگ را دید و خود را در آستانه غرق شدن مشاهده کرد، گفت: «اٰمَنْتُ اَنَّهُ لاۤ اِلٰهَ اِلاَّ الَّذیۤ اٰمَنَتْ بِهِ بَنُواۤ اِسْراۤئیلَ وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمینَ» (1)خدایا ایمان آوردم که هیچ معبودی، جز کسی که بنی اسرائیل به او ایمان آورده اند، وجود ندارد، و من از مسلمانان هستم!» ولی این توبه قبول نشد و طبق برخی روایات، جبرئیل مشتی از لجن های کف رودخانه نیل را بر دهانش زد (2)و گفت:

۱- ۹۰ / یونس .

۲- تفسیر صافی، مجلد اول، صفحه ۷۳۶ .

الان؟! در حالی که قبلاً عصیان کردی و از مفسدان بودی!» .(۱)

آیا بعد از آن همه جنایات، پاره کردن شکم های مادران، کشتن نوزادان پسر، ظلم و ستم های بی اندازه، آواره کردن بنی اسرائیل، شکنجه نمودن مؤمنان و مانند آن، سزاوار است توبه فرعون پذیرفته شود؟!

بنابراین، توبه در آستانه مرگ و هنگامی که چشم برزخی انسان باز شد، پذیرفته نمی شود.

ج: توبه به هنگام مشاهده عذاب الهی

بسیاری از مردم با مشاهده عذاب الهی، توبه می کنند ؛ چنین توبه ای نیز

بی اثراست. خداوند متعال در این رابطه در آیات ۸۴ و ۸۵ سوره مؤمن (غافر) می فرماید: «فَلَمّا رَأَوْا بَأْسَنا قالُوا امَنّا بِاللّهِ وَحْدَهُ وَ کَفَرْنا بِماکُنّا بِه

۱- ۹۱ / یونس .

مُشْرِكینَ. فَلَمْ یَکُ یَنْفَعُهُمْ ایمانُهُمْ لَمّا رَاَوْا بَأْسَنا سُنَّتَ اللّهِ الَّتی قَدْ خَلَتْ فی عِبادِهِ وَ خَسِرَ هُنا لِکَ الْکافِرُونَ» ؛ هنگامی که عذاب شدید ما را دیدند، گفتند: "هم اکنون به خداوند یگانه، ایمان آوردیم و به معبودهایی که همتای او می شمردیم کافر شدیم. " اما هنگامی که عذاب ما را مشاهده کردند، ایمانشان برای آنها سودی نداشت. این سنّت خداوند است که همواره در میان بندگانش اجرا شده، و آنجا کافران زیانکار شدند.

توبه به هنگام دیدن عذاب اثری ندارد. توبه قوم حضرت نوح علیه السلام به هنگام طوفان، توبه قوم حضرت لوط علیه السلام به هنگام بارش سنگ های آسمانی و عذاب های دیگر پذیرفته نشد.

ص:۳۲۵

مثال سی و چهارم : زندگی دنیا

زندگی دنیا

خداونـد متعال در آیات ۴۵ و ۴۶ سوره کهف می فرمایـد: «وَ اضْـرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَیوهِ الـدُّنْیا كَماءٍ اَنْزَلْناهُ مِنَ السَّماءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَباتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشیما تَذْرُوهُ الرِّیاحُ وَ كانَ اللّهُ عَلی كُلِّ شَیْ ءٍ مُقْتَدِرا. اَلْمالُ وَالْبَنُونَ زینَهُ الْحَیوهِ الدُّنْیا وَالْباقِیاتُ الصّالِحاتُ خَیْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوابا وَ خَیْرٌ اَمَلًا» ؛ [ای پیامبر!] زنـدگی دنیا را برای آنان به آبی که از آسـمان فرو می فرستیم تشبیه کن. همان آبی که به وسیله آن، گیاهان زمین (سرسبز می شوند و) درهم فرومی روند ؛ اما بعد از مدتی می خشکند و بادها آنان را به هر سو پراکنـده می کننـد و خداونـد بر همه چیز تواناست. مال و فرزنـد، زینت زنـدگی دنیاست و باقیات صالحات [= ارزش های پایدار و شایسته] ثوابش نزد پروردگارت، بهتر و امید بخش تر است .

ص:۳۲۶

دورنمای بحث

خداوند متعال در این مثال زیبای قرآنی، زندگی دنیا را به آب باران تشبیه کرده است. خصوصیّت بارز آب باران آن است که چند صباحی مایه طراوت و نشاط گیاهان و درختان است ؛ ولی این طراوت و سرسبزی با فرارسیدن فصل پائیز که آغاز ایّام مرگ موقّت گیاهان است به پایان می رسد و به این ترتیب یک دوره کوتاه و گذرا از عمر گیاهان سپری می شود و این در واقع هشداری است به انسان های غوطه ور در زندگی دنیا تا دریابند که زندگی آنها نیز روزی به فصل پائیز خود خواهد رسید.

شرح و تفسیر

«وَ اضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ الْحَیوهِ الدُّنْیا» ؛ ای پیامبر ما! برای مسلمانان در مورد زندگانی دنیا که در آن غوطه ور شده اند، مثالی بزن !

ص:۳۲۷

خداونـد چرا این مثـال را در این جـا مطرح کرده است؟ شایـد علّت آن آیـات دوازده گـانه قبـل از آن باشـد که در آن آیـات عـاقبت دنیاپرسـتان و کسـانی که غرق در زنـدگی مادّی گشـته انـد، بیان شـده است و به دنبال آن، برای روشن شـدن حقیقت زندگی دنیا این مثال مطرح شده است.

«کَمـاءٍ اَنْزَلْنـاهُ مِنَ السَّمـاءِ» ؛ این آب از آسـمان نـازل می شـود و بر سراسـر زمین هم بر زمین هـای نمکزار و هم بر زمین هـای شیرین و آمـاده می بـارد ؛ ولی بهره همه زمین ها یکسان نیست ؛ بلکه این نعمت الهی در برخی از زمین ها مایه عـذاب الهی و در برخی دیگر عامل حیات می شود !

«فَاخْتَلَطَ بِه نَباتُ الْاَرْضِ» ؛ آبی که از آسـمان نازل می شود و بر زمین های شیرین و آماده می بارد ؛ گیاهان زیبا و پرطراوت و بانشاط فراوانی را می رویاند. گیاهان مختلف و متفاوتی که هرکدام از آنها، نشانه ای از قدرت بی انتهای

پروردگـار است. آب زلال و صـاف بـاران و زمین آمـاده رویش که مایه سـرسبزی درختان و گیاهان است، منظره دل انگیز و خیره کننده ای را در فصل بهار و تابستان به نمایش می گذارد که چشم حقیقت بین هر بیننده ای را به تحسین وامی دارد.

«فَاَصْبَحَ هَشیما تَذْرُوهُ الرِّیاحُ» ؛ امّا این طراوت و سرسبزی و نشاط، که چهره زمین خاکی را زیبا کرده است، عمری کوتاه دارد ؛ زیرا پس از چند صباحی که فصل بهار و تابستان سپری شود، کم کم سرسبزی و نشاط جایشان را به زردی و مرگ می دهند و با وزش بادهای سرد پائیزی که پیام آور مرگ ظاهری طبیعت است، برگ های زرد درختان که روزی زیبایی و سرسبزیشان را به رُخ طبیعت می کشیدند، با کوچک ترین حرکتی از شاخه جدا گشته و با چندین چرخش بر زمین رها می شوند تا در دل خاک مدفون گردند.

ص:۳۲۹

«وَ کـانَ اللّهُ عَلی کُـلِّ شَـیْ ءٍ مُقْتَـدِرا» ؛ البته این تغییر و تحوّلات و دگرگونی ها در مورد موجودات جهان و انسان است که از حیث وجود و بقا، فقیر و محتاج به قـدرت خداونـد هسـتند ؛ ولی ذات حق تعالی، در هر حال مقتدر و تواناست و گذر زمان و تحوّلات فصـلی و جوّی، هیـچ تأثیری در وجودش ندارد و در واقع این خداوند است که در اوج اقتدار و قدرت باعث تحوّلات عالم هستی می شود و همه چیز جز ذات پاکش در تغییر است.

آری! خداوند بر همه چیز قادر و تواناست !

«اَلْمـالُ وَالْبَنُونَ زینَهُ الْحَیوهِ الـدُّنْیا» ؛ مال و فرزنـد، که سـرمایه زنـدگی انسان است، نیز هماننـد گیاهان است که در دوره ای از زنـدگی شایـد مـایه زیبـایی و مباهـات گردد ؛ ولی اینهـا، چیزی نیست که بتوان بر آن تکیه و اعتمـاد کرد تـا در دنیا و آخرت موجب نجات انسان باشند.

ص:۳۳۰

«وَالْباقِیـاتُ الصّالِحـاتُ خَیْرٌ عِنْـدَ رَبِّکَ ثَوابا وَ خَیْرٌ اَمَلًا» ؛ آنچه را که می توان به عنوان پشـتوانه مورد اسـتفاده قرار داد و به آن امیـد بسـت و ذخیره خـوبی در نزد خداونـد متعـال دانست، کارهـای شایسـته مانـدگاری است که در این آیه شـریفه به عنـوان «باقیات صالحات» مطرح شده است.

آری! اعمـال نیک و ارزش های پایـدار و شایسـته، پشـتوانه معتبر و قابل اعتمادی برای انسان است که رنگ جاودانگی دارد و پائیز و مرگ ندارد. استفاده از دنیا برای کارهای خوب، دنیاپرستی نیست

«ابن ابی یعفور» می گوید:

به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من دنیارا دوست دارم.

امام فرمودند: برای چه دنیا را دوست داری (و این همه تلاش و زحمت برای مال دنیا می کشی) ؟

عرض کردم: می خواهم بـا مـال دنیـا، مقـدّمات ازدواجم را فراهم کنم و بـا آن فریضه حـج به جا آورم و مخارج خانواده ام را تأمین کنم و صله رحم انجام دهم و در راه خدا انفاق نمایم.

امام صادق علیه السلام فرمودند: «این دنیاپرستی نیست ؛ بلکه در مسیر آخرت است!»(۱)

بنابراین اگر زندگانی دنیا را صـرفا برای لذایذ مادّی و شـهوترانی و شهوت پرستی بخواهیم، دنیاپرستی است ؛ اما اگر به عنوان پلی برای رسیدن به ارزش های معنوی باشد، آخرت است.

حضرت عیسی مسیح علیه السلام در روایتی، دنیا را چنین توصیف می نماید: «اِنَّما

۱- میزان الحکمه، باب ۱۲۲۲، حدیث ۵۸۲۵ (جلد ۲، صفحه ۸۹۶) .

الدُّنْیا قَنْطَرَهٌ فَاعْبُرُوها وَ لا تُعْمِرُوها» (۱)؛ دنیا، پلی بیش نیست ؛ بنابراین اگر به دنیا به عنوان وسیله ای که برای رسیدن به هدف باید از آن استفاده شود، نگاه کنیم، بسیار خوب است ؛ ولی اگر آن را هدف بپنداریم، اشتباه بزرگی کرده ایم ؛ به همین خاطر حضرت عیسی علیه السلام دنیا را تشبیه به پلی نموده که وسیله عبور انسان است و هیچ انسان عاقلی بر روی آن خانه بنا نمی کند و در آنجا توقّف نمی نماید ؛ اگر انسانی چنین کاری کند، مورد تعجّب است ؛ به این جهت حضرت علی علیه السلام می فرماید: «از انسانی که به عمران و آبادی دنیا که دار فانی است می پردازد، تعجّب می کنم ؛ در حالی که منزلگه او دار بقا و عالم آخرت است!» .(۲)

ص:۳۳۳

۱- میزان الحکمه، باب ۱۲۵۹، حدیث ۶۰۳۳ .

۲- میزان الحکمه، باب ۱۲۵۳، حدیث ۶۰۱۵ .

مثال سی و پنجم: توحید و شرک

در آیه ۳۱ سوره حج، سی و پنجمین مثال از امثال القرآن چنین مطرح شده است: «وَ مَنْ یُشْرِکْ بِاللّهِ فَکَاَنَّما خَرَّ مِنَ السَّماءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّیْرُ اَوْ تَهْوی بِهِ الرّیحُ فی مَکانٍ سَحیقٍ» ؛ و هرکس برای خداوند همتایی قرار دهد ؛ گویی از آسمان سقوط کرده و پرندگان (در وسط هوا) او را می ربایند، و یا تندباد او را به جای دوردستی پرتاب می کند.

شرح و تفسیر

«وَ مَنْ یُشْرِکْ بِاللّهِ فَکَاَنَّما خَرَّ مِنَ السَّماءِ» ؛ در این آیه شریفه، توحید تشبیه به آسمان و شرک تشبیه به سقوط از آسمان دارای خورشید، ماه و ستارگان شده است و اینها منبع نور و روشنایی و برکت هستند علاوه بر این که خود آسمان از

زیبایی خاص و عظمت خیره کننده ای برخوردار است. بنابراین «توحید» مرکز

نور و عظمت خداست و برای موحدین برکت و روشنایی به ارمغان می آورد و شرک همانند سقوط از آسمان توحید است.

با توجه به این مقدمه، آیه شریفه می فرماید: کسانی که یکتایی و بی همتایی خداوند یگانه را نپذیرند و برای خداوند شریک بگیرند و از صفّ موحدین خارج شوند، گویا از آسمان به سوی زمین سقوط کرده اند و مسلّم و طبیعی است که چنین انسانی، از چنگال مرگ نجات نخواهد یافت.

«فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِى بِهِ الرّيحُ فى مَكانٍ سَحيقٍ» ؛ چنین انسان مشرکی که از آسمان سقوط کرده است، هرگز نجات پیدا نمی کند ؛ زیرا در وسط زمین و آسمان به یکی از دو بلای زیر گرفتار می شود که نتیجه هر دو مرگ و نابودی است:

۱ گرفتار پرندگان گوشتخوار آسمان می شود، در این صورت هر قطعه از گوشت بدنش خوراک یکی از لاشخورها می شود و در نهایت تنها

استخوان هایش به زمین می رسد.

۲ اگر چنین گرفتار نشود و از شرّ لاشخوران، جان سالم به در برد، در وسط زمین و آسمان گرفتار طولانی می شود که او را به نقطه دور دست پرتاب می کند ؛ جایی که دسترسی به هیچ انسانی ممکن نیست تا او را از این گرفتاری برهاند.

ص:۳۳۶

مثال سی و ششم : بت پرستی

بت پرستی

در آیه ۷۳ سوره حج چنین آمده است:

«یا اَیُّهَا النّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ اِنَّ الَّذینَ تَدْعُونَ مِنْ دوُنِ اللّهِ لَنْ یَخْلُقُوا ذُبابا وَ لَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَ اِنْ یَسْلُبْهُمُ الذُّبابُ شَیْئا لا یَسْتَنْقِذوُهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطّالِبُ وَ الْمَطْلُوبُ» ؛ ای مردم! مَثَلی زده شده است، به آن گوش فرادهید ؛ کسانی را که غیر از خدا می خوانید ؛ هرگز نمی توانند مگسی بیافرینند، هرچند برای این کار دست به دست هم دهند ؛ و هرگاه مگس چیزی از آنها برباید، نمی توانند آن را بازپس گیرند، هم این طلب کنندگان ناتوانند و هم آن مطلوبان (هم این عابدان، و هم آن معبودان) .

ص:۳۳۷

ماهیّت بت پرستی

مسأله بت پرستی از مسائل پیچیده و بغرنج است که در این بحث می توان به سؤالاتی از این قبیل پرداخت:

بت پرستان برای بتان چه اهمیّت و امتیازی قائل بودند؟ آیا بت ها را خالق و آفریدگار خود می دانستند؟ اگر جواب مثبت باشد، باید دانست که چگونه انسان عاقلی، چیزی که خود با دستان خویش به عنوان بت تراشیده است، آن را خالق خویش بداند؟ اگر جواب منفی است، پس بت پرستان چه توجیهی در برابر این عمل جاهلانه خویش داشتند ؟

قرآن مجید ضمن طرح این سؤال، جواب آن را نیز بیان کرده است.

در آیه سوم سوره زمر آمده است: «اَلا لِلّهِ الدّینُ الْخالِصُ وَ الَّذینَ اتَّخَذوُا مِنْ دوُنِهِ اَوْلِیاءَ ما نَعْبُدُهُمْ اِلّا لِیُقَرِّبُونا اِلَی اللّهِ زُلْفی اِنَّ اللّهَ یَحْکُمُ بَیْنَهُمْ فی ما

هُمْ فیهِ یَخْتَلِفُونَ اِنَّ اللّهَ لاـ یَهْدی مَنْ هُوَ کاذِبٌ کَفّارٌ» ؛ آگاه باشید که دین خالص از آنِ خداست و آن ها که غیر خدا را اولیای خود قرار داده بودند، [دلیلشان این بود که :] اینها را نمی پرستیم مگر به خاطر این که «ما را به خداوند نزدیک کنند». خداوند روز قیامت میان آنان، در آنچه اختلاف داشتند داوری می کند.

در آیه ۱۸ سوره یونس نیز آمده است: «وَ یَعْبُدوُنَ مِنْ دوُنِ اللّهِ ما لا یَضُرُّهُمْ وَ لا یَنْفَعُهُمْ وَ یَقُولُونَ هآؤُلاآءِشُفَعاآؤُنا عِنْدَ اللّهِ» ؛ آنها [بت پرستان] غیر از خدا، چیزهایی را می پرستند که نه به آنان زیان می رساند و نه سودی می بخشد و می گویند: «اینها شفیعان ما نزد خدایند» .

بنابراین، طبق دو آیه شریفه فوق، آنها بتان را آفریدگار خود نمی دانستند و معتقد به خالقیّت خداوند یگانه بودند ؛ ولی برای بت ها قداست ویژه ای قائل بودند و آنها را واسطه های خوبی برای تقرّب و شفاعت بین خود و خداوند خالق

ص:۳۳۹

می دانستند، هرچند ممکن است تعدادی کمی از مشرکان بتان را خالق بپندارند؛ ولی غالبا همان گونه که گفته شد، بت ها را برای شفاعت در درگاه خداوند می پرستیدند ؛ به همین خاطر، سعادت، سلامت، وسعت، برکت و مانند آن را، از پیشگاه بت ها تقاضا می کردند ؛ البته کم کم خداوند فراموش شد و بت ها به صورت مستقل مورد عبادت و پرستش و راز و نیاز بت پرستان قرار گرفت.

سؤال: توضیحات گذشته تااندازه ای پیچیدگی کار بت پرست ها را روشن کرد ؛ ولی هنوز این سؤال باقی است که چگونه انسان عاقل بتی را که با دست خویش ساخته است، سجده می کند و آن را واسطه فیض خداوند می داند و به قدری برایش ارزش قائل می شود که گاهی انسان دیگری را در برابر آن قربانی می کند؟

پاسخ: روزهای اوّل بت پرستی و در آغاز این انحراف بزرگ، بت ها اصالت نداشتند، بلکه جنبه مظهریّت و به اصطلاح امروز، نماد و سمبل مقدّسات بودند ؛

مثلاً هرگاه پیامبری یا یکی از اولیاء اللّه که نزد خداونـد مقام والایی داشت و واسـطه بین خـدا و مردم محسوب می شد، از دنیا می رفت و دست مردم از دامـان آنهـا کوتـاه می شود، مردم به یاد او، مجسـمه ای می ساختنـد و این مجسـمه پیامبر یا ولی اللّه مورد احترام و واسـطه قرار می دادند ؛ ولی بر اثر مرور زمان یا ارتباط به فراموشـی سپرده شد و خود این مجسـمه ها به صورت مسـتقل مورد توجه و پرسـتش مردم قرار گرفت ؛ یا مجسمه های ماه و خورشید و امثال آن را که منبع برکت و نور هستند، می ساختنـد و به خاطر ماه و خورشـید، آنها را مورد توجه قرار می دادنـد ؛ ولی بر اثر گـذشت زمان کم کم رابطه فراموش و خود این مجسـمه ها و بت ها به صورت مستقل مورد پرستش قرار می گرفت ؛ یا قطعه سنگی را از سرزمین مقدّسی، همچون کعبه، به همراه خود به یادگار می بردند و در جای مناسبی قرار می دادند تا با دیدن آن، خاطره های آن سفر روحانی تجدید

شود، ولی پس از مـدتی رابطه فراموش و آن سـنگ بت می شد. و یا این که برخی معتقد بودند، خدای نادیده بقدری مقامش والاست که از دسترس فکر بشر بیرون است و امکان نـدارد که انـدیشه بشـر به مقام والای او برسـد و چنین خـدایی فایـده ای (نعوذ بـاللّه برای مـا نـدارد ؛ پس برخی از مخلوقات او را که در دسترس ما هسـتند، به خاطر خداونـد می پرستیم. شبیه این نوع تفکر را در تفکرات برخی از فِرق منحرف صوفیّه می بینیم ؛ مُرشِـد صوفیّه به مریـدان خود می گوید: در نماز وقتی که به ذکر «اِیّاکَ نَعْبُدُ وَ اِیّاکَ نَسْـتَعین» می رسـید، با توجه به این که نمی توانید تصویری از خداوند داشـته باشید، تصویر «شیخ و پیر» را در ذهن بگذرانید! و این، نقطه آغاز انحراف مردم به سوی شرک است.

به هر حال همان گونه که گذشت، انبیاء و پیامبران دامنه دارترین و طولانی ترین مبارزات را با بت پرستی و بت پرسـتان داشته اند ؛ زیرا باید با شرک و

بت پرستی که بلای بزرگ انسانیّت در گذشته و حال است مبارزه شود.

شرح و تفسیر

«یا اَیُّهَا النّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ» ؛ تعبیر به «ضُرِبَ مَثَلٌ» شاید برای این باشد که این ضرب المثل شیرین و پرمحتوا، بین موحدان و یکتاپرستان از گذشته مرسوم و متداول بوده و مَثَل جدیدی نبوده است ؛ ولی از آنجا که این مثل، بسیار آموزنده و عبرت آموز است، خداوند نیز آن را مطرح نموده است.

«اِنَّ الَّذینَ تَدْعُونَ مِنْ دوُنِ اللّهِ لَنْ یَخْلُقُوا ذُبابا وَ لَوِاجْتَمَعُوا لَهُ»؛ بت هایی که بت پرستان آنها را عبادت و پرستش می کنند و در مقابل شان سر بر خاک می سایند، آن قدر ضعیف و ناتوانند که قدرت آفرینش یک مگس را هم ندارند ؛ نه تنها، به تنهایی نمی توانند چنین حشره کوچکی را خلق کنند ؛ بلکه اگر تمام بت های جهان دست به دست هم دهند و به کمک و یاری هم

بیایند، باز هم از این کار عاجزند !

سی و ششمین مثال: بت پرستی (۳۴۳)

«وَ اِنْ یَسْلُبْهُمُ الذُّبابُ شَیْئا لا یَسْتَنْقِذوُهُ مِنْهُ» ؛ ضعف و ناتوانی بت ها فراتر از آنچه گفته شد، می باشد ؛ زیرا آنان نه تنها قدرت آفرینش مگسی را ندارند، بلکه اگر مگسی را ندارند، بلکه اگر مگسی، چیزی از آنها برباید، این بت های بی اراده و ناتوان، حتی قدرت باز پس گیری شی ء مسروقه را ندارند ؛ یعنی آنها نه تنها توانایی سود رساندن و دفع شرّ از بت پرستان را ندارند، بلکه توانایی محافظت از خودشان را نیز ندارند.

در توضیح این قسمت از آیه گفته می شود که بت پرستان در ایّام مخصوصی از سال ؛ مثلاً ایّام عید، بت ها را با زعفران و عسل یا چیزهای مشابه آغشته می کردند که باعث جذب مگس ها می شد. مگس ها تا تمام شدن عسل ها از آن استفاده می کردند. هر مگسی، روی یکی از این بت ها نشسته و مقدار اندکی عسل

ص:۳۴۴

برمی داشت (۱) ؛ در این رابطه، خداوند می فرماید: بت ها آن قدر ضعیف و ناتوان بودند که حتّی توانایی باز پس گیری این مقدار عسل را هم نداشتند ؛ بنابراین بت ها با این همه ضعف و ناتوانی، چگونه می توانند به انسان کمک کنند؟!

«ضَعُفَ الطّالِبُ وَ الْمَطْلُوبُ» ؛ در تفسیر این جمله احتمالات مختلفی نقل شده است که دو احتمال آن قوی تر به نظر می رسد:

۱ منظور از «طالب»، «مگس» و مراد از «مطلوب»، «بت» است ؛ بنابراین، هم مگس حیوان ضعیفی است و هم بت موجودی ناتوان. بت ها ضعیفند همان گونه که مگس ها ضعیفند.

۲ «طالب» در آیه شریفه «بت پرستان و عابدان» هستند و منظور از

۱- تفسیر نمونه، جلد ۱۴، صفحه ۱۷۲ .

«مطلوب»، «بت هـا» است ؛ بنـابراین هم بت ها ضـعیف و ناتواننـد و هم بت پرسـتان ؛ ضـعف و ناتوانی بت ها روشن است ؛ اما منظور از ضعف و ناتوانی بت پرستان، شاید ضعف فکری و عقیدتی آنها باشد.

در هر حال، خداونـد می خواهـد این نکته را متذکر شود که مشـکلات انسان به دست خداوندی حل می شود که قادر بر همه چیز است، نه به وسیله موجودی ضعیف و ناتوان که قدرت دفاع از خویشتن را هم ندارد.

ساختمان مگس از هواپیما پیچیده تر است

«مگس» در سراسـر قرآن مجیـد تنها در این آیه شـریفه مورد اشاره قرار گرفته است و در نظر ما انسان ها، موجودی پست و بی ارزش است ؛ آیا واقعا مگس موجودی بی ارزش است؟

در پاسخ به این پرسش، باید گفت که مگس نه تنها موجود بی ارزشی نیست ؛

بلکـه از عجـایب مخلوقـات خداونـد و از آیـات الهی اسـت. این موجـود ریز و کوچـک انـدام، علیرغم جثّه کـوچکش، دارای دسـتگاه تنفّس، دسـتگاه تغذیه، دهان، زبان، معده، روده، سلسـله اعصاب فهم و ادراک، چشم، گوش، ماهیچه های بسیار قوی که به وسیله آن می تواند بالهایش را با سرعت زیاد به حرکت درآورد و سایر اعضا می باشد. جالب این که ساختمان بدن این موجود کوچک به مراتب پیچیـده تر و دقیق تر از ساختمان یک هواپیمای بزرگ است ؛ و ساختن چنین هواپیمایی آسان تر از خلقت یک مگس است! زیرا هواپیما تولید مثل نمی کند، ادراک و شـعور و اراده ای ندارد، قادر به تهیّه غذای خویش نیست، قدرت دفاع ندارد و...، ولی مگس توانایی انجام تمام این کارها را دارد !

بنـابراین مگس واقعا از عجایب مخلوقات خداونـد است و هیـچ کسـی توانایی آفرینش چنین موجودی را نـدارد. امروز علیرغم پیشرفت خارق العاده ای که بشر

در زمینه های مختلف علمی به دست آورده است، باز هم قدرت آفرینش یک مگس را ندارد. در اینجا سؤال دیگری مطرح می شود که:

تفاوت شبیه سازی با خلق کردن

شنیده شده است که در آستانه قرن بیستم بشر قدرت «شبیه سازی» پیدا کرده است ؛ یعنی قسمتی از بدن یک حیوان، مثل گوسفند، را در شرایط خاصّی پرورش می دهد تا تبدیل به یک گوسفند کامل می شود و این مطلب، حتی در مورد انسان نیز امکان پذیر است که حاصل آن انسانی است که نه پدر دارد و نه مادر! با توجّه به این موضوع درمی یابیم که بشر امروزی توانایی بر آفرینش چیزهای بزرگتر و مهم تر از مگس را دارد. پس چگونه انسان را موجودی ناتوان در آفرینش مگس می پنداریم؟

در جواب این سؤال می گوئیم که این عمل، آفرینش محسوب نمی شود ؛ بلکه

ص:۳۴۸

نوعی «قلمه زنی» است که قبل از این در مورد درختان با پیوند قسمت کوچکی از پوست شاخه یک درخت، درخت تنومندی پرورش می یافت و میوه می داد. بدن انسان و حیوانات نیز همانند درختان اگر قطعه ای از آن به جای دیگر پیوند زده شود، در شرایط ویژه ای رشد و نمو می کند و تبدیل به انسان کامل می شود ؛ زیرا ما معتقدیم که هر سلول انسان، واجد تمام ویژگی ها و خصوصیات انسان است.

بنابراین، شبیه سازی همان قلمه زدن و پیوند زدن است و مسأله حیات و آفرینش هنوز هم از معمّاهاست!

ص:۳۴۹

مثال سی و هفتم: نور خدا

نور خدا

سی و هفتمین مثال از مثال های شیرین قرآن، آیه ۳۵ سوره نور است، خداوند در این آیه که از زیباترین مثال های قرآنی است می فرماید: «اَللّهُ نُورُ السَّمواتِ وَ الاْرْضِ مَثَلُ نُورِهِ کَمِشْکوهٍ فیها مِصْباحٌ الْمِصْباحُ فی زُجاجَهٍ نِ الزُّجاجَهُ کَاَنَّها کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ یُوقَدُ مِنْ شَجَرَهٍ مُبارَکَهٍ زَیْتُونَهٍ لا شَرْقِیَّهٍ وَ لا غَرْبِیَّهٍ یَکادُ زَیْتُها یُضیءُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نارٌ نُورٌ عَلی نُورٍ یَهْدِی اللّهُ لِنُورِهِ مَنْ یَشاءُ وَ یَضْرِبُ اللّهُ الْاَمْثالَ لِلنّاسِ وَاللّهُ بِکُلِ شَیْ ءٍ عَلیمٌ» ؛ خداوند نور آسمان ها و زمین است ؛ مثل نور خداوند، همانند چراغدانی است که در آن چراغی [پر فروغ] باشد ؛ آن چراغ در حبابی قرار گیرد، حبابی شفّاف و درخشنده همانند یک ستاره فروزان، این چراغ با روغنی افروخته می شود که از درخت پربرکت زیتونی گرفته شده که نه شرقی است و نه غربی ؛ [روغنش آنچنان صاف و خالص است که] نزدیک است

ص:۳۵۰

بـدون تماس با آتش شـعله ور شود ؛ نوری است بر فراز نوری ؛ و خدا هر کس را بخواهد به نور خود هدایت می کند، و خدا برای مردم مثل ها می زند و خداوند به هر چیزی داناست.

این آیه مشتمل بر دومثال است

مثـال اوّل جمله «اَللّهُ نُـورُ السَّمـواتِ وَ الاْـرْضِ» است و بقیّه آیه مثـال دوم را تشـکیل می دهـد ؛ به این دلیـل که مـا یقین داریم خداونـد، مانند نور و روشـنایی محسوس و ملموس نیست، بنابراین باید گفت: «کافِ» تشبیه در آیه شـریفه در تقدیراست: «اَللّهُ کَنُورُالسَّمواتِ وَالاْرْضِ» ؛ خداوند، مانند نور آسمان ها و زمین است.

بنابراین، در جمله اوّل آیه شـریفه، هر چنـد کلمه «مثلِ» یا «کافِ» تشبیه وجود نـدارد، ولی چون جسـمیّت خداونـد محال ذاتی است، پس به ناچار کاف تشبیه را در تقدیر می گیریم و می گوئیم: خداوند، مانند نور آسمان ها و زمین است ؛ و جمله

اوّل خود یک مثال است که در آن، خداوند به نور تشبیه شده است و ادامه آیه، مثال دیگری برای ذات مقدّس خداست.

آیا مثال زدن برای ذات خداوند جایز است ؟

آیـا مـا حـق داریم برای خـالق و آفریـدگار خـود مثـال بزنیم و آن موجـود معنوی واجب الوجود را بـا موجودات مـادّی ممکن الوجود مقایسه کنیم ؟

پاسـخ این سـؤال، هم مثبت است و هم منفی ؛ بـا توجه به آنچه در آیه شـریفه فوق آمـده است، بیـان مثـال برای خداونـد ذات اشـکالی ندارد ؛ چون خداوند خود، برای خویش مثال زده است ؛ ولی طبق آیه شـریفه ۷۴ سوره نحل، بیان مثال برای خداوند ممنوع است ؛ خداوند در این آیه می فرماید: «فَلا تَضْرِبُوا لِلّهِ الْأَمْثالَ

اِنَ اللّهَ یَعْلَمُ وَ اَنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ» ؛ پس، برای خدا مثال نزنید خدا می داند، و شـما نمی دانید. طبق این آیه شـریفه، مثال زدن باری ذات پـاک خداونـد ممنوع است. اینـک این سؤال مطرح می شود که با توجه به ممنوعیّت مثال برای آن ذات بی مثال، چرا در آیه شریفه ۳۵ سوره نور برای خداوند مثال زده شده است؟

پاسخ این سؤال در ذیل آیه شریفه ۷۴ سوره نحل آمده است. در ذیل آن آیه می خوانیم: «خداوند می داند و شما نمی دانید» ؛ یعنی «بیان مثال برای خداوند، از جانب خود خداوند مانعی ندارد و بی اشـکال است ؛ ولی مثال زدن برای آن ذات بی مانند از جانب بنـدگان جایز نیست» ؛ زیرا خداونـد اگر مثالی برای خود ذکر کنـد، مثالی خالی از نواقص ممکنات بیان می کنـد و می دانـد چگونه چنین مثالی بیان کنـد ؛ اما انسان ها نمی دانند که چگونه مثالی شایسـته وجود او بزنند، بنابراین نباید برای او مثال بزنند.

ص:۳۵۳

شأن نزول آیه شریفه ۷۴ سوره نحل اشاره به یکی از کارهای کفّار است ؛ آنها برای توجیه بت پرستی خویش می گفتند: «مَثَل خداوند»، «مَثَل شاه» است و «بت ها» مانند «وزیرانِ» شاه و چون ما دستمان از دامان شاه کوتاه است و به او دسترسی نداریم، به وزیران او که با شاه تماس دارند و به او دسترسی دارند، متمسّک می شویم و آن ها را عبادت و پرستش می کنیم، نه خداوند را. (۱)

آیه شریفه در ردّ این توجیه و مانند آن نازل شد و بیان هرگونه مَثَلی را از انسان ها برای ذات بی مانند خداوند، غیرمجاز اعلام کرده و چنین تشبیه و مثالی را برای خداوند متعال، اشتباه بزرگ و آشکاری می داند ؛ زیرا علّت عدم دسترسی مردم به شاه این است که شاه، و به طور کلّی، هر انسانی، از حیث زمان و مکان

۱ تفسیر نمونه، جلد ۱۰، صفحه ۳۲۳ .

۱- تفسیر نمونه، جلد ۱۰، صفحه ۳۲۳ .

موجودی ناتوان و محدود است ؛ پس امکان دستیابی همه به او نیست ؛ اما خداوندی که قادر عالم و حاضر مطلق است و در همه زمان ها و مکان ها حاضر است و در قلب همه انسان ها جای دارد و از رگ گردن انسان به او نزدیک تر است، ارتباط و دستیابی به او کار آسانی است. ارتباط با خداوند، نه تنها برای همگان امکان پذیر است ؛ بلکه از ارتباط با پدر، مادر، همسر، خواهر، برادر و فرزند هم آسان تر است ؛ زیرا به خاطر عدم محدودیّت ذات حق تعالی، انسان در هر لحظه ای می تواند با او به گفتگو بنشیند؛ در حال خواب یا بیداری، در هر حال ایستاده یا نشسته، در بیابان یا خیابان و خلاصه در هر زمان و مکان و تحت هرگونه شرایطی، امکان ارتباط با او وجود دارد.

خداوند متعال در آیه ۱۹۱ سوره آل عمران، هنگام توصیف خردمندان می فرماید: «اَلَّذینَ یَذْکُرُونَ اللّهَ قِیاما وَ قُعُودا وَ عَلی جُنُوبِهِمْ وَ یَتَفَکَّرُونَ فی

خَلْقِ السَّمواتِ وَ الْاَرْضِ رَبَّنا ما خَلَقْتَ هـذا باطِلًا سُبْحانَکَ فَقِنا عَذابَ النّارِ» ؛ همان ها که خدا را در حال ایستاده و نشسته و آنگاه که بر پهلو خوابیده اند، یاد می کنند و در اسرار آفرینش آسمان ها و زمین می اندیشند ؛ [و می گویند: [بارالها! اینها را بیهوده نیافریده ای ؛ منزّهی تو! ما را از عذاب آتش نگاه دار !

بنابراین ارتباط با خداوند، کار مشکلی نیست تا نیاز به واسطه قراردادن بت ها باشد ؛ پس نباید خداوند را به موجودی ضعیف و ناتوان تشبیه کرد ؛ خداوندی که در تمام نمازها با او صحبت می کنیم و در هر نماز لااقل دوبار او را مخاطب قرار داده و می گوییم: «اِیّاکَ نَعْبُدُ وَ اِیّاکَ نَسْتَعینُ» قابل مقایسه با ممکن الوجود نیست.

نتیجه این که، مثال برای خداوند، تنها از جانب خود او مجاز است.

البتّه روشن است که مثال هایی که زده می شود، تنها از جهاتی ما را در

شناخت خداونـد کمک می کند ؛ ولی هیچ مثالی بیانگر تمام جهات ذات خداوند نیست، «لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ»(۱)؛ هیچ چیزی مانند خداوند نیست. چون همه مخلوقات فانی هستند و خدا باقی ؛ همه مخلوقات متناهی می باشـند و خداوند نامتناهی ؛ تمام مخلوقات ضعیف و جاهلند و خداوند دانا و قدرتمند است.

شرح و تفسیر

«اَللّهُ نُورُ السَّمواتِ وَ الْاَرْضِ» ؛ برای روشن شـدن این مثال که در آن، وجود مقـدّس خداوند آسـمان ها و زمین را به نور تشبیه نموده است، باید ویژگی ها و خواصّ نور را بررسی کنیم

۱- ۱۱ / شوری .

ویژگی های ۴ گانه خورشید

۱ اثر هدایت و راهنمایی

هدایت در پرتو نور و روشنایی امکان پذیر است حتّی در شب ها نیز از نور ماه و ستارگان استفاده می کنیم. به همین جهت در شب های تاریک، آدم راه به جایی نمی برد. بنابراین اولین اثر مهم نور، هدایت و راهنمایی است.

۲ اثر تربیت و حیات

اثر مهم دیگر نور خورشید تربیت است ؛ درختان، گیاهان، حیوانات، انسان ها و خلاصه تمام موجودات، بدون نور آفتاب پرورش نمی یابند، بنابراین هر جا که نور نباشد، حیات و زندگی هم نیست. نور آفتاب تا عمق ششصد تا هفتصد متری اعماق دریا هم نفوذ می کند و پس از آن ظلمت و تاریکی محض است ؛ دانشمندان پیش از این تصوّر می کردند که در ماوراء این فاصله که ظلمت و تاریکی است،

ص:۳۵۸

موجود دریایی زنده ای وجود ندارد؛ ولی پس از مطالعات در اعماق ظلماتی دریا به موجودات زنده دیگری نیز دست یافتند.

سؤالی که می توان در این جا مطرح کرد این است که چگونه این موجودات بدون نور آفتاب رشد و نمو نموده اند ؟

حقیقت این است که این موجودات نیز از نور آفتاب بی نصیب نبوده اند ؛ زیرا قسمتی از موادغذایی که در سطح دریا، بر اثر نور آفتاب آماده بهره برداری می شود، به اعماق دریامی رود و موجودات اعماق دریا نیز از آن استفاده می کنند ؛ یعنی خداوند آشپزخانه بزرگی به وسعت سطح دریاها برای حیوانات و موجودات دریایی آماده کرده است.

نتیجه این که، اثر مهم دیگر نور، تربیت و حیات است.

۳ ایجاد قدرت و حرکت

اثر مهم دیگر نور خورشـید، به عنوان کامل ترین مصداق نور، ایجاد قدرت، حرکت و انرژی است ؛ دانشـمندان معتقدند منشـأ تمـام نیروهـا و انرژی هـای موجود در جهـان، خورشـید و نور آفتـاب است. حرارتی که به وسـیله آتش زدن هیزم به دست می آیـد، در واقع نتیجه ذخیره نور آفتاب در جریان رشـد و نموّ درختان است که در هنگام سوختن، این انرژی آزاد شـده و تبدیل به نیروی محرّك می گردد.

ذغال سنگ که از منابع دیگر انرژی است، انرژی خود را نیز از خورشید گرفته است ؛ زیرا بر اساس کشفیّات دانشمندان، ذغال سنگ، بقایای به جای مانده حیواناتی است که در دریاها پرورش یافته اند و سـپس این دریاها، بر اثر مرور زمان، در دل خاك پنهان گشته و کم کم تبدیل به ذغال سنگ است.

نفت که در زمان ما از منابع مهم انرژی به حساب می آید، انرژی خود را از نور

ص:۳۶۰

آفتاب می گیرد ؛ زیرا نفت بقایای به جای مانده حیواناتی است که در دریاها پرورش یافته اند و سپس این دریاها، بر اثر چین خوردگی های زمین از بین رفته و حیوانات آن در زمین دفن شده اند و با گذشت زمان تبدیل به نفت شده اند ؛ روشن است که حیوانات از گیاهان تغذیه می شوند و گیاهان نیز در پرتو نور آفتاب رشد و نمو می کنند .

برق، یکی دیگر از منابع مهم انرژی خود را از خورشید می گیرد. آب دریا به وسیله نور خورشید تبخیر شده و به آسمان می رود، سپس این بخارها تبدیل به باران شده و بر سطح زمین می بارد ؛ قطرات باران تبدیل به جویبار و رودخانه گشته و در پشت سدهای دست انسان ها جمع می شود و سپس از دریچه های مخصوصی خارج گشته و با به حرکت درآوردن توربین های برق، تولید انرژی الکتریکی می کند .

ص:۳۶۱

بادها، یکی دیگر از منابع انرژی نیز بر اثر نور آفتاب ایجاد می شوند.

نتیجه این که، تمام نیروها و قدرت ها و انرژی ها در عالم مادّه، از نور آفتاب نشأت می گیرد .

۴ رفع موانع حیات

اثر مهم دیگر نور آفتاب، میکروب زدایی در سراسر زمین است. نور خورشید تمام کره زمین را ضدّعفونی می کند و آنچه دشمن حیات موجودات زنده جهان است، با تابش نور آفتاب از بین می رود. اگر نور آفتاب نبود، زمین تبدیل به یک بیمارستان و سپس قبرستان بزرگ می شد.

نتیجه این که، هدایت، تربیت، ایجاد قدرت و انرژی و رفع موانع حیات و زندگی، از آثار مهم نور آفتاب است.

با توجه به آثار چهارگانه نور، اینک به شرح آیه شریفه می پردازیم تا روشن

ص:۳۶۲

شود که چرا و چگونه خداوند عالم، مانند نور آسمان ها و زمین است.

همان گونه که نور مایه هـدایت است، خداونـد نیز هـدایت و راهنمایی تمام موجودات مادّی و معنوی جهان هستی را به عهده دارد ؛ در آیه ۵۰ سوره طه آمـده است: «رَبُّنَا الَّذی اَعْطی کُلَّ شَـیْ ءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدی» ؛ پروردگار ما همان کسـی است که به هر موجودی آنچه را که لازمه آفرینش او بوده، داده ؛ سپس هدایت کرده است.

خداوند هر موجودی را به شکلی هدایت می کند، برخی را غریزی، برخی را الهامی و برخی دیگر را در پرتو تعلیمات پیامبران و اوصیاء آنان هدایت می کند و به هر حال همه موجودات عالم مشمول هدایت پروردگارند. اگر هدایت او نباشد، هیچ کس راه به جایی نمی برد ؛ به عنوان مثال، پرنـدگانی وجود دارند که هرگز پدر و مادر خود را نمی بینند، چون مادران آنها، قبل از آن که جوجه ها سر از تخم

بیرون آورنـد، می میرند ؛ ولی این جوجه تازه به دنیا آمده که مادر خود را حتی برای یک لحظه ندیده است، تمام برنامه های زنـدگی خود را می داند ؛ چگونگی پرواز، نحوه تهیه غذا، ساختن آشـیانه، کیفیت تخم گذاری و حفظ آن و حتی تهیه آذوقه برای فرزنـدان خـود که پس از مرگ او سـر از تخم درمی آورد را به خـوبی می دانـد. این جوجه که هرگز پـدر و مـادرش را ندیـده است، چگونه این برنـامه هـا را می دانـد و به آنها عمل می کنـد؟ آیا این همان هـدایت غریزی و تکوینی موجودات از سوی خداوند عالم نیست؟ «الَّذی اَعْطی کُلَّ شَیْ ءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدی» !

ما انسان ها نیز مشـمول هـدایت تکوینی و هم مشـمول هدایت تشـریعی خداوند عالم هستیم. چه کسـی به نوزاد انسان یاد داده است که پسـتان مـادر را بگیرد و بمکـد؟ و یـا در هنگام گرسـنگی و احساس نیاز به مادر، گریه کنـد؟ این ها هـدایت تکوینی است. و هدایت تشریعی انسان ها نیز به وسیله پیامبران و امامان انجام می شود.

ص:۳۶۴

بنـابراین، همـان گونه که خورشـید، موجودات را پرورش داده و تربیت می کنـد، خداونـد عـالم نیز تمام موجودات را پرورش داده و تربیت می کند ؛ بدین جهت او را «ربّ العالمین» می خوانیم و در هر نماز دوبار این جمله زیبا را تکرار می کنیم .

در مورد انسان، تربیت الهی از لحظه انعقاد نطفه، شـروع می شود و تا پایان عمر او ادامه می یابد و اگر یک لحظه، عنایت الهی از ما قطع گردد، همگی نابود می شویم ؛ به این جهت، زنـدگی تمام موجودات جهان هستی به دست با کفایت خداونـد متعال است.

اثر دیگر نور خورشید، قـدرت و قوّت و انرژی آن بود ؛ خداونـد عـالم نیز منشأ و عامـل تمـام انرژی هـای جهان است ؛ حتی خورشـید هم با تمام عظمت و بزرگی اش، مخلوق خداونـد است و انرژی خود را از ناحیه خداونـد می گیرد و اگر یک لحظه فیض خداوند، قطع گردد، چیزی از خورشید باقی نخواهد ماند ؛ پس

«لاـحَوْلَ وَ لا قُوَّهَ اِلّا بِاللّه ِ العَلِیّ العَظِیمِ». خداونـد بزرگ است که توان حرکت و تکاپو را به مخلوقات داده است و تنها اوسـت که قـادر بر رفع یا ایجاد موانع مادّی در انجام کارها و حوادث است ؛ اگر او اراده کنـد، تمام قـدرت ها از بین می رود ؛ اما در مقابل قـدرت خداوند، این بشـر آن قدر ضـعیف و ناتوان است که گاهی یک میکروب، که با چشم قابل دیدن نیست، او را از پای درمی آورد. اما خداوند تمام موانع حیات را برای زندگی انسان برطرف می کند.

بنـابراین، دقّت در جملاتیماننـد، «لا حَوْلَ وَ لا قُوَّهَ اِلّا بِاللّه ِ» یا «بِحَولِ اللّه ِ وَ قُوَّتِهِ اَقُومُ وَ اَقْعُـد» ما را به این باور می رسانـد که اگر یاری خداونـد برداشـته شود، انسان بیچاره است ؛ انسان آن قدر ضـعیف و ناتوان است که با کوچک ترین بیماری، گاهی حتی توانایی حفظ آب دهانش را نیز از دست می دهد.

اثر دیگر خورشید از بین بردن آفات و موانع حیات است ؛ خداوند متعال نیز

ص:۳۶۶

موانع حیات را از بستر زمین جمع و نابود می کند تا بشر و سایر حیوانات، قادر به ادامه زندگی باشند ؛ به عنوان مثال، یکی از منابع تغذیه انسان، ماهیان دریاست، این ماهیان آن قدر تخم گذاری می کنند که اگر تخم های اضافی نابود نشود، تمام سطح دریاها را می گیرد و امکان حرکت در دریاها سلب می گردد، ولی خداوند برای برطرف کردن این مانع بزرگ، موجودات دیگری در دریاها آفریده است تا این تخم های اضافی را که مانع حیاتند، بخورند ؛ یا بعضی از گیاهان آن قدر سریع رشد می کنند که در مدت زمان کوتاهی می تواند سطح یک شهر را بپوشانند. یا برخی حیوانات هستند که فوق العاده تکثیر و تولید مثل می کنند و جای برای زندگی انسان نمی گذارند ؛ ولی خداوند این موانع را برطرف می کند. میکروب های کشنده ای که در اثر هوای آلوده و کثیف شهرها در طول شبانه روز بر چشمان انسان ها می نشیند قادرند که خیلی زود او را نابینا کنند ؛

ولی خداونـد اشـک را به عنوان یـک مـاده ضـدّعفونی آفریـده است تا چشم انسان را همواره ضـدّ عفونی کنـد. آب دهان نیز خاصیّت میکروب کشی و دفع آفات دارد.

نتیجه این که، خداونـد همانند نور منشأ هدایت، تربیت، نیرو، قدرت و از بین برنده موانع است بدین جهت «اَللّهُ نُورُ السَّمواتِ وَ الْأرْضِ» .

«مَثَلُ نُورِهِ کَمِشْکوهٍ فیها مِصْباحٌ...»

چراغ در طول تاریخ

چراغ در طول تاریخ

بشـر قبـل از اختراع آتش در تـاریکی و ظلمت به سـرمی برد و تنهـا از نورهـای طبیعی هماننـد خورشـید و ماه و سـتارگان و... اسـتفاده می کرد؛ ولی کم کم انسان با مشاهده جرقه هایی که بر اثر اصـطکاک دو شـی ء ایجاد گشـته و گاهی نیز با شعله ور شدن مواد خشک که قابلیّت سوختن را داشـتند سبب افروختن آتش می شد، بزرگترین و مهم ترین نعمت الهی را کشف کرد که حاصل آن دگرگونی

عظیم در رونـد حیـات بشـری در ابعـاد مختلف بوده است تـا جـایی که امروز می توان ادّعـا کرد که مهم ترین عامـل پیشـرفت صنعتی بشر و تسهیل در زندگی اجتماعی انسان ها، کشف آتش بوده است ؛ انسان به دنبال دستیابی به آتش توانست علاوه بر استفاده از گرمای آتش، از نور آن نیز برای روشـنایی شب های تاریک خویش استفاده نماید. استفاده از وسایلی که بشر برای روشـنایی محیط اطراف خویش از آنها بهره می جست کم کم تکامل یافت تا این که عصـر جاهلیّت و پس از آن، عصر ظهور و بروز اسـلام که مورد بحث آیه شـریفه است فرا رسـید. چراغ هایی که در عصر نزول این آیه شریفه وجود داشته است از پنج بخش تشکیل می شد:

۱ چراغدان (مِشکوه)

چراغ در شرایط عادی خوب است ؛ ولی هنگامی که هوا نامساعد و طوفانی باشد خاموش می شود و یا اگر چیزی با شیشه اش برخورد کند، می شکند ؛ پس،

نیاز به مکانی دارد تا در آن محفوظ بماند ؛ بدین جهت چراغدان برای چراغ ساخته شد ؛ این چراغدان ها دو رقم بوده اند:

الف: چراغدان های سیّار ؛ این چراغدان ها دارای محفظه مکعب مستطیل شکلی بودند که تمام اطراف آن را شیشه احاطه کرده بود و پنجره ای داشت که چراغ را از آنجا، داخل چراغدان می گذاشتند ؛ این نوع چراغدان ها قابل حمل و نقل بود.

ب: چراغدان های ثابت که قابل حمل و نقل نبود ؛ این چراغدان ها اغلب درجایی که طاقچه یا پنجره ای بود، ساخته می شد، بدین شکل که دو سوی پنجره، که یک طرف آن به سمت حیاط و سمت دیگر آن به طرف خانه بود، شیشه ای نصب می شد و از بالای آن محفظه ای برای ورود و خروج اکسیژن و دریچه ای نیز برای نهادن چراغ در چراغدان تعبیه می شد. گاهی هم فقط در قسمت بیرونی پنجره که به سمت حیاط بود، شیشه ای نصب می شد ؛ ولی قسمت داخلی که به طرف اتاق

بود، باز می ماند. در هر حال چراغدان مانع خاموش شدن و نیز مانع برخورد چیزی با شیشه چراغ می باشد.

۲ فتیله چراغ (مِصْباح)

که باعث جذب مواد سوختنی و افروختن شعله چراغ می شد.

۳ حباب و شیشه چراغ (زُجاجَه)

که روی فتیله قرار می گرفت تـا هوا را تنظیم کنـد ؛ چون فتیله در شـرایط عادی و بـدون حباب دود می کنـد و به درستی نمی سوزد و باعث آلودگی فضای اتاق و سـیاه شدن در و دیوار می شود ؛ از سوی دیگر، روشنایی کافی و مناسبی نیز ندارد ؛ ولی با گذاشـتن حباب روی آن، هوا تنظیم شده و نور بیشتری می دهد و علاوه بر این که باعث آلودگی فضای اتاق و کثیفی در و دیوار نمی شود، مادّه سوختنی آن نیز به طور کامل می سوزد.

ص:۳۷۱

۴ ماده سوخت (زَیْتُونَه)

علاوه بر فتیله و شیشه و چراغدان، چیز دیگری نیز برای یک چراغ لازم است و آن مادّه سوختنی است که از طریق فتیله جذب می شود و در انتهای آن به وسیله جرقّه ای روشن می شود. (۱)

۵ منبع سوخت (شَجَرَهٍ مُبارَکَهٍ زَیْتُونَه)

روغن زیتون مادّه سوخت چراغ و انرژی آن بود ؛ ولی هر انرژی یک منبع و مولّدی لازم دارد و منبع روغن زیتون درخت زیتون است. در نتیجه، درخت

۱ در قدیم روغن های مختلفی به عنوان مادّه سوخت استفاده می شد ؛ ولی بهترین مادّه سوخت روغن زیتون بود که هم خوب می سوخت و دود نمی کرد و هم بوی مطبوع و دوام مناسبی داشت و زود تمام نمی شد .

زیتـون، روغن زیتون، شـیشه و فـتیله چراغ و چراغـدان عواملی است که دست به دست هم می دهنـد تـا تولیـد نور و روشـنایی نمایند و در آیه شریفه به آنها اشاره شده است.

«مَثَلُ نُورِهِ کَمِشْکوهٍ فیها مِصْباحٌ الْمِصْباحُ فی زُجاجَهٍ» ؛ مثل نور الهی، مثل چراغدانی است که در آن، چراغی وجود دارد و آن چراغ داخل حباب و شیشه ای است.

«الزُّجـاجَهُ کَاَنَّهـا کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ» ؛ شـیشه و حباب این چراغ بسـیار نورانی، درخشان، صاف و تمیز است و ماننـد سـتاره درخشان آسمان، درخشنده و نورانی است.

«یُوقَدُ مِنْ شَـجَرَهٍ مُبارَکَهٍ زَیْتُونَهٍ لا شَرْقِیَّهٍ وَ لا غَرْبِیَّهٍ» ؛ منبع انرژی و سوخت این چراغ، درخت پربرکت زیتون است ؛ درختی که نه در سمت شرق باغ است که به هنگام طلوع آفتاب در سایه قرار گیرد و نه در سمت غرب باغ است که

ص:۳۷۳

به هنگام مغرب از نور آفتاب محروم شود ؛ بلکه در وسط باغ قرار دارد و کاملاً از نور آفتاب و هوای آزاد استفاده می کند.

«یَکادُ زَیْتُها یُضیءُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نارٌ» ؛ مادّه سوخت این چراغ و انرژی آن روغن زیتون بسیار خوبی است که از همان درخت مذکور گرفته می شود، این روغن بقدری صاف و زلال و خوب است که گویا بدون کبریت نیز شعله ور گشته و روشنایی می بخشد ؛ یعنی مادّه سوخت این چراغ، که از آن درخت مبارک است، در نهایت خلوص است.

«نُورٌ عَلی نُورٍ یَهْدِی اللّهُ لِنُورِهِ مَنْ یَشاءُ» ؛ نور فتیله، نور حباب، نور چراغدان هرکدام نوری است و هنگامی که داخل هم می شوند نوری روی نور دیگر نهاده می شود و خداوند هرکس را که بخواهد به سوی نور خودش هدایت می کند. «وَ یَضْرِبُ اللّهُ الْأَمْثالَ لِلنّاسِ وَاللّهُ بِکُلِ شَیْ ءٍ عَلیمٌ» ؛ خداوند این مثال ها را برای

مردم بیان می کند تا مفاهیم عالی و معقول را به خوبی درک کنند و خداوند بر همه چیز آگاهی دارد .

منظور از نور خدا چیست ؟

همان گونه که گذشت «نور خدا» در آیه شریفه به چراغی با خصوصیّات پنجگانه فوق تشبیه شده است، منظور از «نور خدا» در این مَثَل چیست؟

مفسّران نظرات مختلفی ابراز داشته اند ؛ اما نظریه معروفی که با عقیده متکلمان نیز سازگار است، این است که منظور «نور ایمان» است.

نور ایمان، شعله فروزنده و مصباحی است که در «زُجاجه» و «حُباب» قلب انسان قرار دارد و قلب و نور ایمان در چراغدانی به نام استخوان های محکم سینه قرار دارند. «مِشْکوه» سینه مؤمن است و «زُجاجَه» قلب او و «مِصْباح» نور ایمان شعله ور و فروزان در قلب مؤمن. شعله نور ایمان در قلب مؤمن از درخت

ص:۳۷۵

پربرکـتی، مواد سوختی خود را تـأمین می کنـد. مـادّه انرژی زای نور ایمـان، کلمـات نورانی قرآن مجیـد و روایـات معصومین علیهم السـلام است ؛ یعنی آیـات و روایات همانند روغن زیتون برای چراغ است که چراغ ایمان را در درون قلب انسان شـعله ور می سـازد و بـدین وسـیله نورانیّتش روز به روز تقویت می شود ؛ بنابراین، مؤمن هر چه به آیات و روایات نزدیک تر شود، نورانیّت او بیشتر می شود.

مـادّه انرژی زای چراغ ایمان (آیات و روایات) از شـجره مبارکه وحی نشأت گرفته است که نه شـرقی است و نه غربی، نه جنبه مـادّه محض دارد و نه معنـوی محض است، و همه چیز را تحت پوشـش خـود قرار می دهـد؛ این مـادّه انرژی زا بسـیار زلال و صـاف و خـالص است، خطـایی در آیات قرآن و کلمات معصومین نیست، فروزان و روشن است. نیازی به مادّه دیگری نـدارد که آن را برافروخته کند. آیات و روایات، هرکدام نوری است روی نور، آیات الهی در قرآن مجید نور

است، کلمات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نوری بر نور آیات الهی و کلمات معصومین «نُورٌ عَلی نُورٍ» است. خداوند هرکس را که بخواهد به وسیله وحی الهی و آیات و روایات هدایت می کند. خداوند مثل های زیبایی برای مردم می زند و او می داند چه مثل هایی بزند.

خلاصه این که، مطابق این تفسیر، منظور از «نور خدا» در آیه مثل «نور ایمان» است. شاهد بر این تفسیر این که در برخی از آیات قرآن، از نور ایمان به نور تعبیر شده است ؛ مثلاً، در آیه الکرسی آمده است: «اَللّهُ وَلِیُّ الَّذینَ امَنُوا یُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ اِلَی النُّورِ وَ الَّذینَ کَفَرُوا اَوْلِیاؤُهُمُ الطّاغُوتُ یُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَی الظُّلُماتِ اوُلئِکَ اَصْحابُ النّارِ هُمْ فیها خالِدُونَ» ؛ خداوند سرپرست مؤمنان است، آنها را از ظلمت و تاریکی به نور ایمان می برد؛ ولی کسانی که کفر ورزیدند، اولیاء و سرپرست های آنها طاغوت است که آنها را از نور ایمان به

سمت ظلمات می برند.

علاوه بر این، روایات هم دلالت بر نور بودن کلمات معصومین دارد ؛ بنابراین، مقصود از نور الهی، نور ایمان است.

منظور از «يَهْدِي اللّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشاءُ» چیست؟

سؤال: آیا خداونـد هر کس را که بخواهـد، بدون حساب و کتاب هدایت می کند؟ یا هدایت الهی بر اساس حکمت و حساب و کتاب، شامل افرادی می شود که مشیّت الهی به آن تعلّق بگیرد ؟

پاسخ: مشیّت الهی همواره تـابع حکمت الهیّه است ؛ و حکیم روی حسـاب و کتاب هـدایت می کنـد. سلمان فارسی که راه طولانی بین ایران و مـدینه را با هزاران زحمت و مشـکلات فراوان برای دیـدار پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله و پذیرش دین مقدّس اسلام طی می کند و در مدینه در انتظار دیدار حضرت می نشیند و از اوّلین کسانی

است که دعوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را لبّیک می گوید و تا آخرین لحظات عمرش در دفاع از عقیده اش کوشا و جدّی بوده است، مشمول هدایت الهی است ؛ اما ابولهب ها و ابوسفیان ها که در کنار پیامبر صلی الله علیه و آله بوده اند و همه روز او را می دیدند و مکرر آیات الهی را می شنیدند و باز در برابر حضرت مقاومت و لجاجت می کردند، مشمول هدایت الهی نمی شوند و روشن است که هیچ کدام بی حکمت نیست. سلمان در مسیر ایران تا مدینه که برای پذیرش آئین اسلام آن را طی می کند زحمات طاقت فرسایی را متحمّل می شود، به گونه ای که چندین بار در این مسیر به بردگی گرفته می شود و شکنجه های فراوانی را تحمّل می کند ولی باز باتلاش و کار فراوان، خود را آزاد می کند ؛ پس او لیاقت هدایت الهی را دارد ؛ اما آن متعصبان هوی پرست لجوجی که تعصّب و لجاجت و خودبرتربینی، بین آنها و حق، پرده ای افکنده که مانع رسیدن نور ایمان به قلوبشان است به همین خاطر

از هدایت الهی بی بهره اند.

نور آفتاب هر قدر قوی باشد، نابینا از روشـنایی آن بهره ای نمی برد و این نقص نور آفتاب نیست، بلکه اشـکالی بر چشم نابینا است، خفّاش ها که از آفتاب و نور گریزانند و هنگام روشنایی نور آفتاب، به گوشه ای تاریک می خزند و در تاریکی شب به پرواز درمی آیند، خود لیاقت نور را ندارند ؛ حال اگر شبپره، وصف آفتاب نخواند، آیا از رونق بازار آفتاب می کاهد ؟

روش های تقویت ایمان

۱ آشنایی با قرآن

هر چه بیشتر با قرآن آشنا شویم، ایمانمان قوی تر می شود و هر چه از این منبع نور و سعادت فاصله بگیریم شعله ایمان ضعیف تر می گردد. این مطلب با صراحت در آیه شریفه دوم سوره انفال آمده است: «اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذینَ اِذا ذُکِرَ

اللّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَ اِذا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءايتُهُ زادَتْهُمْ ايمنا وَ عَلى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ» ؛

مؤمنان تنها کسانی هستند که هر گاه نام خدا برده شود، دلهایشان ترسان می گردد ؛ و هنگامی که آیات او بر آنها خوانده شود، ایمانشان فزون تر می گردد؛ و تنها بر پروردگارشان توکّل دارند.

۲ دقّت در اسرارآفرینش

۳ تقوی و پرهیزکاری

۴ توسّلات و دعا

در پایان این بحث به روایت زیبایی از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله توجه کنید:

«اِنَ اَعْليمَنازِلِ الإِيمانِ دَرَجَهٌ واحِدَهٌ مَنْ بَلَغَ اِلَيْها فَقَدْفازَوَظَفَرَ؛ وَهُوَ اَنْ يَنْتَهِىَ بسَرِيرَيِهِ فِى الصَّلاحِ اِليَانْ لايُبالِىَ لَهااِذا ظَهَرَتْ وَ اَنْ يُخافُ عِقابُها اِذَا اسْتَتَرَتْ»؛

بالاـترین منزلگاه ایمان، پلّه ای است که هر کس به آنجا برسد، سعادتمند و پیروز می شود ؛ و آن درجه و منزلگاه این است که انسان به گونه ای درونش را (از رذایل و ناپاکی ها و دو روئیها) پاک کند که اگر قلبش را در نزد مردم بشکافند و اسرارش را فاش کنند، هیچ باکی نداشته باشد و ناراحت نشود و اگر اسرارش فاش نشود و به روز قیامت موکول شود ترسی از عقاب نداشته باشد! (۱)

۱ میزان الحکمه، باب ۲۷۳، حدیث ۱۳۳۸ .

مثال سی و هشتم: سراب زندگی

در آیه ۳۹ سوره نور چنین آمده است: «وَ الَّذینَ کَفَروُا اَعْمالُهُمْ کَسَرابٍ بِقیعَهٍ یَحْسَبُهُ الظَّمْانُ ماءً حَتّی اِذا جاءَهُ لَمْ یَجِدْهُ شَیْئا وَ وَجَدَ اللّهَ عِنْدَهُ فَوَفّیهُ حِسابَهُ وَ اللّهُ سَریعُ الْحِسابِ» ؛ کسانی که کافر شدند، اعمالشان همچون سرابی در یک کویر است که انسان تشنه، از دور آن را آب می پندارد ؛ اما هنگامی که به سراغ آن می آید، چیزی نمی یابد و خدا را نزد آن می یابد که حساب او را به طور کامل می دهد و خداوند سریع الحساب است.

شرح و تفسیر

«وَ الَّذینَ کَفَروُا اَعْمالُهُمْ کَسَرابٍ بِقیعَهٍ» ؛ برای روشن شدن معنای آیه شریفه لازم است دو کلمه «سراب» و «قیعه» روشن شود.

«سَراب» از ماده «سَرْب» به معنای حرکت در سراشیبی است. گاهی به حرکت

آب جاری هم «سَرِب» می گوینـد ؛ چون آب همیشه در سراشیبی حرکت می کنـد ؛ اما از نظر علمی سـراب شبیه آب است ؛ ولی آب نیست .

سراب از نظر علمی، نتیجه شکست نو(۱)است.

گرمای زیاد سطح زمین سبب رقیق شدن لایه های هوای نزدیک به زمین می گردد ؛ نوری که از آسمان از لایه های غلیظ تر به رقیق تر می رسد شکسته می شود تا به حدّی که بازتاب کلّی می یابد و رنگ آبی آسمان را منعکس می کند و در این صورت لایه های نزدیک به سطح زمین که نور را باز می تابانند مانند سطح آب به نظر می رسند که به آن سراب می گویند.

۱ به عنوان مثال، اگر قاشقی به صورت مایل در لیوان آبی قرار گیرد، کج یا شکسته به نظر می رسد که بر اثر شکست نور است .

ص:۳۸۴

۱- به عنوان مثال، اگر قاشقی به صورت مایل در لیوان آبی قرار گیرد، کج یا شکسته به نظر می رسد که بر اثر شکست نور است .

کلمه «قیعَه» به معنای بیابان و کویر و جای بی آب و علف است.

کسانی که نور ایمان در دل آنها خاموش شده است و بی ایمانند، اعمال خیرشان، عباداتشان، سجده هایشان، انفاق هایشان، کمک های مردمی آنها و... همانند سرابی است که در بیابانی خشک و سوزان و بی آب و علف خودنمایی می کند.

«یَحْسَبُهُ الظَّمْئانُ ماءً» ؛ «ظَمَأ» به معنای تشنگی است و «ظَمْئَان» انسان تشنه را می گویند.

سراب به گونه ای جاذب است که شخص تشنه در بیابان، آن را آب می پندارد و به سوی آن حرکت می کند.

«حَتّی اِذا جاءَهُ لَمْ یَجِدْهُ شَیْئا» ؛ انسان تشنه به سوی آب خیالی حرکت می کند تا این که به آن محل می رسد ؛ ولی آبی نمی یابد، باز به نقطه ای که از آنجا حرکت کرده بود، می نگرد، سرابی می بیند، به آنجا باز می گردد ؛ ولی باز هم آبی

نمی یابد و همچنان تشـنه باقی می ماند، بلکه تشـنگی او بر اثر این رفت و آمدها بیشتر می شود. کفّار هم مانند این انسان های تشـنه انـد که به سوی اعمال خود حرکت می کننـد تا در صـحنه قیامت از انـدوخته های خود بهره ای ببرنـد ؛ ولی چیزی نمی یابند و تشنه و دست خالی می مانند!

«وَ وَجَدَ اللّهَ عِنْدَهُ فَوَفّیهُ حِسابَهُ» ؛ کفّار پس از مرگ، تشـنه اعمال صالح می شوند ؛ از دور، کوهی از اعمال و رفتار خویش را می بیننـد، به سوی آن حرکت می کننـد ؛ اما هنگامی که نزدیک می شونـد، چیزی نمی یابند ؛ بلکه خداوند را آنجا می یابند (عظمت خداوند، یا عذاب او را) ؛ خداوند حسابشان را تصفیه می کند و جزای اعمال زشتشان را به آنها می دهد.

«وَ اللّهُ سَریعُ الْحِسابِ» ؛ و خداوند در قیامت، بی درنگ به حساب بندگان می رسد. حساب روز قیامت با محاسـبه های عادی، خیلی پیچیده به نظر می رسد

ص:۳۸۶

که برای رسیدگی به تک تک آنها نیاز به زمان بسیار طولانی است ؛ زیرا بررسی رفتارهای آشکار و پنهان تمام انسان ها از ابتدای خلقت تا قیام قیامت که با دست، زبان، پا، چشم، قلب، دل، گوش و سایر اعضای بدن انجام داده اند کار بسیار مشکلی است و زمان زیادی نیاز دارد.

ولی در روایتی می خوانیم که: «اِنَّهُ تَعالی یُحاسِبُ الْخَلائِقَ کُلَّهُمْ فِی مِقْدارِ لَمْحِ الْبَصَرِ» ؛ خداوند حساب تمام مخلوقات (اوّلین و آخرین را) در یک چشم برهم زدن رسیدگی می کند.(1) آری «وَ اللّهُ سَریعُ الْحِسابِ».

اما چگونه چنین چیزی ممکن است ؟

برای دستیابی به پاسخ این پرسش لازم است که به برخی از پدیده های

۱- مجمع البیان، جلد اول، صفحه ۲۹۸ .

ساخت بشر توجّه کنیم:

مثلاً، جعبه سیاهی که در سیستم حفاظتی هواپیماها جاسازی می کنند، این جعبه سیاهی که در سیستم های حفاظتی هواپیماها جاسازی می کنند، این جعبه سیاه در واقع یک سیستم نظارتی است که تمام حرکات و دستورات خلبان را با دقّت زیر نظر دارد که در صورت بروز کوچکترین اخلال یا نقص فنّی هواپیما، علت را بی درنگ مشخص می نماید ؛ حتّی اگر هواپیما سقوط نماید و تمام خلبانان آن نیز از بین بروند، این جعبه سیاه علّت سقوط را معلوم می سازد.

نمونه دیگر، رایانه های اطّلاعاتی است، مثلاً رایانه هایی که برای سازمان های مختلف جاسوسی با برنامه های پیشرفته طراحی می شود، قادرند در مدت زمان کوتاهی، اطلاعات دقیقی را در اطراف یک حادثه ارائه دهند.

و یا نمونه ساده تر آن، همین دستگاه های کامپیوتری کنترل ورود و خروج

ص:۳۸۸

کارمنـدان یـک اداره است که بـا دقّت زیـادی زمان ورود، زمان خروج، تأخیر ورود و یا غیبت کارمنـد را با تعیین دقیق روز و ساعت آن معین می نماید و بر اساس محاسبه دقیق، میزان حقوق هر کارمند را مشخص می سازد.

اعمال انسانی نیز زیر نظر دستگاه های نظارتی خداوند ضبط و ثبت می شود، به همین خاطر خداوند متعال با یک نگاه به روح هر انسان، حاصل عمر کوتاه یا طولانی او را به دست می آورد «وَ اللّهُ سَریعُ الْحِسابِ».

معمولاً در کارهای سرعتی دقّت کافی وجود نـدارد ؛ ولی در این جا، علیرغم سـرعت کار، دقّت کافی نیز هست و هیچ چیزی از قلم نمی افتد ؛ حتی سـخنان انسان نیز محاسـبه می شود. معاذبن جبل از حضـرت رسول اکرم صـلی الله علیه و آله پرسید: «یا نَبِیَّ اللّه ِ وَ اِنّا لَمُؤاخَذُونَ بِما نَتَکَلَّمُ بِهِ» ؛ یا رسول اللّه آیا سخنان و حرف های ما نیز در روز قیامت مورد محاسبه قرار می گیرد؟ حضرت رسول صلی الله علیه و آله در پاسخ فرمودند:

ص:۳۸۹

«فَهَلْ یَکَبُّ النّاسُ فی النّارِ عَلی مَناخِرِهِمْ اِلاّ حَصائِدُ اَلْسِنَتِهِمْ» (۱) مگر چیزی غیر از سخنان انسان است که او را با رو به آتش جهنم می اندازد؟

یعنی نه تنها سخنان انسان محاسبه می شود، بلکه خطرش از سایر اعمال بیشتر است و اگر اعمال، انسان را به صورت طبیعی وارد آتش کند، سخنان، انسان را با رو به آتش می افکند! مخصوصا که بیشترین گناهان کبیره با زبان انجام می شود ؛ بنابراین باید مواظب تمام اعمالمان باشیم که در قیامت تک تک آنها مورد حساب و کتاب الهی قرار می گیرد، مخصوصا زبان که خطرش بیشتر است.

نتیجه این که، طبق این آیه شریفه، اعمال کفّار به سرابی تشبیه شده است که از دور، نمایی دارد ؛ ولی وقتی که به آن نزدیک می شوند، واقعیتی ندارد و دردی ا

ص:۳۹۰

۱- میزان الحکمه، باب ۳۵۶۸، حدیث ۱۷۹۱۴ .

ز صاحبش درمان نمی کند.

ما معتقدیم که آیه شریفه هم اشاره به دنیای کفّار دارد و هم به جهان آخرت آنها. افراد بی ایمان، اعمالشان در دنیا نیز سرابی بیش نیست.

سراب زیبایی به نام آزادی در آن موج می زند و انسان را به سوی خود می کشاند ؛ ولی هنگامی که به درون جوامع غربی می رویم، اثری از آزادی حقیقی نمی یابیم ؛ بلکه آنها را اسیر امور مختلف چون هوی و هوس، مُد، مواد مخدّر، انواع بیماری جنسی، تبعیض نژادی و مانند آن می بینیم. اعتیاد، چنان انسان را گرفتار می سازد که دیگر نه دین برایش مهم است و نه شرف و نه توجّهی به ناموس خواهد داشت.

آری! آزادی غربی سرابی بیش نیست که ظاهری زیبا و باطنی توخالی دارد. زندگی دنیای افراد بی ایمان در همه جهات، بسان سراب است ؛ زمانی که از دور،

ص:۳۹۱

زندگی این افراد را می بینیم، آنها را غرق در سعادت و رفاه می پنداریم ؛ ولی هنگامی که از نزدیک به زندگی آنها نگاه می کنیم، آنها را غرق غم ها، غصّه ها، ناراحتی ها و مریضی ها می یابیم، به گونه ای که سهم بعضی از آنها از تمام این مال و ثروت به هنگام شام و ناهار تکّه نان نیم سوخته ای بیش نیست !

برای گذر از این دنیای پرفریب و رسیدن به سر منزل مقصود، باید به نسخه ارزشمند و دقیق طبیب بزرگ این بیماری ها حضرت علی علیه السلام عمل کرد که فرمودند: «تَخَفَّفُوا تَلْحَقُوا»(۱)؛ سبکبال باشید تا به قافله سعادت برسید .

۱- نهج البلاغه، خطبه ۲۱ .

مثال سی و نهم: اعمال مشرکان

اعمال مشرکان

در آیه ۴۰ سوره نور خداوند متعال می فرماید: «اَوْ کَظُلُماتٍ فی بَحْرٍ لُجِّیٍّ یَغْشیهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحابٌ ظُلُماتٌ بَعْضُها فَوْقَ بَعْضٍ اِذا اَخْرَجَ یَدَهُ لَمْ یَکَدْ یَریها وَ مَنْ لَمْ یَجْعَلِ اللّهُ لَهُ نُورا فَمالَهُ مِنْ نُورٍ» ؛ یا همچون ظلماتی در یک دریای عمیق و پهناور که موج آن را پوشانده و بر فراز آن موج دیگری و بر بلندای آن ابری تاریک است ؛ ظلمت هایی است یکی بر فراز دیگری، آن گونه که هرگاه دست خود را خارج کند، ممکن نیست آن را ببیند! و کسی که خدا نوری برای او قرار نداده، نوری برای او نیست.

دورنمای بحث

در سوره نور، سه مثال مطرح شده است که یکی از آنها (آیه ۳۵) در مورد نور ایمان و مؤمنان است و دومثال دیگر (آیات ۳۹ و ۴۰) در مورد کفّار و اعمال آنان

ص:۳۹۳

است. در مثال گذشته اعمال کفّار به سراب یا نوری کاذب تشبیه شد ؛ ولی در مثال محلّ بحث که شرح آن خواهد آمد اعمال کفّار را حتی نور کاذب نمی داند ؛ بلکه آن را ظلمت مطلق معرفی می کند.

شرح و تفسیر

«اَوْ کَظُلُماتٍ فی بَحْرٍ لُجِّیٍّ» ؛ کلمه «لُجِّیٍ» در لغت عرب به معنی «لجاجت» می باشد که سماجت بر انجام کاری است ؛ مثلاً، به شخصی مراجعه می کنید تا کاری برای شما انجام دهد ؛ اما او جواب مثبتی نمی دهد، دوباره مراجعه می کنید، جوابی نمی گیرید ؛ بار سوم، چهارم و... این پی گیری را سماجت و لجاجت می گویند. دریا را نیز از آن جهت که امواجش پشت سر هم می آید اصطلاح «بَحْرِ لُجِّی» می گویند ؛ بدین معنا که گویی این امواج لجاجت می کنند. خداوند متعال، در این آیه شریفه، اعمال کفّار را به تاریکی ها و ظلمت های موجود در دریاهای

طوفانی تشبیه کرده است.

«یَغْشـیهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحابٌ» ؛ اعمـال کفّار ماننـد ظلمـاتی است که در درون دریای موّاج وجود دارد، آن هم دریای مواجی که موج های فراوان و خروشانش یکی پس از دیگری به وجود می آید ؛ علاوه بر همه اینها، شب است و هوای آسـمان نیز ابری است و بر تـاریکی دریـا می افزایـد. دریاهـا هر چه عمیـق تر باشـد، امواج آن بیشـتر است، موجی که در یک حوض یا اسـتخر ایجاد می شود. بسـیار محـدود و کوچک است ؛ اما امواج به وجود آمـده در دریا، مخصوصا دریاهای عمیق، بسیار فراوان و بزرگ است ؛ بنابراین، از بیان قرآن کریم که می فرماید: امواج این دریا بر روی هم سوار است، معلوم می شود که دریـای مورد بحث، دریـای عمیقی است، به این جهت طبق گفته دانشـمندان که در عمق بیش از هفتصـد متری دریانوردی وجود ندارد درمی یابیم که اعماق دریا را تاریکی و

ص:۳۹۵

ظلمت همیشگی فراگرفته است.

«ظُلُماتٌ بَعْضُها فَوْقَ بَعْضٍ اِذا اَخْرَجَ یَدَهُ لَمْ یَکَدْ یَریها» ؛ در این دریایی که اعمال کفّار به آن تشبیه شده است، تمام عوامل ظلمت و تاریکی جمع شده است و تاریکی در آن موج می زند. شب تاریک و ابرهای متراکم باران زا که مانع عبور نور است و ظلمت اعماق دریا و امواج سهمگین و متعدد که باعث شکستن نور می باشد، ظلمت و تاریکی وحشتناکی را ایجاد می کند.

«وَ مَنْ لَمْ یَجْعَلِ اللّهُ لَهُ نُورا فَمالَهُ مِنْ نُورٍ» ؛ منشأ و منبع همه نورها خداوند است و طبعا هرکسی خواهان نور باشد باید از آن منبع نور استفاده کند، به این جهت در پایان آیه می فرماید: «کسی که خداوند برای او نوری قرار ندهد، نوری نخواهد داشت».

پس نورِ معنویّت و علم و آگاهی و ایمان را باید از آن منبع نورانی گرفت.

ص:۳۹۶

جبر یا اختیار؟

سؤال: در قسمت پایانی آیه مثل آمده است: «کسانی که خداوند نور ایمان به آنها ندهد، نوری نخواهند یافت!»

آیا معنی این سخن این نیست که خداوند به برخی نور ایمان می دهد و طبیعتا هدایت می شوند، اما به برخی دیگر نمی دهد و آنها طبیعتا گمراه می شوند، آیا این جبر نیست ؟

پاسخ: سنّت خداوند بر این جاری شده است که همیشه زمینه ها از ناحیه ما انسان ها فراهم شود و افاضه ها از ناحیه او، قابلیّت ها را ما انسان ها خود به خود آوریم، اما فاعلیّت از ناحیه خداوند. بنابراین نور ایمان را خداوند به کسانی می دهد که زمینه ها و قابلیّت ها را در خود فراهم سازند ؛ نه این که بدون حساب و کتاب به هر کس که بخواهد، نور ایمان می دهد به هر کس نخواهد، نمی دهد. نور

ص:۳۹۷

ایمـان در قلب انسـان لجوج متعصّب، دشـمن حق، زشت سـیرت و هوسـباز فرونمی رود؛ چون او خود، زمینه را آمـاده نسـاخته است. تو خود آئینه دل را پـاك و صـاف کن تـا نور الهی در آن منعکس شود ؛ اگر آئینه دل تو زنگـار گرفته است، قطعـا نور الهی در آن انعکاس نخواهد داشت و اینجا تو خود مقصّری!

از این جا پاسخ این پرسـش هم روشن می شود که: چرا در نماز «اِهْدِنَا الصِّراطَ الْمُسْتَقیمْ» می گوییم، اگر در راه راست نیستیم چرا نمـاز می خوانیم و اگر در راه راست هستیم، چرا برای عمل انجام شـده دعا می کنیم و تحصـیل حاصل می طلبیم؟! زیرا ما هر لحظه نیازمنـد نور ایمـان و هـدایت از سوی پروردگـار عـالم هستیم به این جهت بایـد همواره زمینه و قابلیّت را در خودمان حفظ کنیم تا شایسـته نور ایمان باشـیم ؛ همان گونه که لامپ برق همواره نیازمند برق تولید شده در نیروگاه است و اگر لحظه ای ارتباط او با نیروگاه

قطع شود خاموش می گردد.

در همین رابطه از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نقل شده است که آن حضرت پیوسته می فرمود: «اِلهِی لا تَکِلْنی اِلی نَفْسِی طَرْفَهَ عَیْنٍ اَبَدا» (۱) ؛ خدایا! یک لحظه (حتی به اندازه یک چشم برهم زدن) مرا به خودم وامگذار. این حدیث اشاره به این حقیقت دارد که فقط با بذل عنایت از سوی خداوند، انسان آمادگی هدایت را پیدا می کند و بذل این عنایت نیز فقط با تلاش خود انسان برای بندگی فراهم می شود.

۱ این دعا به الفاظ مختلف از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سایر معصومین علیهم السلام نقل شده است که به سه نمونه آن اشاره می شود: الف بحارالانوار، جلد ۱۴، صفحه ۳۸۴ ؛ ب بحارالانوار، جلد ۱۶، صفحه ۲۱۸، ج بحارالانوار، جلد ۱۸، صفحه ۲۰۴. اما به روایتی که دلالت کند که آن حضرت هر روز این دعا را می خوانده، دست نیافتیم .

مثال چهلم: پست ترین انسان ها

خداونـد متعال در آیه ۴۴ سوره فرقـان می فرمایـد: «اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَکْثَرَهُمْ یَسْـمَعُونَ اَوْ یَعْقِلُونَ اِنْ هُمْ اِلاّـ کَالْاَنْعـامِ بَلْ هُمْ اَضَـلُّ سَبیلًا» ؛ آیا گمان می بری بیشتر آنان می شنوند یا می فهمند! آنان فقط همچون چهارپایانند، بلکه گمراه ترند !

شرح و تفسیر

برای روشن شدن پیام آیه که از جهتی، مَثَل منحصر به فردی است، لازم است از چند آیه قبل مورد بررسی قرار گیرد .

آیات قبل از آیه مثل(۱)، درباره انتقادات و ایرادهای واهی کفّار نسبت به

۱ ۴۱ و ۴۲ و ۴۳ / فرقان .

ص:۴۰۰

۱- ۴۱ و ۴۲ و ۴۳ / فرقان .

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله است که در ادامه به آن اشاره می شود: «وَ اَذا رَأَوْکَ اِنْ یَتَّخِذُونَکَ اِلاّـ هُزُوا» ؛ ای پیامبر! هنگامی که این کفّار و مشرکین تو را می بینند، تو را به باد استهزاء می گیرند.

«أَهذَا الَّذی بَعَثَ اللّه ُرَسُولاً» ؛ استهزاء و تمسخر کفّار این بود که می گفتند: «آیا این (حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله)، همان کسی است که خداوند او را به عنوان پیامبر صلی الله علیه و آله برانگیخته است؟!» یعنی او اگر رسول خداست، پس چرا مثل بقیه انسان ها، غذا می خورد، راه می رود، سخن می گوید، لباس می پوشد و خلاصه تفاوتی با بقیه مردم ندارد ؛ «مالِ هذَاالرَّسُولِ یَاْکُلُ الطَّعامَ وَ یَمْشی فِی الاَْسْواقِ»(۱) در حالی که رسول خدا باید از جنس فرشتگان باشد .

۷ ۱ / فرقان .

ص:۴۰۱

۱- ۷ / فرقان .

بطلان این سخن روشن است و حق این است که رسول خدا باید از جنس همان قوم و جمعیّت باشد (۱) تا بتواند دردهای آنها را بفهمد، مشکلات آنان را احساس کند و در نتیجه، درمان مناسبی برای آن بیابد ؛ در حالی که اگر فرشتگان باشد، دردها و مشکلات را احساس نمی کند، علاوه بر این که هیچ انسانی به حرف فرشتگان گوش نمی دهد زیرا می گوید: فرشته که این حرف ها را می زند، برای امثال خودش خوب است که شهوت ندارد و عصمت دارد ؛ اما ما که عصمت نداریم و گرفتار شهوت هستیم، نمی توانیم همانند او عمل کنیم ؛ ولی اگر رسول خدااز جنس انسان باشد این بهانه ها مرتفع است.

۱ به همین جهت خداوند متعال در آیه ۱۶۴، سوره آل عمران، بشر بودن رسول خدا صلی الله علیه و آله را یکی از منّت های الهی بر بشر می داند .

ص:۴۰۲

۱- به همین جهت خداوند متعال در آیه ۱۶۴، سوره آل عمران، بشر بودن رسول خدا صلی الله علیه و آله را یکی از منّت های الهی بر بشر می داند .

«اِنْ کادَ لَیُضِلُّنا عَنْ الِهَتِنا لَوْلا اَنْ صَبَرْنا عَلَیْها» ؛ مشرکان پس از این تمسخر و استهزاء به یکدیگر می گویند: «اگر ما بر پرستش خدایانمان استقامت نمی کردیم، بیم آن می رفت که ما را گمراه سازد! و این تحفه ها و بت ها را ازما بگیرد».

البته در این دو گفتار مشرکان که در یک جا، نسبت جنون به حضرت می دهند و در این جا، آن قدر احساس خطر می کنند که مبادا سخنان پیامبر در آنها اثر کند و دست از بت پرستی بردارند، تناقض روشنی وجود دارد ؛ زیرا هیچ کس از تأثیر سخنان یک مجنون بیمناک نیست، پس اگر مجنون است نباید از سخنان او ترسید و اگر مجنون نیست و سخنان درستی می گوید، چرا سخنانش را نمی پذیرد! در واقع بی اساس بودن عقاید کفّار از سخنان خود آنان هویدا است.

خداوند نیز سه جواب به این گفتار باطل و متناقض داده است:

۱ «وَ سَوْفَ یَعْلَمُونَ حِینَ یَرَوْنَ الْعَذابَ مَنْ اَضَلُّ سَبیلاً» ؛ هنگامی که

عذاب الهی نازل شود و آنها مشمول غضب و عذاب خداوند شوند، آن گاه معلوم می شود که چه کسی گمراه و در غیر مسیر حق است، آن زمان روشن می شود که آیا شما کفّار و مشرکان مکّه بر حق بوده اید یا پیامبر صلی الله علیه و آله و فرستاده خداوند !

سؤال: چرا کفّار قبل از نزول عذاب الهی نمی فهمند که حق با چه کسی بوده است؟

پاسخ: هوی و هوس، پرده ای بر قلب کفّار انداخته است، به گونه ای که اجازه نمی دهد حقایق را درک کنند. هویپرستی، بت پرستی، پول پرستی، مقام پرستی، دنیا پرستی و مانند آن، حجاب هایی هستند که مانع درک کفّار می شود و این موانع به گونه ای هستند که فقط با عذاب الهی برطرف می شوند.

۲ «اَرَأَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلهَهُ هَواهُ اَفَأَنْتَ تَکُونُ عَلَیْهِ وَکیلاً» ؛ ای پیامبر! خدای این ها هوی و هوس آنهاست، کسی که خدایش هوای نفس اوست، چگونه قابل است! یعنی ای مشرکان و بت پرستان! این برخوردهای بی ادبانه شما با

پیـامبر صـلی الله علیه و آله و سـخنان زشت شـما در مورد آن حضـرت، همه بر اثر هوی پرستی است وگرنه بطلاـن بت پرستی مطلب روشنی است.

۳ سومین پاسـخ خداونـد به سـخنان مشـرکان آیه مَثَل است، در این آیه خطاب به پیامبر اسـلام و در پاسخ به سـخنان مشـرکان آمـده است: «اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرهُمْ يَسْمَعُونَ اَوْ يَعْقِلُونَ» ؛ آیا خیال می کنی که این ها گوش شـنوا و عقل دانا دارند! نه، این ها هماننـد حیوانات از درک و فهم مسائل عاجزند ؛ بلکه از چهارپایان گمراه ترند! یعنی صدای حق و نشانه های خداوند سراسـر جهـان هستی را پر کرده است و آثار خداونـد فراوان است، اما شـنیدن صـدای حق، گوش شـنوا و دیـدن آثار حق، چشم بینا و عقـل دانـا نیاز دارد که کفّار ندارنـد. اگر تمامی جهان را نور آفتاب فرابگیرد، انسان نابینا قادر به دیـدن آفتاب نیست! همچنین اگر انسان ناشنوایی در کنار ساحل دریا ایستاده باشد و امواج سهمگین دریا را نگاه کند، هرگز قادر

به شـنیدن صـدای امواج نیست ؛ کفّار نیز چنین انـد که نه حق را می بینند و نه سـخن حق را می شـنوند و مانند حیوانات، بلکه پست تر از آنها هستند.

مشرکان که از شنیدن صدای حق عاجز و از درک آن ناتوانند ؛ همانند حیوانات و چهارپایانند ؛ چرا ؟

زیرا حیوانات و کفّار از جهاتی مثل هم هستند:

۱ حیوان مسائل را درک نمی کند ؛ زیرا فهم و شعور ندارد و حرکت و کارهایش غریزی است ؛ کفّار نیز فهم و شعور ندارند ؛ به این جهت آفتاب حقیقت را نمی بینند.

۲ حیوانات احساس ژ نمی کننـد ؛ حیوان مزرعه یتیم، موقوفه، ملک غیر و مانند آن نمی شـناسد و حساب حلال و حرام را نمی کند و خود را در برابر این امور مسؤول نمی داند ؛ چون درک نمی کند، بنابراین عدم احساس مسؤولیّت،

ص:۴۰۶

ناشی از عدم درک است ؛ کفّار نیز همانند حیوانات، احساس مسؤولیّت ندارند.

۳ حیوانات فرمانبردار غریزه اند او نداند غیر اصطبل و علف بت پرستان نیز همانند حیوانات تابع هوی و هوسند.

۴ حیوانات تابع منطق نیستند و استدلال نمی فهمند، کفّار نیز از درک استدلال های قوی و محکم و در عین حال ساده قرآن مجید در امور مختلف، مخصوصا در توحید و معاد، عاجزند و تنها بر سخن خود پافشاری می کنند و آن را تکرار می کنند.

۵ حیوانات سود و زیان خویش را تشخیص نمی دهند، به این جهت، گاهی به سوی پرتگاه های خطرناک می روند و گاهی به آب و آتش می زنند و کارهایی از این قبیل انجام می دهند ؛ زیرا سود و زیان خویش را درک نمی کنند ؛ کفّار و مشرکین نیز چنین اند ؛ آنها نمی فهمند که عبادت بت ها و پیروی از هوی و هوس

برای آنها فایده ای ندارد و عزّت و سعادت و رستگاری در سایه توحید است ؛ مشرکان این امور را نمی فهمند. به همین لحاظ مشرکان و کفّار در امور پنج گانه گذشته به حیوانات تشبیه شده اند.

«بَلْ هُمْ اَضَلُّ سَبیلًا» ؛ کفّار و مشرکان نه تنها همانند حیوانات فهم و شعور ندارند و احساس مسؤولیّت نمی کنند و بنده هوی و هوسند و تابع منطق نیستند و سود و زیان خود را نمی فهمند ؛ بلکه از حیوانات گمراه تر و بدترند ؛ زیرا حیوانات از جهات مختلف نسبت به کفّار و مشرکین برتری دارند:

۱ اگر حیوان در مرحله حیوانیّت می ماند و ترقّی نمی کند، به دلیل آن است که استعدادش بیش از این نیست ؛ اما انسان دارای استعدادی است که می تواند از فرشتگان نیز سبقت بگیرد. ولی بر اثر لجاجت و تعصّب، در مرحله حیوانیّت باقی مانده است ؛ بنابراین مشرکین از حیوانات بدترند.

ص:۴۰۸

۲ حیوانات به انسان خدمات زیادی می کنند: برخی از آنان شیره جان خود را تبدیل به شیر نموده و تحویل انسان می دهند، شیری که به تعبیر قرآن در آیه ۶۶ سوره نحل، به قدرت خداوند، از میان غذاهای هضم شده و خون، و به صورت خالص و گوارا تقدیم انسان می شود! علاوه بر این بازدهی، گوشت و استخوان و پشم و پوست و حتّی خون این حیوانات نیز برای انسان ها یا حیوانات دیگر قابل استفاده است. علاوه بر همه اینها، حیوانات در امر حمل و نقل نیز مؤثّرند و اضافه بر همه این ها تسلیم انسان هستند. (۱)

اما مشرکان هوی پرست، نه تنها فایده ای برای جهان بشریّت ندارند، بلکه ضررهای فراوانی نیز دارند ؛ ظلم و گناه ؛ فساد ؛ جنگ و خون ریزی از جمله

۱ در آیات ۵ تا ۸ سوره نحل به منافع مختلف حیوانات برای انسان اشاره شده است .

۱- در آیات ۵ تا ۸ سوره نحل به منافع مختلف حیوانات برای انسان اشاره شده است .

ضررهای انسان هوی پرست است، پس چنین انسانی از حیوان بدتر است.

۳ حیوانات بر اساس یک برنامه ریزی غریزی حرکت می کنند ؛ به عبارت دیگر، فرمان خلقت، آنها را به سوی اهدافشان هدایت می کند ؛ اما کفّار و مشرکانِ هویپرست که هوی پرستی، هم پرده ای بر عقل آنها کشیده و هم فطرت آنها را پنهان نموده است، خطر گمراهی شان بیشتر است.

۴ حیوان هر چه خطرناک تر باشد، خطر و ضررش محدود است ؛ مثلاً گرگ به عنوان یکی از خطرناک ترین حیوانات اگر به گلّه ای حمله کند، در نهایت ممکن است چند گوسفند را از بین ببرد؛ اما هنگامی که این انسان هوی پرست سر از فرمان عقل برتافت و به دستور هوای نفس عمل کرد، در هیروشیمای ژاپن یک بمب اتمی می اندازد و انسان های زیادی را در یک لحظه از بین می برد و تعداد زیادی را مجروح می کند که پس از سال ها هنوز آثار آن جنایات از بین نرفته است.

ص:۴۱۰

۵ حیوانات کار خلاف و زشت خود را توجیه نمی کنند و آن را خوب جلوه نمی دهند ؛ ولی این بشر دور افتاده از نور هدایت، جنایاتش را توجیه می کند ؛ به عنوان نمونه، آمریکای جنایتکار، پس از ارتکاب جنایت بزرگ خود با بمب اتمی در دو شهر ژاپن، در توجیه جنایتش می گوید: «اگر ما دست به این بمباران نمی زدیم، جنگ طولانی تر می شد و انسان های بیشتری کشته می شدند!»

ص:۴۱۱

مثال چهل و یکم: تکیه بر غیر خدا

چهـل و یکمین مثـال مورد بحث، آیه ۴۱ سوره عنکبوت می باشـد ؛ خداونـد کریم در این آیه شـریفه می فرمایـد: «مَثَلُ الَّذینَ اتَّخَذوُا مِنْ دوُنِ اللّهِ اَوْلِیاءَ کَمَثَلِ الْعَنْکَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَیْتا وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُیُوتِ لَبَیْتُ الْعَنْکَبُوتِ لَوْ کانُوا یَعْلَمُونَ» ؛ مثل کسانی که غیر از خـدا را اولیـای خود برگزیدنـد، مثـل عنکبوت است که خانه ای برای خود انتخاب کرده، در حالی که سـست ترین خانه ها خانه عنکبوت است، اگر می دانستند.

شرح و تفسیر

«مَثَلُ الَّذینَ اتَّخَذوُا مِنْ دوُنِ اللّهِ اَوْلِیاءَ» ؛ خداوند در این آیه شریفه بت پرستان را به عنکبوت و بت های آنها را به تار عنکبوت تشبیه کرده است. نه تنها بت پرستان، بلکه هر کسی که به غیر خداوند تکیه کند و او را ولیّ خود قرار دهد،

ص:۴۱۲

مشمول این مَثَل می شود ؛ زیرا می فرماید: «الَّذینَ اتَّخَذوُا مِنْ دوُنِ اللّهِ اَوْلِیاءَ» ؛ کسانی که غیر از خدا را اولیای خود برگزیدند. و این جمله عام است و اختصاص به بت و بت پرستی ندارد. بنابراین، مثل مذکور شامل بتِ مقام، بتِ سلطنت و قدرت، بتِ شهوت، بتِ هوای نفس، بتِ ثروت و هر آنچه به وسیله آن معصیت الهی انجام گیرد، می شود.

«کَمَثَلِ الْعَنْکَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَیْتا» ؛ مثل بت پرستان و متّکیان به غیر خداوند، مثل عنکبوتی است که خانه ای برای خود ساخته است و به آن پناه می برد.

«وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُیُوتِ لَبَیْتُ الْعَنْکَبُوتِ لَوْ کانُوا یَعْلَمُونَ» ؛ آیا تکیه گاه های غیر خدایی قابل اطمینانند؟ آیا می توان به تکیه گاه هایی که همانند تار عنکبوت تکیه کرد؟

در پاسخ باید گفت که هرگز چنین تکیه گاه هایی قابل اطمینان نیستند ؛ زیرا خانه عنکبوت از سست ترین خانه ها و تکیه گاه ها است ؛ زیرا :

این خانه از مصالحی ساخته شـده است که در مقابل حوادث مختلف مقاومتی نـدارد؛ قطراتی از باران آن را متلاشـی می کند، نیازی به سیلاب نیست! یک شعله ضعیف آتش همانند شعله شمع که نزدیک آن قرار گیرد آن را می سوزاند ؛ نیازی به آتش نیست! یـک نسـیم ملایـم کـافی است تـا خـانه عنکبوت را درهم بپیچـد، نیـازی به بادهای سـهمگین نیست! این خانه آن قـدر ضعیف و سُست است که با مختصری گرد و غبار از هم می گسلد، همچنان که شاید بارها این صحنه را ملاحظه کرده باشید.

ص:۴۱۴

مثال چهل و دوم: توحید مالکیّت

خداوند متعال در آیه ۲۸ سوره روم می فرماید: «ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ اَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مامَلَكَتْ اَيْمانُكُمْ مِنْ شُرَكاءَ فی ما رَزَقْناكُمْ فَاَنْتُمْ فيهِ سَواءٌ تَخافُونَهُمْ كَخيفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ كَذلِكَ نُفَصِّلُ الْآياتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» ؛ خداوند مثالی از خودتان، برای شما زده است: آیا [اگر مملوک و برده ای داشته باشید،] این برده های شما هرگز در روزهایی که به شما داده ایم، شریک شما می باشند، آنچنان که هر دو مساوی بوده و از تصرّف مستقل و بدون اجازه آنان بیم داشته باشید، آن گونه که در مورد (شرکای آزاد) خود بیم داشته دارید؟! این چنین آیا خود را برای کسانی که تعقّل می کنند شرح می دهیم.

ص:۴۱۵

«ضَرَبَ لَکُمْ مَثَلًا مِنْ اَنْفُسِکُمْ» ؛ خداوند مثالی برای شما از خودتان زده است. جمله «مِنْ اَنْفُسِکُمْ» اشاره به نکته خوبی دارد و آن، این است که خداوند برای احتجاج و استدلال بر بطلان اعتقادات بت پرستان، از اعتقادات خود آنها استفاده کرده است و این نکته مهمی در مناظرات و مباحثات است ولی به معنی درست بودن اعتقاد مورد استدلال نمی باشد.

«هَلْ لَکُمْ مِنْ مامَلَکَتْ اَیْمانُکُمْ مِنْ شُرَکاءَ فی ما رَزَقْناکُمْ»؛ خلاصه این مثال چنین است: شما اگر غلام و کنیزی داشته باشید که متعلّق به شما و ملک شماست و از خود هیچ اختیاری ندارد؛ نه مال دارد، نه ثروت ؛ آیا حاضرید چنین برده ای را در هر آنچه که خداوند روزی شما کرده و جزء سرمایه زندگی شماست و ملک شماست و از خود هیچ اختیاری ندارد ؛ نه مال دارد، نه ثروت ؛ آیا حاضرید چنین

برده ای را در هر آنچه که خداوند روزی شما کرده و جزء سرمایه زندگی شماست شریک نمائید !

«فَاَنْتُمْ فیهِ سَواءٌ» ؛ در تمام دارایی ها، مساوی برده خود باشید ؛ حتّی در تصمیم گیری ها و اظهار نظرها .

«تَخافُونَهُمْ کَخیفَتِکُمْ اَنْفُسَکُمْ» ؛ شما و برده شما، چنان در تمام اموال و دارایی ها شریک باشید که بترسید او بتواند مستقلاً در اموال مشترک تصرّف کند ؛ به هر حال آیا شما حاضرید که برده شما شریک شما در تمام دارایی های تان باشد؟ قطعا حاضر به چنین کاری نیستید؛ پس چرا برای خداوند، چنین شرکایی از بتان قائلید ؛ در حالی که تمام موجودات عالم، مخلوق خدایند ؛ آیا مملوک و مخلوق خداوند، شریک اوست ؟

ص:۴۱۷

ضریب ثواب اعمال متناسب باخردگرایی انسان هاست

«کَذلِکَ نُفَصِّلُ الْایاتِ لِقَوْمٍ یَعْقِلُونَ» ؛ ما این آیات را برای کسانی که عقل و تفکّر دارند، شرح می دهیم.

همه جا مخاطبین قرآن، عقلاء، علماء و اندیشمندان هستند. چنین دینی که دعوت به تفکّر و تعقّل و اندیشه می کند دین خدایی است ؛ زیرا ادیان باطله و غیرخدایی دعوت به جهل و نادانی می کنند و پیروان خود را در جهالت نگه می دارند تا به این وسیله بتوانند آنها را استعمار کنند.

در روایتی از حضرت صادق علیه السلام آمده است: «اِنَّ الثَّوابِ بِقَدْرِ الْعَقْلِ» ؛ پاداش اعمال، رابطه مستقیمی با میزان عقل انسان دارد. (۱) مثلاً، افراد متعددی دو

۱ میزان الحکمه، باب ۲۷۸۶، حدیث ۱۳۰۴۲ .

رکعت نماز می خواننـد، اما ثواب همه یکسان نیست ؛ ممکن است نماز دو رکعتی یک نفر صـد هزار برابر ثواب داشـته باشد! ولی همین دو رکعت نماز از دیگری به انـدازه دو رکعت هم ثواب نداشـته باشـد! بنابراین ضـریب ثواب اعمال انسان ها مقدار عقل آنهاست.

مثال چهل و سوم: اقلّیت و شکست اکثریّت

اقلّیت و شکست اکثریّت

خداوند متعال در آیات هیجده گانه سوره یس می فرماید: «وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا اَصْحابَ الْقَرْیَهِ اِذْجاءَهَاالْمُرْسَلُونَ. اِذْ اَرْسَلْنا اِلَیْهِمُ اثْنَیْنِ فَکَذَّبُوهُما فَعَزَّزْنا بِثالِثٍ فَقالُوا اِنّا اِلَیْکُمْ مُرْسَلُونَ. قالُوا ما اَنْتُمْ اِلّا بَشَرٌ مِثْلُنا وَ ما اَنْزَلَ الرَّحْمنُ مِنْ شَیْ ءٍ اِنْ اَنْتُمْ اِلّا تَکْذِبُونَ. قالُوا رَبُّنا یَعْلَمُ اِنّا اِلَیْکُمْ لَمُرْسَلُونَ. وَ ما عَلَیْنا اِلَّا الْبَلاغُ الْمُبینُ . قالُوا اِنّا تَطَیَّرنا بِکُمْ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّکُمْ وَ لَیَمَسَّنَّکُمْ مِنّا عَذابٌ اَلیمٌ. قالُوا طائِرُکُمْ مَعَکُمْ اَئِنْ ذُکِّرْتُمْ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ . وَ جاءَ مِنْ اَقْصَا الْمَدینَهِ رَجُلٌ یَسْعی قالَ یا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلینَ. اِتَّبِعُوا مَنْ لا یَسْئَلُکُمْ اَجْرا وَ هُمْ مُهْتَدُونَ. وَ ما لِیَ لا اَعْبُدُ الَّذی فَطَرَنی وَاِلَیْهِ تُرْجَعُونَ. ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ الِهَهً اِنْ یُرِدْنِ الرَّحْمنُ بِضُرٍّ لاتُغْنِ عَنّی شَفاعَتُهُمْ شَیْئا وَ لا یُنْقِذُونِ . اِنّی اِذا لَفی ضَلالٍ مُبینٍ . اِنّی امَنْتُ بِرَبِّکُمْ فَاسْمَعُونِ . قیلَ ادْخُلِ الْجَنَّهَ قالَ یا لَیْتَ قَوْمی یَعْلَمُونَ .

ص:۴۲۰

بِما غَفَرَلی رَبّی وَ جَعَلَنی مِنَ الْمُکْرَمینَ. وَ ما اَنْزَلْنا عَلی قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّماءِ وَ ما کُنّا مُنْزِلینَ. اِنْ کانَتْ اِلّا صَیْحَةً واحِدَةً فَاِذا هُمْ خامِدُونَ. یا حَسْرَةً عَلَی الْعِبادِ ما یَأْتیهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلّا کانُوا بِهِ یَسْتَهْزِؤُونَ» ؛ و برای آنها، اصحاب قریه (انطاکیه) را مثال بزن، هنگامی که فرستادگان خدا به سوی آنان آمدند ؛ هنگامی که دو نفر از رسولان را به سوی آنها فرستادیم اما آنان رسولان [ما] را تکذیب کردند ؛ پس برای تقویت آن دو، شخص سومی فرستادیم ؛ آنها همگی گفتند: "ما فرستادگان [خدا] به سوی شما هستیم!" اما آنان [جواب] گفتند: "شما جز بشری همانند ما نیستید، و خداوند رحمان چیزی نازل نکرده، شما فقط دروغ می گویید!" [رسولان ما] گفتند: پروردگار ما آگاه است که ما قطعا فرستادگان [او] به سوی شما هستیم، و بر عهده ما چیزی جز ابلاغ آشکار نیست!" آنان گفتند: "ما شما را به فال بد گرفته ایم (و وجود شما را شوم می دانیم)، و اگر [از این

سخنان] دست برندارید شما را سنگسار خواهیم کرد و شکنجه دردناکی از ما به شما خواهد رسید!" [رسولان] گفتند: "شومی شما از خودتان است اگر درست بیندیشید، بلکه شما گروهی اسراف کارید!" و مردی [با ایمان] از دورترین نقطه شهر با شتاب فرا رسید، گفت: " ای قوم من! از فرستادگان [خدا] پیروی کنید! از کسانی پیروی کنید که از شما مزدی نمی خواهند و خود هدایت یافته اند. من چرا کسی را پرستش نکنم که مرا آفریده، و همگی به سوی او بازگشت داده می شوید! آیا غیر از او معبودانی را انتخاب کنم که اگر خداوند رحمان بخواهد زیانی به من برساند، شفاعت آنها کمترین فایده ای برای من ندارد و مرا [از مجازات او[نجات نخواهند داد! اگر چنین کنم، من در گمراهی آشکاری خواهم بود! [به همین دلیل] من به پروردگارتان ایمان آوردم ؛ پس به سخنان من گوش فرادهید!" [سرانجام او را شهید کردند و] به او گفته شد: "وارد بهشت شو." گفت: "ای کاش

قوم من می دانستند که پروردگارم مرا آمرزیده و از گرامی داشتگان قرار داده است!" و ما بعد از او بر قومش هیچ لشکری از آسمان نفرستادیم، و هرگز سنّت ما بر این نبود ؛ [بلکه] فقط یک صیحه آسمانی بود، ناگهان همگی خاموش شدند! افسوس بر این بندگان که هیچ پیامبری برای هدایت آنان نیامد مگر این که او را استهزاء می کردند !

دورنمای بحث

مثال مزبور مربوط به وضع مسلمانان در مکّه است ؛ مسلمانان در مکّه در اقلّیت بودند و دشمنان در اکثریّت ؛ قرآن مجید با بیان این مثال، از یک سو با دادن وعده پیروزی و نقل داستان هایی به اقلّیت مسلمانان دلداری داده و از سوی دیگر، جمعیّت اکثریّت مشرکان مکّه را تهدید می کند که به نیرو و جمعیّت خود مغرور نباشید که چه بسیار اکثریّتی که شکست خوردند.

ص:۴۲۳

مثال مورد بحث از دو منظر قابل تفسیر است ؛ طبق یک تفسیر مایه دلگرمی اقلّیّت مسلمانان و طبق تفسیر دیگر، مایه ارعاب و تهدید دشمنان اسلام و مشرکان مکّه است.

شرح و تفسیر

در مورد تفسیر آیات مذکور، در روایات ائمّه دین و نوشتار مفسّران، مطالب مختلف و متنوعی مطرح شده است که خلاصه آن را در این جا می آوریم ؛ اما قبل از شرح آیات لازم است توضیحی پیرامون دو واژه «قریه» و «اصحاب القریه» داده شود.

قریه در لغت عرب، آن گونه که در زبان فارسی به ذهن خطور می کند، به معنای روستا نیست ؛ بلکه به معنای «محل اجتماع» است، چه مجتمع مسکونی یا مجتمع انسانی. به این جهت خداوند در قرآن مجید به مکّه که شهر بزرگی بوده

است، قریه اطلاق نموده است ؛(۱)همان گونه که درباره که درباره کشور مصر نیز این کلمه استعمال شده است(۲)؛ بنابراین، «هر مجتمع مسکونی مصداق قریه است»، چه روستا باشد، چه شهر کوچک، چه شهر بزرگ و چه یک کشور ؛ همچنان که کلمه قریه بر مجتمع های انسانی نیز صادق است. ولی در این جا به معنی شهر کوچک است.

منظور از «اصحاب القریه» مردم «انطاکیه» است ؛ انطاکیه در جنوب شرقی ترکیه و در کنار دریای مدیترانه قرار دارد. این شهر در گذشته جزء «شامات» ؛ یعنی «روم شرقی» بوده است و در جنگ جهانی اول به دست فرانسوی ها افتاد. آنها تصمیم گرفتند که این شهر را به مسلمانان پس بدهند ؛ ولی هنگامی که دیدند

۱- ۱۱۲ / نحل .

۲- ۸۲ / یوسف .

بیشتر مردم آن مسیحی هستند و ممکن است که مورد اذیّت مسلمانان قرار گیرند، آن را به ترکیه تحویل دادند.

«انطاکیه» قبل از ظهور حضرت مسیح، کشوری آباد و مرکز تجمع بت پرستان بود ؛ حضرت مسیح علیه السلام در نزدیکی انطاکیه به پیرمردی چوپان به نام «حبیب نجار» برخورد کردند، با او به گفتگو پرداختند، پیرمرد پرسید: شما کی هستید و از کجا آمده اید؟ «پولس» و «برنابا» گفتند: ما فرستادگان پیامبر خدا حضرت عیسی علیه السلام هستیم که به تازگی ظهور کرده است و آمده ایم تا مردم «انطاکیه» را به پرستش خدا و دین عیسی علیه السلام دعوت کنیم. پیرمرد گفت: این، ادّعایی بزرگ است و هر کس می تواند مدّعی آن باشد، آیا شما دلیل و معجزه ای برای اثبات گفتار و سخنان خود دارید؟ رسولان عیسی علیه السلام گفتند: آری! معجزه ما این است که بیماران غیرقابل علاج را شفا می دهیم و معالجه می کنیم! پیرمرد

ص:۴۲۶

گفت: مریضـی دارم که سـال هـا در بستر بیماری افتاده است و از این مرض رنـج می برد اگر شـما او را شـفا دهیـد، من اوّلین کسی خواهم بود که به شما ایمان می آوردم. مبلّغین دین مسیح فرزند آن پیرمرد را شفا دادند و او موحّد شد. سپس وارد شهر شدند و مردم را به دین جدید دعوت کردند ؛ بت پرستان با دیدن معجزات فوق العاده آن دو رسول، به دین عیسی علیه السلام گرویدنـد. ایـن داسـتان در سراسـر «انطـاکیه» پخش شـد و مردم گروه گروه بـه نزد «پلـوس» و «برنابـا» می آمدنـد و ایمـان می آوردند.

وسـعت اسـتقبال مردم از آئین جدیـد، کسـانی را که منافعشـان در بت پرستی و حماقت مردم بود، عصـبانی کرد. مسـتکبران و هوپیرسـتان به فرستادگان عیسی حمله ور شدند و آنها را به شدّت مضروب نمودند، «پلوس» و «برنابا» که جان خود را در خطر دیدند، برای شکایت از این حادثه به کاخ شاه انطاکیه رفتند ؛ اما

همـان هوی پرسـتان، اجـازه ملاقـات ندادنـد. آنهـا پس از مشورت و تفکّر به این نتیجه رسـیدند که در کنـار دیوار کاخ منتظر بمانند، تا هر زمان که حاکم انطاکیه از کاخ بیرون آمد، با صدای تکبیر «اللّه اکبر» که جمله ای جدید و تازه بود، توجه او را به خود جلب نموده و شکایت خود را مطرح کنند .

پس از مـدّتی پادشـاه از کـاخ بیرون آمـد، آنهـا تکبیر گفتنـد: این نغمه جدیـد توجه حاکم را جلب کرد، آنها را خواست و از اطرافیان خویش پرسـید: این ها کیستند؟ اطرافیان پادشاه گفتند: این ها کسانی هستند که علیه بت پرستی قیام کرده و به بت ها توهین نموده اند. شاه بدون این که تحقیق و جسـتجو کند و سخن آن دو فرستاده مسیح را بشنود، دستور زندانی کردن آنان را صادر کرد.

خبر ناگوار گرفتاری مبلّغان دینی حضرت عیسی علیه السلام به ایشان رسید.

آیا آن حضرت عقب نشینی کرد و دست از تبلیغ برداشت و دعوت به توحید را

ص:۴۲۸

متوقف نمود؟ هرگز! تبلیغ دین، مشکلات، گرفتاری و هزینه های فراوانی دارد ؛ شهید و جانباز و اسیر دارد ؛ برای تقویت و ترویج دین باید همه این ها را تحمّل کرد ؛ به همین خاطر، حضرت عیسی علیه السلام تصمیم گرفت مبلّغ دیگری را به انطاکیه اعزام کند تا برنامه تبلیغی دو مبلّغ زندانی را ادامه دهد. مبلّغ جدید تازه نفس جز «شمعون الصّیفا» رئیس حوارییون نبود. او در «انطاکیه» وِلوله و غوغای دین جدید و ترس و دلهره بت پرستان را مشاهده کرد ؛ ولی مصلحت ندید که به طور مستقیم به تبلیغ دین جدید بپردازد ؛ بلکه با توجه به وضعیت شهر و مردم و حکومت، مصلحت را در این دید که به پادشاه نزدیک شود و نقطه اصلی خطر را نشانه بگیرد. با این طرح و انگیزه، کم کم با برخی از درباریان رابطه دوستی و رفاقت برقرار کرد. شمعون که مردی خوش فکر و خوش بیان و خوش کلام و گرم و صمیمی بود، به زودی اعتماد درباریان را جلب کرد. درباریان نیز او را به

پادشاه معرّفی کردند و در مدت کوتاهی شـمعون محبت خویش را در دل پادشاه نیز کاشت. جایگاه «شـمعون الصّفا» در دربار شاه روز به روز بیشتر و مستحکم تر می شد.

روزها سپری می شد و شـمعون در انتظار فرصت مناسب برای نجات دوسـتان خود و تبلیغ دین حق بود، تا این که روزی سخن از دو زنـدانی پادشاه، «پلوس» و «برنابا» به میان آمـد ؛ «شـمعون الصّـفا» گفت: پادشاها! جرم این دو نفر چیست؟ پادشاه جریان آنهـا را به طور مفصّـل برای «شـمعون» بیـان کرد ؛ شـمعون بـا بیـان گرم خود از پادشاه پرسـید: آیا شـما در مورد جرم این دو، تحقیق هم کرده ایـد، یا بـدون تحقیق، حکم زنـدانی شدن آنها را امضاء نمودید؟ پادشاه گفت: ما وقتی فعالیّت آنها را دیدیم، عصبانی شدیم و بدون تحقیق و تفحّص، آنها را راهی زندان نمودیم !

ص:۴۳۰

شمعون الصّیفا گفت: خوب بود تحقیق می کردید، اگر اجازه بفرمایید آنها را بیاورند تا از آنها تحقیق بنماییم ؛ پادشاه از پیشنهاد «شمعون الصّفا» استقبال کرد و آنها را جهت تحقیق حاضر کرد.

«شمعون الصّیفا» بدون این که خود را معرّفی کند، از آن دو زندانی پرسید: شما را چرا زندانی کرده اند، جرم شما چه بوده است؟ گفتند: ما فرستادگان عیسای پیامبر علیه السلام هستیم و مأموریم مردم را به یکتاپرستی و توحید دعوت کنیم. شمعون گفت: شما چه دلیلی بر این سخن خود دارید، آیا معجزه ای دارید که ادّعای شما را ثابت کند؟ آنها گفتند: آری! بیماران صعب العلاج و غیر قابل علاج را به «اذن خداوند» شفا می دهیم. پادشاه دستور داد مریض غیر قابل علاجی را آوردند، آن دو، او را شفا دادند! این کار اعجاب پادشاه و دیگران را برانگیخت.

شمعون گفت: معجزه دیگری هم دارید ؟

گفتند: مردگان را نیز به اذن خداوند زنده می کنیم و این کار را کردند !

شمعون در اینجا پادشاه را تهدید نمود که اگر تسلیم رسولان عیسی علیه السلام نشود تاج و تخت و حکومتش را از دست خواهد داد ؛ چون نشانه های آنها درست است و حقیقتا آنها نمایندگان پیامبر خدایند. پادشاه که بر اثر یک برنامه ریزی دقیق و حساب شده از سوی شمعون الصّفا حقیقت برایش روشن شده بود، تسلیم شد و دین حضرت مسیح علیه السلام را پذیرفت.

وقتی خبر تشرّف پادشاه به دین حضرت عیسی علیه السلام به گوش مردم رسید، مردم نیز گروه گروه به آئین خدایی پیوستند و موحّد گشتند.

خلاصه، تمام کشور انطاکیه بر اثر سعی و تلاش این سه مبلّغ بزرگ آیین خدا و مجاهدت ها و تحمّل مشکلات و رفتن فرزندان و صبر و شکیبایی و «برنامه ریزی صحیح و تغییر به موقع روش تبلیغاتی» دست از بت پرستی بر داشته و

ص:۴۳۲

یکتاپرست شدند.

آیات هیجده گانه مَثَل، طبق این تفسیر، دلداری و نویدی است برای اقلّیّت مسلمان مکّه مبنی بر این که: ای مسلمانان تحت فشار و مورد شکنجه دشمن! از کمبود نفرات خود بیم و هراسی نداشته باشید. شما هم اگر با تحمّل و استقامت در برابر مشکلات و مصائب، و برنامه ریزی صحیح به تبلیغ آئین خود بپردازید، بر دشمن فائق خواهید آمد و کثرت دشمن موجب شکست شما نمی شود.

طبق نقل دیگری که در مورد این داستان شده است و برخی از آیات فوق هم می تواند اشاره به آن باشد، این است که پادشاه و اطرافیانش و برخی مردم ایمان نیاوردند و سرانجام رسولان حضرت مسیح علیه السلام را به قتل رساندند ؛ ولی مبتلا به عذاب الهی گشتند و صاعقه مرگبار آسمانی بر آنان نازل شد و آنها را نابود کرد که آیه **۲۹** سوره یس «اِنْ کانَتْ اِلّا صَیْحَةً واحِدَةً فَاِذا هُمْ خامِدُونَ» اشاره به

همین مطلب دارد. طبق این نقل، آیات فوق تهدیدی است برای اکثریّت مشرکان مکّه که ای بت پرستان و مشرکان، به زیادی جمعیّت و قدرت بالای خود مغرور نشوید، برای نابودی شما نیازی به لشکر و جنگ و درگیری نیست، کافی است خداوند صیحه ای آسمانی بفرستد که هم زلزله ای ایجاد کند و هم تمام هستی شما را به آتش بکشد !

نتیجه این که، آیات فوق تاب دو تفسیر دارد، طبق یک تفسیر دلداری برای مؤمنان است و مطابق تفسیر دیگر تهدیدی برای مشرکان محسوب می شود.

ص:۴۳۴

مثال چهل و چهارم: شرک و توحید

شرک و توحید

خداوند متعال در آیه **۲۹** سوره زمر، می فرماید: «ضَرَبَ اللّهُ مَثَلًا رَجُلًا فیهِ شُرَکاءُ مُتَشاکِسُونَ وَ رَجُلًا سَلَما لِرَجُلٍ هَلْ یَسْتَوِیانِ مَثَلًا اَلْحَمْدُ لِلّهِ بَلْ اَکْثَرُهُمْ لا یَعْلَمُونَ» ؛ خداوند مثالی زده است: مردی را که مملوک شریکانی است که درباره او پیوسته با هم به مشاجره مشغولند، و مردی که تنها تسلیم یک نفر است ؛ آیا این دو یکسانند! حمد، مخصوص خداست ؛ ولی بیشتر آنان نمی دانند.

دورنمای بحث

این مثال همچون بسیاری دیگر از مثال های زیبای قرآنی پیرامون شرک و توحید است. در این آیه شریفه، شخص مشرک به برده ای تشبیه شده است که ارباب های مختلفی دارد که آنها باهم اختلاف زیادی دارند و هر کدام دستوری می دهند و این امر باعث سرگردانی و بلاتکلیفی او شده است ؛ ولی انسان موحّد و

یکتاپرست، به برده ای تشبیه شده است که دارای یک مولی و ارباب است و تمام برنامه اش روشن و مشخّص است.

شرح و تفسیر

«ضَرَبَ اللّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِیهِ شُرَکاءُ مُتَشاکِسُونَ» ؛ خداوند مشرکان را به برده ای تشبیه کرده است که دارای چند ارباب و مولی است که پیوسته با یکدیگر اختلاف و کشمکش دارند.

«مُتَشاکِسُونَ» از مادّه «شَکَسَ» به معنای اختلاف، نزاع کج خلقی، بدرفتاری و جرّ و بحث است. ارباب های مختلف و متعدد این برده، دائما با یکدیگر اختلاف و نزاع و جرّ و بحث دارند و به این برده هر کدام دستوری می دهند.

زندگی چنین برده ای، که ارباب های مختلفی دارد، مختل و تکلیفش نامعلوم است. مَثَل مشرکان، مَثَل چنین غلام و برده ای است ؛ زیرا بت پرستان دل در گرو

ص:۴۳۶

بت های گوناگون داده اند و هدفشان در زندگی نامشخصّ است ؛ معلوم نیست که خود را در سایه چه کسی باید قرار دهند، مشرکان هر روز دلشان در گرو یک چیز است، همانند انسان های ناموفقی که هر روز دوستی انتخاب می کنند و روز دیگر ارتباط دوستی را با او می گسلند و با دیگری دوست می شوند و زندگی را به همین صورت ادامه می دهند.

امروز پای این پرچم سینه می زنند ؛ فردا از آن جدا می شوند و پای پرچم دیگری سینه می زنند.

«وَ رَجُلاً سَلَما لِرَجُلٍ» ؛ اما مَثَل موحدان و انسان های خداپرست، مَثَل غلام و برده ای است که تسلیم یک ارباب و آقاست ؛ چنین برده ای تکلیفش مشخص و معلوم است و دچار تحیّر و سرگردانی نیست. هر آنچه آقایش بگوید، اطاعت می کند. در مورد احتیاجات و نیازمندیهایش نیز تکلیفش مشخص و روشن است.

ص:۴۳۷

«اَلْحَمْدُ لِلّهِ» ؛ هرگونه ستایش مخصوص خداوند است! چرا که او خالق و او رازق و او حافظ و او هادی است و همه چیزها از ذات پاک اوست !

«اَلْحَمْدُ لِلّهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لا يَعْلَمُونَ» ؛ ولی اکثر آنها [مشرکان] نمی دانند! چرا که طغیان شهوات آنها را از درک حقایق بازمی دارد !

وحدت رهبری و فرماندهی

پیام آیه مَثَل این است که در خط مشی های اجتماعی که دچار مشکلات زیادی هستیم، مبدأ تصمیم گیری باید واحد باشد. اگر جامعه ای، مبادی تصمیم گیری مختلفی داشته باشد و شخصی واحد یا ارگان واحدی تصمیمات لازم را اتخاذ نکند، بدون شک چنین جامعه ای همانند برده ای که دارای ارباب های مختلفی است بلاتکلیف و سرگردان خواهد بود و نیروهایش را از دست خواهد داد ؛ قوای چنین جامعه ای در درگیری های جناحی از بین می رود و در نتیجه، مسائل اصلی و مورد نیاز جامعه فراموش می شود .

ص:۴۳۸

مثال چهل و پنجم: عیسای مسیح علیه السلام

عیسای مسیح علیه السلام

آیات ۵۷ تا ۵۹ سوره زُخْرُف چهل و پنجمین مثال قرآنی مورد بحث ما را تشکیل می دهد. خداوند متعال در این آیات سه گانه می فرماید: «وَ لَمّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْیَمَ مَثَلًا اِذا قَوْمُکَ مِنْهُ یَصِدُّونَ. وَ قالُوا ءَالِهَتُنا خَیْرٌ اَمْ هُوَ ما ضَرَبُوهُ لَکَ اِلّا جَدَلاً بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ. اِنْ هُوَ اِلّا عَبْدٌ اَنْعَمْنا عَلَیْهِ وَ جَعَلْناهُ مَثَلًا لِبَنی اِسْرائیلَ» ؛ و هنگامی که درباره فرزند مریم مثلی زده شد، ناگهان قوم تو به خاطر آن داد و فریاد راه انداختند و گفتند: "آیا خدایان ما بهترند یا او [= مسیح]؟! [اگر معبودان ما در دوزخند، مسیح نیز در دوزخ است، چرا که معبود واقع شده]!" ولی آنها این مثل را جز از طریق جدال و [و لجاج] برای تو نزدند ؛ آنان گروهی کینه توز و پرخاشگرند! مسیح فقط بنده ای بود که ما نعمت به او بخشیدیم و او را نمونه و الگویی برای بنی اسرائیل قرار دادیم.

ص:۴۳۹

دورنمای بحث

در این آیه شریفه برخلاف سایر مثل های زیبای قرآنی خداوند مثال نزده است بلکه مثالی از سوی مشرکان و کفّار در مورد حضرت مسیح علیه السلام مطرح شده است. البتّه این آیه شریفه مورد گفت و گو است، برخی آن را به عنوان «امثال القرآن» پذیرفته اند و برخی دیگر نپذیرفته اند.

آیا آیه مورد بحث جزء امثال القرآن است ؟

آیه مورد بحث، تفسیرهای متفاوتی دارد ؛ طبق برخی از تفسیرها، داخل در آیات امثال القرآن است ؛ و طبق برخی دیگر از تفاسیر، خارج از موضوع مثل های قرآنی است ؛ به سه تفسیر از این تفاسیر توجّه کنید:

ص:۴۴۰

تفسیر اول

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله طبق آیه ۹۸ سوره انبیاء به بت پرستان فرمودند: «شما بت پرستان و بتان، هر دو هیزم جهنم هستید و وارد دوزخ می شوید» ؛ یعنی هم بت به جهنّم می رود و هم بت پرست، هم عباد جهنّمی است و هم معبود.

بت پرستان سر و صدا راه انداختند که طبق این گفته، حضرت مسیح نیز (نعوذباللّه به جهنّم می رود ؛ چون او هم معبود برخی از مسیحیان بوده است، فرشته و ملائکه هم (نعوذباللّه وارد جهنم می شوند ؛ زیرا برخی، آنها را پرستیده اند و ملائکه معبود آنها بوده اند، بت پرستان با این جدل به جار و جنجال پرداختند و شروع به تمسخر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله کردند و گفتند: جهنمی که ملائکه و پیامبری چون عیسی در آن است، جای بدی نیست ؛ ما هم حاضریم با پرستش بتان به چنین جهنّمی برویم !

خداونـد در پاسـخ این غوغاسالاران فرمود: «عیسـی مسـیح بنـده ای از بندگان ماست!» و او هرگز ادّعای خدایی نداشـته است. معبودانی به همراه عابـدانشان به جهنّم می روند که راضـی به عبادت عابدانشان باشـند ؛ اما حضـرت مسـیح و فرشـتگان نه تنها راضـی به این نوع عبـادات نبوده انـد ؛ بلکه از آن بیزار بوده انـد. بنـابراین، جار و جنجال و غوغاسالاری بت پرسـتان، مغالطه و جدلی بیش نیست و همانند حباب روی آب توخالی است.

طبق این تفسـیر، آیه شریفه خارج از موضوع امثال القرآن است، چون «مَثَل» توسط مردم مطرح شده نه خداوند تبارک و تعالی .

تفسیر دوم

قرآن مجیـد در آیـه ۵۹ سـوره آل عمران حضـرت مسـیح را به حضـرت آدم تشـبیه کرده و فرمـوده است: «مثـل عیسـی در نزد خداوند همانند مثل آدم است» ؛

یعنی همان گونه که خداوند آدم را بدون پدر و مادر از خاک آفرید، حضرت عیسی را نیز بدون پدر آفرید، بنابراین خدایی که می تواند از خاک انسانی بیافریند، قدرت خواهد داشت که از زنی تنها، بدون هم بستر شدن با مردی، فرزندی بیافریند.

اگر مثل مطرح شده در آیه ۵۷ سوره زخرف را اشاره به این مثال بدانیم که بت پرستان پیرامون آن جار و جنجال کردند، آیه فوق جزء مثل های قرآنی محسوب می شود ؛ زیرا در این صورت مثال از ناحیه خداوند مطرح شده است و در آن تشبیهی زیبا به کار رفته است.

تفسیر سوم

هنگامی که مَثَل عیسی بن مریم مطرح شد، بت پرستان شروع به جار و جنجال کردند و گفتند: پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله قصد دارد مردم را به پرستش خویش دعوت

ص:۴۴۳

کنـد، برای عمـل کردن این هـدف، مثـال حضـرت مسـیح علیه السـلام را مطرح کرده است که مسـیحیان او را می پرستیدنـد ؛ بنابراین هدف او از طرح این مثال، دعوت به پرستش خویش است. خداوند در ردّ این ادعای باطل، عیسای مسیح را بنده ای از بنـدگان خود معرفی می کنـد که به عنوان یکی از نعمت های الهی به سوی بنی اسـرائیل فرسـتاده شـد. طبق این تفسـیر نیز آیه فوق جزء امثال القرآن محسوب می شود.

ص:۴۴۴

مثال چهل و ششم: اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله

اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله

آخرین آیه سوره فتح، چهل و ششمین مثال ما را تشکیل می دهد، خداوند کریم در این مثال زیبا می فرماید:

«مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ وَالَّذینَ مَعَهُ اَشِدّاءُ عَلَی الْکُفّارِرُحَماءُ بَیْنَهُمْ تَریهُمْ رُکَّعا سُجَّدا یَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّهِ وَ رِضْوانا سیماهُمْ فی وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ ذلِکَ مَثَلُهُمْ فِی التَّوْریهِ وَ مَثَلُهُمْ فِی الْاِنْجیلِ کَزَرْعٍ اَخْرَجَ شَطْئَهُ فَازَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوی عَلی سُوقِهِ یُعْجِبُ الزُّرّاعَ لِیَغیظَ بِهِمُ الْکُفّارَ وَعَدَ اللّهُ الَّذینَ امَنُوا وَ عَمِلوُا الصّالِحاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَهً وَ اَجْرا عَظیما» ؛ محمد صلی الله علیه و آله فرستاده خداست و کسانی که با او هستند، در برابر کفّار سرسخت و شدید و در میان خود مهربانند ؛ پیوسته آنها را در حال رکوع و سجود می بینی در حالی که همواره فضل خدا و رضای او را می طلبند ؛ نشانه آنها در صورتشان از اثر سجده نمایان است ؛ این

ص:۴۴۵

توصیف آنها در تورات است و مثل آنان در انجیل این است: همانند زراعتی که جوانه های خود را خارج ساخته، سپس به تقویت آن پرداخته تا محکم شده و برپای خود ایستاده است و به قدری رشد و نمو کرده که زارعان را به شگفتی وامی دارد ؛ این برای آن است که کافران را به خشم آورده! [ولی] کسانی از آنها را که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند، خداوند وعده آمرزش و اجر عظیمی داده است.

دورنمای بحث

این مثال جالب و زیبا که متشکّل از یک توصیف در تورات و یک مثال در انجیل است، درباره یاران واقعی پیامبر است. این مثال از یک سو، از آنچه یاران پیامبر صلی الله علیه و آله متّصف به آن بوده اند، حکایت می کند، و از سوی دیگر، به تمام کسانی که می خواهند مسلمان حقیقی و یاور واقعی پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام باشند، می آموزد که باید دارای چه صفات و ویژگی هایی باشند.

ص:۴۴۶

شرح و تفسیر

«مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ» ؛ اگر برخی انسان های متعصّب و نادانی نبوّت و رسالت حضرت محمّد صلی الله علیه و آله را انکار کند و نپذیرند، واقعیّت عوض نمی شود، شما مسلمانان از این سخن نابخردانه آزرده خاطر نشوید ؛ زیرا خداوند زمین و آسمان و خالق جهان هستی، پیامبر شما را به عنوان «رَسُولُ اللّهِ» قبول دارد.

ویژگی های ۵گانه یاران واقعی پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله از دیدگاه تورات

«وَالَّذینَ مَعَهُ اَشِدّاءُ عَلَی الْکُفّارِ» ؛ کسانی که همراه و همگام با رسول خدایند، کسانی که نه فقط مدّعی مسلمانی، بلکه در میدان عمل نیز عقیده خود را به اسلام نشان می دهند، و خلاصه کسانی که یار و یاور حقیقی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می باشند، دارای پنج صفت عالی و زیبا هستند.

ص:۴۴۷

یعنی شما هم اگر می خواهید یاور حقیقی امام زمان (عجّل اللّه تعالی فرجه الشّریف) باشید، باید واجد این صفات ۵گانه شوید:

۱ قاطعیت در برابر دشمنان :«اَشِدّاءُ عَلَی الْکُفّار» نخستین صفت آنها این است که در مقابل دشمنان شدید و قوی و محکم هستند و ترس و هراسی ندارند و همچون سدّی قوی و نفوذناپذیر دافعه ای قوی و نیرومند دارند.

طبق این آیه شریفه، خشونت در مقابل دشمن نه تنها عیب نیست، بلکه خوب و گاهی لازم است. کسانی که در عصر حاضر خشونت را بطور کلّی مردود می دانند معنای خشونت را نمی فهمند و با آیات قرآن و تاریخ اسلام آشنایی ندارند. در مقابل دشمن باید محکم ایستاد ؛ گرگ، زبان نرم و منطق و استدلال نمی فهمد ؛ بلکه باید با هر سلاحی که داریم او را از خود دور کنیم.

۲ مهربانی با دوستان: «رُحَماءَ بَیْنَهُمْ» دومین صفت مسلمان واقعی آن

ص:۴۴۸

است که همان اندازه که در برابر دشمن، شدید و سخت است، با دوستان خود و سایر مسلمانان مهربان و صمیمی است ؛ مهر با دوستان و قهر با دشمنان، جاذبه در مقابل مسلمانان و دافعه در مقابل کفّار از ویژگی های اصحاب پیامبر است. مسلمان واقعی مجموعه ای است از قهر و لطف !

اگر رزمندگان شیعه جنوب لبنان نبودند، آن دلیر مردانی که مظهر «اَشِدّاءَ عَلَی الْکُفّارِ وَ رُحَماءَ بَیْنَهُمْ» هستند، اسرائیل به بسیاری از کشورهای همسایه اش تجاوز می کرد ؛ چون اسرائیل گرگ است و گرگ جز زبان زور نمی فهمد. این جوانان چه دلیرانه درخشیدند! سیّد حسن نصراللّه رئیس حزب اللّه لبنان می گفت: اینها (رزمندگان شیعه) کاری کردند که تمام ارتش های کشورهای عربی نتوانست انجام دهد!

۳ عبادت مستمر: «تَریهُمْ رُکَّعا سُجَّدا» سومین ویژگی مسلمانان

ص:۴۴۹

حقیقی این است که پیوندشان با خداوند برقرار است و آنها را (پیوسته) در حال رکوع و سجود می بینید ؛ معنای این جمله این است که آنها همواره در حال عبادت و پرستش پروردگارند، کسب و کار آنها، رفت و آمد آنها، استراحت و تفریح آنها، دوستی و دشمنی آنها، خلاصه تمام رفتارهایشان عبادت است ؛ چون تمام کارهایشان به قصد قربت و به نیّت رضای الهی است .

۴ اخلاص: «یَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّهِ وَ رِضْوانا» ویژگی دیگر مسلمانانی که گام جای گام پیامبر صلی الله علیه و آله می گذارند، خلوص نیّت آنها است، آنها در تمام کارها رضایت و خشنودی پروردگار را طالبند و به دنبال فضل و رضوان الهی اند. ریا و خودنمایی و خودفروشی و مانند آن در کار آنها راه ندارد.

۵ هماهنگی ظاهر و باطن: «سیماهُمْ فی وُجُوهِهِمْ مِنْ اَثَرِ السُّجُودِ» صفت دیگر پیروان راستین پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله این است که آثار عبادت و سجده در

صورت آنها پیدا و نمایان است ؛ «از کوزه برون همان تراود که در اوست» .

«سیما» در لغت عرب به معنای «علامت» است، برخلاف فارسی که به معنای صورت می باشد. علامت مسلمانان واقعی این است که اعتقاد درونی و عبادات پنهانی شان به چهره آنها نیز سرایت کند و نور ایمانی که در قلب شان روشن است، از چهره هایشان متبلور گردد. اگر آیه را توسعه دهیم، معنایش این است که آثار ایمان در تمام صحنه های زندگی آنها قابل رؤیت است ؛ یعنی هم در رفتار فردی شان هم در رفتارهای اجتماعی شان ؛ و خلاصه آثار ایمان در تمام حرکات و سکناتشان دیده می شود .

«ذلِکَ مَثَلُهُمْ فِی التَّوْریهِ» این ویژگی های پنجگانه که ذکر شد، صفات مسلمانان و اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله است که در کتاب آسمانی تورات آمده است.

در قسمت اول آیه مثل، توصیف ویژگی های اصحاب راستین پیامبر صلی الله علیه و آله را

در تورات مطالعه کردیم و ضمنا معلوم شد که تورات و انجیل نه تنها از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله سخن گفته و نشانه های او را بیان نموده، بلکه ویژگی ها و صفات شایسته یاران حقیقی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را نیز شرح داده است.

ویژگی های ۵گانه یاران واقعی پیامبر صلی الله علیه و آله از دیدگاه انجیل

در ادامه آیه شریفه، خداوند مثل پیروان حقیقی خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله ، را در انجیل بیان می کند که به شرح آن می پردازیم:

«وَ مَثَلُهُمْ فِی الْاِنْجیلِ کَزَرْعٍ» ؛ مثل پیروان صادق و مخلص پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ، در کتاب آسمانی مسیحیان ؛ یعنی انجیل، مثل مزرعه و زراعتی است که دارای ویژگی های ۵گانه است.

۱ رویش و بالندگی دارند: «اَخْرَجَ شَطْئَهُ» «شَطَأَ» در لغت عرب دو معنی دارد: نخست به جوانه هایی اطلاق می شود که در کناره گیاهان یا درختان

ص:۴۵۲

می روید و کم کم رشد و نمو کرده و مستقل می شود.

دیگر این که به نوزادان حیوانات که بر اثر زاد و ولد، زیاد می شوند اطلاق می شود ؛ بنابراین شَطَأَ به معنای زایندگی، بالندگی، فزایندگی، گستردگی و مانند آن است.

زراعتِ مورد مثل، اولین ویژگی اش این است که تنها و محدود نیست ؛ بلکه جوانه می زند و زاینده است ؛ به عبارت دیگر، عقیم و نازانیست ؛ بلکه همواره در حال تولید و تکثیر است.

۲ حمایت کننده اند: «فَآزَرَهُ» از «آزَرَ و مُوازَرَت» به معنای حمایت و تقویت است ؛ «وزیر» را از آن جهت وزیر می گویند که از «شاه» حمایت می کند و او را تقویت می نماید. علی علیه السلام از آن جهت وزیر پیامبر صلی الله علیه و آله نامیده شد که حامی آن حضرت بود و در راه تقویت دین او تلاش کرد.

ص:۴۵۳

زراعت موردمثل، نه تنها رشد و بالندگی و زایندگی دارد و جوانه هایی می زند؛ بلکه همواره آن جوانه ها را مورد حمایت خود قرار می دهد، موانع آن را از سر راهش برمی دارد و نیازهایش را به او می رساند، هم حمایتش می کند و هم او را مورد تقویت قرار می دهد.

۳ استحکام دارند: «فَاسْتَغْلَظَ» ویژگی سوم آن مزرعه این است که جوانه هایی که مورد حمایت باغ قرار گرفته، کم کم محکم می شوند و در سایه حمایت و تقویت مزرعه، استحکام می یابند.

۴ استقلال دارند: «فَاسْتَوی عَلی سُوقِهِ» حمایت و تقویت از این جوانه ها تا آنجا ادامه می یابد که کم کم اینها احساس استقلال می کنند و روی پای خود می ایستند و دوران وابستگی آنها به سر آمده و خود اینها شروع به جوانه زدن می کنند و جوانه های آنها نیز به همان شکل سابق مراحل سه گانه «حمایت»

و «استحکام» و «استقلال» را سپری می کنند .

۵ مایه افتخار خودی ها و وحشت دشمنان: «يُعْجِبُ الزُّرّاعَ لِيَغيظَ بِهِمُ الْكُفّارَ» رشـد و نمود و تولید و تکثیر این مزرعه با برکت، بـه قـدری زیـاد و چشـمگیر است که زراعت کـاران و کشـاورزان را در حیرت و شـگفتی فرومی برد، به گـونه ای که آنهـا از تعجّب انگشت بر دهان می گذارنـد ؛ زیرا که برخی از این درختان و گیاهان در مـدّت کوتاهی سراسـر باغ را می پوشاند ولی در مقابل، کافران در خشم فرومی روند.

«وَعَـدَ اللّهُ الَّذينَ امَنُوا وَ عَمِلوُا الصّالِحـاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَ اَجْرا عَظيمـا» خداونـد متعـال فقط به یاران و اصـحابی از پیامبر که اوّلاً، ایمان آورده و اعتقادات، خود را اصـلاح کرده باشـند و ثانیا، اعمال و کردار شایسته داشته باشند و آن اعتقادات، افعال آنها را به سمت صلاح حرکت دهد، وعده غفران و بخشش و اجر

ص:۴۵۵

عظیم و بزرگ داده است ؛ نه به تمام یاران و اصحاب پیامبر !

به عبارت دیگر، کلمه «منهم» به اصطلاح ادبای عرب «تبعیضیه» است و شامل برخی از اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله که صفات آنها در ذیل آیه آمده است، می گردد ؛ نه همه اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله .

خلاصه این که، طبق این آیه شریفه برخی از اصحاب پیامبر به مزرعه ای زاینده و بالنده تشبیه شده اند و به خاطر ایمان و عمل صالح شان، به آنها بشارت «مغفرت» و «اجر عظیم» داده شده است.

جهانی سازی اسلام

آیه شریفه فوق از مثال های عجیب قرآنی است و پیام مهم و بزرگی برای مسلمانان دارد. طبق این آیه، مسلمان واقعی نباید تنها به فکر اصلاح و حفظ عقیده و دین خود باشد، بلکه باید به فکر گسترش اسلام و هدایت بقیّه مردم نیز

باشـد. حفـظ دین کـاری شایسـته و خوب است ؛ ولی کـافی نیست. یـک مسـلمان بایـد دائما جوانه بزنـد، شاگرد تربیت کنـد، فرزندان خوب پرورش دهد، دوسـتان شایسـته انتخاب و اصـلاح نماید، خانواده ای نمونه پرورش دهد و از آنها حمایت کند تا کم کم استحکام یابند و مستقل شوند و خود آنها هرکدام روی خط تولید و رشد و حمایت و استحکام و استقلال قرار گیرند.

جامعه اسـلامی به معنای واقعی کلمه، جامعه ای فزاینـده، گسترش یابنده، زاینده و مولّد است، نه جامعه ای محدود که فقط در چهارچوب خود قرار گرفته و هیچ پیشـرفت و ترقّی ندارد. این آیه به مسلمانان دستور می دهد که به آنچه دارند، قناعت نکنند ؛ بلکه در راه جهانی کردن اسلام که تنها دین بر حق است سعی و تلاش کنند.

ص:۴۵۷

مثال چهل و هفتم : غیبت

غیبت

خداونـد متعـال در آیه دوازدهم سـوره حجرات می فرمایـد: «یـا اَیُّهَـا الَّذینَ امَنـوُا اجْتَنِبُوا کَثیرا مِنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَ لا تَجَسَّسُوا وَ لا یَغْتَبْ بَعْضُکُمْ بَعْضا اَیُحِبُّ اَحَدُکُمْ اَنْ یَأْکُلَ لَحْمَ اَخیهِ مَیْتا فَکَرِهْتُمُوهُ وَ اتَّقُوا اللّهَ اِنَّ اللّهَ تَوّابٌ رَحیمٌ» ای کسانی که ایمان آورده اید! از بسیاری از گمان ها بپرهیزید ؛ زیرا بعضی از گمان ها گناه است ؛ و هرگز [در کار دیگران] تجسّس نکنید ؛ و هیـچ یک از شـما دیگری را غیبت نکنـد، آیا کسـی از شـما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟! [به یقین] همه شما از این امر کراهت دارید ؛ تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه پذیر و مهربان است !

ص:۴۵۸

دورنمای بحث

در این آیه شریفه، لفظ «مَثَل» وجود نـدارد اما «مفهوم» آن مطرح شده است، لذا هرچند کلمه «مَثَل» مطرح نشده ؛ ولی از آنجا که یـک امر معنـوی و غیر مـادّی را به امری محسوس و مـادّی تشـبیه می کنـد، از امثـال القرآن محسوب می شود. در این مَثَل «غیبت» که از گناهـان کبیره خطرناك و عامّ البلوی است، به خوردن گوشت برادر مرده تشبیه شـده است ؛ یعنی همان طور که هیچ انسانی گوشت برادر مرده خود را نمی خورد، غیبت نیز نباید بکند.

شرح و تفسیر

شرح و تفسیر

«یـا اَیُّهَـا الَّذینَ امَنوُا» ؛ مخـاطب این آیه شـریفه، مؤمنین هسـتند. در این آیه، خداونـد متعـال تمام مؤمنین را از سه کار بر حـذر داشته است:

۱ گمان بد

«اجْتَنِبُوا کَثیرا مِنَ الظَّنِّ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ» ؛ ای مؤمنان! از

ص:۴۵۹

بسیاری از گمان ها پرهیز کنید و گمان و اندیشه بد نسبت به دیگران نداشته باشید ؛ زیرا برخی از گمان ها گناه و معصیت است ؛ زیرا ممکن است گمان تو اشتباه باشد، اگر اشتباه باشد، گناه بزرگی کرده ای.

خداوند می خواهد همه مؤمنان در محیطی امن و امان زندگی کنند. جانشان، مالشان، آبروی شان محفوظ باشد ؛ نه تنها در جامعه و محیط خارجی این امنیّت وجود داشته باشد، بلکه در محیط افکار و اندیشه ها نیز باید این امنیّت حاکم باشد.

۲ تجسّس در کار دیگران

«وَ لا ـ تَجَسَّسُوا» مردم اسرار و رازهای پنهانی مختلفی دارند که نمی خواهند دیگران از آن آگاه شوند ؛ جستجو کردن برای کشف امور پنهانی مردم تجسس و غیر مجاز است .

البته در برخی موارد، مخصوصا در کارهای اطلاعاتی که اهداف مهم و مشروعی در نظر است مثل این که شخصی مظنون به جاسوسی برای بیگانگان

ص:۴۶۰

است، یا مظنون به قاچاق موادّ مخدر و مانند آن باشد تجسّس اشکالی ندارد ؛ ولی این استثناءها هم باید روی حساب و کتاب باشد، نه این که بی جهت تمام مکالمات تلفنی و گفت و گوهای مردم را بشنوند و تمام مکاتبات را کنترل کنند.

۳ پشت سر دیگران حرف زدن

«وَ لا یَغْتَبْ بَعْضُکُمْ بَعْضاً» سومین سفارش اخلاقی مطرح شده در این آیه، پرهیز از «غیبت» است. هیچ یک از شما پشت سر دیگری غیبت نکند و پرده از روی اسرار او برندارد.

سؤال: این سه گناه چه پیوندی با هم دارند؟ آیا به طور تصادفی در کنار هم ذکر شده اند، یا ارتباطی با یکدیگر دارند؟

پاسخ: انصاف این است که این سه، با هم مرتبطند و هر یک معلول دیگری است. در برخوردها و معاشرت ها، ابتدا سوءظن حاصل می شود، اگر بتواند با آن مبارزه نموده و آن را برطرف سازد، باید خدا را شکر نماید وگرنه، آن سوءظن باعث تجسّس در کار دیگران می شود ؛ در این مرحله نیز اگر با هوای نفس جهاد کرد و بر آن فائق شد، خوشا به حالش وگرنه تجسّس ثمره نامیمونی به نام غیبت خواهد داشت و غیبت معلول تجسّس خواهد بود. بنابراین سوءظن منشأ و علّت تجسّس و تجسّس نیز علّت غیبت می باشد ؛ و به تعبیر دیگر، غیبت معلول تجسّس و تجسّس معلول سوءظن

است.

«اَیُحِبُّ اَحَدُکُمْ اَنْ یَأْکُلَ لَحْمَ اَخیهِ مَیْتا فَکَرِهْتُمُوهُ» خداوند متعال پس از این که سه گناه بزرگ اخلاقی گذشته را بیان می کند و مؤمنان را از آن نهی می نماید، مثالی برای غیبت که متأسّفانه نُقل مجلس غالب مردم است می زند و می فرماید که غیبت کردن پشت سر یک مسلمان، و پرده برداشتن از سرّ و رازی که دیگران از آن اطّلاعی ندارند، همانند خوردن گوشت مرده برادر است ؛ آیا کسی حاضر است قطعه ای از گوشت بدن برادر مرده اش را جدا کند و بخورد! غیبت نیز شبیه

ص:۴۶۲

این کار است. علت این تشبیه آن است که وقتی غیبت دیگری را می کند، آبرویش را می ریزد، ریختن آبروی دیگران همانند بریـدن گـوشت بـدنشان، بلکـه گـاهی سـخت تر از آن اسـت. و از آن جـایی کـه مسـلمانان همـه برادر یکدیگرنـد ؛ غیبت هر مسـلمانی هماننـد خوردن گوشت برادر انسـان است. تشبیه به انسـان مرده نیز از این جهت است که همان طور که میّت قادر به دفاع از خویش نیست، شخصی که غیبت او می شود نیز قادر به دفاع از خود نیست ؛ چون در مجلس غیبت حضور ندارد .

«فَکَرِهْتُمُوهُ وَ اتَّقُوا اللّهَ اِنَّ اللّهَ تَوّابٌ رَحیمٌ» ؛ هرگز کسی حاضر به خوردن گوشت برادر مرده خود نمی شود! پس سزاوار است تقوای الهی پیشه کنید و به سراغ غیبت نروید ؛ بلکه فکر آن را هم نکنید، همان گونه که فکر خوردن گوشت

انسان مرده را نمی کنید.

مثال چهل وهشتم: نزدیکی خدابه انسان

نزدیکی خدابه انسان

خداوند متعال در آیه ۱۶ سوره «ق» می فرماید: «وَ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسانَ وَ نَعْلَمُ ما تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَ نَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ»؛ ما انسان را آفریدیم و وسوسه های نفس او را می دانیم ؛ و ما را به او از رگ قلبش نزدیک ترم.

دورنمای بحث

در این آیه شریفه نیز کلمه «مثال» یا «کاف» تشبیه به کار نرفته است ؛ ولی از آنجا که تشبیهی وجود دارد و امری معقول و معنوی، به امر محسوسی تشبیه شده است، آن را به عنوان یکی از مثال های قرآنی مطرح کردیم .

در این مثال، خداوند نزدیکی خود را به انسان تشبیه به نزدیکی رگ قلب به انسان نموده است ؛ بلکه می فرماید ما از رگ قلب انسان به او نزدیک تریم .

شرح و تفسیر

«وسوسه» در اصـل به معنـای صـدای به هم خوردن زینت آلات است ؛ زنی که النگوهای متعـدّدی به دست دارد و از برخورد آنهـا بـا یکـدیگر صـدایی تولیـد می شود، آن را وسوسه می گوینـد. سـپس این کلمه به هر چیزی که باعث فریب انسان شود، اطلاق گردید. به این جهت خیالات نامطلوب در ذهن انسان را وسوسه گفته اند.

بنابراین خدا از همه چیز، حتی خیالات نامطلوب درونی شما، اطّلاع دارد. پس در چه چیز شک دارید ؟

«وَ نَحْنُ اَقْرَبُ اِلَیْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِیـدِ» ؛ ما از این انسان دور نیستیم تا نـدانیم چه می کنـد بلکه به او نزدیک هستیم، نزدیک تر از رگ قلبش !

ص:۴۶۵

آثار ایمان به نزدیکی خداوند

هرگاه نزدیکی خـدا را به خود همچون رگ قلب یا گردن بـدانیم بلکه از آن هم نزدیک تر حضور دائم خویش را در پیشـگاه مقدسش احساس می کنیم و شرم این حضور برای بازداشتن از انواع گناهان و خطاها کافی است.

ص:۴۶۶

مثال چهل و نهم: مثالی دیگر برای زندگی دنیا

مثالی دیگر برای زندگی دنیا

آیه شریفه ۲۰ سوره حدید، مثالی دیگر برای زندگی دنیاست. خداوند متعال در این آیه می فرماید: «اِعْلَمُوا اَنَّمَا الْحَیوهُ الدُّنْیا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ وَ زینَهٌ وَ تَفاخُرٌ بَیْنَکُمْ وَ تَکاثُرٌ فِی الأَمْوالِ وَ الْاَوْلادِ کَمَثَلِ غَیْثٍ اَعْجَبَ الْکُفّارَ نَباتُهُ ثُمَّ یَهیجُ فَتَریهُ مُصْفَرّا ثُمَّ یَکُونُ حُطاما وَ فِی الْاخِرَهِ عَذابٌ شَدیدٌ وَ مَغْفِرَهٌ مِنَ اللّهِ وَ رِضْوانٌ وَ مَا الْحَیوهُ الدُّنْیا اِلّا مَتاعُ الْغُرُورِ» ؛ بدانید زندگی دنیا تنها بازی و سرگرمی و تجمّل پرستی و فخر فروشی در میان شما و افزون طلبی در اموال و فرزندان است، همانند بارانی که محصولش کشاورزان را در شگفتی فرومی برد، سپس خشک می شود، به گونه ای که آن را زرد رنگ می بینی ؛ سپس تبدیل به کاه می شود. و در آخرت، عذاب شدید است یا مغفرت و رضای الهی ؛ و [به هر حال] زندگی دنیا چیزی جز متاع فریب نیست .

ص:۴۶۷

دورنمای بحث

این مثال نیز در مورد زندگی دنیاست ؛ ولی تفاوت هایی با مثال های گذشته، که در این مورد زده شده، دارد. در این مثال زندگی دنیا به بارانی تشبیه شده است که بر سر زمینی می بارد و آنجا را خرّم و سرسبز می کند ؛ اما عمر این طراوت و خرّمی طولانی نیست و به زودی از بین می رود.

شرح و تفسیر

حالات ۵گانه دنیا

زندگی دنیا از پنج حالت خارج نیست:

۱ «لَعِبٌ»

حالت اول زندگی دنیا، بازی است. جمعی از دنیاپرستان سرگرم بازی و سرگرمی های بچه گانه هستند، هر چند سنّ و سال زیادی دارند ؛ اما عقل و کارهای آنها کودکانه است.

ص:۴۶۸

۲ «لَهْوٌ»

گروهی دیگر خوشگذران هستند ؛ در زندگی خود به جز به خوشگذرانی فکر نمی کنند.

۳ «زِینَهٌ»

برخی دائما می خواهند خودآرایی کنند، آرایش جدید، لباس جدید، خانه نو و جدید .

۴ «تَفاخُرٌ بَیْنَکُمْ»

فخر فروشی حالت دیگر دنیاست، چنین اشخاصی به دنبال پست و مقام هستند تا به دیگران فخر بفروشند.

۵ «وَ تَکاثُرٌ فِی الْاَمْوالِ وَ الْاَوْلادِ»

«تکاثر» به معنی فزون طلبی است ؛ فزون طلبی در اموال و ثروت اندوزی و فزون طلبی در اولاد و نیروی اقتصادی .

برخی از برخی از مفسّران معتقدند که هر انسانی این پنج مرحله را پشت سر می گذراند، تا به سنّ چهل سالگی می رسد و پس از آن کامل می شود، اینان معتقدند چهل سال اول عمر انسان به پنج قسمت هشت ساله تقسیم می شود:

ص:۴۶۹

آدمی درهشت ساله نخست که مرحله کودکی است، به لعب و بازی مشغول است؛ هشت ساله دوم که دوران نوجوانی است، به لهو و لعب و خوشگذرانی طی می شود؛ با پاگذاشتن به هشت ساله سوم که دوران جوانی است، آدمی به زینت و خودآرایی روی می آورد ؛ هشت ساله چهارم به دنبال مقام و فخرفروشی است و بالاخره پس از تکمیل سی و دو سالگی تا چهل سالگی که هشت ساله پنجم را طی می کند به زر اندوزی و ثروت اندوزی می پردازد و با پانهادن به چهل سالگی شخصیت او کامل می شود و ثبات شخصیّت می یابد. (۱).

ص:۴۷۰

۱- مرحوم علامه طباطبایی «رضوان اللّه علیه» در «المیزان» (مترجم، جلد ۳۷، صفحه ۳۴۳). مراحل پنجگانه فوق را به نقل از شیخ بهایی «رحمه اللّه علیه» بیان کرده است، ولی مدت هر یک از دوره های پنجگانه را بیان نکرده است .

«کَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفّارَ نَباتُهُ» ؛ خداونـد متعال پس از این که ماهیّت دنیا را به خوبی روشن می کنـد و حقیقت آن را کاملاً آشکار می کند، مثال زیبایی برای زندگی دنیا می زند: مثل دنیا، مثل باران بابرکتی است که بر زمین های خشک و تشنه نازل می شود و بر اثر باران، انواع گیاهان، درختان، گل ها و سبزه ها می رویـد و به قـدری رشـد و نمو می کنـد که باعث حیرت و تعجّب کشاورز می شود.

«کُفّار» در ایـن آیـه به معنـای کشـاورزی است ؛ «کفر» به معنـای پوشانیـدن است و کـافر را از این جهت کـافر می گوینـد که حقیقت و فطرت خود را می پوشاند و کشاورز را نیز بدین جهت کافر می گویند که دانه را در خاک پنهان می کند.

«ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرِيهُ مُصْفَرّا» ؛ امـا عمر طراوت و نشاط این گیاهان و درختان، که موجب تحیّر و تعجّب کشاورزان می گردد، زیاد نیست و با آمدن فصل پائیز همه آن طراوت و نشاط از بین می رود، کم کم زرد و سپس خشک می شود.

ص:۴۷۱

«ثُمَّ یَکُونُ حُطاما» ؛ سپس این گیاهان خشکیده زرد شده تبدیل به کاه می شوند و نسیمی آن را متلاشی کرده، هر قسمتی از آن را به گوشه ای می برد.

آری! زندگی دنیا با آن زینت و پول و مقامش، همانند این مزرعه می باشد ؛ اولش زرق و برق و رونق و جذابیت است ؛ ولی طول نمی کشد که همه این ها از بین می رود و درهم می شکند.

«وَ فِی الْآخِرَهِ عَذابٌ شَدیدٌ وَ مَغْفِرَهٌ مِنَ اللّهِ وَ رِضْوانٌ» ؛ انسان ها در جهان آخرت یکی از دو سرنوشت را خواهند داشت: یا مبتلا به عذاب شدید می شوند و یا مغفرت و خشنودی پروردگار نصیب آنها می شود.

«وَ مَا الْحَیوهُ الدُّنْیا اِلاّ مَتاعُ الْغُرُورِ» ؛ زندگی دنیا چیزی جز کالایی فریبنده نیست ؛ یعنی ظاهری پرجاذبه و فریبنده دارد، ولی باطنی ندارد.

راز آفرینش انسان و جهان

آیا کشاورز بـدون هـدف دانه می افشاند! آیا کشاورز بدون انگیزه دست به تربیت گل و گیاه و درختان می زند! اگر کشاورز هدفی ندارد، چرا به جای گل خار و به جای گیاهان مفید علف های هرزه نمی کارد !

بـدون شک کشاورز هـدفی دارد ؛ پس چگونه ممکن است، خداوند حکیم که از هر عاقلی عاقل تر و از هر عالمی داناترست، انسان و جهان را بدون هدف آفریده باشد!

آیـا امکـان دارد انسـان را خلق کرده باشـد و تمـام موجودات جهان را نیز به خاطر خـدمت به انسان آفریـده باشـد تا این انسان زندگی را فقط به لهو و لعب و زینت و تفاخر و فزون طلبی بگذارند و پس از چند صباحی به جهان آخرت برود!

ص:۴۷۳

ای انسان! باغبان عالم هستی تو را برای هدف مهم تری آفریده است، زندگانی جاویدان تو پس از این دنیاست. این دنیا همانند عالم جنین است که مرگ تو تولد توست. «وَ اِنَّ الدّارَ الاْخِرَةَ لَهِیَ الْحَیَوانُ لَوْ كانُوا یَعْلَمُونَ» (1) ؛ برای آن زندگی جاوید سعی و تلاش کن و خود را در گرداب های لهو و لعب و تفاخر و زینت و فزون طلبی گرفتار و غرق نکن!

ص:۴۷۴

۱- ۶۴ / عنکبوت .

مثال پنجاهم و پنجاه و یکم: یهود

یهود

آیات ۱۴ تا ۱۷ سوره حشر مشتمل بر دو مثال قرآنی است ؛ خداوند متعال می فرماید: «لا یُقاتِلُونَکُمْ جَمیعا اِلاّ فی قُرًی مُحَصَّنَهٍ اَوْ مِنْ وَراءِ جُـدُرٍ بَأْسُـهُمْ بَیْنَهُمْ شَدیدٌ تَحْسَـبُهُمْ جَمیعا وَ قُلُوبُهُمْ شَتّی ذلِکَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لا یَعْقِلُونَ.کَمَثَلِ الَّذینَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَریبا ذاقُوا وَبـالَ اَمْرِهِمْ وَ لَهُمْ عَـذابٌ اَلیمٌ. کَمَثَلِ الشَّیْطـانِ اِذْ قـالَ لِلاِْنْسـانِ اکْفُرْ فَلَمّا کَفَرَ قالَ اِنّی بَری ءٌ مِنْکَ اِنّی اَخافُ اللّهَ رَبَّ الْعالَمینَ .فَکانَ عاقِبَتَهُما اَنَّهُما فِی النّارِ خالِدَیْنِ فیها وَ ذلِکَ جَزاؤُا الظّالِمینَ» ؛ آنها هرگز با شـما به صورت گروهی نمی جنگنـد، جز در دژهـای محکم یـا از پشت دیوارهـا. پیکارشـان در میـان خودشـان شدیـد است [امـا در برابر شـما ضـعیف] ؛ آنها را متّحـد می پنداری، در حالی که دلهایشان پراکنده است ؛ این به خاطر آن است که آنها قومی هسـتند که تعقل نمی کنند. [کار این گروه از یهود] همانند کسانی است که

ص:۴۷۵

کمی قبل از آنان بودند، طعم تلخ کار خود را چشیدند و برای آنها عذابی دردناک است! کار آنها همچون شیطان است که به انسان گفت: "کافر شو تا مشکلات تو را حل کنم " اما هنگامی که کافر شد گفت: "من از تو بیزارم، من از خداوندی که پروردگار عالمیان است بیم دارم ؛ سرانجام کارشان این شد که هر دو در آتش دوزخ خواهند بود، جاودانه در آن می مانند ؛ و این است کیفر ستمکاران !

دورنمای بحث

آیات چهارگانه فوق که حاوی دو مثال زیباست، در مورد طایفه یهود بنی النّضیر است که به تحریک منافقان مدینه، قصد جنگ با اسلام و مسلمین را داشتند. این آیات آنها را از جنگ با مسلمانان و عواقب آن برحذر می دارد و دو مثال زیبا برای آنان می زند که شرح آن خواهد آمد.

تاریخ یهود در مدینه

برای روشن شدن تفسیر آیات چهارگانه، لازم است سیری گذرا پیرامون یهودیان ساکن مدینه داشته باشیم.

سه طایفه از یهود، بنام های «بنی النّضیر»، «بنی قینقاع» و «بنی قریظه» در مدینه زندگی می کردند ؛ آنها قلعه های محکمی برای خود ساخته بودند و در وضعیت مناسب اقتصادی به کار تجارت مشغول بودند. آنها از خارج شبه جزیره عربستان به قصد دیدار پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به مدینه مهاجرت کرده بودند ؛ زیرا در کتاب های مذهبی خود خوانده و از علمای خویش شنیده بودند که پیامبری در حجاز ظهور می کند ؛ به این جهت برای دیدن آن پیامبر به مدینه آمده بودند. آنها علاوه بر این که خود در انتظار دیدار جمال پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله بودند، برای مردم مدینه نیز بشارت ظهور ایشان را بازگو می کردند و به

آنها مژده ظهور دین جدید را می دادند .

اما هنگامی که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله ظهور کرد و دینی جدید و نورانی را در ظلمتکده شبه جزیره عربستان به ارمغان آورد، یهودیان متعصّب چون اسلام را با برخی از منافع نامشروع خود در تضاد دیدند به پیروی از هوی و هوس شیطانی، نغمه مخالفت ساز کردند !

امان از هوای نفس که چه می کند! جمعیّتی به عشق دیدن پیامبری از شهر و دیار خود هجرت می کنند و در محل موعود سُکنی می گزینند و مدّتی در انتظار او می مانند و لحظات سخت انتظار را سپری می کنند ؛ اما وقتی که او را می یابند، نه تنها از او استقبال نمی کنند ؛ بلکه نقشه از بین بردن او را می کشند و با دشمنان او هم پیمان می شوند و در یک صف قرار می گیرند!

اما اسلام در این مبارزه پیروز شد و قلعه های سه گانه به تصرف مسلمانان

ص:۴۷۸

درآمد و یهودیان تار و مار شدند، عده ای کشته شدند و عده ای با سرافکندگی و فلاکت مجبور به ترک مدینه شدند.

شأن نزول آیات فوق

پس از مدتی که «طایفه بنی قینقاع» در درگیری با مسلمانان نابود گشتند، منافقان مدینه سراغ «طایفه بنی النّضیر» آمدند و آنها را جهت جنگ با مسلمانان تحریک کردند، گفتند: برخیزید و تا مسلمانان سازمان و حکومت مستحکمی تشکیل نداده اند به کمک همدیگر آنها را از مدینه بیرون نموده و ریشه اسلام را بخشکانیم ؛ پس در جنگ با مسلمان درنگ نکنید!

در این جا آیات فوق نازل شد و به یهود هشدار داد که با طناب پوسیده منافقان به چاه نرونـد که بـدبخت می شونـد ؛ زیرا منافقان به شما کمک نخواهند کرد و شما هم به تنهایی تاب مقاومت در برابر مسلمانان را ندارید، بنابراین عاقبتتان مثل

عاقبت «بنی قینقاع» می شود. سپس برای آنها دو مثال می زند.

شرح و تفسیر

«لا یُقاتِلُونَکُمْ جَمیعاً اِلاّ فی قُرًی مُحَصَّنَهٍ اَوْ مِنْ وَراءِ جُدُرٍ» ؛ ای مسلمانان! از این یهودیان نترسید. آنها جرأت جنگ و رویارویی با شما را ندارند، آنها در میدان جنگ به مبارزه با شما نمی پردازند ؛ بلکه یا در قلعه های دربسته و از روی پشت بام قلعه به پیکار می پردازند و یا از پشت دیوارها به مقابله با شما برمی خیزند و این نشانه قوّت و قدرت شما و ضعف و ناتوانی آنهاست.

«بَأْسُهُمْ بَیْنَهُمْ شَدیدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمیعاً وَ قُلُوبُهُمْ شَتّی» ؛ آنها در بین خود خوب می جنگند و هنگامی که با غیر مسلمان رو به رو می شوند، با شدّت و قوّت به مبارزه می پردازند. به این جهت تصوّر می کنید که آنها

نیرومند و متّحدند ؛ در حالی که قلب آنها از هم جداست، اتّحادشان ظاهری است و در واقع تخم اختلاف و

تفرقه در قلب آنها کاشته شده است.

«ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا يَعْقِلُونَ» ؛ علّت اختلاف آنان، جهل و نادانی است، آنها چون اهل تعقّل و تفکّر نیستند، اختلاف دارند. «عقل عامل اتّحاد و جهل علّت اختلاف است» ؛ پس شما مسلمانان از یهودیان نهراسید !

بعد از بیان اختلاف درونی یهود دو مثال برای آنها بیان می کند:

مثال اول: «كَمَثَلِ الَّذينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَريبا ذاقُوا وَبالَ اَمْرِهِمْ وَ لَهُمْ عَذابٌ اَليمٌ» مثل یهود بنی النّضیر، مثل کسانی است که قبل از آنها بودند و کفّاره اعمالشان را پرداختند و اکنون نیز در عذابی دردناک به سرمی برند. خلاصه این که، یهود بنی النّضیر را به قومی که قبل از آنها وجود داشتند و به کیفر اعمالشان رسیدند تشبیه می کند.

مفسّران در این که این قوم چه کسانی بوده اند دو احتمال داده اند:

۱ منظور همـان مشـرکان مکّه است که در جنـگ بـد به کیفر اعمالشـان رسـیدند. منـافقین، مشـرکان مکّه را تحریک به جنگ کردنـد، آنها به میـدان جنگ بدر آمدند و شـکست خوردند و مجبور به عقب نشـینی شدند. یهود بنی النّضـیر نیز به سرنوشـت آنها دچار خواهد شد.

۲ منظور طایفه یهود بنی قینقاع است که به تحریک منافقین بر علیه مسلمانان جنگیدند و از مسلمانان شکست خوردند و مجبور شدند مدینه را ترک کنند.

ای یهود بنی النّضیر! سرنوشت بنی قینقاع در انتظار شماست.

مثـال دوم: «کَمَثَـلِ الشَّیْطـانِ اِذْ قـالَ لِلْاِنْسـانِ اکْفُرْ فَلَمّـا کَفَرَ قـالَ اِنّی بَریءٌ مِنْکَ اِنّی اَخـافُ اللّهَ رَبَّ الْعالَمینَ» ؛ مثال اول برای یهودیانی بود که به تحریک منافقان تحریک می شدند ؛ و «این مثال، برای محرّک است و مثال قبل برای تحریک شدگان».

به هر حال خداونـد می فرماید: مثل منافقین که یهودیان را تحریک می کنند مثل شـیطان است که انسان را تحریک می کند و او را به کفر و بی دینی دعوت می کنـد ؛ اما همین که اوضاع را نامناسب می بینـد، انسان تحریک شـده را در وسط میدان رها نموده و فرار می کند !

شیطان گاهی از اوقات به شکل انسان درمی آید و او را می فریبد(۱) که به چند نمونه آن اشاره می شود:

الف در جنگ بدر شیطان به شکل انسان درآمده بود و مشرکان را تحریک می کرد ؛ اما وقتی برتری مسلمانان احساس شد و فرشتگان و ملائکه به

۱- مرحوم علاّمه مجلسی بحث مفصلی در این زمینه دارد، علاقمندان به بحارالانوار، جلد ۶۰، صفحه ۲۸۳ به بعد مراجعه کنند .

کمک آنها آمدنـد، شـیطان عقب نشـینی نموده و فرار کرد. وقتی از او پرسـیدند: تو که همه را به جنگ تشویق می کنی، کجا می روی؟ گفت: من چیزهایی می بینم که شـما نمی بینید! (۱)ب: در جلسه مشورتی سـران قریش برای بررسی راه های مبارزه با پیامبر صـلی الله علیه و آله ، شیطان به شکل پیرمردی از اهل نجد در آمد و گفت: بهترین راه این است که از تک تک قبایل عرب یـک نماینـده انتخاب شود که آنها با هم به خانه محمـد صـلی الله علیه و آله هجوم آورنـد و او را بکشـند تا خون محمّد صلی الله علیه و آله بین تمام قبایل عرب تقسیم شود تا قریش توان انتقام از آنها را نداشته باشد. و همین نظریّه تصویب شد.(۲)

ص:۴۸۴

۱- شیطان دشمن دیرینه انسان، ص ۸۵ ؛ و تاریخ انبیاء، صفحه ۶۱۷ .

۲- «شیطان کیست؟» صفحه ۱۲۳ ؛ و شیطان دشمن دیرینه انسان، صفحه ۸۳ .

ج: بعـد از رحلت پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله و در مـاجرای بیعت بـا ابوبکر نیز می گوینـد که شـیطان به صورت پیرمرد سالخورده ای در مسجد مجسم شد و به عنوان اوّلین شخص با ابوبکر بیعت کرد .(۱) دشمنان اسلام متحد و یکپارچه نیستند

از این آیه استـفاده می شود که دشـمنان اسـلام متّحد و یکپارچه و قوی نیسـتند ؛ آنها هنگام به خطر افتادن منافع خویش با هم پیمانان خود به جنگ و مبارزه برمی خیزند، قلب هایشان متفرق است.

بهترین دلیل بر تفرقه آنها این که منافع

۱- شرح این مطلب را به نقل از حضرت علی علیه السلام در کتاب با ارزش «اسرار آل محمد صلی الله علیه و آله » صفحه **۲۱۹** به بعـد، مطـالعه فرمائیـد. نمونه های دیگری از ممثّل شـدن شـیطان به صورت انسان وجود داردکه علاقه منـدان می تواننـد آن رادرکتاب «شیطان دشمن دیرینه انسان» صفحه ۸۰ به بعد،مطالعه کنند.

واحدی ندارند، بلکه هرکدام به دنبال منافع خویشند. (۱)

تفرقه ثمره «جهل» و وحدت میوه «عقل» است

همـان گونه که در ذیل آیه مثل آمـد، علّت تفرقه و اختلاف کفّار و مشـرکان جهل و نادانی آنها ذکر شـد «ذلِکَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لا یَعْقِلُونَ» ؛ بنـابراین ؛ ریشه اختلافـات، نـادانی و جهـل است و هر جـا که اتّحـاد و یکپـارچگی و وحـدت است، نشـانگر عقـل و درایت و هوشیاری آن ملّت می باشد .

ص:۴۸۶

۱-ماننـد کشورهـای آمریکایی و اتحادیه اروپا که در ظاهر متحدنـد ولی در داخل اختلافات فراوانی دارنـد هر از چنـد مـدت گونه هایی از آن توسط برخی از اعضاء و کشورها افشاء می شود.

مثال پنجاه و دوم: جاذبه و تأثیر شگفت انگیز قرآن

خداونـد متعال در آیه ۲۱ سوره حشـر می فرمایـد: «لَوْ اَنْزَلْنا هذَا الْقُرْآنَ عَلی جَبَلٍ لَرَأَیْتَهُ خاشِعا مُتَصَدِّعا مِنْ خَشْیَهِ اللّهِ وَ تِلْکَ الْاَمْثالُ نَضْرِبُها لِلنّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَفَکَّرُونَ» ؛ اگر این قرآن را بر کوهی نازل می کردیم، می دیدی که در برابر آن خاشع می شود و از خوف خدا می شکافد! این ها مثال هایی است که برای مردم می زنیم، شاید در آن بیندیشند.

شرح و تفسیر

اگر کوه ها عقل و هوش داشتند و قابلیّت درک و فهم می داشتند آنگاه قرآن را بر آنها نازل می کردیم، در مقابل قرآن خاشع می شدند ؛ بنابراین، آیه مذکور یک قضیّه شرطیّه برای تنبّه و بیداری انسان است، مبنی بر این که تو که عقل و هوش

ص:۴۸۷

داری، چرا در مقابل قرآن سر تعظیم فرود نمی آوری! (۱)

پس آنها درک و شعور دارنـد و تسبیح و تقدیس می کنند ؛ ولی ما تسبیح آنها را نمی فهمیم، به این جهت کسانی که حالت شهود عالم باطن را دارند، صدای زمزمه موجودات را می فهمند !

طبق تفسـیر اوّل، آیه، جزء امثـال القرآن محسوب می شود ؛ ولی طبق تفسـیر دوم، مثل به معنای توصـیف است و از محل بحث خارج است.

آیه ۳۱ سوره رعد، که در مورد تأثیر عجیب قرآن مجید است، شاهد بر این

تفسـیر است. خداوند متعال در این آیه شـریفه می فرماید: «وَ لَوْ اَنَّ قُرْءانا سُیِّرَتْ بِهِ الْجِبالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ کُلِّمَ بِهِ الْمَوْتی بَلْ لِلّهِ الْاَمْرُ جَمیعا» ؛ اگر به وسیله قرآن، کوه ها به حرکت درآیند یا زمین ها قطعه قطعه شوند یا به وسیله مردگان

۱- مجمع البیان، جلد ۹، صفحه ۲۶۶ .

سخن گفته شود، (باز هم ایمان نخواهند آورد) ولی همه کارها در اختیار خداست.

در مورد شأن نزول این آیه، بعضی از مفسّران بزرگ گفته اند که در پاسخ جمعی از مشرکان مکّه نازل شده است که در پشت خانه کعبه نشسته بودند و به دنبال پیامبر صلی الله علیه و آله فرستادند، پیامبر صلی الله علیه و آله (به امید هدایت آنها) نزد آنها آمد ؛ عرض کردند: اگر دوست داری از تو پیروی کنیم این کوه های مکّه را به وسیله قرآنت عقب بران تا کمی این زمین تنگ و محدود ما گسترش یابد! و زمین را بشکاف و چشمه ها و نهرهایی در این جا پدید آور تا درختان غرس کنیم و زراعت نمائیم! تو به گمان خود کمتر از داوود نیستی که خداوند کوه ها را برای او مسخّر کرده بود که با او همصدا شده، تسبیح خدا می گفتند ؛ (۱) یا این که باد را مسخّر ما گردان که

۱- ایـن مطلـب درآیـه ۷۹/انبیاءآمـده؛«وَ سَـخَّرْنامَعَ داوُدَالْجِبالَ یُسَـبِّحْنَ وَالطَّیْرَوَکُنّافاعِلینَ»؛کـوه هـا و پرنـدگان را باداوود مسخرساختیم،که (همراه او) تسبیح (خدا) می گفتند و ما این کار را انجام دادیم .

بر آن سوار شویم و به شام رویم و مشکلات خود را حل کنیم و مایحتاج را تهیه نمائیم و همان روز بازگردیم همان گونه که مسخّر سلیمان بود ؛ تو به گمان خود از سلیمان کمتر نیستی! و نیز جدّت «قصی» (جدّ طایفه قریش) یا هر کس دیگر از مردگان ما را می خواهی زنده کن تا از او سؤال کنیم آیا آنچه تو می گویی حق است یا باطل زیرا عیسی علیه السلام مردگان را زنده می کرد و تو کمتر از عیسی نیستی!

در این هنگام این آیه نازل شد و به آنها گوشزد کرد که همه آنچه را می گویید از سر لجاجت است نه برای ایمان آوردن، وگرنه معجزه کافی برای ایمان آوردن ارائه شده است! (۱)

۱- تفسیر نمونه، جلد ۱۰، صفحه ۲۲۰ .

مثال پنجاه و سوم: عالمان بی عمل

شرح و تفسیر

ای گروه یهود! مگر در کتاب آسمانی شما تورات بشارت ظهور حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله نیامده است؟! مگر به تعبیر قرآن مجید ویژگی ها و صفات و علائم آن حضرت در کتاب آسمانی شما به گونه ای دقیق مطرح نشده که همانند فرزندانتان پیامبر آخرالزّمان را می شناسید؟! (1)مگر شما به عشق زیارت پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله از خانه و کاشانه خود به سوی سرزمین حجاز کوچ نکرده اید و در مدینه در انتظار ظهور اسلام و سپس تشرّف به آن نیستید؟! پس چه شد که علیرغم همه این مسائل به بشارت های تورات پشت پا زدید و اسلام را نپذیرفتید ؛ بلکه با آن به جنگ برخواستید!

ص:۴۹۲

۱- ۱۴۶ / بقره و ۲۰ / انعام .

مثل شما عالمان بی عمل، مثل دراز گوشی است که هیچ بهره ای از بار کتاب خود نمی برد و تنها سنگینی آن را بر دوش خود احساس می نماید.

عالمان بی عمل

آیه پنجم سوره جمعه، مثالی دیگر از مثال های زیبای قرآن مجید است. خداوند متعال در این آیه شریفه می فرماید:

«مَثَلُ الَّذینَ حُمِّلُوا التَّوْریهَ ثُمَّ لَمْ یَحْمِلُوها کَمَثَلِ الْحِمارِ یَحْمِلُ اَسْفارا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذینَ کَذَّبُوا بِایاتِ اللّهِ وَ اللّهُ لا یَهْدِی الْقَوْمَ الظّالِمینَ» ؛ کسانی که مکلّف به تورات شدند، ولی حقّ آن را ادا نکردند، مانند درازگوشی هستند که کتاب هایی حمل می کند [آن را بر دوش می کشد، امّا چیزی از آن نمی فهمد]. گروهی که آیات خدا را انکار کردند، مثال بدی دارند و خداوند قوم ستمگر را هدایت نمی کند .

ص:۴۹۱

چرا به جای «کتاب» از لفظ «اَسْفار» استفاده شده؟

«اَسْفار» از مادّه «سِفر» به معنای کتاب است. «سِفْر» به معنای پرده برداری از چیزی است. عرب ها به زن های بی حجاب به این جهت «نِساء سافِرات» می گویند که حجاب خود را کنار نهاده اند ؛ همان گونه که «سَفَر» را بدین علّت سفر می گویند که انسان در بیابان ها به هنگام سفر آشکار و هویدا است ؛ برخلاف زمانی که در شهر و دیار خود می باشد که در لا به لای کوچه ها و خیابان ها و ساختمان ها و اتومبیل ها و دیگر اشیاء پنهان است .

کتاب را نیز به این جهت «اَسفار» گفته اند که پرده از روی حقایق برمی دارد و واقعیّت ها و حقایق و معارف را برای انسان ها روشن می کند.

ص:۴۹۳

کتاب آسمانی باعث هدایت انسان ها به سوی حقیقت شود و واقعیّت را برای آنها کشف و نمایان کند، امّا چه بسیارند کسانی که تنها زحمت حمل و نقل آن را می کشند و بهره ای از آن نمی برند.

پیام آیه برای آنها که فقط به ظواهر قرآن توجّه دارند

آیه شریفه هرچند در مورد یهودیان نازل شده است، ولی بدون شک شامل هر عالمی که به اندوخته های علمی خود عمل نکند می شود.

مرحوم علاّمه طبرسی مفسّر بزرگ قرآن در ذیل آیه فوق می گوید: از ابن عبّاس چنین نقل شده است: کسانی که کتاب هدایت را انکار کنند نیز در حکم حماری هستند که کتاب هایی بر دوش گرفته اند ؛ بنابراین کسی که قرآن مجید تلاوت می کند و معنای آن را درک نمی کند و از قرآن همچون کسی که نیازی بدان

نـدارد اعراض کرده است مشـمول این مثل می شود (۱) و مثـل چنین فردی نیز مثـل آن درازگوش است ؛ بنابراین آیه شـریفه هشداری است به همه مسـلمانان که مراقب باشـند سرنوشتی همچون یهود پیدا نکنند، این فضل عظیم الهی که شامل حال آنها شـده و این قرآن مجیـد که بر آنها نازل گردیده، برای این نیست که تنها در خانه ها خاک بخورد، و یا به عنوان «تعویذ چشـم زخم» حمایل کنند، و یا ضمیمه «آئینه» و «شمعدان» مهریه عروسان نمایند و یا مخصوص مجالس فاتحه و اموات گردد و تا این حـد آن را تنزّل دهنـد و یا آخرین همّت آنها تلاش و کوشـش برای «تجویـد و تلاوت زیبا و ترتیل و حفظ» آن باشد، ولی در زندگی فردی و اجتماعی کمترین انعکاس نداشته باشدو در «عقیده و عمل» از آن اثری به چشم نخورد !

ص:۴۹۵

۱- مجمع البیان، جلد ۱۰، صفحه ۲۸۵ .

مثال پنجاه و چهارم: ویژگی های منافقان

ویژگی های منافقان

در آیه چهارم سوره منافقون آمده است: «وَ اِذا رَاَیْتَهُمْ تُعْجِبُکَ اَجْسامُهُمْ وَ اِنْ یَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ کَاَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَنَّدَهٌ یَحْسَبُونَ کُلَّ صَیْحَهٍ عَلَیْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قاتَلَهُمُ اللّهُ اَنّی یُؤْفَکُونَ» ؛ هنگامی که آنها را می بینی، جسم و قیافه آنان تو را در شگفتی فرومی برد و اگر سخن بگویند، به سخنانشان گوش فرامی دهی ؛ امّا گویی چوب های خشکی هستند که به دیوار تکیه داده شده اند! هر فریادی از هر جا بلند شود، بر ضدّ خود می پندارند؛ آنها دشمنان واقعی تو هستند ؛ پس، از آنان بر حذر باش! خداوند آنها را بکشد، چگونه از حق منحرف می شوند!

ویژگی های ۳گانه منافقین

۱ جذّابیت ظاهری دارند: «وَ اِذا رَاَیْتَهُمْ تُعْجِبُکَ اَجْسامُهُمْ» ؛ اوّلین ویژگی منافقان که در این آیه مطرح شده است این است که آنها ظاهری جذّاب و فریبنده دارند. منافقان چون ضعف درونی دارند و شخصیّت ثابتی ندارند، به

ظاهرشان رسیدگی زیادی می کنند ؛ ظاهری قوی، آراسته و منظم دارند ؛ امّا حقیقت و واقعیّت آنها چیزی دیگر است !

۲ خشک و بی ریشه انـد: «وَ اِنْ یَقُولُوا تَسْـمَعْ لِقَوْلِهِمْ کَاَنَّهُمْ خُشُبٌ مُسَـنَّدَهٌ» ؛ در دومین ویژگی مطرح شده در این آیه، خداوند منافقـان را به چوب هـای خشـک که بر دیگری تکیه می زنـد، تشبیه می کنـد. «خُشُبْ» جمع «خَشَبْ» به معنـای چوب خشـک است و «مُسَـنَّدَه» به معنای چوب خشـکی است که روی پای خودش نمی ایسـتد و همواره بر دیگری تکیه می زنـد. (۱)در این تشبیه، نکات

ص:۴۹۷

۱- گـاهی درختی که دارای ریشه است، خشـک می شود ؛ این درخت خشـکیده متّکی بر دیگری نیست، بلکه بر ریشه هـای خود اسـتوار است ؛ قطعه چوب خشـکیده ای را که ریشه ای نـدارد تصوّر کنیم که همواره نیازمنـد است و باید به چیز دیگری تکیه کند «مسنّده» چوب خشک قسم دوم است .

مختلفی وجود دارد و به تعبیر دیگر، از جهات مختلف، منافقان به چوب های خشکیده تشبیه شده اند:

الف: همان گونه که گذشت، «مسنّده» چوب های خشک بی ریشه هستند. منافقان نیز ریشه و اساسی ندارند و همواره وابسته به دیگران هستند. آنها هیچ گاه روی پای خویش نمی ایستند ؛ بلکه نمی تواند بایستند و هیچ استقلالی ندارند. آنها همیشه وابسته به بیگانگان و کفّار هستند، همان گونه که تاریخ صدر اسلام نیز این مسأله را تصدیق می کند و پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز سازمان منافقین همین روش آباء و اجدادی خود را ادامه داد و به دامان کفر و استکبار جهانی پناهنده شد.

ب: ویژگی دیگر چوب خشک این است که معمولاً فایده ای جز سوختن ندارد، نه میوه ای دارد، نه برگی، نه سایه ای منافقین هم به همین اندازه بی خاصیّت هستند.

ص:۴۹۸

ج: چوب خشک قابل انعطاف نیست. منافق هم متعصّب،لجوج،یک دنده،و غیر قابل انعطاف است،اگربهترین دلیل هاومتین ترین برهان هاوروشن ترین استدلال ها را بشنود، باز هم به راه خود ادامه می دهد و انعطافی در مقابل آن نشان نمی دهد. برخلاف مؤمنین که انعطاف پذیرندوبدین جهت،بهترطوفان هاراپشت سرمی گذارند.

به روایت زیبایی که از وجود پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در این زمینه نقل شده است، توجه کنید: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الزَّرْعِ ؛ لا تَزالُ الرِّياحُ تُفيؤهُ وَ لا يَزالُ الْمُؤْمِنُ يُصيبُهُ بَلاءٌ،وَ مَثَلُ الْمُنافِقِ مَثَلُ الشَّجَرَهِ الْاَرِزَهِ لا تَهْتَزُّ حَتّى تُسْتَحْصَدُ»(1) ؛ مثل مؤمن، مثل گیاه است، در مقابل باد خم می شود، ولی نمی شکند و دوباره بلند می شود. مؤمن گرفتار بلا می شود ؛ اما در مقابل بلایا، شکست نمی خورد و دوباره راست قامت برمی خیزد. گیاه ممکن است درمقابل هجمه سیلاب موقتا شکل ظاهری اش تغییر کند ولی دوباره روی پامی ایستد، سیلاب که از سر او

۱- میزان الحکمه، باب ۳۶۰۸، حدیث ۱۸۴۶۸ .

گذشت دوباره برمی خیزد ؛ ولی منافق مثل درخت صنوبر است که ظاهری آراسته و قامتی بلند و جالب دارد ؛ امّا همچون چوب خشک غیرقابل انعطاف است. اگر باد شدیدی بوزد مقاومتی در مقابل آن ندارد و می شکند. آری! منافق همچون «خشب مسنده» غیرقابل انعطاف است.

۳ سوءظن به زمین و زمان: «یَحْسَبُونَ کُلَّ صَیْحَهٍ عَلَیْهِمْ» ؛ ویژگی سوم منافقین طبق این آیه شریفه این است که آنها نسبت به همه سوءظن دارند. هر سر و صدا و فریادی، از هر کسی و از هر کجا برخیزد، تصوّر می کنند که بر ضدّ آنهاست. آنها در واقع مصداق ضرب المثل معروف «اَلْخائِنُ خائِفٌ» ؛(۱) خیانت کار همواره ترسان است، می باشند. «هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ» ؛ منافقان با

ص:۵۰۰

۱- این جمله که به شکل ضرب المثلی معروف درآمده ازامام حسین علیه السلام است. «حلوانی، متوفّای قرن پنجم در «نزهه النّاظر»، صفحه۸۴، حدیث۱۳،جمله فوق رابه عنوان روایتی از امام سوم نقل می کند .

ویژگی هایی که گفته شد، دشمنان اصلی شما هستند ؛ هرچند شما دشمنان دیگری نیز دارید، ولی خطر آنها به اندازه خطر منافقین نیست. پس بیشتر مواظب اعمال و رفتار و کردار آن ها باشید و از آنها اجتناب کنید.

«قاتَلَهُمُ اللّهُ اَنّی یُؤْفَکُونَ»؛ خداوند پس از این که صفات سه گانه منافقان را در آیه مثل بیان می کندوسپس به خطرفوق العاده آنان اشاره می کندوآنهارادشمن اصلی مسلمانان معرفی می نماید،آنهارابه این شکل نفرین می کند:خداوندآنها(منافقین) را بکشد، آنها چگونه از حق منحرف می شوند (و دیگران را نیز گمراه می کنند) !(۱)

ص:۵۰۱

۱- قابل توجه این که تعبیر تند «قاتلهم اللّه انی یؤفکون» تنها در دو جای قرآن مجید آمده است یک مورد همین سوره منافقین است و مورد دیگر در آیه شریفه ۳۰ سوره توبه است. در این جا منافقین مورد لعن خداوند و نفرین حضرت حق قرار گرفته اند و در آنجا یهود و نصاری مشمول این تعبیر تند شده اند. راستی چه رابطه ای بین منافقین مسلمان و یهودیان منحرف وجود دارد؟!

مثال پنجاه و پنجم: شایسته سالاری بجای رابطه مداری

خداوند متعال در آیه شریفه ۱۰ سوره تحریم، می فرماید: «ضَرَبَ اللّهُ مَثَلاً لِلَّذینَ کَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَ امْرَأَتَ لُوطٍ کانَتا تَحْتَ عَبْدَیْنِ مِنْ عِبادِنا صالِحَیْنِ فَخانَتاهُما فَلَمْ یُغْنِیا عَنْهُما مِنَ اللّهِ شَیْئا وَ قیلَ ادْخُلاَ النّارَ مَعَ الدّاخِلینَ» ؛ خداوند برای کسانی که کافر شده اند، به همسر نوح و همسر لوط مثل زده است، آن دو تحت سرپرستی دو بنده از بندگان صالح ما بودند ؛ ولی به آن دو خیانت کردند و ارتباط بااین دو [پیامبر] سودی به حالشان در برابر عذاب الهی نداشت، و به آنها گفته شد: واردآتش شوید همراه کسانی که واردمی شوند!

شرح و تفسیر

خداوند به همسر نوح پیامبر صلی الله علیه و آله و همسر لوط پیامبر صلی الله علیه و آله مثال زده است که این دو انسان کافر چون عمل صالحی نداشتند، نسبت آنها با پیامبران خداو

ص:۵۰۲

ند سودی به حال آنها نداشت .

البتّه لازم به ذکر است که خیانت آنها انحراف از جادّه عفّت نبود ؛ زیرا همسر هیچ پیامبری آلوده به بی عفتی نشده است. همان گونه که در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمده است: «ما بَغَتْ اِمْرَأَةُ نَبِیٍ قَطُّ» ؛ (۱)همسر هیچ پیامبری آلوده عمل منافی عفّت نشده است .

همسر نوح می دید افرادی مخفیانه به حضرت نوح علیه السلام ایمان آورده و به دور از چشم بت پرستان به صف موحدان می پیوندند، راز آنها را برملا می کرد و این خبر را به بت پرستان می رساند و بدین شکل باعث آزار نوح و ایمان آورندگان می شد.

همسر حضرت لوط نیز هنگامی که فرستادگان خداوند را در شکل جوانان

۱- درّالمنثور، جلد ۶، صفحه ۲۴۵ .

زیبایی در خانه خود دید، مردم منحرف همجنس باز را خبر داد که عده ای از جوانان زیبا در خانه شوهرش، حضرت لوط، به سرمی برند و بدین شکل آنها را تحریک به همجنس بازی می کرد. به هر حال خیانت این دو زن افشاء اسرار منزل بود و این مسأله مایه مشکلات بزرگی برای آن پیامبران بزرگوار بود.

«فَلَمْ یُغْنِیا عَنْهُما مِنَ اللّهِ شَیْئاً وَ قِیلَ ادْخُلاَ النّارَ مَعَ الدّاخِلِینَ» ؛ از آنجا که معیار خوشبختی و نجات انسان شایسته سالاری و عمل صالح است، نه ارتباط های فامیلی و خانوادگی ؛ ارتباط این دو زن بی ایمان با آن دو پیامبر بزرگ الهی سودی به حالشان در برابر عذاب الهی نداشت ؛ به این جهت به آنها گفته شد که همراه بقیّه جهنّمیان، که ارتباطی با پیامبران نداشتند، داخل آتش جهنّم شوید تا همگان بدانند که تنها و تنها اعمال صالح و شایسته موجب رستگاری انسان می شود ؛ نه چیز دیگر.

ص:۵۰۴

مثال پنجاه و ششم: استقامت آسیه همسر فرعون

خداوند متعال در آیه یازدهم سوره تحریم، می فرماید: «وَ ضَرَبَ اللّهُ مَثَلًا لِلَّذینَ امَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ اِذْ قالَتْ رَبِّ ابْنِ لی عِنْدَکَ بَیْتا فِی الْجَنَّهِ وَ نَجِّنی مِنْ فِرْعَوْنَ وَ عَمَلِهِ وَ نَجِّنی مِنَ الْقَوْمِ الظّالِمینَ» ؛ و خداوند برای مؤمنان، همسر فرعون را مثل زده است ؛ در آن هنگام که گفت: پروردگارا! خانه ای برای من نزد خودت در بهشت بساز و مرا از فرعون و کار او نجات ده و مرا از گروه ستمگران رهایی بخش !

شرح و تفسیر

خداوند برای مؤمنان و اهل ایمان مثلی به همسر فرعون زده است. او که در دستگاه یکی از ستمکارترین پادشاهان جهان بود و در آن کاخ سر به فلک کشیده، در میان ناز و نعمت زندگی می کرد ؛ ناگهان خود را بر سر دو راهی دنیا و آخرت

ص:۵۰۵

دیـد ؛ از یـک طرف زنـدگی مرفّه غرق در شادی و ناز و نعمت، و از سوی دیگر آسودگی در جهان آخرت با قرار گرفتن در قرب الهی و وارد شدن در بهشت.

او بالاـخره قرب الهی را انتخـاب کرد و خداونـد هم او را در بهترین جاهـای بهشت در نزد خودش جای داد و زنـدگی او را به عنوان یک مَثَل و الگو برای همه زنان ؛ بلکه مردان با ایمان، معرفی کرد .

«آسـیه بنت مزاحم»، هر چند همسر فرعون ستمگر بود و با او رابطه داشت ؛ اما ضابطه اش ایمان به پروردگار بود. به این جهت همسـر مرد جبّاری چون فرعون بودن او را بـدبخت نکرد ؛ همان گونه که همسـر بهترین انسان ها بودن، برای همسـر حضـرت نوح علیه السلام و حضرت لوط علیه السلام ، اثر و فایده ای نداشت.

ص:۵۰۶

مثال پنجاه و هفتم: پاکدامنی مریم دختر عِمران

پاکدامنی مریم دختر عِمران

خداوند متعال در آیه ۱۲ سوره تحریم، می فرماید: «وَ مَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرانَ الَّتی اَحْصَنَتْ فَرْجَها فَنَفَخْنا فيهِ مِنْ روُحِنا وَ صَدَّقَتْ بِكَلِماتِ رَبِّها وَ كُتُبِهِ وَ كانَتْ مِنَ الْقانِتينَ» ؛ و همچنین [خداوند برای مؤمنان مثال زده است] به مریم دختر عِمران که دامان خود را پاک نگه داشت و ما از روح خود در آن دمیدیم ؛ او کلمات پروردگار و کتاب هایش را تصدیق کرد و از مطیعان فرمان خدا بود !

امتیازات ۳گانه مریم مقدّس

۱ عفت و پاکدامنی

مریم آن قدر پاکدامن بود که حتّی وقتی در خلوتگاه مشغول شست و شوی بدن خویش بود و ناگهان جبرئیل را در شکل یک جوان

ص:۵۰۷

زیبا دید، سخت ترسید و گفت: «اِنّی اَعُوذُ بِالرَّحْمنِ مِنْکَ اِنْ کُنْتَ تَقِیّا» (۱)؛ من از شرّ تو، به خدای رحمان پناه می برم اگر پرهیزگاری! وحشت فراوان مریم در این صحنه که با جوانی تنها می شود، نشانگر عفّت بالا ـ و پاکدامنی فوق العاده او می باشد، به گونه ای که حتّی وقتی جبرئیل خود را معرّفی کرد و گفت: «اِنَّما اَنا رَسُولُ رَبِّکِ لاَِهَبَ لَکِ غُلاما زَکِیّا»(۲) ؛ من فرستاده پروردگار توام ؛ [آمده ام [تا پسر پاکیزه ای به تو ببخشم! باز هم اضطراب او از بین نرفت و در جواب گفت:

«اَنّی یَکُونُ لی غُلامٌ وَ لَمْ یَمْسَسْنی بَشَرٌ وَ لَمْ اَکُ بَغِیّا» (۳) ؛ چگونه ممکن است فرزندی برای من باشد در حالی که تاکنون انسانی با من تماس نداشته، و زن

ص:۵۰۸

۱- ۱ ۱۸ / مریم .

۲- ۲۰ / مریم .

۳- ۱۹ / مریم .

آلوده ای هم نبوده ام! همه این ها نشانگر پاکدامنی و عفّت مثال زدنی حضرت مریم علیهاالسلام است.

۲ عبودیت و بندگی

«وَ صَدَّقَتْ بِكَلِماتِ رَبِّها وَ كُتُبِهِ» ؛ مریم هم کتب آسمانی را تصدیق کرد و هم کلمات پروردگارش را بر دیده منّت نهاد.

۳ اطاعت پذیری محض

«وَ كانَتْ مِنَ الْقانِتِينَ» ؛ «قنوت» به معنای عبادت و اطاعت بود و سر تاپامطیع پروردگار عالم بود.

اطاعت بی قید و شرط و تسلیم محض بودن کار آسانی نیست. بسیاری از بندگان خدا، گزینشی عمل می کنند و از دین، آنچه را که به نفعشان است، می پذیرند ؛ در حالی که بندگان خاصّ و خالص خداوند، آنچه را که جانان بپسندد می پسندند و بس.

ص:۵۰۹

مثال پنجاه و هشتم: تصویری از مؤمنان و کافران

تصویری از مؤمنان و کافران

خداونـد متعال در آیه شـریفه ۲۲ سوره مُلک می فرمایـد: «اَفَمَنْ یَمْشـی مُکِبًا عَلی وَجْهِهِ اَهْدی اَمَّنْ یَمْشـی سَوِیًّا عَلی صِراطٍ مُسْتَقیمٍ» ؛ آیا کسـی که به رو افتاده [و به صورت سـینه خیز همچون خزندگان) حرکت می کند، به هدایت نزدیک تر است یا کسی که راست قامت، در صراط مستقیم گام برمی دارد؟!

شرح و تفسیر

«اَفَمَنْ یَمْشـی مُکِبًا عَلی وَجْهِهِ اَهْدی» ؛ موجوداتی که بر روی زمین حرکت می کنند به سه شـکل راه می روند ؛ برخی همانند انسـان به صورت «راست قامت»، روی دوپا حرکت می کننـد ؛ برخی دیگر هماننـد چهارپایان با «چهار دست و پا» حرکت می کننـد و گروه سوم، یعنی خزندگان، روی سـینه، به صورت «سـینه خیز» حرکت می نمایند. در این آیه شـریفه، خداوند کفّار و افراد بی ایمان را به خزندگان

ص:۵۱۰

تشبیه کرده است که روی سینه حرکت می کنند.

(۵۱۰) مثال های زیبای قرآنی

«اَمَّنْ یَمْشی سَوِیّا عَلی صِراطٍ مُسْتَقیم» ؛ افراد باایمان و مؤمن را به انسان های راست قامت که با سری بالا و قدّی افراشته و روی دو پا حرکت می کنند، تشبیه می کند و سپس به مقایسه این دو می پردازد.

آیا کسانی که همانند خزندگان، روی سینه حرکت می کنند، هدایت یافته ترند یا کسانی که روی دو پا و با قدّی افراشته و در راه راست حرکت می کنند ؟

برای یافتن پاسخ این سؤال که خداوند قضاوت آن را به مخاطبان قرآن واگذار کرده باید تفاوت های این دو نوع حرکت، روشن شود.

مشکلات و معایت خزندگان

راه رفتن به صورت سینه خیز و به شکل خزندگان، مشکلات متعدّدی دارد:

۱ چنین شخصی تا قدرت «دید کافی ندارد» و خطر از این جهت هر لحظه

ص:۵۱۱

در کمین او است. چنین شخصی کاملاً ممکن است از راه منحرف شود و یا در درّه و گودال ها سقوط کند ؛ زیرا به موقع نمی تواند لغزشگاه ها را تشخیص دهد.

۲ سرعت چنین حرکتی «بسیار کند» است. اگر مقایسه ای بین حرکت سینه خیز با حرکت معمولی یک انسان نماییم، شاید از نظر پیمودن مسافت دریک زمان مشخّص ده برابر تفاوت داشته باشد.

۳ شخصی که به این صورت حرکت می کند. «زود خسته می شود» و از ادامه حرکت بازمی ماند و متوقف می گردد ؛ یعنی بر فرض که در مسیر حرکت خود با مانعی برخورد نکند و از راه منحرف نشود و در پرتگاهی سقوط نکند ؛ نوع حرکت به گونه ای است که به زودی وامانده می شود و قدرت ادامه حرکت را از دست می دهد.

بنابراین، «خطای در تشخیص ؛ عدم دید کافی ؛ کندی سرعت ؛ خستگی زودرس

ص:۵۱۲

و بالاخره بازماندن از ادامه مسیر»، از معایب و مشکلات این نوع حرکت و راه رفتن است ؛ اما کسی که روی دو پا حرکت می کند و همانند «دیده بان»، همه اطراف را می بیند مخصوصا که قسمت اعظم حواس انسان در قسمت سر اوست خطر را به موقع تشخیص می دهد و تصمیم لازم را برای گذر از کنار خطرات می گیرد ؛ نه از مسیر اصلی منحرف می شود و نه در پرتگاه ها سقوط می کند ؛ بلکه راه مستقیم را در پیش می گیرد و به حرکت خود ادامه می دهد ؛ علاوه بر این که سرعت مناسبی دارد و زود خسته نمی گردد و هرگز متوقف نمی شود.

آیا این دو مساویند؟ هرگز! قطعا اشخاصی که به گونه انسان ها حرکت می کنند، هدایت یافته تر از کسانی هستند که همانند خزندگان روی سینه حرکت می نمایند.

ص:۵۱۳

مثال پنجاه و نهم: افراد بخیل

افراد بخیل

خداوند متعال در آیات ۱۷ تا ۳۳ قلم می فرماید: «اِنّا بَلَوْناهُمْ کَما بَلَوْنا اَصْحابَ الْجَنَّهِ اِذْ اَقْسَمُوا لَیَصْرِمُنَّها مُصْبِحینَ. وَ لا یَسْتَثْنُونَ. فَطافَ عَلَیْها طآئِفٌ مِنْ رَبِّکَ وَ هُمْ نآئِمُونَ. فَاَصْبَحَتْ کَالصَّریم. فَتَنادَوْا مُصْبِحینَ. اَنِ اغْدوُا عَلی حَرْثِکُمْ اِنْ کُنْتُمْ صارِمینَ. فَانْطَلَقُوا وَ هُمْ یَتَخافَتُونَ. اَنْ لا یَدْخُلَنَّهَا الْیَوْمَ عَلَیْکُمْ مِسْکینٌ. وَ غَدَوْا عَلی حَرْدٍ قادِرینَ. فَلَمّا رَاَوْها قالُوا اِنّا لَضالُّونَ. بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ. قالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَکُمْ لَوْ لا تُسَبِّحُونَ. قالُوا سُبْحانَ رَبِّنا اِنّا کُنّا ظالِمینَ. فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلی بَعْضٍ یَتَلاوَمُونَ. قالُوا یا وَیْلَنا اِنّا کُنّا طاغینَ عَسی رَبُّنا اَنْ یُبْدِلَنا خَیْرا مِنْها اِنّا اِلی رَبِّنا راغِبُونَ. کَذلِکَ الْعَذابُ وَ لَعَذابُ الْاخِرَهِ اَکْبَرُ لَوْ کانُوا یَعْلَمُونَ» ؛ ما آنها را آزمودیم، همان گونه که «صاحبان باغ» را آزمایش کردیم، هنگامی که سوگند یاد کردند که میوه های باغ را صبحگاهان

[دور از چشم مستمندان] بچینند. و هیچ یک از آن استثناء نکنند ؛ اما عذابی فراگیر [شب هنگام] بر [تمام] باغ آنها فرود آمد در حالی که همه در خواب بودند، و آن باغ سرسبز همچون شب سیاه و ظلمانی شد! صبحگاهان یکدیگر را صدا زدند، که به سوی کشتزار و باغ خود حرکت کنید اگر قصد چیدن میوه ها را دارید! آنها حرکت کردند در حالی که آهسته با هم می گفتند: «مواظب باشید امروز حتّی یک فقیر وارد بر شما نشود!» [آری] آنها صبحگاهان تصمیم داشتند که با قدرت از مستمندان جلوگیری کنند. هنگامی که [وارد باغ شدند و] آن را دیدند گفتند: «حقّا ما گمراهیم!» [آری، همه چیز از دست ما رفته] «بلکه ما محرومیم!» یکی از آنها که از همه عاقل تر بود گفت: «آیا به شما نگفتم چرا تسبیح خدا نمی گویید؟!» گفتند: «منزّه است پروردگار ما، مسلّما ما ظالم بودیم!» سپس رو به یکدیگر کرده به ملامت هم پرداختند. [و فریادشان بلند شد] گفتند: «وای بر ما که طغیانگر

ص:۵۱۵

بودیم!». «امیدواریم پروردگارمان [ما را ببخشد و] بهتر از آن به جای آن به ما بدهد، چرا که ما به او علاقه مندیم!» این گونه است عذاب [خداوند در دنیا]، و عذاب آخرت از آن هم بزرگ تر است اگر می دانستند !

دورنمای بحث

مثال هایی که در قرآن مجید، برای مجسّم ساختن حقایق تربیتی بسیار مهم بیان شده گاه فقط یک تشبیه است و گاه بیان یک داستان و حقیقتی است که در خارج رخ داده که قرآن مجید آن داستان را به منظور تربیت و تعلیم در قالب یک مثال بیان می کند ؛ آیات هفده گانه فوق از قبیل قسم دوم است.

ص:۵۱۶

شرح و تفسیر

در آیات قبل سخن از «مَنّاعٌ لِلْخَیْر» (۱) به میان آمده است. و به دنبال آن، داستان «اَصْحابُ الْجَنّه»؛ «صاحبان باغ» درقالب یک مثال زیبای قرآنی مطرح می شود.

از تعبیرات این آیات شاید بتوان استفاده کرد که این داستان، به طور اجمالی، قبل از نزول قرآن در میان عرب مشهور بوده است البتّه نه با این شرح و تفصیل و قرآن مجید با بیان برخی از ظرایف و نکته های ریز این قصّه، سرنوشت و عاقبت افراد بخیل و «مَنّاعٌ لِلْخَیْر» را بیان می کند.

داستان «صاحبان باغ» در قرآن به این شکل آمده است:

۱- این ها (مَنّاعٌ لِلْخَیْرِ) کسانی هستند که نه تنها بخیل هستند و از اموال خود به نیازمندان کمک نمی کنند ؛ بلکه مانع انفاق و کمک های دیگران نیز می شوند!

«اِنّـا بَلَوْنـاهُمْ کَما بَلَوْنا اَصْـحابَ الْجَنَّهِ» ؛ ای پیامبر ما! ما افراد امّت تو را آزمایش می کنیم، همان گونه که اصحاب الجنّه (۱)و صاحبان باغ را در بوته آزمایش قرار دادیم.

در امّت های گذشته پدری خیر خواه و نیکوکار بود که باغ بسیار وسیع و گسترده و خرّم و سرسبزی داشت. این انسان سخاوتمند به هنگام چیدن میوه های باغش فقراء و مستمندان را خبر می کرد تا به باغ او بیایند و از آن

ص:۵۱۸

۱- در مورد این که این باغ کجا بوده، در میان مفسّران اختلاف است ؛ برخی محل آن را «یمن» می دانند ؛ عده ای شهر بزرگ «صنعا» را احتمال داده اند ؛ گروه سوم، محل آن را «حبشه» معرفی کرده اند و گروه چهارم «شام» را انتخاب کرده اند و پنجمین نظریّه «طائف» را برگزیده است ؛ ولی مشهور همان احتمال اول است. (تفسیر نمونه، جلد ۲۴، صفحه ۳۹۳) .

استفاده کنند و سهم خود را ببرند. به واسطه همین نیکوکاری، باغ مذکور سال به سال آبادتر و پرثمرتر می شد.

پـدر سـخاوتمند از دار دنیا رفت فرزنـدان به جای مانـده از پـدر برخلاف او انسان های بخیل و کوته نظری بودند ؛ آنها معتقد بودنـد که تمـام بـاغ و میوه هـای آن حقّ خود آنهـاست و هیـچ کس در آن سـهمی نـدارد. زبـان حـال این جوان هـای ناپخته دنیاطلب این بود که راه و روش پـدر ما اشـتباه بوده است! چرا نیازمنـدان که هیـچ زحمتی برای به ثمر نشسـتن این محصولات نکشیده اند و هیچ سرمایه ای برای این باغ هزینه نکرده اند، از میوه های باغ ما استفاده کنند؟!

آیا آنها از ماطلبی دارنـد؟! آیا ارث پـدرشان را از ما می طلبند؟! ما باید راهی را در پیش بگیریم که حق را به صاحب حق که همانا خودمان هستیم برسانیم! اصلاً به ما چه ربطی دارد که عدّه ای نیازمند

ص:۵۱۹

و گرسنه اند! چرا انسان های نیازمند زنده اند ؛ بروند و بمیرند !(۱)

آنها برای تحقّق بخشیدن به این افکار شیطانی، نقشه ای کشیدند: «اِذْ اَقْسَمُوا لَیَصْرِمُنَّها مُصْبِحینَ. وَ لا یَسْتَثْنُونَ» ؛ نقشه شیطانی آنها این بود که با یکدیگر هم قسم شدند که صبح هنگام، زمانی که همه مردم در خوابند ؛ یعنی قبل از طلوع آفتاب و اوّل طلوع فجر، به همراه کارگران و غلامان خود به باغ بروند و بدون استثناء تمام میوه های باغ را بچینند و بسته بندی کنند تا وقتی که فقراء و مستمندان خبردار می شوند و برای گرفتن کمک به باغ می آیند، کار تمام شده باشد و آنها بی نصیب شوند! این نقشه را کشیدند و به امید اجرای آن در صبحدم فردا به خواب فرو رفتند.

۱- همین دیدگاه امروزه در محافل خصوصی استکبار جهانی تبلیغ می شود .

«فَطافَ عَلَيْها طآئِفٌ مِنْ رَبِّکَ وَ هُمْ نآئِمُونَ» ؛ «طائف» به معنای طواف کننده است، طواف کنندگان خانه خدا را به همین جهت «طائف» می گویند. در ادبیّات عرب این لفظ بر «بلای شبانه» نیز اطلاق می شود. یکی از بلاهای شبانه، سرقت ها و دزدی هاست که معمولاً ـ در شب رخ می دهد و به این جهت به آن طائف گفته می شود که دزد به هنگام شب در اطراف خانه موردنظر می چرخد و طواف می کند تا نقطه آسیب پذیر را بیابد و از آنجا وارد شود. به هر حال، «طائف» در این جا به معنای بلای شبانه است.

صاحبان باغ به خواب فرو رفتند. آه مظلومان دامن آنها را گرفت و شبانگاه بلای الهی بر باغ محبوب آنها نازل شد و تمام هستی آنها را نابود کرد.

«فَاَصْبَحَتْ کَالصَّریمِ» ؛ صبح هنگام از آن همه میوه و طراوت و زیبایی و گل و بوته، هیچ خبری نبود و بر اثر بلای شبانه الهی، تمام آن باغ، همانند قطعه ای ذغال

ص:۵۲۱

شده بود. راستی چه بلایی نازل شده بود؟ شاید صاعقه بود. صاعقه ای از آسمان مأموریت پیدا می کند که در یک لحظه آن باغ سرسبز را با تمام میوه هایش تبدیل به خاک و خاکستر کند و این کار را انجام داد .

صد درجه حرارت برای از بین بردن آن باغ کافی بود ؛ ولی صاعقه ای با پانزده هزار درجه حرارت چه می کند! این مقدار حرارت هر فلزی را ذوب نموده و آن را از بین می برد تا چه رسد به درخت و میوه و مانند آن!

«فَتَنادَوْا مُصْبِحینَ. اَنِ اغْدوُا عَلی حَرْثِکُمْ اِنْ کُنْتُمْ صارِمینَ» ؛ صاحبان باغ، صبح هنگام بی خبر از بلای نازل شده شب گذشته از خواب برخاستند و یکدیگر را صدا کردند که: اگر قصد چیدن میوه ها را دارید، «عجله کنید!»، «زودتر بیدار شوید!» برخیزید و به سوی کشتزار و باغ خود حرکت کنید. به هر حال همگی از خواب برخاستند و با تمام امکانات و لوازم از خانه خارج شدند.

ص:۵۲۲

«فَانْطَلَقُوا وَ هُمْ يَتَخافَتُونَ. اَنْ لا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكَمْ مِسْكينٌ. وَ غَدَوْا عَلى حَرْدٍ قادِرِينَ» ؛ آنها با سر و صدا یکدیگر را از خواب بیدار کردند و هنگام خروج از منزل، بسیار آهسته با یکدیگر سخن می گفتند. سخنان آهسته و در گوشی آنها به یکدیگر این بود که: «مواظب باشید، امروز نباید حتّی یک فقیر و نیازمند باخبر شود!»

آری! آنها تصمیم داشتند که صبح گاهان با قدرت از آمدن مستمندان جلوگیری کنند و شاید چندنفر قدرتمند را هم مأمور کردند که اگر فقیری علیرغم همه احتیاط هایی که آنها کرده بودند، خبردار شود و به سوی باغ آنها آید، جلویش را بگیرند و مانع از ورودش به باغ شوند.

«فَلَمّا رَاَوْها قالُوا اِنّا لَضالُّونَ. بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ» ؛ آنها با کمال احتیاط به حرکت خود به سوی باغ ادامه دادند و همه چیز را مطابق نقشه خود اجرا شده می دیدند ؛ ولی هنگامی که نزدیک باغ شدند، با کمال تعجّب و حیرت، اثری از آن

طراوت و سرسبزی ندیدند! نه نسیمی می وزید! نه مرغی صدا می کرد! نه صدای جویباری می آمد! نه میوه ای وجود داشت! نه از درختان خبری بود! خلاصه از آن باغ سرسبز، جز مشتی ذغال و خاکستر اثری نبود! این جا بود که به اشتباه خود اعتراف کردند و خود را گمراه نامیدند و راه و روش پدر را تأیید کردند.

«قالَ اَوْسَطُهُمْ اَلَمْ اَقُلْ لَکُمْ لَوْ لا تُسَبِّحُونَ» ؛ ظاهرا یکی از برادران، که عاقل تر از بقیّه بود، از ابتدا با این تصمیم و حرکت مخالف بود و اصرار داشت که بر طبق سنّت پدر عمل شود ؛ ولی چون در اقلّیّت بود، کسی به حرفش گوش نداد.

به این جهت وقتی که این صحنه وحشتناک و عبرت آمیز را مشاهده کرد، به آنها گفت: «مگر به شما نگفته بودم که چرا خدا را تسبیح نمی کنید و از قدرت و عظمت خداوند غافلید، جلوی این نیازمندان را نگیرید، این کار صحیحی نیست، آهِ آنها خرمن زندگی شما را آتش می زند».

ص:۵۲۴

«قالُوا سُبْحانَ رَبِّنا اِنّا كُنّا ظالِمينَ. فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلی بَعْضٍ يَتَلاوَمُونَ» ؛ آنها كه همه چیز را از دست رفته دیدند و سخنان برادر نیز همانند شلاقی بر وجدان به خواب رفته آنان فرود آمد ؛ ناگهان از خواب غفلت بیدار شدند و به گناه خود اعتراف كردند ؛ هم زبان به تقدیس و تسبیح پروردگار گشودند و هم اعتراف به ظالم بودن خود كردند.

آنها هم بر خویشتن ظلم نمودند و هم بر فقراء و نیازمندان ستم كردند. سپس به ملامت و سرزنش یكدیگر پرداختند و هر كدام سعی می كرد گناه را بر گردن دیگری بیندازد ؛ همان گونه كه این عمل، راه و رسم همه گناهكاران است كه گناه خود را به دیگری نسبت می دهند.

آری! آنان كه در ابتدای صبح همدیگر را با صدای بلند از خواب بیدار می كردند و به هنگام حركت به سوی باغ یكدیگر را سفارش به احتیاط و سكوت

می نمودند ؛ اکنون یکدیگر را متّهم می کنند !

نکته جالب آیه «قالُوا سُبْحانَ رَبِّنا اِنّا کُنّا ظالِمینَ» این است که بلا و عـذاب نازل شده را ظلمی از ناحیه خداوند تلقّی نکردند ؛ بلکه خداوند را از هرگونه ظلم و تعدّی مبرّی دانستند و خود را عامل این عذاب معرّفی نمودند. آنها با این جمله اعلان کردند که چون ظلم به دیگران کردند، مستحقّ این عذاب بودند و از ناحیه خداوند هیچ ظلمی بر آنها نشده است و کار خداوند عین عـدالت و حکمت بود ؛ بلکه نوعی لطف در حقّ آنها محسوب می شـد. زیرا با این عـذاب، وجـدان خفته آنها بیـدار شـد و به سوی خدا بازگشتند.

«قالُوا یا وَیْلَنا اِنّا کُنّا طاغین» ؛ [و فریادشان بلنـد شـد] گفتنـد: وای بر ما که طغیانگر بودیم! خـدایا! نعمت های تو، ما انسان های کم ظرفیّت را مست کرد! و این مستی و غفلت از صاحب نعمت باعث شد که از راه تو منحرف شویم! خدایا ما

ص:۵۲۶

نمی دانستیم که آنچه به ما لطف کرده ای همه اش مال ما نیست ؛ بلکه ما امانتدار توایم و سهم نیازمندان در اموال ما تأمین شده است و این خود یک آزمایش الهی است. پس از این توبه و ندامت و پذیرش گناه و اقرار به آن، دست به دعا برداشتند و چنین گفتند:

«عَسی رَبُّنا اَنْ یُبْدِلَنا خَیْرا مِنْها اِنّا اِلی رَبِّنا راغِبُونَ» ؛ اصحاب الجنّه که بر اثر سیلی عذاب الهی از خواب غفلت بیدار شده بودند و از آنچه اتّفاق افتاده بود، عبرت گرفتند ؛ پس از توبه و بازگشت به خدا چنین گفتند: «امیدواریم پروردگارمان [ما را ببخشد و] بهتر از آن [باغی که گرفتار عذاب الهی شد] به جای آن به ما بدهد، چرا که ما به او علاقه مندیم!» ما تصمیم می گیریم از این پس بخیل نباشیم و سهمی برای فقرا و نیازمندان در اموال خود قرار دهیم.

آنها با این توبه و دعا، عزمشان را جزم کردند و با جدیّت مشغول کار بر روی

زمینی شدند. طبق روایتی، ابن مسعود نقل کرده است زمانی نگذشت که به لطف خداوند باغی بهتر و سرسبزتر از باغ قبلی نصیب آنها شد.(۱)البتّه برخی از مفسّران هم معتقدند که چون شرایط توبه جمع نبود، توبه آنها پذیرفته نشد. (۲)

عذاب الهی در انتظار انحصارطلبان است

«کَذلِکَ الْعَذابُ وَ لَعَذابُ الْاخِرَهِ اَکْبَرُ لَوْ کانُوا یَعْلَمُونَ» ؛ در این آیه شریفه که به عنوان نتیجه گیری کلّی از این داستان است و در واقع هشداری است به تمام کسانی که به نوعی قصّه زندگی آنها مشابه داستان «اصحاب الجنّه» می باشد، می فرماید: «این گونه است عذاب [خداوند در دنیا]، و عذاب آخرت از آن هم بزرگ تر است، اگر می دانستند» ؛ یعنی، هر کسی که دارای امکانات و اموال و

۱- مجمع البیان، جلد ۱۰، صفحه ۲۳۷ .

۲- تفسیر نمونه، جلد ۲۴، صفحه ۴۰۳ .

ثروتی است و به شکلی می تواند به نیازمندان کمک کند ؛ ولی بخل بورزد و نه خود قدمی در این راه بردارد و نه اجازه دهد دیگران چنین کارهای خداپسندانه ای انجام دهند، مطمئن باشند که عذاب دنیا و آخرت در انتظار آنهاست ؛ البتّه لازم نیست همواره صاعقه آسمانی، هستی بخیلان را بر باد دهد ؛ بلکه خداوند در هر زمانی مأموران ویژه ای برای این کار در نظر می گیرد؛ آفت ها، جنگ ها، سیلاب ها، بیماری های لاعلاج، خشکسالی ها، بی برکت شدن ها و مانند آن، همه مأموران الهی در این زمینه اند.

رابطه «گناه» و «قطع روزی»

«گناه» و تخلّف از دستورات الهی نه تنها در جهان آخرت گریبانگیر انسان می شود و او را بیچاره می کند، بلکه آثار آن در دنیا نیز مشهود است.

آیات فوق نیز اشاره به همین مطلب دارد که «بُخل» و بدتر از آن «جلوگیری از

انفاق دیگران»، نه تنها باعث زیادتر شدن ثروت و اموال انسان نمی شود ؛ بلکه همانند آتشی است که خرمن دارایی انسان را تهدید می کند و چه بسا آن را به آتش بکشد و انسان را در همین دنیا بیچاره کند !

در روایتی از امام باقر علیه السلام که نمونه ای از روایات فراوانی است که در این زمینه وارد شده آمده است: «اِنَّ الرَّجُلَ لَيُذْنِبُ الذَّنْبُ فَيُدْرَأُ عَنْهُ الرِّزْقُ وَ تَلا هذِهِ الآيَةَ: اِذْ اَقْسَمُوا لَيُصْرِمُنَّها مُصْبِحينَ...» ؛ گاه انسان گناهی می کند که سبب قطع روزی او می شود. امام سپس به آیات مورد بحث استدلال کردند. (۱)

نتیجه این که «گناه» رابطه روشنی با «قطع روزی» دارد و «اگر کسی طالب دنیا هم باشد، باید گناه را ترک کند».

ص:۵۳۰

۱- تفسیر نورالثقلین، جلد ۵، صفحه ۳۹۵. (به نقل از تفسیر نمونه، جلد ۲۴، صفحه ۴۰۶).

مثال شصتم: موضع گیری در مقابل سخن حقّ

خداوند در آیات ۴۹، ۵۰ و ۵۱ سوره مدّثّر می فرماید: «فَما لَهُمْ عَنِ التَّذْکِرَهِ مُعْرِضِینَ. کَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَهٌ. فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَهٍ» ؛ چرا آنها از تذکّر رویگردانند؟ همانند گورخرانی که از [مقابل] شیری رمیده و فرار کرده اند !

کلمه «تَذْکِرَه»، که در این آیه شریفه آمده است، نُه بار در قرآن مجید تکرار شده است و اتّفاقا در تمام موارد نُه گانه، منظور از آن «قرآن مجید» است. کلمه «ذکر» که هم خانواده این کلمه است، پنجاه مورد در قرآن آمده است و در بسیاری از موارد، مراد از آن «قرآن مجید» است ؛ مثلاً در آیه ۶ سوره حجر آمده است: «یا اَیُّهَا الَّذی نُزِّلَ عَلَیْهِ الذِّکْرُ اِنَّکَ لَمَجْنُونٌ» که منظور از نزول ذکر بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله همان نزول قرآن است.

به این جهت به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله که آورنده «تذکره»، «ذکر» و «قرآن مجید»

ص:۵۳۱

است، «مُذکّر» اطلاق شده است. در آیات ۲۱ و ۲۲ سوره غاشیه آمده است: «فَذَكِّرْ اِنَّما اَنْتَ مُذَكِّرٌ. لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيْطِرٍ» ؛ پس [ای پیامبر ما ! شما] تذکّر ده که تو فقط تذکّر دهنده ای. تو سلطه گر [و مسلّط] بر آنها نیستی که [بر ایمان [مجبورشان کنی!» .

بنابراین، قرآن مجید «ذکر» است و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله «مذکّر» و یادآوری کننده. ولی افسوس که برخی از انسان های لجوج حاضر نیستند حتّی به تذکّرها و یادآوری ها گوش بدهند. بلکه از آن فرار می کنند.

«كَاَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ. فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ» ؛ «حُمُر» جمع «حِمار» است و چون مطلق است و قیدی ندار شامل همه اقسام درازگوش می شود ؛ ولی منظور از «حمار» در اینجا «درازگوش اهلی» تربیت یافته انسان نمی باشد ؛ بلکه مراد «حمار

ص:۵۳۲

وحشی» یا «گورخر» است(۱)، زیرا اوّلاً گورخر نسبت به «درازگوش اهلی» فراری تر است ؛ بنابراین از قیدِ «مستنفره» (رمیده) که برای «حُمُر» آورده شده، معلوم می شود گورخر مراد است.

ثانیا: در آیه شریفه سخن از «حمار» و «شیر» است و روشن است که «گورخر» با «شیردرنده» مناسب تر از «حمار اهلی» است ؛ مخصوصا که شیر علاقه خاصّی به شکار گورخر دارد و گورخرها در مقابل شیر خیلی وحشت می کنند، به گونه ای که هرگاه از دور صدای شیر را بشنوند گیج می شوند و عنان و اختیار از کف می دهند و حتّی اگر به صورت یک گلّه هم باشند، پراکنده شده و

ص:۵۳۳

۱- «گورخر» مرکّب از «گور» به معنی «صحرا» و «خر» است و لذا به آن، خر وحشی و «خر صحرایی» نیز می گویند. (تفسیر نمونه، جلد ۲۵، صفحه ۲۶۳) .

فرار می کنند .

حقیقتا قرآن همه چیز را در سطح عالی بیان می کند ؛ مثال های قرآن هم در سطح بسیار والایی است ؛ یعنی کامل ترین نوع فرار در این مثال زیبا ترسیم شده است و این از شاخه های فصاحت قرآن مجید است.

راستی چرا بت پرستان از تذکّرات انبیاء فرار می کنند؟ چرا از درهای بازشده بهشت، که به سوی آن خوانده شده اند، به سوی جهنّم فرار می کنند؟ چرا از نور به طرف ظلمت می روند؟ چرا از مکان امن و امان به سمت پرتگاه ها و لغزشگاه ها می روند ؟

جواب همه این سؤالات چهار جمله است: «لجاجت»، «حماقت»، «تعصّب بیجا»(۱) و «جهالت» .

۱- موضع گیری آگاهانه بر ضدّ حقّ و به نفع اغراض شخصی (المنجد، ذیل عَصَب) .

عوامل تذکّر

عوامل تذکّر تنها سخنان پیامبران و آیات قرآن نیست، بلکه تمامی حوادثی که در اطراف انسان رخ می دهد عامل تذکّر است ؛ خشکسالی ها، بیماری ها، جنگ ها، سیلاب ها، زلزله ها، حوادث وحشتناک و... .

هر حادثه ای معلول علّتی است که بایـد آن را یـافت و عبرت گرفت. تجربه نشـان داده است که برای هر کس وقتی حادثه ای هرچند کوچک، مثل زخم شدن دست، رخ دهد، باید سراغ علّت آن رود. شاید حرف تندی زده، یا بد خلقی کرده است.

خلاصه، تا چیزی نباشد چیزی نمی شود، البتّه خود این حوادث هم از الطاف خداست. چون اگر شـلاق نزنند، بیدار نمی شویم، جریمه نکند هوشیار نمی گردیم.

خدایا! به عظمت قرآن مجید، این تذکره بزرگ تو، و به حرمت مذکّر آن، ما را

شصتمین مثال: موضع گیری در مقابل سخن حقّ (۵۳۵)

در مقابل اسباب مختلف تذکّر هوشیار و بیدار فرما!

«وَ آخِرُ دَعْوانا اَنِ الْحَمْدُلِلّهِ رَبِّ الْعالَمینَ»

ص:۵۳۵

مقدمه ••• ۷

تحلیلی پیرامون مثال های قرآن••• ۱۱

تعریف مَثَل••• ۱۱

معانی ۵گانه «مثال» در قرآن••• ۱۱

چرا قرآن «مثال» زده است؟••• ۱۶

رمز تنوّع مثال های قرآن••• ۱۷

ارکان ۳گانه تشبیه••• ۲۲

ص:۵۳۶

فهرست مطالب

موضوع صفحه

مَثَل های عملی و لسانی••• ۲۲

دو نمونه از «مثل های عملی» در روایات••• ۲۳

۱ گناهان کوچک وقتی که انبوه می شود!••• ۲۳

۲ ترسیم آتش سوزان جهنّم••• ۲۵

هدف های ۳ گانه از بیان مَثَل در قرآن••• ۲۷

موضوع بررسی این کتاب مثل های قرآنی نه تشبیهات••• ۲۹

اهمیّت پیام مثل با ذکر یک نمونه قرآنی••• ۳۰

پشه حیوان کوچکی نیست!••• ۳۲

ص:۵۳۷

فهرست مطالب

موضوع صفحه

بررسی ۶۰ مثال قرآنی●●● ۳۴

اوّلین مثال: تنوّع مثال های قرآن●●● ۳۴

دورنمای بحث●●● ۳۴

شرح و تفسیر●●● ۳۶

فلسفه تنوع مثال های قرآنی●●● ۳۷

دوّمین مثال: مثال منافقان●●● ۴۰

دورنمای بحث●●● ۴۱

ص:۵۳۸

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر ••• ۴۱

تفسیر دوم ••• ۴۴

پیام های آیه••• ۴۵

۱ اقسام منافقان••• ۴۵

۲ صورت های ۳گانه نفاق••• ۴۶

الف نفاق در عقیده••• ۴۶

ب نفاق در گفتار••• ۴۶

ص:۵۳۹

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ج نفاق در کردار••• ۴۶

۳ نشانه های نفاق••• ۴۷

ترجمه و توضیح••• ۴۷

اول خیانتکاری••• ۴۷

دوم دروغگویی••• ۴۸

سوم خلف وعده••• ۴۸

خطر منافقان از دیدگاه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله ••• ۴۹

ص:۵۴۰

فهرست مطالب

موضوع صفحه

۴ «نور» و «ظلمات»●●● ۵۰

۵ تفسیرآیه۱۸ «صُمٌ بُکْمٌ عُمْیٌ فَهُمْ لایَرْجِعُونَ»●●● ۵۲

۶ منشأ ۳گانه «نفاق»●●● ۵۵

سومین مثال: تشبیهی دیگربرای منافقین●●● ۶۱

شرح و تفسیر ●●● ۶۲

پیام های آیه●●● ۶۵

۱ چگونگی ایجاد برق و صاعقه●●● ۶۵

فهرست مطالب

موضوع صفحه

۲ تفاوت این دو مَثَل••• ۶۷

نتایج مَثَل های اول و دوم••• ۶۹

چهارمین مثال: قساوت قلب••• ۷۱

شرح و تفسیر••• ۷۱

داستان گاو بنی اسرائیل••• ۷۳

شرح و تفسیر ••• ۷۶

قلب انسان نشانه عظمت خداست••• ۷۷

ص:۵۴۲

فهرست مطالب

موضوع صفحه

قلب مصنوعی آینه ای برای عظمت قلب انسان●●● ۸۰

منظور از «قلب» در قرآن●●● ۸۱

تعبیر قرآن از دل های بنی اسرائیل●●● ۸۶

تسبیح تمام موجودات جهان●●● ۸۹

عوامل قساوت قلب●●● ۹۰

اول پیمان شکنی●●● ۹۰

دوم دوری از تعالیم انبیاء و ادیان الهی●●● ۹۱

ص:۵۴۳

فهرست مطالب

موضوع صفحه

قساوت قلب در روایات اسلامی●●● ۹۲

اول فراوانی گناه●●● ۹۲

دوم آرزوهای طولانی●●● ۹۳

سوم دنیاپرستی و غرق شدن درخواسته های مادّی●●● ۹۴

چهارم کارهای بیهوده●●● ۹۵

پنجم مال و ثروتی که خیری نداشته باشد●●● ۹۵

ششم نگاه کردن به چهره انسان های خبیث●●● ۹۶

فهرست مطالب

موضوع صفحه

پنجمین مثال: مثال کفّار••• ۹۸

شرح و تفسیر••• ۹۸

اقسام ۴گانه تقلید••• ۱۰۰

۱ تقلید جاهل از جاهل••• ۱۰۰

۲ تقلید عالم از عالم••• ۱۰۰

۳ تقلید عالم از جاهل••• ۱۰۱

۴ تقلید جاهل از عالم••• ۱۰۱

ص:۵۴۵

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ششمین مثال: انفاق●●● ۱۰۴

«انفاق» راهی برای فقرزدایی●●● ۱۰۴

منظور از «فی سبیل اللّه ●●● ۱۰۸

فقرزدایی در سایه توزیع عادلانه ثروت●●● ۱۰۹

هفتمین مثال: انفاق های همراه با اذیّت و آزار●●● ۱۱۲

شرح و تفسیر ●●● ۱۱۳

انفاق و صدقه بازدارنده مرگ های بد●●● ۱۱۷

ص:۵۴۶

فهرست مطالب

موضوع صفحه

هشتمین مثال: «انفاق»های شایسته●●● ۱۲۰

شرح و تفسیر ●●● ۱۲۱

متّقین از انواع نعمت ها خداداد، انفاق می کنند●●● ۱۲۲

تعجیل در پرداختن صدقه●●● ۱۲۴

برای انفاق اولویّت بانیازمندانی است که اظهارنیازنمی کنند●●● ۱۲۵

نهمین مثال: عاقبت امور●●● ۱۲۷

دورنمای بحث●●● ۱۲۸

ص:۵۴۷

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر●●● ۱۲۸

دهمین مثال: رباخواران●●● ۱۳۱

شرح و تفسیر●●● ۱۳۲

حکم سپرده های و وام های بانکی●●● ۱۳۶

یازدهمین مثال: خلقت شگرف حضرت عیسی بن مریم علیه السلام ●●● ۱۳۹

شرح و تفسیر●●● ۱۳۹

داستان پیدایش انسان●●● ۱۴۲

ص:۵۴۸

فهرست مطالب

موضوع صفحه

درباره پیدایش انسان دو نظریّه عمده وجود دارد●●● ۱۴۲

۱ «تنوّع انواع»●●● ۱۴۲

۲ «تبدّل انواع»●●● ۱۴۲

تفاوت بین «نظریّه» و «قانون»●●● ۱۴۳

نظر قرآن درباره پیدایش انسان●●● ۱۴۴

دوازدهمین مثال: انفاق های کفّار●●● ۱۴۶

دورنمای بحث●●● ۱۴۶

ص:۵۴۹

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر●●● ۱۴۷

فلسفه بلاها و گرفتاری ها●●● ۱۴۹

سیزدهمین مثال: مثال کفر و ایمان●●● ۱۵۴

دورنمای بحث●●● ۱۵۴

«حیات و زندگی» چیست ؟●●● ۱۵۵

اقسام حیات و زندگی●●● ۱۵۷

منظور از حیات در آیه مثل●●● ۱۵۹

ص:۵۵۰

فهرست مطالب

موضوع صفحه

آثار و برکات نور••• ۱۶۰

نور فرقان••• ۱۶۱

زیبا جلوه کردن اعمال زشت درنظر کّفار••• ۱۶۳

چهاردهمین مثال: شرح صدر••• ۱۶۴

دورنمای بحث••• ۱۶۴

شرح و تفسیر••• ۱۶۵

اعجاز علمی قرآن در آیه مَثَل••• ۱۶۶

ص:۵۵۱

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح صدر●●● ۱۶۸

پانزدهمین مثال: مبدأ و معاد●●● ۱۷۰

دورنمای بحث●●● ۱۷۰

اهمیّت مبدأ و معاد●●● ۱۷۱

جسمانی و روحانی بودن معاد●●● ۱۷۱

شرح و تفسیر ●●● ۱۷۵

میوه های مختلف از آب و هوا و زمین واحد!●●● ۱۷۶

ص:۵۵۲

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شانزدهمین مثال: بَلَد طَیِّب••• ۱۷۸

شرح و تفسیر••• ۱۷۹

فاعلیّت فاعل و قابلیّت قابل هر دو لازم است!••• ۱۸۲

قرآن و وحی برای کفّار نتیجه معکوس می دهد!••• ۱۸۳

قابلیّت، اکتسابی است یا جبری ؟••• ۱۸۵

هفدهمین مثال: عالِم منحرف••• ۱۹۰

دورنمای بحث••• ۱۹۱

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شأن نزول آیه●●● ۱۹۲

شرح و تفسیر●●● ۱۹۳

هجدهمین مثال: مسجد ضِرار●●● ۱۹۹

دورنمای بحث●●● ۲۰۰

شأن نزول●●● ۲۰۱

شرح و تفسیر●●● ۲۰۳

۱ «ضِرارا»●●● ۲۰۳

ص:۵۵۴

فهرست مطالب

موضوع صفحه

۲ «کُفْرا»●●● ۲۰۳

۳ «تَفْریقا بَیْنَ الْمُؤْمِنینَ»●●● ۲۰۴

۴ «اِرْصادا لَمَنْ حارَبَ اللّه َوَ رَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ»●●● ۲۰۴

ابو عامر نصرانی، دشمن کینه توز اسلام●●● ۲۰۵

فرمان تخریب مسجد ضرار●●● ۲۰۸

نوزدهمین مثال: زندگی زودگذر دنیا●●● ۲۱۱

دورنمای بحث●●● ۲۱۲

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر●●● ۲۱۲

تفسیر و تطبیق مثال مذکور●●● ۲۱۶

بیستمین مثال: مَثَل کافر و مؤمن●●● ۲۲۰

شرح و تفسیر●●● ۲۲۰

چشم، یکی از بزرگترین آیات الهی●●● ۲۲۱

گوش آیتِ دیگرخداوند●●● ۲۲۴

چشم و گوش دو ابزار مهمّ شناخت●●● ۲۲۵

ص:۵۵۶

فهرست مطالب

موضوع صفحه

چگونه حجاب ها را از خود برهانیم ؟••• ۲۲۷

علامت های مؤمن••• ۲۲۷

بیست و یکمین مثال: توسل به غیر خدا••• ۲۲۹

دورنمای بحث••• ۲۲۹

برق آسمانی و ابرهای باران زا••• ۲۳۰

چگونه «برقِ» آسمان سبب نزول باران می شود ؟••• ۲۳۱

«رعد آسمانی» نشانه ای از عظمت خدا••• ۲۳۲

ص:۵۵۷

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر ••• ۲۳۶

بیست و دوّمین مثال: مثال حقّ و باطل••• ۲۳۹

شرح و تفسیر••• ۲۴۰

بیست و سوّمین مثال: تقوابرات بهشت••• ۲۴۴

شرح و تفسیر ••• ۲۴۴

پیام مهم آیه••• ۲۴۵

بیست و چهارمین مثال: اعمال کافران••• ۲۴۸

ص:۵۵۸

فهرست مطالب

موضوع صفحه

دور نمای بحث••• ۲۴۸

شرح و تفسیر••• ۲۴۹

بیست وپنجمین وبیست وششمین مثال: کلمه «طیّبه»و«خبیثه»••• ۲۵۳

ویژگی های ۵ گانه شجره طیّبه••• ۲۵۴

۱ «طَیِّبَهٌ»••• ۲۵۴

۲ «اُصْلُها ثابِتٌ»••• ۲۵۴

۳ «وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ»••• ۲۵۵

ص:۵۵۹

فهرست مطالب

موضوع صفحه

۴ «تُؤْتیاُکُلَها کُلَ حینٍ»●●● ۲۵۸

۵ «بِإِذْنِ رَبِّها»●●● ۲۵۸

۲ ویژگی شجره خبیثه●●● ۲۵۹

«کلمه طیّبه» چیست؟●●● ۲۶۱

بیست و هفتمین مثال: مثال والایی برای خداوند●●● ۲۶۵

بیست و هشتمین مثال : بت پرستان و خداپرستان●●● ۲۷۱

دورنمای بحث●●● ۲۷۱

ص:۵۶۰

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسير●●● ۲۷۲

بيست و نهمين مثال: مشرك و مؤمن●●● ۲۷۴

شرح و تفسير●●● ۲۷۵

ويژگى هاى ۵گانه مشركين●●● ۲۷۵

۲ ويژگى ممتاز مؤمنين●●● ۲۷۸

۱ «يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ»●●● ۲۷۸

۲ «وَ هُوَ عَلى صِراطٍ مُسْتَقِيمٍ»●●● ۲۷۸

فهرست مطالب

موضوع صفحه

سی امین مثال: تازه مسلمانان سست ایمان●●● ۲۸۰

شرح و تفسیر●●● ۲۸۱

سی و یکمین مثال: کفران نعمت●●● ۲۸۴

دورنمای بحث●●● ۲۸۵

شرح و تفسیر●●● ۲۸۵

۴ ویژگی شهرهای نمونه●●● ۲۸۵

۱ «آمِنَةً»●●● ۲۸۶

ص:۵۶۲

فهرست مطالب

موضوع صفحه

۲ «مُطْمَئِنَّةً»●●● ۲۸۹

۳ «يَأْتيها رِزْقُها رَغَدا مِنْ كُلِّ مَكانٍ»●●● ۲۸۹

۴ رهبرِ مردمی با كفایت ●●● ۲۹۰

عذاب ها و ناملایمات نتیجه رفتار خودمان است●●● ۲۹۳

مثال سی و دوّم : مثال های كافران●●● ۲۹۴

دورنمای بحث●●● ۲۹۴

شرح و تفسیر●●● ۲۹۵

ص:۵۶۳

فهرست مطالب

موضوع صفحه

مسحور یعنی چه ؟●●● ۲۹۶

مثال سی و سوّم : مستکبران و مستضعفان●●● ۲۹۸

دورنمای بحث●●● ۳۰۲

شرح و تفسیر ●●● ۳۰۲

مرض غرور را از دو راه می توان درمان کرد●●● ۳۰۹

زمان تأثیر توبه●●● ۳۲۰

الف: توبه در زمان نزول بلا●●● ۳۲۰

ص:۵۶۴

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ب: توبه گنه کاران در هنگام مرگ●●● ۳۲۲

ج: توبه به هنگام مشاهده عذاب الهی●●● ۳۲۴

مثال سی و چهارم : زندگی دنیا●●● ۳۲۶

دورنمای بحث●●● ۳۲۷

شرح و تفسیر●●● ۳۲۷

استفاده از دنیا برای کارهای خوب، دنیاپرستی نیست●●● ۳۳۱

مثال سی و پنجم: توحید و شرک●●● ۳۳۴

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر●●● ۳۳۴

مثال سی و ششم : بت پرستی●●● ۳۳۷

ماهیّت بت پرستی●●● ۳۳۸

شرح و تفسیر●●● ۳۴۳

ساختمان مگس از هواپیما پیچیده تر است●●● ۳۴۶

تفاوت شبیه سازی با خلق کردن●●● ۳۴۸

مثال سی و هفتم: نور خدا●●● ۳۵۰

ص:۵۶۶

فهرست مطالب

موضوع صفحه

این آیه مشتمل بر دو مثال است••• ۳۵۱

آیا مثال زدن برای ذات خداوند جایز است ؟••• ۳۵۲

شرح و تفسیر••• ۳۵۷

ویژگی های ۴ گانه خورشید••• ۳۵۸

۱ اثر هدایت و راهنمایی••• ۳۵۸

۲ اثر تربیت و حیات••• ۳۵۸

۳ ایجاد قدرت و حرکت••• ۳۶۰

ص:۵۶۷

فهرست مطالب

موضوع صفحه

۴ رفع موانع حیات••• ۳۶۲

چراغ در طول تاریخ••• ۳۶۸

۱ چراغدان (مِشکوه) :••• ۳۶۹

۲ فتیله چراغ (مِصْباح) :••• ۳۷۱

۳ حباب و شیشه چراغ (زُجاجَه) :••• ۳۷۲

۴ ماده سوخت (زَیْتُونَه) :••• ۳۷۲

۵ منبع سوخت (شَجَرَهٍ مُبارَکَهٍ زَیْتُونَه) :••• ۳۷۲

ص:۵۶۸

فهرست مطالب

موضوع صفحه

منظور از نور خدا چیست ؟●●● ۳۷۵

منظور از «یَهْدِی اللّه ُ لِنُورِهِ مَنْ یَشاءُ» چیست؟●●● ۳۷۸

روش های تقویت ایمان●●● ۳۸۰

۱ آشنایی با قرآن●●● ۳۸۰

۲ دقّت در اسرارآفرینش●●● ۳۸۱

۳ تقوی و پرهیزکاری●●● ۳۸۱

۴ توسّلات و دعا●●● ۳۸۱

ص:۵۶۹

فهرست مطالب

موضوع صفحه

مثال سی و هشتم: سراب زندگی●●● ۳۸۳

شرح و تفسیر●●● ۳۸۳

مثال سی و نهم: اعمال مشرکان●●● ۳۹۳

دورنمای بحث●●● ۳۹۳

شرح و تفسیر●●● ۳۹۴

جبر یا اختیار؟●●● ۳۹۷

مثال چهلم: پست ترین انسان ها●●● ۴۰۰

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر●●● ۴۰۱

مثال چهل و یکم: تکیه بر غیر خدا●●● ۴۱۲

شرح و تفسیر●●● ۴۱۲

مثال چهل و دوم: توحید مالکیّت●●● ۴۱۵

شرح و تفسیر●●● ۴۱۶

ضریب ثواب اعمال متناسب باخردگرایی انسان هاست●●● ۴۱۸

مثال چهل و سوم: اقلّیّت و شکست اکثریّت●●● ۴۲۰

ص:۵۷۱

فهرست مطالب

موضوع صفحه

دورنمای بحث●●● ۴۲۳

شرح و تفسیر●●● ۴۲۴

مثال چهل و چهارم: شرک و توحید●●● ۴۳۵

دورنمای بحث●●● ۴۳۵

شرح و تفسیر●●● ۴۳۶

وحدت رهبری و فرماندهی●●● ۴۳۸

مثال چهل و پنجم: عیسای مسیح علیه السلام ●●● ۴۳۹

فهرست مطالب

موضوع صفحه

دورنمای بحث●●● ۴۴۰

آیا آیه مورد بحث جزء امثال القرآن است؟●●● ۴۴۰

تفسیر اول:●●● ۴۴۱

تفسیر دوم:●●● ۴۴۲

تفسیر سوم:●●● ۴۴۳

مثال چهل و ششم: اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله ●●● ۴۴۵

دورنمای بحث●●● ۴۴۶

ص:۵۷۳

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر●●● ۴۴۷

ویژگی های ۵گانه یاران واقعی پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله از دیدگاه تورات●●● ۴۴۷

۱ قاطعیت در برابر دشمنان●●● ۴۴۸

۲ مهربانی با دوستان●●● ۴۴۸

۳ عبادت مستمر●●● ۴۴۹

۴ اخلاص●●● ۴۵۰

۵ هماهنگی ظاهر و باطن●●● ۴۵۰

ص:۵۷۴

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ویژگی های ۵گانه یاران واقعی پیامبر صلی الله علیه و آله از دیدگاه انجیل••• ۴۵۲

۱ رویش و بالندگی دارند••• ۴۵۲

۲ حمایت کننده اند••• ۴۵۳

۳ استحکام دارند••• ۴۵۴

۴ استقلال دارند••• ۴۵۴

۵ مایه افتخار خودی ها و وحشت دشمنان••• ۴۵۵

جهانی سازی اسلام••• ۴۵۶

فهرست مطالب

موضوع صفحه

مثال چهل و هفتم : غیبت●●● ۴۵۸

دورنمای بحث●●● ۴۵۹

شرح و تفسیر●●● ۴۵۹

۱ گمان بد●●● ۴۵۹

۲ تجسّس در کار دیگران●●● ۴۶۰

۳ پشت سر دیگران حرف زدن●●● ۴۶۱

مثال چهل وهشتم: نزدیکی خدابه انسان●●● ۴۶۴

فهرست مطالب

موضوع صفحه

دورنمای بحث••• ۴۶۴

شرح و تفسیر••• ۴۶۵

آثار ایمان به نزدیکی خداوند••• ۴۶۶

مثال چهل و نهم: مثالی دیگر برای زندگی دنیا••• ۴۶۷

دورنمای بحث••• ۴۶۸

شرح و تفسیر••• ۴۶۸

حالات ۵گانه دنیا••• ۴۶۸

ص:۵۷۷

فهرست مطالب

موضوع صفحه

۱ «لَعِبٌ» ●●● ۴۶۸

۲ «لَهْوٌ» ●●● ۴۶۹

۳ «زِینَةٌ»●●● ۴۶۹

۴ «تَفاخُرٌ بَیْنَکُمْ» ●●● ۴۶۹

۵ «وَ تَکاثُرٌ فِی الْأَمْوالِ وَ الْأَوْلادِ»●●● ۴۶۹

راز آفرینش انسان و جهان●●● ۴۷۳

مثال پنجاهم و پنجاه و یکم: یهود●●● ۴۷۵

ص:۵۷۸

فهرست مطالب

موضوع صفحه

دورنمای بحث●●● ۴۷۶

تاریخ یهود در مدینه●●● ۴۷۷

شأن نزول آیات فوق●●● ۴۷۹

شرح و تفسیر●●● ۴۸۰

مثال اول●●● ۴۸۱

مثال دوم●●● ۴۸۲

دشمنان اسلام متحد و یکپارچه نیستند●●● ۴۸۵

ص:۵۷۹

فهرست مطالب

موضوع صفحه

تفرقه ثمره «جهل» و وحدت میوه «عقل» است●●● ۴۸۶

مثال پنجاه و دوم: جاذبه و تأثیر شگفت انگیزقرآن●●● ۴۸۷

شرح و تفسیر●●● ۴۸۷

مثال پنجاه و سوم: عالمان بی عمل●●● ۴۹۱

شرح و تفسیر●●● ۴۹۲

چرا به جای «کتاب» از لفظ «اَسْفار» استفاده شده؟●●● ۴۹۳

پیام آیه برای آنهاکه فقط به ظواهر قرآن توجّه دارند●●● ۴۹۴

ص:۵۸۰

فهرست مطالب

موضوع صفحه

مثال پنجاه و چهارم: ویژگی های منافقان●●● ۴۹۶

ویژگی های ۳گانه منافقین●●● ۴۹۶

۱ جذّابیت ظاهری دارند●●● ۴۹۶

۲ خشک و بی ریشه اند●●● ۴۹۷

۳ سوءظن به زمین و زمان●●● ۵۰۰

مثال پنجاه و پنجم: شایسته سالاری بجای رابطه مداری●●● ۵۰۲

شرح و تفسیر●●● ۵۰۲

مثال پنجاه و ششم: استقامت آسیه همسر فرعون●●● ۵۰۵

فهرست مطالب

موضوع صفحه

شرح و تفسیر••• ۵۰۵

مثال پنجاه و هفتم: پاکدامنی مریم دختر عِمران••• ۵۰۷

امتیازات ۳گانه مریم مقدّس••• ۵۰۷

۱ عفت و پاکدامنی••• ۵۰۷

۲ عبودیت و بندگی••• ۵۰۹

۳ اطاعت پذیری محض••• ۵۰۹

مثال پنجاه و هشتم: تصویری از مؤمنان و کافران••• ۵۱۰

شرح و تفسیر••• ۵۱۰

ص:۵۸۲

فهرست مطالب

موضوع صفحه

مشکلات و معایت خزندگان●●● ۵۱۱

مثال پنجاه و نهم: افراد بخیل●●● ۵۱۴

دورنمای بحث●●● ۵۱۶

شرح و تفسیر●●● ۵۱۷

عذاب الهی در انتظار انحصارطلبان است●●● ۵۲۸

رابطه «گناه» و «قطع روزی»●●● ۵۲۹

مثال شصتم: موضع گیری در مقابل سخن حقّ●●● ۵۳۱

عوامل تذکّر●●● ۵۳۵

ص:۵۸۳

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹